UĞUR MUMCU

Aybar ile söyleşi

SOSYALİZM VE BAĞIMSIZLIK

um:ag
UĞUR MUMCU ARAŞTIRMACI GAZETECİLİK VAKFI
17
BASKI

UĞUR MUMCU
um:ag AYBAR İLE SÖYLEŞİ

um:ag Vakfı Yayınları: 15
Bütün Yapıtları Dizisi: 13

AYBAR İLE SÖYLEŞİ
SOSYALİZM VE BAĞIMSIZLIK

UĞUR MUMCU

1'inci Baskı: Temmuz 1986, İstanbul
17'inci Baskı: Ağustos 1996, Ankara, 3 000 adet
"Aybar ile Söyleşi" 16. baskıya kadar "Tekin Yayınevi" tarafından toplam 56 000 adet yayınlanmıştır

ISBN 975-8084-05-4

Yayın Yönetmeni: Ali TARTANOĞLU

Kapak Tasarımı ve İllüstrasyon: SOLARİS

Dizgi: um:ag

Baskı: DUMAT

AYBAR İLE SÖYLEŞİ

SOSYALİZM VE BAĞIMSIZLIK

UĞUR MUMCU

İÇİNDEKİLER

SUNUŞ
ÖNSÖZ
BİRİNCİ BÖLÜM :
BİTMEYEN KOŞU 1
Aybar'ın Yaşam Öyküsü 7
Aybar: "Birçok Ülkede Siyasi İdam Artık Tarihe Karışmıştır" 44
İKİNCİ BÖLÜM :
MARKSİZM ÜZERİNE SÖYLEŞİ 51

SUNUŞ

Atatürkçü, laik, cumhuriyetçi, demokrat bir Türkiye'nin yılmaz savunucusu; devrimci, hep emekten yana, araştıran ve sorgulayan gazeteci Uğur Mumcu, 24 Ocak 1993 günü otomobiline konan bir bomba ile, inandığı tüm bu değerler uğruna yaşamını yitirdi.

Eşi Güldal Mumcu ile çocukları Özgür ve Özge; Uğur Mumcu'nun, yukarıda ana çizgilerini vermeye çalıştığımız kişiliğini gelecek kuşaklara aktarmak; kütüphanesini, arşivini ve tüm yazılarını tasnif edip araştırmacıların kullanımına sunmak, gazeteciliğe hevesli gençleri, araştırmacılık alışkanlığıyla mesleğe kazandırmaya çalışmak vb. amaçlarla Uğur Mumcu Araştırmacı Gazetecilik Vakfı'nı Ekim 1994'te hukuken, Aralık 1995'te de fiilen yaşama geçirdiler.

Bu amaçlar dışında vakfın elbette görevleri de var. Bunlardan ilk akla geleni ve belki en önemlisi, aradan üç yıldan fazla bir süre geçmesine karşın hala sonuçlanmamış, hala fail-i meçhul durumdaki Mumcu Cinayeti'nin sonuna kadar takipçisi olmak. Bu görevin ilk ürünü sayılabilecek SUİKAST RAPORU 93/96 - Uğur Mumcu Cinayeti Soruşturması Sorgulanıyor adlı çalışma, bir um:ag yayını olarak okuyuculara ve Uğur Mumcu dostlarına sunuldu.

Bir başka görev, bir başka borç, ama aynı zamanda hak ise, Onun daha önce yayınlanmış kitaplarının, bu kez adını taşıyan um:ag logosu altında yayınlanması idi. Böylesi bir cinayet söz konusu olmasaydı, bizim için de böyle bir görev doğmayacaktı. Ama cinayet, bu görevi kaçınılmaz kıldı. Elinizdeki kitap işte bu görevin bir ürünü.

Bu noktaya ulaşılmasında, Mumcu'nun bütün kitaplarını 1975'ten bu yana, 21 yıldır dostlukla, özenle yayınlamakta olan Tekin Yayınevi'ne ve Sayın Kemal Karatekin'e hem bu hizmet, hem de anlayış ve katkılarından dolayı teşekkür ederiz. Aybar ile Söyleşi'nin ilk 16 baskısı da Tekin Yayınevi tarafından yayınlanmıştı.

Türkiye koşullarında hele Uğur Mumcu Vakfı olarak, belli bir özel, toplumsal amaçla kitap yayınlamak güç bir

iş.Türkiye'nin ekonomik ve toplumsal koşulları, bu koşulların özellikle yayıncılık sektörüne nasıl yansıdığı biliniyor. Öteki giderler göz ardı edilse bile, kitap fiyatının yarıya yakınının dağıtım, üçte birinin de kağıt gideri olarak düşünülmesi, sorunu kavramak için yeterlidir sanırız.

um:ag da en büyük sıkıntıyı kitapların fiyatını belirlerken yaşadı. Hem olabildiğince nitelikli ürün yaratmaya, hem de burada "kitap" olan bu ürün ile, Uğur Mumcu okurları arasında bir uzaklık olmamasına uğraşırken çok zorlandık. Kitaplarımızın fiyatı bilinen tüm gerçeklere karşın yüksek bulunabilir Ama kağıt ve baskı kalitesi dikkate alınırsa, kitaplarımızın fiyatının sık sık değişmemesi için çaba harcanacağı bilinirse, okuyucunun hoşgörü katsayısının da artacağını umuyoruz.

Aybar ile Söyleşi'nin şu anda elinizde bulunması, bu umudumuzun yersiz olmadığını gösteriyor. Bu, ayrıca, ülkemizi siz dost okurlarla birlikte aydınlık yarınlara taşımak amacıyla kurulan Uğur Mumcu Vakfı'na yapılmış önemli bir katkı. Sağ olun.

Bir önemli görevin gereği olan bu kitapların yeniden yayınlanmasında bize çok değerli katkılarda bulunan, Abdullah Nefes, Öcal Beningtan, Savaş Sönmez, Hakkı Erdem, Canan Duran, Çiler Keleş, Sezer Yücel, Neriman Küpçü, Fatih Alpertan Şebnem Kocabıyık, Zeynur Türkmen, Sunda Işık, Kubilay Gönen, İrfan Ekici, Haluk Zontul ile Dumat Matbaası ve çalışanlarını, kapak düzenlemelerini büyük bir ustalık ve özenle yeniden yapan Emrah Yücel ve Murat Kaya'yı da unutmadık. Onlara da içtenlikle teşekkür ediyoruz.

Çağlar boyunca daha iyi, daha güzel, daha aydınlık bir dünya dileyen insanlar, düşünceleri uğruna eziyet çektiler, öldürülmeyi göze aldılar, öldürüldüler. Yaşamını, bu yolda gözünü kırpmadan feda edebilecek insanlara gerek duyulmayan ışıl ışıl ve güzel bir dünyanın, ancak sizin gibi aydınların emeği ve çabası ile oluşacağına inanıyoruz.

Bu çabanın başarıya ulaşabilmesinin ilk koşulu, unutmamak!

Düşünenlerin öldürülmemesi, öldürülenlerin unutulmaması dileğiyle...

um : ag

(1965 genel seçimlerinde TİP'e oy veren yurttaşlara saygılarla.)

ÖNSÖZ

Siyaset biliminin en çok tartışılan konularından biri Marksizm'dir. Bu tartışmaların herkesçe benimsenen bir sonuç ile noktalandığı söylenemez. Tartışma bugün de sürmektedir.

Bu tartışma yalnızca Marks'ın yapıtları üzerinde değil, bundan daha çok Marksizm'i benimsediklerini ileri süren kişi, parti ve rejimlerin Marksizm'i yorumlayış biçimleri üzerinde yoğunlaşıyor. Böylece Marksizm adına çeşitli Marksist yorumlar ortaya çıkıyor. Birbiriyle çelişik savlar yine Marksizm adına savunulabiliyor.

Marksizm'in ***resmi ideoloji*** *olarak kabul edildiği sosyalist ülkelerde de bu kuram, uygulayıcılarının adları ile* ***Marksizm-Leninizm*** *ya da* ***Mao-Zetung Düşüncesi*** *olarak adlandırılıyor.*

Düşünce yasaklarının sürüp gittiği ülkemizde Marksizm'i, Leninizmi ve Maoizm'i özgün kaynakları ile incelemek pek kolay olmuyor. Yabancı dil bilenler, bu özgün kaynakları bulup, inceleyebiliyorlar. Yabancı dil bilmeyenler, yasal baskılar nedeniyle bölük pörçük çevirilen kitapları okumak zorunda kalıyorlar. Bu nedenle, isteyen herkes bu kaynaklara inemiyor. Üniversitelerimizde bile Marksizm, birkaç sözcük ile geçiştirilmektedir.

Marksizm'i, yandaşı ya da karşıtı olmadan, öncelikle bir ***siyaset laboratuarı konusu olarak*** *ele almak ve değerlendirmek gerekir. Bilimde duygunun ve siyasal yargıların yeri yoktur. Bilim nesnellik ve yansızlık arar.*

Nasıl liberal düşünürler, burjuva demokratik toplumunun düşün ve esin kaynağı olmuşlarsa, Marks'la Engels de işte böyle sosyalist ideolojilere kaynaklık etmişlerdir. Marks'ı ve Engels'i tanımadan, 1917 Ekim devrimini incelemeden, ulusal kurtuluş savaşlarını yorumlamadan, bugün Güney Amerika'da ve Batı Avrupa'da yaşanan değişimleri değerlendirmeden bir sonuca varamayız.

Çağdaş uygarlık, dünya kültür mirasının doğal mirascısıdır. Sosyalist kültür de bu mirasın ayrılmaz bir parçasıdır.

Bugün siyasal rejimler, çok kaba bir ayrımla ***burjuva demokrasileri*** *ve* ***sosyalist demokrasiler*** *olarak ikiye ayrılıyor. Her iki rejim de* ***demokrasi*** *sözcüğüne birbirlerinden çok ayrı anlam veriyorlar.*

Amacımız, **burjuva demokrasisi** kalıplan içinde gelişecek **sosyalist parti** anlayışının ideolojik kaynaklannı tartışmaya açmaktır. Sayın Aybar ile yaptığımız söyleşilerde tartışmalara nokta koymadık. Bu tartışmalar için kapılar açmaya çalıştık.

Herhalde, bu konular tartışılırken üzerinde ısrarla durulması gereken nokta **proletarya diktatörlüğü**dür. Bu konu, Marksist-Leninist görüş ile demokratik sosyalizmi birbirinden ayıran özellikler taşımaktadır.

Lenin **Devlet ve İhtilâl** adlı yapıtında bu konu üzerinde durur. Lenin, sınıf savaşını **proletarya diktatörlüğü** aşamasına kadar sürdürenlere, **Marksist** der. Sınıf savaşını proletarya diktatörlüğü noktasına kadar sürdürmeyenleri **"burjuva politikalarının içinde kalmakla"** suçlar. **"Marksizm'i sınıf savaşımı öğretisini indirgemek"** der, **"onu bozmak, kolunu kanadını kırmak, onu burjuvazi için kabul edilebilir bir hale sokmak"** demektir.

Leninizmin **Marksizm yorumu** böyledir. Bu ölçüleri kullanırsanız, bugün Avrupa'da **Avrupa Komünizmi** adıyla ortaya çıkan ideolojik akımı da kolayca **oportünizm** olarak niteleyebilirsiniz.

Leninizm, **oportünizmi** şöyle yorumlar: Proletarya diktatörlüğü ile sonuçlanacak sınıf savaşımı yerine sınıflar arası işbirliğini savunmak, Marksizm'i, burjuva ulusçuluğu adına saptırmak, yasal savaşımı tek amaç olarak benimsemek, sınıf savaşımının devrimci yöntemlerini yadsımak...

Bu tanım, **Avrupa Komünizmi** ne kolayca **oportünist** ya da **revizyonist** damgası vurmaya yetmektedir. Gerçekten **Avrupa Komünizmi**'nin ilk düşün kaynaklannı Alman Sosyal Demokrat Partisi'nin önderlerinden **Eduard Bernstein** ve Karl **Kautsky**'ea kadar dayanır. Düşünceleri ve eleştirileri ile İkinci Enternasyonal'i etkilemiş olan bu iki düşünür, proletarya diktatörlüğüne karşı çıkmaktaydılar. Berstein'e **Modern Revizyonizmin Babası** adının takılması bu yüzdendir. Lenin'in Kautsky'ye en ağır saldınlarda bulunması da yine bu nedenledir. Tartışmalann kilit noktası buradadır: Proletarya diktatörlüğü kabul ediliyor mu, edilmiyor mu? Dönemeç işte tam bu noktadadır.

1917 devrimi, Marksizm'i bir **resmi ideoloji** yapmış ve onu Leninizm ile özdeşleştirmiştir. Bu noktadan sonra, komünist partisinin uygulamalanna da Marksizm-Leninizm adı verilmiştir. Çeşitli ülkelerdeki komünist partilerin Moskova güdümünde sa-

yılmaları da bu resmi ideoloji ile özdeş hale getirilmiştir. **Bağımsız sosyalizm** arayışları da bu yol ağzından kaynaklanmıştır.

Marksizm'in Sovyet yorumu, **sosyal şovenizmin** bir başka türüdür. Çünkü, **büyük devlet** politikası güden Sovyet Komünist Partisi, **Sovyet devletinin** çıkarlarını, enternasyonalizmin önüne yerleştirmektedir. Enternasyonalizm, Sovyet devleti çıkarlarının ideolojik paravanası olarak kullanılmaktadır.

Sovyet Marksizm'inin yorumu şudur: **"Marksizm'i biz temsil ederiz. Bunun adı, Marksizm-Leninizm'dir. Marksizm-Leninizm tekse, dünyadaki bütün komünist hareketleri ve partileri biz yönetiriz..."**

Bağımsız sosyalizmin sorunu da buradadır. Yol ayrımı da bu noktadadır. Bağımsızlık, bir erginlik, olgunluk ve kişilik sorunudur. **Proletarya diktatörlüğü** düşüncesini yadsımak, Leninizm ile göbek bağını koparmak demektir. Bu tavır, kaçınılmaz olarak, bağımlılığın da yadsınmasını gündeme getirir.

Batı Avrupa'da **Avrupa Komünizmi** olarak savunulan görüş, özünde, Leninist ölçülere göre **komünist** olarak nitelenemez. Bu, **antiLeninist sosyalist** görüştür. Yani bir başka ideolojidir.

70'li yıllarda adını çok duyuran İspanyol Komünist Partisi ve onun lideri **Santiago Carillo**, Avrupa Komünizmi'nin düşünsel temellerini atanların başında yer almaktaydı. Yıllarca, Franko faşizmine karşı direnen İspanyol Komünist Partisi, çağın yeni oluşumları karşısında gerçekçi bir tavır izleme yolunu seçiyordu. Partinin yasallaşmasından sonra **Avrupa Komünizmi ve Devlet** adlı kitabı ile **demokrasinin koşullarına uygun** bir **komünist partisi** düşüncesini savunan Carillo, bu düşünceleri ile **sınıf savaşı** yerine **sınıflar arası işbirliği** gereğini vurgulamış oluyordu.

Leninist ölçülere göre, Carillo **oportünizmin** günümüzdeki sözcülerinden biri sayılabilir. Bu bakımdan Carillo, Bernstein ve Kautsky'nin düşünce mirasçısı olarak da görülebilir. Carillo, kapitalizmden komünizme geçişte proletarya diktatörlüğünü zorunlu bir dönem sayan Leninist görüşün **"modasının geçtiğin"** söylerken Sovyet Marksizm'i ile büyük bir hesaplaşmaya giriyordu. Carillo, dünyanın geçirdiği devrimler ve evrimler çağında üretim araçlarında sağlanan gelişmenin geniş bir değerlendirilmesinin yapılmasını istiyordu. Carillo, burjuva demokrasisi çerçevesi içinde kapitalist devlet mekanizmasını yıkmadan, bu mekanizmayı **demokratlaştırmayı** amaç alıyordu.

Bu ideolojik görüş, hiç kuşkusuz, Leninizm'e aykındır. Yine hiç kuşkusuz, Leninizm açısından bir ***uzlaşmacı*** *görüştür.*

Carillo, ***Avrupa Komünizmi ve Devlet*** *adlı geniş yankılar yaratan kitabında "proletaryanın tek devrimci sınıf olduğu" yolundaki görüşlere de karşı çıkıyor ve başka sınıf ve tabakaların da sosyalist savaşıma katılacaklarını söylüyor. Bu görüş de hiç kuşkusuz, küçük burjuva devrimciliğine kapılan aralamaktadır.*

Sovyet Marksizm'i şu düşüncededir: ***"Kapitalist toplumda tek devrimci sınıf işçi sınıfıdır. Devrim ancak bu sınıfın öncülüğünde yapılır."***

Avrupa Komünizmi, bu öncülüğü, proletarya dışındaki emekçilerle de paylaşmaktadır. Bu görüş kaçınılmaz olarak, ***işçi sınıfı öncülüğü*** *yerine* ***emekçi sınıfların öncülüğü*** *kuramını getirmektedir.*

Avrupa'da en çok yaygınlık kazanan komünist partisi, İtalyan Komünist Partisi'dir. İtalyan Komünist Partisi'nin ideolojik yapısı, geçmişte faşizme karşı verdiği savaştan kaynaklanır. Bu yüzden, İtalyan Komünist Partisi'nde, burjuva demokrasisine kıskançça sahip çıkma duygusu partinin ideolojik yönüngesini etkiler. İtalyan Komünist Partisi'nin önderlerinden ***Palmiro Togliatti****'nin 1944'lerde kaleme aldığı* ***İtalyan Sosyalizmi*** *başlıklı yapıtında* ***ilerici demokrasi*** *tanımı yapılır. Amaç, faşizme karşı savaştır, amaç* ***proletarya diktatörlüğü*** *kurmak değil, faşizme karşı* ***ilerici demokrasi*** *oluşturmak ve dönüşümlerin parlamento yolu ile yapılmasını sağlamaktır.*

İdeolojik ipuçlarını Togliatti'de bulan bu görüşler, 1977 yılında, parti lideri ***Enrico Berlinguer****'in* ***Tarihsel Uzlaşma*** *kuramı ile büsbütün ilgi çekmeye başladı. Berlinguer, İtalyan Komünist Partisi'nin ideolojik yapısını, faşizme karşı verilen* ***ulusal birlik siyasetine*** *dayatır. Bu birlik,* ***antifaşist*** *niteliktedir. Bu yüzden, proletaryanın yanında, küçük burjuvalar, burjuvazinin ilerici kesimleri, Katolik Kilisesi ile silahlı kuvvetlerdeki anti-faşist öğeler de bu birlik içinde yer alabilirler. Bu görüş de kaçınılmaz olarak,* ***işçi sınıfı önderliği*** *tezini bir yana atar. Ve o noktada Sovyet Marksizm'i ile çatışır.*

Burjuva demokrasisinin bütün kurumları ***ile "barış içinde bir arada yaşamak"*** *ve kapitalist düzenin savunucusu ve temsilcisi olan Hristiyan demokratlar ile uzlaşma ve demokrasinin temelle-*

nini savunmada dayanışma içine girmek, Berlinguer'in değişmez siyaseti olmuştur.

Berlinguer'in **anti-faşist birlik** düşüncesinden kaynaklanan **tarihsel uzlaşma** kuramı, kapitalist toplumda **burjuvazi** ve **proletarya** dışında, başka sosyal katmanlar da olduğunu kabul eder ve bu ara tabakalar ile işçi sınıfının çıkarlarını birleştirmeye çalışır.

Proletarya diktatörlüğünü açıkça yadsıyan ve **proletarya öncülüğü** yerine **anti-faşist birlik** kavramını yerleştiren İtalyan Komünist Partisi, Leninist ölçülere ve kurama göre **komünist** sayılabilir mi?

Hayır. Bu yol, **bürokratik sosyalizm** yoludur. Bu yol, komünizmden çok ayrı bir yoldur. Komünizmden apayrı bir yoldur ama kapitalist toplumdaki ilişki ağları içinde izlenmesi gereken gerçekçi ve sağlıklı bir yol mudur? Herhalde, İtalyan sosyalistler bu soruya **"Evet, İtalya'nın sosyalizm yolu budur"** yanıtını vermişler ki, İtalyan Komünist Partisi, Avrupa'da adı **komünist** olan partilerin arasında en yaygını olmuştur.

Avrupa komünist partileri arasında, Moskova çizgisine en yakın olan Fransız Komünist Partisi'dir. 1976 yılında, proletarya diktatörlüğü kavramını, parti programından söküp atan FKP, daha sonra sosyalist parti ile **ortak program** hazırlayacak ve Mitterand'ın cumhurbaşkanlığındaki hükümete koalisyon ortağı olacaktı.

Bu konumdaki bir partinin Leninist kurama göre **komünist** olduğu yalnızca bir varsayımdır. Konu yine, dönüp dolaşıp, proletarya diktatörlüğünde düğümlenmektedir. Proletarya diktatörlüğü'nü programından çıkaran bir komünist partisi, komünistliğini de partinin dış kapısına bırakmış demektir.

Fransız Komünist Partisi Lideri **George Marchais**, Proletarya diktatörlüğü yerine, sosyalist partilerle **dirsek teması** sonucunda sağlanacak olanaklarla **demokratik reformlar** yapma düşüncesindedir.

Marchais'in bu düşleri gerçekleşmedi. Gerçi, komünist partisi bir **ortak program** ile sosyalist parti ile ortak olarak iktidara geldi. Ancak köklü dönüşümler yapılamadı. Ve Avrupa'daki bütün komünist partiler, gerek üyelerini, gerek seçmenlerini sosyalist partilere kaptırdılar. Avrupa'daki en yaygın komünist partisi olan İtalyan Komünist Partisi (PCI)'nin üye sayısı 1980 yılında 1 milyon 751 bin kişi iken bu sayı 1985'de 1 milyon 595 bin'e düşmüştür. Düşüş oranı yüzde dokuzdur. Fransız Komünist Partisi (PCF)'nin

1980'deki üye sayısı 730 bin. Bu sayı 1985'de 610 bine düşüyor. 1946 seçimlerinde oy oranını yüzde 28'e çıkaran Fransız Komünist Partisi, 1969'da oyların yüzde 20'sini almış. Avrupa Komünizmi düşüncesinin yaygınlık kazandığı 70'li yıllarda bu oran yüzde 25'e çıkmış. 1981'de oy oranı yüzde 15'e inen Fransız Komünist Partisi, 1986 seçimlerinde yüzde 10'un da altına düşmüştür. Aynı oy kayıplarına İngiliz ve Finlandiya komünist partilerinde de rastlanıyor.

*Carillo'nun İspanyol Komünist Partisi (PCE), Franko Faşizmine karşı savaşarak elde ettiği ün ve saygınlığı, **"legale"** çıkınca yitirmiş; 1975-80 arasındaki 100 binlik militan üyesi, 1985'de 82 bine düşmüştür. 1982 yılındaki genel seçimlerde İspanyol Komünist Partisi'nin oy oranı yüzde 3,8 dolayında kalmıştır. İspanya'nın toplam nüfusu 38 milyondur. Komünist partisinin üye sayısı ise 82 bindir. Fransa nüfusu 55 milyondur. Komünist partisi üye sayısı 1 milyon 595 bindir.*

*Komünist partilerinin oy oranları ve üye sayıları üzerinde araştırma yapan Batı'lı kaynakların saptamalarına göre Türkiye Komünist Partisi'nin üye sayısı **kayda değer** bile bulunmamaktadır! Bu saptamayı yapan aynı kaynaklar, 670 bin nüfuslu Kıbrıs Türk kesimindeki komünist partisi Akel'in üye sayısının 14 bin olduğunu belirtiyorlar.*

*Batı Avrupa'daki bu gelişmeler, 70'li yıllarda yükselen **Eurocommunism**in, 80'li yıllarda inişe geçtiğini göstermektedir. Bu seçim grafikleri, adlarının başında **komünist** sözcüğü bulunan, ancak özünde komünist olmayan bu partilerin, gittikçe güçlerini yitirdiklerini açıkça kanıtlamaktadır.*

*Önemli olan, demokratik sosyalist partilere kitle desteği ile iktidar yollarını açmaktır. Burjuva partilerinin yanında **muhalefete mahkûm** küçük partiler olarak kalmak, demokratik sosyalist birikimin yazgısı olmamalıdır. Bu yazgı değiştirilmelidir.*

*M. Ali Aybar'ın savunduğu **model** Avrupa komünist partilerinin parti modellerine de benzemiyor. Gerçi proletarya diktatörlüğünün yadsınması noktasında Aybar'ın görüşleri ile bu görüşler arasında bir benzerlik görünüyorsa da Aybar'ın savunduğu **örgüt modeli** Avrupa komünist partilerinden değişik bir örgütlenme yöntemi ve modeli öngörmektedir.*

*Aybar'ın **yatay örgütlenme** adını taktığı model ile Avrupa komünist partilerinin benimsediği **demokratik merkeziyetçilik** ara-*

sında derin ayrımlar bulunmaktadır. Aybar'ın modelini **ütopist** bulabilirsiniz. Ütopik de olsa, gerçekçi de olsa bu model, **demokratik merkeziyetçi** parti modeline hiç benzemiyor. Bu yüzden Avrupa Komünizmini benimseyen partilerle Aybar'ın parti modeli arasında bir benzerlik ya da özdeşlik olmadığını kolaylıkla söyleyebiliriz.

Sonuç ne olursa olsun, bu, Avrupa'daki komünist partileri, Bernstein ve Kautsky'nin 19. yüzyıl sonları ile 20'nci yüzyıl başlarında attıkları temellerin, 1970'li yıllardan sonra Avrupa'da giderek güçlendiğini göstermektedir. Marksizm'in bu yeni yorumu, **ideolojik düello**sunu Leninizm ile yapmak zorundaydı.

İşte **Avrupa Komünizmi** bu düellonun adıdır.

Sovyet Marksizmi'ne karşı Batı Avrupa'da bu gelişmeler yaşanırken Güney Amerika'da da **ekonomilerin militarizasyonu** olgusu yaşanmaktaydı. Ekonomilerin militarizasyonu, az gelişmiş ülke ekonomilerinin Pentagon destekli askeri rejimlerle sürdürülmesi ve demokrasinin askeri darbelerle ortadan kaldırılması demektir. Ağır borç yükleri altında tutulan bu az gelişmiş ekonomiler, askeri rejimlerin zorlayıcı gücü karşısında uluslararası kapitalizm ile bütünleştirilirler.

Bu gibi ülkelerde, ya çokuluslu şirketlerin çıkarları vardır ya da bu ülkeler, iki dünya devi arasındaki paylaşım savaşında bunlardan birinin **nüfus bölgesinde** kalmaktadır. Şili, ekonomilerin militarizasyonu olgusunun elle tutulur örneklerinden biridir.

1970 yılında yapılan seçimlerle devlet başkanlığına seçilen **Salvador Allende**, tıpkı Avrupa komünizmi gibi burjuva demokrasisi içinde gelişecek bir sosyalizmi savunmaktaydı. Büyük Amerikan tekellerinin **Arka Bahçe** adını taktıkları Güney Amerika'da sosyalizmin barışçı yollarla da olsa iktidara gelmesi, Pentegon'u yeni taktik ve stratejiler bulmaya zorlamıştı. ABD Ulusal Güvenlik Konseyi, Şili'deki durumu yakından izlemek üzere bir kurul oluşturmuştu.

Bundan sonra Şili'de kanlı olaylar yaşandı. **Mercurio** adlı sağcı bir gazetenin açıktan kışkırttığı orta sınıf, çeşitli grevlerle Allende iktidarına karşı eyleme geçirildi. El altından da silahlı sol kışkırtıldı. **MIR** adlı silahlı sol örgüt, terörist eylemlere başvurdu. Karanlık güçlerce korunan ve kollanan sağcı örgütlerle MIR arasında bir **sağ-sol kavgası** yaratıldı. Keskin devrimci tavır, emperyalizmin bu

kargaşadan yararlanarak halkın oyu ile kurulan sosyalizme son verme plânını uyguladığını anlamadı ve tam anlamı ile oyuna geldi. CIA ve ITT arasındaki eylem birliği, MIR adlı solcu örgüt içindeki ajanlara ve kamyon grevine kadar uzanıyor; Şili, adım adım bir askeri darbeye doğru sürükleniyordu.

CIA ve ITT tarafında kurulan tuzak, 11 Eylül 1973 günü meyvesini verdi. **Pinochet** başkanlığındaki askeri cunta Şili'de yönetimi ele aldı. Allende, elinde silah, darbecilerle çarpışarak öldü.

1973 darbesinden sonra, Pentegon'un Şili üzerindeki egemenliği tam anlamı ile sağlandı. Allende tarafından uygulanan millileştirme kararları teker teker geri alındı. **Pentegon'un emir kulu** cunta, ülke ekonomisini, Pentegon militarizmine sonuna kadar açık verdi.

Şili ve Arjantin örnekleri, liberal ekonomilerin silahlı kuvvetler eliyle ve Pentegon desteğiyle nasıl ayakta tutulacağını kanıtlamıştı. Şili'de ABD, barışçı yollarla gelişecek bir sosyalizme şiddet yolu ile engel olmuştu.

Şili'de sosyalizm, bir **ortak cephe** oluşumu ile iktidara gelmiş ve az gelişmiş ülkelerde yeni bir sosyalizm yolunun ilk ışıklarını vermişti. Bu ışıklar, cuntalar eliyle söndürüldü.

1917 devrimi, sosyalizm için bir **model**di. Bu model, sosyalist rejimin ihtilâl ile kurulmasını ve proletarya diktatörlüğü ile sürdürülmesini öngörüyordu. 1970'li yıllarda, gerek Şili'de gerek Avrupa'da, burjuva demokrasisi içinde demokratik yollardan sosyalizme geçiş yolu arayışları başlamıştı.

Şili, bu modelin Güney Amerika'da filiz vermiş ilk örneğiydi. Bu deneme, CIA ve ITT işbirliği ile önlendi. Şili olayı, Sovyet model'ni savunanların **"İşte!.. Burjuva demokrasisi içinde sosyalizm olmaz"** yargılarını ısrarla yinelemelerine yol açtı.

Şili'deki Pinochet yönetimi, on altı yıldır egemenliğini sürdürüyor. Bu on altı yıl içinde Şili'de demokrasinin yeniden kurulması için hemen hemen dünyanın her köşesinde gösteriler yapılıyor. Şili halkı, demokratik sağı, solu ve Marksist partileri ile bu faşist cuntaya karşı bir savaşım veriyor. Ancak Pinochet yine egemenliğini koruyor. İktidarı sarsılıyor, ordu içinde zaman zaman hoşnutsuzluklar başgösteriyor. Bütün bunlara karşın bu faşist cunta, Pentegon desteği ile ayakta kalabiliyor.

Güney Amerika'da ***ekonomilerin militarizasyonu*** *olgusuna verilecek somut örneklerden biri de Arjantin'dir. Arjantin, Pentegon destekli IMF politikalan ile çıkmazdan çıkmaza sürüklenen bir* ***model****i sergilemektedir. İktisat Bakanı Martinez de Hoz'un* ***liberal*** *programı, kısa sürede, ülke ekonomisini tam bir çıkmaza sürüklemiş; banka, banker ve şirket iflâslan birbirini izlemiş ve bütün bu iflâslar askeri cuntalann katı disiplini ve futbol gösterileri ile gizlenmek istenmiştir.*

Arjantin örneği, Pentegon destekli ***ekonomilerin militarizasyonu*** *sürecinin bir noktada tıkanacağını göstermektedir. Falkland savaşından sonra iyice etkinliğini yitiren cuntalar, kendi içlerindeki savaşlarda da yenik düşünce çözümü, yönetimi sivillere terk etmekte buldular.*

80'li yıllann Arjantin halkına getirdiği bu çözüm, demokratik sağcı Alfonsin'in devlet başkanlığı ile noktalandı ve Alfonsin, ilk hesaplaşmasını cunta yönetimleri ile yaptı. Devlet başkanlığı görevlerinde de bulunan cuntacı generaller tutuklanarak yargılanmaya başlandılar.

Arjantin örneği de, ***ekonomilerin militarizasyonu*** *olgusunun az gelişmiş ülkeler için değiştirilmesi olanaksız* ***bir yazgı*** *olmadığını kanıtlamıştır.*

Örgütlü halk gücü, yenilmez. Halkı örgütlemeyi başaran partiler, baskı yönetimlerini seçim sandıklan ile yenilgilere uğratırlar. Halkın demokratik direniş gücü, toplumun bütün kurumlannı da etkiler. Cuntalar, bu gücün orduya yansıması ile güçlerini yitirir.

Türkiye 1960 öncesinden, bu kitabın yayına hazırlandığı 1986 Haziran ayına kadar değişik olaylar yaşadı. 1960 öncesi baskı yönetimine karşı halktan gelen demokratik direnişler, 27 Mayıs 1960 sabahı ordu eliyle noktalandı. Silâhlı kuvvetlerin hiyerarşi dışında başlattığı askeri ihtilâl, bir gece içinde ülke genelinde yönetimi ele aldı. Eylem, ihtilâlin ilk saatlerinde, silâhlı kuvvetlerin bütünü tarafından onaylandı ve desteklendi.

1960 ihtilâli, çağdaş bir anayasa getirdi. TİP, 27 Mayıs ihtilâlinin getirdiği özgürlük ortamında kurulabildi.

60 sonrası, 27 Mayıs ihtilâlinin getirdiği özgürlük ortamında, bütün dünyada da yaygınlık kazanan ***öğrenci devrimciliği*** *eylem dalgalan halinde yükselmeye başladı.*

27 Mayıs'ın kolaylıkla başanılması, silâhlı kuvvetler içinde ***devrim modelleri*** *oluşumuna yol açtı. Bu oluşumlara karşı, kurulu düzeni savunanlar, öğrenci eylemleri ve* ***asker-sivil aydın öncülüğü*** *ile gelişen* ***devrim model****ine karşı geniş önlemlere başvurdular.*

60'lı yıllar, ***öğrenci devrimciliği*** *ve* ***asker-sivil aydın öncülüğündeki devrim model****inin yükseldiği yıllardır. Bu iki devrim anlayışı, 12 Mart 1971 yılında tam ve kesin bir yenilgiye uğradı.*

70'li yıllarda, ***öğrenci devrimciliği ve asker-sivil aydınlar öncülüğündeki devrim*** *tezleri yerine, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu DİSK'in ağırlıklı önderliği ile işçi sınıfı ön plâna geçti.*

60'lı yıllarda yükselme grafiği çizen TİP, önce kendi içindeki dalgalanmalarla gücünü yitirerek, daha sonra, CHP-AP işbirliği ile getirilen ***milli bakiye*** *sistemi ile de meclis dışına sürülecekti. 12 Mart 1971 ile başlayan dönemde kapatılan ve yöneticileri ağır hapis cezalarına çarptırılan TİP, 70'li yıllarda pek o kadar etkin olamadı. 60'lı yılların devrimci tezleri, 12 Mart 1971'de yenilgiye uğradı. 70'li yılların binbir parçaya bölünmüş sol akım ve örgütleri de 12 Eylül 1980 gününden önce tam bir çözümsüzlük içine sürüklenmişti.*

12 Eylül 1980 harekâtı, sivil demokrasinin iflâsını belgeledi. Yasaklarla çevrili kısıtlı demokrasi, otuz yıl içinde üçüncü kez iflâs ediyordu.

1970 yılına gelindiğinde Türkiye'de de kalıcı bir totaliter sağ yönetim kurmak isteyenler de son hazırlıklarını gözden geçirmekteydiler. Bu çevrelere karşı geçici bir askeri yönetimle daha geniş hak ve özgürlükler getirmek isteyen iki siyasal akım silâhlı kuvvetler içinde son hesaplaşmaya doğru yol alıyorlardı.

1961 yılında işçiler tarafından kurulan ve 1965 seçimlerinde de parlamentoya giren TİP, 1968'lerin son aylarında derin bir ideolojik uyuşmazlıklar içine sürüklenmişti. Güney Amerika'da ve Batı Avrupa'da yeni yeni tartışılan burjuva demokrasisi içinde sosyalizme çıkış yolu arayan görüşler, TİP içinde dile getiriliyorsa da sol kamuoyunda pek yandaş bulamıyordu.

Bütün dünyada 1968 yılında başlayan işgal ve boykotlar, daha sonraları ***devrim*** *düşleri ile başka alanlara kaçıyor, işçi sınıfından kopuk bir* ***goşist*** *akım, heyecan dalgaları gençliği çepeçevre sarıyordu. Demokratik sosyalizm, o koşullar içinde pek yandaş bulamıyordu.* ***Cuntacı görüş*** *diye adlandırılan akım, 27 Mayıs*

benzeri bir ihtilâl ile daha geniş hak ve özgürlüklere kavuşulacağına inanıyor; Goşist örnekler de kent gerillacılığı ile sonuç almaya çalışıyordu.

Gençlik örgütlerine bu sırada **kışkırtıcı ajanlar** yerleştirildi. Cunta örgütlerine de aynı ajanlar sokuldu.

İlligalite anti-demokratik güçlerin işlerine yaramıştı.

Bugünlerde, AP ve CHP'nin elbirliği ile seçim yasasını değiştirerek, TİP'e parlamento kapılarını kapatmalan, Türkiye'de gelişmesi ve kök salması gereken demokratik sosyalist görüşlere engel olmaktaydı.

12 Mart muhtırası ile açılan dönemde, anayasanın bir bölümü değiştirilerek, temel hak ve özgürlükler kısılmak istendi. Silâhlı ve silâhsız bütün sol örgütlere karşı savaş açıldı.

1973 seçimleri, demokrasi özlemlerini dile getiren Ecevit'li CHP'ye güç kazandırdı. Seçimlerden sonra kurulan CHP-MSP ortaklığının ömrü kısa sürdü. Daha sonra **cephe hükümetleri** geldi. AP'den kopan 11 milletvekili ile CHP, 1978 sonunda bir hükümet kurdu.

1975 yılında başlayan iç terör, bir iç savaş görünümü içinde toplumun bütün kurumlarını teslim aldı. Sonra da **yağmurun yağması** gibi doğal bir olay gibi silâhlı kuvvetler yönetime el koydu.

12 Eylül dönemi, sola kapalı bir anayasa getirerek **izinli partiler ve yasaklar** ile yeni bir düzen kurmayı denedi. Sol, bu dönemi, baskılara karşı savaşarak, temel hak ve özgürlükleri savunarak geçirdi.

Sola kapalı bir anayasa düzeni içinde toplum, dar çerçevelere taşarak yeni çözümler arıyor. Demokratik çözümleri, burjuva demokrasisi kalıplan içinde görenler için akla gelen ilk çözüm yolu, sosyal demokrat görüşlü kitle partilerini desteklemek oluyor.

Hiç kuşkusuz, bu partilerin, demokratik hak ve özgürlükler savaşında yadsınmaz katkıları bulunuyor. Bu işlev, görmezlikten gelinemez. Ancak, bu gerçek, sosyal demokrat kitle partilerinin **kapitalist üretim biçimini değiştirecekleri** anlamına da gelmez.

Kaldı ki bir sosyal demokrat parti, ancak, batı demokrasilerinde görülen bir siyasal yelpazede gerçek kimliğini bulur. Marksist parti olmazsa, sosyal demokrat partinin sol sınırını saptamak olanaksızdır. Yine, liberal-kapitalist partiler olmazsa -ki Türkiye'de

yoktur- yine sosyal demokrat partilerin sağ sınırlan belirlenemez. Bu **sınır uyuşmazlığı** sosyal demokrat partilerde ideolojik bunalımlara yol açar.

Bugün, insanlık, siyasal konularda engin deneylere sahiptir. Türkiye'mizde, son otuz yıl içinde yaşanan olaylar hangi yollann açık ve sağlıklı, hangi yollann ise kapalı ve sağlıksız olduğunu göstermeye yetmiştir. Yaşanan bu deneyler, çoğulcu demokrasinin, bütün kurumlan ile savunulması gerektiğini kanıtlamıştır. Sosyalizmde çözüm yolu bu çoğulcu demokrasi içinde aranacaktır.

Aybar ile yaptığımız bu uzun söyleşide, önce TİP'in kuruluşunu, gelişmesini ve içinde oluşan ideolojik ayrılıklan ele aldık. Aybar'ın kısa özgeçmişini konuşurken 40'lı yıllardaki demokrasi savaşımını anımsadık. 1950 öncesini yeniden yaşadık. 27 Mayıs ihtilâlini değerlendirdik. Bu bölümler Cumhuriyet gazetesinde **"Bitmeyen Koşu"** başlığı ile daha önce yayınlandı.

Söyleşimizin ikinci bölümü Marksizm ile ilgiliydi. Aybar, Marksizm konusunda bir kitap hazırlamıştı. sorulan, henüz yayınlanmayan bu kitabı okuyarak seçtim. Ve Aybar'la, ile Marksizm'i, olanaklann elverdiği ölçüler içinde, genişçe tartıştık.

Türkiye'de yaşanan ve askeri ihtilâller ile noktalanan olaylann bir kez daha yaşanmamasını diliyoruz. Bunun için hepimize görev düşüyor. Herhalde yinelemeye gerek yok; ilk görev demokrasiyi savunmaktır. Sosyalizmin, bugünkü koşullar içinde, demokrasiyi de savunmak demek olduğu artık iyice anlaşılmıştır.

Yaşanan gerçekler, Marksist kuramı resmi ideoloji yapan ülkelerde **devlet** denilen aygıtın bir süreç sonunda ortadan kalkmadığını, tersine gittikçe güçlendiğini ve totaliter bir yapıya büründüğünü göstermektedir. Ben kendi hesabıma temel amacın, devleti ortadan kaldırmak değil, devleti **demokratikleştirmek** olduğuna inanıyorum. **Ekonomilerin militarizasyonu** olgusuna karşı, özgürlükçü ve katılımcı demokrasiyi bu nedenle savunuyorum.

Teori ve **pratik** hem demokrasi, hem sosyalizm için çözüm yollannı gösterir. Sovyetler Birliği'nin Macaristan, Çekoslovakya ve Afganistan'ı işgal etmesi, Polonya'da yaşanan olaylar, sosyalizmde bağımsızlığı bir kez daha gündeme getirmiştir. Sosyalizmde bağımlılık, enternosyalizm değil, doğrudan doğruya Sovyetler'e özgü bir **sosyal şovenizm** doğurmuştur.

Bağımsızlık, Kurtuluş Savaşı'mızın da ana amacıdır. Atatürk-'ün ***tam bağımsızlık*** *ilkesi, demokratik sosyalizmin de sımsıkı sanldığı bir inanç ve ilkedir.*

Amerika'nın, az gelişmiş ülkelerdeki sola açık iktidarlarda -Şili örneğinde görüldüğü gibi- ***destabilizasyon*** *ortamı yaratarak, anarşi ve terörü körükleyen tutumu, demokrasinin çok daha geniş boyutlarda ve inatla savunulmasını gerektirmektedir.*

20. yüzyılın şu son çeyreğinde, her konu akıl çağına yaraşır biçimde ele alınmalıdır. Marks'ı tartışırken, yaptığı gözlem ve değerlendirmelerle önerdiği çözüm yollannın, 1848 yılının kavram ve koşullanndan etkilendiğini gözden uzak tutmamak gerekir. Marks'ın kaleminden çıkan her satın ***din buyrukları*** *gibi tartışmasız kabul etmek ve yazılıp söylenenleri, bugünün bilgi birikimi ile akıl süzgecinden geçirmeksizin yorumlamak, diyalektik düşüncenin özüne de aykındır.*

Marksizm'i birkaç kaba slogana indirgeyenlere sık sık tanık olduğumuz Türkiye'de, onu özgün kaynaklan ile ele alıp tartışmak sanınm yadırganmaz.

Bu bir söyleşidir. Bu söyleşi, birçok tartışma konusunu da beraberinde getirmektedir. Önemli olan düşünmek ve düşünmesini bilmektir. Önemli olan sosyalizm üzerine düşünmek, yaşanan somut gerçekleri algılamak ve bunlardan bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm için sonuçlar çıkarmaktır.

Öncelikle, Marksizm'e bir din gibi bakmamak gerekir. Marksizm'i, bugünkü koşullara göre yorumlayıp, değerlendirmeyen bir insan, çağın da gerisine düşmüş demektir. Marksizm adına, komünist partilerin resmi görüşlerini tek ve değişmez olgular olarak benimsemek, bir anlamda insan aklına da ihanet demektir. İnsanlar gerçekleri ancak ve ancak tartışarak bulurlar.

Sosyalizm, öncelikle işçi sınıfı öğretisidir. Bu yüzden, uluslararası kapitalizme karşı yine uluslararası işçi sınıfı dayanışmasına gerek gösterir. Ancak bu dayanışma, eşitçe ve kardeşçe olduğu sürece yararlı bir dayanışma olur.

Sosyalist ülkelerde ***devlet*** *belli bir süreç içinde yok olmuyor, tersine, burjuva devletleri ile yarışacak biçimde gelişiyor ve güçleniyor. Bu ülkelerdeki* ***proletarya diktatörlükleri*** *devletin yok olmasına değil, tersine devletin güçlenmesine yol açıyor. Bu noktada Marksist öğreti sarsılıyor.*

Yine bu noktada **enternasyonalizm,** kapitalist burjuva devletleri ile yanşan ve giderek güçlenen bir büyük devletin, komünist partiler üzerindeki egemenliği anlamına geliyor. Teori ve pratik bu noktada uyuşmuyor. **Sovyet Şovenizmi** adını uygun gördüğümüz buyurganlık işte bu noktada gündeme geliyor.

Sosyalist ideoloji için **bağımsızlık sorunu,** bu anlamda bir zorunluluk olarak kendi gündemini de belirliyor. Bu zorunlu gündem maddesi, **antiSovyetizm** ve **proSovyetizm** tartışmalarına da kapılan aralıyor. **Antikomünizm** ve **antiSovyetizm** hiç şüphe yok ki, Amerikan emperyalizminin **ideolojik ihraç ürünleri** arasındadır.

AntiSovyetizm ve proSovyetizm dışında **nonSovyetizm** adı verilecek bir başka yaklaşım da söz konusudur. Bu yaklaşım, bağımsız sosyalizmden kaynaklanır. Sovyetler'in, örneğin Afganistan'ı işgaline karşı çıkarsınız. Afganistan işgaline karşı çıkarsınız ama, örneğin -gerektiğinde- Sovyetler'in silahsızlanma çağrılarını da destekleyebilirsiniz. Bu **bağımsız** tavır, kendi halkınıza, kendi işçi sınıfınıza ve kendi partinize güvenden kaynaklanır.

NonSovyetik tavır, her olayda, somut ve açık tavır almanızı gerektirir. Somut ve açık tavır -örneğin Polonya'daki askeri cuntayı destekleyip, Şili'deki askeri cuntaya karşı çıkmak- çelişkileri de önler.

Bağımsız tavır, gerçeklerin olduğu gibi görünmesine yol açar. AntiSovyet ve proSovyet olmadan da sosyalist olunur. Bu bir erginlik, etkinlik, özgüven ve olgunluk sorunudur.

Bugün, Türk demokrasisinin rayına oturabilmesi, bağımsızlık inancından kaynaklanan bir sosyalist partinin kitle tabanında yaygınlık kazanmasına bağlıdır. 1965 yılında, 13 milyon seçmenden 276 bininin oyunu alabilmek, yeni kurulan bir sosyalist parti için umutlu bir başlangıç sayılabilirdi.

Ne acıdır, bu umut kısa sürede yok edildi. TİP, önce saldırgan faşist gençlerin, daha sonra da **"biz devrimciyiz"** diyenlerin acımasız saldırılarına hedef oldu.

1970'li yıllarda, TİP'in mirasını, TİP, TSİP, SDP ve TİKP gibi partiler paylaşmak istediler. Bu partiler, girdikleri seçimlerde 50 binleri, 60 binleri aşmayan oylar aldı. Sonuç şuydu. Sosyalizm, kitle tabanında açıkça gerilemişti.

Sosyalist partilere oy vermeyen yığınlar, Ecevit'in orta sol CHP'sini desteklediler. Emekçi kesimlerin önemlice bölümü de oylarını AP, MSP ve MHP gibi partilere verdiler.

Sosyalist partiler, emekçi kitleleri, çevrelerinde toplayamadılar.

Bugün demokrasi ve sosyalizm kavramlan neredeyse birbirleriyle özdeşleşmiştir. Bu nedenle bir sosyalist parti gereği, eskisinden daha çok ağırlığını duyurmaya başlamıştır.

Şu kısıtlı demokrasiyi aşabilmek için de bir sosyalist parti gereklidir. ***"Yaşadığımız bunca deneyden ders alacak bir sosyalist partinin"*** *özgün bir model ile kitle desteğini sağlaması ilk amaç olmalıdır. Bu* ***özgün model*** *için, de sosyalizmi akıl çağına yaraşır biçimde tartışmak gerekir.*

Bu kitapta okuyacağınız satırlar işte bu özgün modele kapılar aralıyor. Bu modeli ütopist bulabilirsiniz; Aybar'ı, savunduğu model nedeniyle fazla iyimser de sayabilirsiniz. Öngörülen örgütlenme modeli, siyasal görüşlerinize ters de düşebilir. Bunlann hiç önemi yok. Önemli olan, Marksizm'i ***akıl çağına yaraşır*** *biçimde yorumlamak ve tartışabilmektir.*

Çünkü gerçeklere, ancak, bağnazlığın yenildiği noktalarda ulaşılır. Ve akıl, dogmatizmi yendiği noktada gücünü kanıtlayıp çağdaşlaşır.

Sosyalizm insan içindir. Akıl da insanın en güçlü silâhıdır.

19 Haziran 1986
Ankara

Uğur Mumcu

BİRİNCİ BÖLÜM

BİTMEYEN KOŞU

SORU- Sayın Aybar, Türkiye İşçi Partisi 1961 yılında 12 sendikacı tarafından kurulmuştu. Sonradan siz bu partinin genel başkanlığına getirildiniz. Bu öyküyü anlatabilir misiniz bize?

AYBAR- Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluşu, tarihimizde benzeri olmayan bir olaydır. O güne kadar partiler hep **Bey takımınca** kurulmuştu. Halk çocukları ilk kez parti kuruyorlardı. Gerçi 1919'da İstanbul'da Mesai Fırkası (Emek Partisi) adında, kurucuları işçiler ve memurlar olan bir parti kurulmuşsa da, bu aslında sosyalist partilere karşı beylerin kurduğu bir partiydi. Evet Türkiye İşçi Partisi tabandan kurulan ilk partidir. Bu son derece önemli bir olay. Köylü kökenli 11 işçi sendikacı ile bir şoför, parti kuruyor ve basın toplantısı yaparak, *"TİP'in ezilen işçi sınıfının partisi olduğunu* (Vatan, 14.2.1961)" açıklıyorlardı. **Sınıf** sözcüğünün bozgunculuk sayıldığı, yasak olduğu Türkiye'de, 12 emekçi çıkıyor ve biz işçi sınıfının partisini kurduk diyordu. Bu yürekliliği gösteriyordu. Bu, tabanda bir şeylerin değişmekte olduğunun işaretiydi kuşkusuz. Bey takımının politikadaki tekelinde bir gedik açılmıştı. Nitekim birkaç yıl sonra, TİP kurucularından bir bölümü DİSK'i, Devrimci İşçi Sendikaları Konfederasyonu'nu kuracaklardır.

SORU- Affedersiniz efendim, **Bey takımı** nedir? Yani, hükümetin izni ile hareket edenler ya da toplumun ayrıcalıklı bir kesimi mi? Ya da **bürokrat** kesimi midir? Kimdir bunlar?

AYBAR- Efendim, **Bey takımı** deyince, devleti elinde tutanları anlıyoruz. Osmanlı'dan bu yana devleti yönetmiş olan, devlet çarkını elinde tutan **egemen sınıfı** kastediyoruz. Osmanlı düzeninde başlıca üretim aracı olan toprak, Beytülmal'e yani hazineye aitti. Beylik sözcüğü hâlâ kullanılıyor. Devlete ait demek, bilindiği gibi. Ayrıca loncalar ve çarşı da devletin sıkı denetimi altındaydı. Osmanlı'da egemen sınıf, bey takımı idi;

başkası yoktu. Osmanlı, toplumu iki sınıfa ayırmıştır: Havas ve avam. **Havas**, kendisini halktan ayrı ve üstün gören seçkinler sınıfı, **avam**, aşağı görülen halk. Beylerin gözünde ayak takımı, yani emekçiler... 19. yüzyılda ekonomik düzen değişti, ama bey takımı, devleti, yani siyasal gücü elinde tutuyordu. Bu, Cumhuriyet döneminde de değişmedi. Hatta devletçilik politikası ile bey takımı gene ekonomiye el attı. Görülüyor ki, bürokrasiden farklı bir şey bey takımı. Ama devleti yönetenler anlamında, bey takımına bürokrasi de denilebilir. Tarihimiz açısından aradaki farkı vurgulamak için bey takımı diyorum.

SORU- Evet. TİP nasıl kurulmuştu?

AYBAR- Şimdi izninizle TİP'e dönelim: Bilindiği gibi 27 Mayıs'tan sonra bir dizi **tasfiye** hareketine girişildi. Ordu'da, üniversitelerde, politikada, hatta kendi içlerinde tasfiyeler oldu. Yassıada davası da sonuçlanıp hükümler infaz edilince, siyaset yasağı kaldırıldı ve çeşitli gruplar partileşme çalışmalarına başladılar. Sağda, Demokrat Parti'nin mirasına sahip çıkmak isteyenler arasında sürtüşmeler oluyordu. Solda, hareket sendikal alandaydı. Yurdun dört bir yanından gelen on binlerce işçinin katıldığı Saraçhane mitingi, grevin, toplu sözleşmenin, işçi haklarının artık savsaklanamayacağını, görkemli biçimde ortaya koydu.

28-29 Nisan olayları sola dönük kimi avukat arkadaşlarla aramızda bir yakınlaşma olmasına yol açmıştı. Benim Veli Alemdar Han'ındaki yazıhanemde toplanıyorduk. Temel hak ve özgürlüklerin nasıl güvence altına alınabileceğini tartışıyorduk. Halkın, haklarına sahip çıkmasından başka çare yoktu. Bu amaçla bir dernek kurmayı tasarlıyorduk. Bu dernekle temel hakları halka tanıtabileceğimizi ve giderek onun haklarına sahip çıkmasına yardımcı olabileceğimizi düşünüyorduk. Kahvelerde konuşmalar olacaktı. Çalışmalar uzuyordu. Ayrıca bir sosyalist parti için de konuşmalar yapıyorduk. Bir iki sendikanın avukatı olan **Sedat Erbil** arkadaşımız, toplantılara sendikacıları da getiriyordu. Günün birinde, **Sedat** arkadaşımız, *"**Kemal Türkler, İbrahim Güzelce, Kemal Nebioğlu** ve arkadaşları İşçi Partisi kuruyorlar"* diye geldi. *"Ciddi mi?"*, *"Ciddi"* dedi." *"Hangi sendikalar?"*, *"Maden-İş, Basın-İş başı çekiyor"* dedi. Biz de parti çalışmalarını durdurmaya karar verdik. Dernek çalışmalarına döndük. **Temel Hakları Yaşatma Derneği** 1962'de kuruldu.

Yeni partilerin kurulması için tanınan süre 13 Şubat'ta bitiyordu. Türkiye İşçi Partisi'nin kuruluş işlemleri tamamlandıktan sonra, kurucular bir basın toplantısı yapmışlardı. TİP'in *"ezilen işçi sınıfının haklarını korumak için kurulduğunu, şimdiye kadar işçilerin, çeşitli partilerin kadrolan içinde eriyip gittiğini, ama artık işçi sınıfını temsil eden bir parti bulunduğunu"* açıklamışlardı. (Vatan, 14.2.1961).

Bir iki gün sonra kurucularla tanıştık. Toplantı Sedat Erbil'in Nuruosmaniye'deki yazıhanesinde idi. Bizden parti programını hazırlamamızı istiyorlardı. Toplantıdan olumlu izlenimlerle ayrıldım. O günden sonra kurucular yazıhaneme uğramaya başladılar. Ekim'de yapılacak genel seçimlere katılmak istiyorlardı. Oysa, sadece birkaç il merkezinde örgütlenmişlerdi. Seçimlere girmelerinin doğru olmayacağını, iyi sonuç alınmamasının, TİP'in geleceğini engelleyeceğini anlatmaya çalıştım. Vazgeçtiler. Günler geçiyor, ama örgütlenmede bir gelişme olmuyordu. Araya adliye tatili girdi. Eskisi gibi buluşamıyorduk. Neler olup bittiğini Erbil'den öğreniyordum. O da pek umutlu görünmüyordu.

Gazetelerde günün birinde **Çalışanlar Partisi** adında yeni bir parti kurulacağı haberi çıktı. Arkasında Halk Partisi'nin olduğu söyleniyordu. Çalışmaları, Türk-İş'in Genel Başkanı **Seyfi Demirsoy'la** Halk Partisi'ne yakın kimi adayların yürüttüğü duyuluyordu. Aralık içinde Ankara'da toplanan Çalışma Meclisi'nde, Demirsoy, hazırlıkların tamamlandığını ve Çalışanlar Partisi'nin birkaç gün içinde kurulacağını açıkladı. Bu açıklamanın yapıldığı toplantıda, TİP'in kurucuları da bulunuyordu. TİP'in gelişmediği, ölü doğduğu, yeni partinin bir an önce kurulması gerektiği konuşuluyordu. Çalışma Meclisi'nden çıkan delegeler, **Fukara Tahir'in** sendikasında (Yapı-İş) toplanıyorlar, geç saatlere kadar tartışıyorlardı.

Kocaeli TİP İl Başkanı **İbrahim Çetkin**, Adana'da **Mehmet Emin Yıldırım,** Gaziantep'ten **Ahmet Top**, **Reşit Güçkıran**, İzmir'den **Rahmi Eşsizhan**, TİP'i yaşatmaya kararlı idiler. Bu inatçı direniş, kurucuları yüreklendirmişti. Ankara'dan İstanbul'a umutlu döndüler ve döner dönmez toplanmışlar. Saatlerce tartışmışlar. *"Partiyi nasıl canlandırabiliriz"* diye. İlk iş *"Boş olan başkanlığa birini seçelim, ama bizlerden biri olmasın"* demişler. *"Filânca olur mu?"* diye kimi adlar üzerinde durmuşlar.

Sonunda başkanlığı bana önermeye oybirliği ile karar vermişler. Ve de bu işi hemen bitirelim diye, bir minibüse atlayıp Bebek'in yolunu tutmuşlar. Adresimi bilen olmadığı için, karakoldan sormuşlar ve bir polisle mahalle bekçisinin eşliğinde bizim evin kapısını çalmışlar.

Kapı çalındığında yatmaya hazırlanıyordum. Eşim Siret, *"Camdan baktım, tanıdığım kimseler değil; yanlarında polis ve bekçi de var! Kapıyı açmadım"* dedi. Kapıyı açtım. Kurucu arkadaşlara, *"Hayrola, ne oldu?"* dedim. *"Genel Başkan olmanı istiyoruz"* dediler. Şaşırdım kaldım. *"Ben nasıl genel başkanlık yapanım? Bu işleri hiç bilmem! Hem komünist olarak biliniyorum; ayrıca iki de açılmış dava var... Partiye zarar veririm"* dedim. Direndiler. *"Bir iki gün izin verin düşüneyim, arkadaşlarla konuşayım"* dedim. Genel başkanlığa getirilmemin öyküsü işte bu...

SORU- Neydi bu davalar?

AYBAR- 27 Mayıs'tan sonra yeni anayasa hazırlanırken Cemal Gürsel Paşa'ya bir mektup göndermiştim. *"Sol kanatsız demokrasi olmaz. Düşün özgürlüğünü, örgütlenme özgürlüğünü sınırlayan faşist yasalarla, demokrasi olmaz. Anayasa hazırlanırken solcuların da görüşü alınmalıdır"* demiştim. *"Kimlerdir bunlar diye soruluyorsa, bunların adları polis dosyalarından öğrenilebilir"* diye yazmıştım. **Devlet başkanına komünistlik propagandası yapmak suçundan** dava açıldı! Ayrıca Ankara'da yaptığım bir basın toplantısından dolayı da gene komünistlik propagandasından dava açıldı. Oysa demokrasinin iki kanadı vardır Sağ, sol. Sol kanatsız, yani emekçilerin partisi olmayınca, demokrasi olmaz, demiştim. Bu davada önce hüküm giydim, beş yıla; sıkıyönetim mahkemesinde. Askeri Yargıtay bozdu. Sıkıyönetim kalkınca sivil mahkemede bir celsede aklandım. Öteki dava yetki bakımından uzadı. Sonunda ağır cezaya gitti. O davada da aklandım. Düşünüyorum da, şimdi olsa aklanır mıydım? 141'in anayasaya alındığı bir dönemde...

SORU- Şimdi bir geriye dönüş yapalım. Siz İstanbul Hukuk Fakültesi'nde devletler hukuku doçentiydiniz. Hangi tarihte doçent oldunuz ve üniversiteden niçin ve nasıl ayrıldınız?

AYBAR- 1942'de doçent oldum. Daha önce anayasa hukuku asistanıydım.

SORU- Kürsü profesörü kimdi?

AYBAR- **Ali Fuat Başgil.**

SORU- Peki, o zaman siz sol eğilimli bir insandınız. Ali Fuat Başgil de sağ eğilimli. Herhangi bir sorun çıkmıyor muydu aranızda?

AYBAR- Evet, Başgil sağ eğilimliydi. Medresede eğitim görmüştü. Ama sonra Fransa'da hukuk doktorası yapmış, sosyoloji, felsefe okumuştu. Bilgili, karşıt görüşlere tahammüllü bir hocaydı. Durkheim okulundandı. Tarih, sosyoloji, derslerinde büyük yer tutardı. Savaştan sonra Avrupa'da demokrasiye karşı çıkan sistemleri, bu arada Sovyet rejimini ayrıntılı biçimde anlatırdı derslerinde. Marksizm-Leninizm okuturdu. Pratik kurları bana bırakmıştı: Öğrencilerle **ameli**(uygulamalı) çalışmalar yapardık. Demokrasi, faşizm, Marksizm-Leninizm üzerine... Öteki kürsülerin çoğunda, asistanların görevi hocayla derse girmekten ibaretti. Alman hocalara çevirmenlik yaparlardı... Asistanlık yıllarımda çok çalıştım. Hayır, Başgil'le aramızda tatsız hiç bir olay çıkmadı.

O yıllarda hocalara karşı çok saygılıydık. Örneğin Ebululâ hocamızın, dekan Sıddık Sami Onar dahil, hemen herkes elini öperdi. Alışık olmadığım için ben öpmezdim. Ve çok üzülürdüm. Ebululâ Bey bunu saygısızlık sayıyor diye.

Ragıp Sarıca ile Paris'e gönderildik; çalışmalarımız Paris'in işgaliyle yarıda kaldı. Güneye kaçan halkla biz de bisikletle Bordo'ya indik. Maceralı bir yolculuktu. Türkiye'ye dönmemiz SORUn oldu. Fransa'daki Türk öğrencilerle vize almak için uzun zaman bekledik.

SORU- Doktora konunuz ne idi?

AYBAR- "*Hukuksal zorunluluk ve pozitif düşünce*"

SORU- Doçentlik teziniz?

AYBAR- "*Devletler Hukukunda Kişi*"

SORU- Kürsü profesörü kimdi?

AYBAR- **Cemil Bilsel**. Ancak, bir süre sonra Cemil Bilsel milletvekili oldu. Ankara'ya gitti.

Devletler hukuku derslerini ben okutmaya başladım. **Prof. Crozat** da sözleşmeler bölümünü okutuyordu.

Yıl 1945. Halkımız savaşta sıkıntılar çekmişti. Yoksulluk, yokluk, işsizlik... Bunların sonucu, kamuoyunda tek parti rejimine karşı bir tepki uyanmaya başlamıştı. İşte, o günlerde **Ahmet Emin Yalman**, Vatan'da yazı yazmamı önerdi, ben de Vatan'da

yazı yazmaya başladım. Bu yazıların konusu, tek parti rejiminin sistematik biçimde eleştirisiydi. Esas buydu. Zaten, bu yazıların genel başlığı da **Gerçek Hürriyet Rejimi Yolundan** idi.

Bu yazılar bir diziydi ve **Kâğıt Üstünde Demokrasi, Kâğıt Üzerinde Demokrasinin Felsefesi, Kâğıt Üzerinde Demokrasinin Halkla İlişkisi** gibi başlık taşıyan yazılardı. Sayısını bilmiyorum. Özellikle iktidar çevrelerinde büyük tepkiler gördü. 1946'da bu yazılar yüzünden üniversitedeki görevime son verdiler. Zaten o sırada askerdim. Haftada 2 gün izinle ders veriyordum. **Sıddık Sami Bey** dekandı, beni çağırdı: *"**Hasan Âli Yücel Bey** telefon etti, Aybar'ın derslerine son verilsin diye"* dedi. Ayrılmam böyle oldu. Ben zaten askerliğe alındığım için, memuriyetle hukukî ilişkim kesilmişti. Terhisten sonra dönmek istedim üniversiteye, alınmadım. Oysa profesörler kurulu tekrar alınmam için 2 kez karar almıştı. Buna rağmen alınmadım.

SORU- Peki, **Zincirli Hürriyet** ne zaman çıktı?

AYBAR- Zincirli Hürriyet'i 1947'de İzmir'de çıkardım. Ama, daha önce İstanbul'da **HÜR**'ü yayımladım. 6 sayı çıkabildi. Sıkıyönetim kapattı. Sonra Zincirli Hürriyet'i çıkardım. Matbaası olan İzmirli bir vatandaş bana mektup yazdı, **"Gelin ben sizin gazetenizi basarım"** dedi. İzmir'e gittik, Zincirli Hürriyet'i orada çıkardık. 3 sayı çıktı. Çünkü, Halk Partisi'nin uyguladığı bir yöntem vardı, Tan'dan itibaren, (Tan olayını biliyorsunuz) o yöntemi uyguluyordu. Üniversite gençleri (HP'nin dürtüsü ve yönlendirmesiyle) galeyana geliyorlardı. (Ne hikmetse sola karşı...) Matbaaya yürüyorlar, camı çerçeveyi kırıyorlardı. Meselâ Tan olayı 1945 Aralık'ında böyle oldu. Tan yerle bir edildi. İşte ben Zincirli Hürriyet'i çıkarmaya başladığımda, o sırada Truman Doktrini ilân edilmişti. Ben de Amerika aleyhine yazılar yazmaya başlamıştım. *"Yurdunu seven herkes Amerika'nın karşısına dikilmelidir. Çünkü, ulusal bağımsızlık tehlikeye düşmüştür"* diye yazdım. Bu yazılar 3 sayı devam etti. Derken bir gün, olanlar oldu. İzmir'deki ticaret mektebi gençleri gene galeyana geldi, ne hikmetse. Zincirli Hüriyet'in basıldığı matbaaya geldiler, 3. sayıyı olduğu gibi alıp, Cumhuriyet Meydanı'nda polisin gözü önünde yaktılar. Ondan sonra da matbaa aradık. İzmir'de hiçbir matbaa yanaşmadı, döndük. İstanbul'a geldik. İstanbul'da

sıkıyönetim kalkınca 1 sayı çıkarabildim. Gene öğrenciler, *"Basarsanız şöyle olur, böyle olur"* demişler. Bunun üzerine İstanbul'da hiçbir matbaa basmadı benim yazılarımı. Böylece noktaladık bu hikâyeyi.

SORU- Yazdığınız yazılardan dolayı hüküm giydiniz mi?

AYBAR- Evet, giydim. Zincirli Hürriyet'te Sabahattin Ali'nin de yazısı vardı. Ona dava açıldı. O zaman yurt dışındaydı. Gazetenin sahibi olarak ben yargılandım ve 1 yıl ağır hapis cezasına mahkûm oldum. İstanbul'da matbaalar benim gazeteyi basmak istemeyince *"Vali Lütfü Kırdar'a Açık Mektup"* başlıklı bir broşür bastırdım; Ankara'da. O broşürdeki bir cümleden dolayı, cumhurbaşkanına hakaret davası açıldı. O cümle şöyleydi: *"CHP Genel Başkanı İnönü, memlekette tüm irtica, gerici cereyanlara destek olmaktadır veya müsamaha etmektedir."* Ankara Ağır Ceza'sında yargılandım. Önce beraat ettim, sonra temyiz bozdu bu kararı. İkinci yargılanmamda da, 3 yıl ağır hapse hüküm giydim.

SORU- Toplam ne kadar hapis yattınız?

AYBAR- Çok bir şey yatmadım, ama belki 8-9 ay filân yattım. Af yasasından tahliye oldum 1950'de.

AYBAR'IN YAŞAM ÖYKÜSÜ

5 Ekim 1908'de İstanbul'da doğdu.
Babası Tahsin Bey, annesi Aliye Hanım.
Siret Uncu ile evlendi (1947).
Güllü Aybar ve Behlil'in babası.
Galatasaray Lisesi'nde ve İstanbul Hukuk Fakültesi'nde okudu. İstanbul Hukuk Fakültesi'nde Anayasa Hukuku Asistanı (1936).
Hukuk Doktoru (1939)
Devletler Hukuku Doçenti (1942).
Vatan gazetesinde demokrasi üzerine yazılar (1945).
Doçentlik görevine son verildi (1946).
Haftalık HÜR Gazetesi'ni yayımladı (1947).
Sıkıyönetim komutanlığınca yayını yasaklandı.

İzmir'de ZİNCİRLİ HÜRRİYET'i çıkardı (1947).

Truman Doktrinine karşı çıktı (1947).

Aleyhteki öğrenci gösterileri, matbaacıları ürküttüğü için ZİNCİRLİ HÜRRİYET'i yayımlamak olanağı kalmadı. Sıkıyönetim kaldırılınca ZİNCİRLİ HÜRRİYET İstanbul'da yayımlandı (1948).

Ancak aynı oyun gene sahnelendiği için ikinci sayı çıkmadı. Cumhurbaşkanına yazı ile hakaretten 1 ve 3 yıl ağır hapis cezasına çarptırıldı (1949).

Cezaevinden genel afla çıktı (1950)

İstanbul'da avukatlığa başladı (1952).

Türkiye İşçi Partisi Genel Başkanı oldu (1962).

İstanbul'dan milletvekili seçildi (1965 ve 1969)

Vietnam'da Amerika'nın işlediği savaş suçlarını yargılamak üzere kurulan RUSSEL MAHKEMESİ'ne yargıç olarak çağrılan Aybar, Vietnam'a giden bir heyetin başkanı olarak olayları yerinde ve anında gözledikten sonra mahkemeye, jenosit suçuna ilişkin bir rapor sundu ve Amerika'nın suçluluğu hakkındaki nihai karara imza attı (1966-1977).

TİP Genel Başkanlığı'ndan, daha sonra partiden istifa etti (1970-1971).

TİP'ten ayrılan arkadaşları ile sonradan Sosyalist Devrim Partisi adını alan Sosyalist Parti'yi kurdu (1975).

Bu partinin genel başkanlığına getirildi (1975-1979). (Sosyalist Devrim Partisi de 12 Eylül 1980'de kapatılmıştır.)

Çeşitli gazete ve dergilerde 40 yıldır yazıları yayımlanan Aybar'ın **Bağımsızlık, Demokrasi, Sosyalizm, 12 Mart'tan Sonra Meclis Konuşmaları ve Marksizm'de Örgüt Sorunu** adlı kitapları yayımlanmıştır.

Aybar, Türkiye İşçi Partisi'nin tarihini yazıyor ve DİSK davasında savunma görevini üstlenmiş avukatlar arasında yer alıyor.

SORU- Sayın Aybar, **Nazım Hikmet** sizin akrabanız olur, değil mi?

AYBAR- Evet. Nazım Hikmet'in anneannesiyle, benim babaannem kardeş. Akrabalık bu. Yani, kardeş torunlarıyız.

SORU- Dedeniz, babanız... Biraz bunlardan söz eder misiniz?

AYBAR- Efendim, dedem, yani, babamın babası, **Hüseyin Hüsnü Paşa.** Hareket Ordusu Kumandanı. Hareket Ordusu Komutanlığı sırasında kurmay başkanlığını ise Kolağası **Mustafa Kemal Bey (ATATÜRK)** yapıyormuş. Dedem sonra, Ayan Meclisi üyeliğine getirildi. Mütarekede İngilizlerce tutuklandı. Bekirağa Bölüğü'ne kapatıldı. Polislerin gelip dedemi götürmesi bana çok ters geldi. Polis katili götürür, hırsızı götürür filân diye biliyordum. Dedemin evden götürülüşünü bir türlü anlayamamıştım. Sonradan öğrendik ki, bu işler olağanmış.

SORU- Babanız?

AYBAR- Babam **Tahsin Bey,** askerdi. Birinci Dünya Savaşı, sonra da Kurtuluş Savaşı'na katıldı. Çocukluğum, babası uzakta olanların üzüntüsü, ezikliği içinde geçti. Babam eve döndüğünde, artık çocuk değildim. Savaştan sonra emekliliğini istedi. Piyade yarbayı idi. Askerliği pek sevdiğini sanmıyorum. Sanata yatkın bir kişiliği vardı. Resim yapardı. Yağlıboya, pastel, guaş. Fena sayılmazdı. Keman, ut, saz çalardı. Alafranga, alaturka... Elinden ince işler de gelirdi. Çaldığı sazı kendi yapmıştı.

SORU- Anneniz kimdi? Biraz da annenizden söz edelim.

AYBAR- Annem **Aliye Hanım.** Babası **Dr. Hüsamettin Paşa.** Dedesi, matematikçi **Gelenbevi İsmail Efendi**. Kendisini hiç düşünmeyen, hep kendisinden bir şeyler veren. duygulu ince bir insandı anam. Babam savaşta iken gencecik bir kadın olan annem, benden küçük kardeşim Nermin'e ve bana babamızın yokluğunu duyurmadı. Yokluk içinde her şeyi yoktan var etti. Yoksulluğumuzu özveri ile örtmek için didindi.

SORU- Oğlu, **Çerkes Ethem** tarafından kaçırılıp, fidye istenen İttihatçıların ünlü İzmir Valisi **Rahmi Bey** akrabanız olur muydu?

AYBAR- Rahmi Bey, halamın kocasıydı. Çerkes Ethem tarafından kaçırılan oğlu Alpaslan da İzmir'de yaşıyor.

SORU- Kurtuluş savaşı öncülerinden ve Atatürk'ün yakın arkadaşı General **Ali Fuat Cebesoy** neyiniz olurdu?

AYBAR- Ali Fuat Cebesoy ve babam kardeş çocukları olurlar. Dedeleri 1878 Berlin Konferansı'na Osmanlı Devleti'nin murahhası olarak katılan, sonra da Arnavutluk isyanı sırasında, şehit edilen Mehmet Ali Paşa'dır.

SORU- Yani, siz de **bey takımı**ndansınız ?

AYBAR- Evet, ikinci sınıf bey takımı...

SORU- Dedenizin, babanızın siyasal eğilimleri nedir?

AYBAR- Hürriyet ve İtilâfa karşıydılar. Genel çizgide İttihatçıydılar. Ama, İttihat ve Terakki üyesi de değillerdi.

SORU- Ali Fuat Cebesoy sizin solculuğunuz hakkında ne derdi? Hiç bu konuda konuştuğunuz oldu mu?

AYBAR- Kendisine Kurtuluş Savaşı'nın ilk yılları hakkında sorular yöneltmiştim. Özellikle bu hareketin halkçı niteliği üzerine sorulardı bunlar. Bundan çıkış yaparak *"Senin tuttuğun yol, en iyisidir"* demişti. Bu bir iltifat da olabilirdi ama, herhalde benim solcu görüşlerime pek karşı değildi sanıyorum.

SORU- 27 Mayıs 1960 ihtilâlinden önce gözaltına alınmıştınız herhalde, nasıl olmuştu?

AYBAR- Alınmıştım, acayip bir olay. NATO konseyi toplanmıştı İstanbul'da. 2 Mayıs'tı. Adliyede avukatlık yapıyordum. O sıralarda avukatlardan, bir yabancı gazeteciyi getirdiler bana, dediler ki, *"Bu adamla konuşur musun, birtakım şeyler soruyor. Ben dil bilmiyorum, sen biliyorsun."* Adam da İtalyan. sorular sordu, nedir ne oluyor dedi? Birtakım nümayişler oluyor. Ben de soruları yanıtladım. Sonra eve geldim. Gecenin geç saatinde kapı çalındı. Sivil memurlar geldi, evi aradı, *"Seni götüreceğiz"* dediler. Emniyete geldik. Beni sorguya çektiler. O geceyi ve ertesi günü orada geçirdim.

Sorguda İtalyan gazeteciye ne söylediğimi sordular. Olaylar niye oluyor, Demokrat Parti nedir? Filân, bunları söyledim, dedim. Sonra, solculuğuma atladılar! *"**Zekeriya Sertel'le** mektuplaşıyorsun, neden mektuplaşıyorsun?"* Filân gibi. Böyle anlamsız sorular sordular. *"Amerika'ya karşı Zincirli Hürriyet'te yazılar yazmışsın..." "Evet yazdım."* Niye yazdığımı anlattım. *"Niye Amerika'ya karşısın"*, dediler, onları da anlattım.

Sonra aldılar bizi, Rami Kışlası'na götürdüler. Kışlada öğrencilerin koğuşuna koydular. 88 nolu koğuşa. Ancak, izin verirseniz, bir şeyi belirteyim. Öğrenciler ayaklanmış. 28-29

nisan. *"Kahrolsun Menderes"* diyorlar ama, olaylar hakkında pek bilinçli görünmediler bana. Örneğin, ben, oradayken, U-2 olayı oldu. Yani, bizim İncirlik Hava Üssü'nden bir Amerikan casus uçağı havalanıyor ve Sovyet semalarında düşürülüyor. Bizim Dışişleri Bakanlığı olayı yalanlıyor, bu uçağın Türkiye'den kalkmadığını iddia ediyor. Sovyetler, bizden kalktığını iddia ediyorlar. Bizim İçişleri diyor ki, *"Hayır, Türkiye'den kalkmadı"* Sovyetler diyor ki, *"Pilot elimizde. Bir şey olmadı pilota"* ve pilotun demecini yayımlıyorlar. *"Türkiye'den kalktım, İran'da bir hava üssüne inerek ikmal yaptım, sonra Sovyetler'e geçtim."* Bizim Dışişleri Bakanlığı tarafından tatsız bir olay. Bizim öğrencilere bakıyorum. Hiç kimse tınmadı, olay böylece geçiştirildi gitti. Benim o zaman kafama soru işareti takıldı. Bu gençler ayakıanıyorlar, *"kahrolsun"* diyorlar, Başbakan Menderes'e karşı çıkıyorlar, ama, ne istiyorlar, nedir Türkiye'nin hali, **Türkiye'nin bağımlılığı** hakkında kimsede ses seda yok.

SORU- 27 Mayıs'ı nasıl karşıladınız?

AYBAR- Biliyorsunuz ben darbelere karşıyım. Tepeden inme hareketlere karşıyım. Yani bu yoldan demokrasiye gidemeyiz. 27 Mayıs'ın tepkisi haklı olabilir, gerçekten Demokrat Parti, demokrasi vaat ederek iktidara gelmiş, ama bu vaatlerden hiçbirini tutmadığından başka, son zamanlarda adamakıllı bir Meclis diktası kurmuştu. Halktan bir kısmı da herhalde Demokrat Parti'ye cephe alıyordu. CHP daha sempatik görünüyordu. İşte bu arada ordu içinde bir takım genç subaylar bu darbe hareketini gerçekleştirdiler.

27 Mayıs'ın, sonraki darbelerden önemli bir farkı vardı. O fark, bence emir-komuta zinciri içinde bir hareket olmamasıydı. O zamanın genelkurmay başkanına da bir baş kaldırmaydı. O itibarla 27 Mayıs'ı, sonraki darbe hareketleriyle aynı kefeye koyamayız. Ama, altını çizeyim; ben demokrasiye böyle **tepeden inme** hareketlerle geçileceğine inanmıyorum. Nitekim, 27 Mayıs'tan sonra iyi bir anayasaya kavuştuk. Bu anayasa, sosyal haklar getirdi. İşçiye grev, toplu sözleşme hakkını getirdi. Tabii, özgürlükler gene sınırlıydı. Çünkü, faşist İtalya'dan aktarılan 141-142'nin yürürlükte olduğu bir memlekette özgürlük tam değildi. Düşün özgürlüğü tam değilse, tüm özgürlükler kısıtlıdır. 27 Mayıs'tan sonra da bizim demokrasimiz gene kısıtlı

bir demokrasiydi. Komünist partisi kurulamayan bir demokrasiydi. Komünist partisinin yasak olduğu bir demokrasi var mıdır? Batıdaki her ülkede komünist parti kurulabiliyor, serbestçe, Türkiye'de kurulamıyordu. Sağa karşı, yani dinsel inançlara karşı da bir sınırlama vardı. Ama, gene de, ondan önceki dönemlere nazaran **ileri bir anayasa** gelmişti.

SORU- Siz Demokrat Parti'nin Bursa'dan 1946'da milletvekili adayı oldunuz, değil mi?

AYBAR- Hayır. Demokrat Parti'den değil. Demokrat Parti listesinden bağımsız aday oldum. 1945'ten sonra, tek parti yönetimine karşı muhalefet başlamıştı. Bu muhalefetin içinde solcular da vardı. Daha henüz Demokrat Parti kurulmamıştı. Fakat kuruluş hazırlığında olan müstakbel kurucularla kimi solcular dirsek teması içindeydiler. Örneğin: **Zekeriya Sertel**'in evinde Demokrat Parti kurucularıyla toplantı yapılıyordu.

Böyle bir havada, tek parti rejimine, **İsmet Paşa**'nın milli şefliğine karşı sağ-sol arasında bir işbirliği, dirsek teması vardı. O sırada ben, asker olarak Kayseri'deydim. Üniversite'deki işime son verildikten sonra, İstanbul'dan da uzaklaştırılmış, Kayseri Deposu'na atanmıştım. Orada, sonradan Demokrat Parti milletvekili olacak olan **Osman Kavuncu** geldi, benle tanıştı. Haftada iki gün çıkan Doğru Yol Gazetesi vardı. Benden, o gazetede başyazı yazmamı istedi.

Evet işte, o sıralarda, Osman Kavuncu bana dede ki: *"**Refik Koraltan Bey** sizinle görüşmek istiyor."* Buyursun dedik. Koraltan bir faytona kuruldu, bir sabah bizim karargâha geldi. Düşünebiliyor musunuz? Karargâhta ben asteğmen, karargâha muhalefet parti kurucularından Refik Koraltan geliyor. Benim odaya aldık. 1-1,5 saat kadar benimle görüştü. Demokrat Parti'ye girmemi önerdi. Sizi liste başı yapacağız, milletvekili olmanızı istiyoruz. Reddettim. *"Neden?"* dedi. *"Hepimiz hürriyet için, özgürlük için savaşmıyor muyuz?" "Evet, öyle, savaşıyoruz ama, benim özgürlük anlayışımla, sizin özgürlük anlayışınız arasında önemli aynlıklar var"* dedim.

Demokrat Parti'ye girmedim. İstanbul'dan, Bursa'dan gelen önerileri de geri çevirdim. Sonunda Demokratların listesinde bağımsız aday oldum Bursa'dan. Bu sırada benim Demokrat

Parti'den aday olduğumu yazan Vatan gazetesine, telgrafla bağımsız aday olduğumu bildirdim. Bunca zahmet niye diyebilirsiniz. Mecliste bir şeyler yapacağıma inanıyordum. Gençlik...

SORU- Demokrat Partililer sizin sosyalist olduğunuzu biliyorlar mıydı?

AYBAR- Belki bilmiyorlardı da sonra öğrendiler. Gerçi Vatan'da gerçek özgürlüğe ancak sosyalizmle, kişiyi, yani somut insanı ön planda tutan bir sosyalizmle ulaşılabileceğini gayet açık olarak yazmıştım. Okumamış da olabilirler. Ama seçimlerden sonra **Yeni Türkiye** adlı gazetelerinde komünistliğime karar verdiklerini ilân ettiler. Yazı burada. Okuyalım o bölümü: *"Kendisine çok değer verdiğimiz Aybar, son zamanlarda bazı komünist dergilerde yazılar yazmaya başladı. Şaşırdık kaldık. Biz mi yanılıyoruz diye düşündük. Matbaaya* ***Celâl Bayar, Menderes, Köprülü*** *gelmişti. Onlara da okuduk o yazıları ve hep beraber Aybar'ın maalesef solcu olduğuna, hatta daha ileri, komünist olduğuna karar verdik."* Mahkeme mübarekler!

SORU- Enteresan. Şimdi gene TİP'e dönelim. TİP'te genel başkan oldunuz. Toplantılar başladı. Ne gibi zorluklarla karşılaştınız ilk günlerde?

AYBAR- Efendim, çeşitli zorluklar. Toplantıları hep kurucularla yapıyorduk. Başka bir organı yoktu, kurucular merkez organı olarak da görev yapıyorlardı. Haftanın belli başlı günlerinde toplanıyorduk, bende o saatte giderdim, arkadaşlar beni genel başkan yaptıktan sonra, işleri de bu görsün diye düşünüyorlardı sanki. Böyle bir eğilim içine girdiler, galiba.

Saatinde pek gelmezlerdi, gelenler de vardı. Herkes gelene kadar beklerdim ve kendilerine söylerdim. *"Ben, siz olmayınca toplantı yapmayacağım, hep birlikte çalışacağız, beraber bu partiyi sırtlayıp götüreceğiz"* derdim. Ve o günlerde tabii parasızlık belimizi büküyordu. Parasızlık önemli mesele, parası yoktu partinin, kadroları yoktu oysa bazı işlerin hemen yapılması gerekti. Örgütlenmeliydik. Yeni bir tüzük yapılmalıydı. Partinin bir tüzüğü vardı elbette. Partinin sosyalistliği daha belirgin hale getirilmeli, vurgulanmalıydı. İlk işimiz bunlardı.

SORU- Peki kimler hazırladı yeni tüzüğü?

AYBAR- Yeni tüzüğün ilk üç maddesini, yani partinin karakteri ve amacı hakkındaki maddeleri ben kaleme aldım.

Burada, illerde yapılacak programın ana çizgileri, emekçileri söz ve karar sahibi yapmak istediğimiz belirtiliyordu. Ve ayrıca açık olarak, insanın insan tarafından sömürülmesi rejimine son verileceği vurgulanıyordu. Öteki maddeleri **Orhan Arsal, İhsan Üngör, Cenani Güngördü ve Kemal Nebioğlu** hazırladılar.

SORU- Bir de ortak anımız var. Ben Hukuk Fakültesi Öğrenci Derneği başkanı iken, sizi bir toplantıya çağırmıştık, korkunç bir kalabalık vardı. Ben Ankara Emniyet Müdürlüğü'ne çağrılmıştım. Bana, düzenlenen bu açık oturumun, iptal edilmesini söylemişlerdi. Emir bu. Bu emri veren de, o dönemde Ankara Emniyet Müdürlüğü Siyasi Şube Müdürü. Ben iptal edemeyeceğimi söyledim. *"O zaman seni içeri alacağız"* dediler. Açıkoturum yapıldı. Siz vardınız, **Muammer Aksoy** vardı, **Burhan Apaydın** vardı, **Cemal Reşit Eyüboğlu** vardı, **Sahir Kurutluoğlu** vardı, **Cihat Bilgehan** vardı. O zamanın doçenti, **Uğur Alacakaptan** vardı. Bu açıkoturum yapıldı, sağ basın o zaman çok büyük tepki gösterdi. Ve siz 141-142. maddelerin anayasaya aykırı olduğunu söylediniz. Aradan yıllar geçti ve bana o açık oturumu iptal et diyen siyasi şube müdürü, emniyet müdürü oldu, dürüst bir insandı. Bir kumarhaneyi bastı. Orada birtakım politikacılar ve bakanlar kumar oynuyorlardı. Bir süre sonra emniyet müdürlüğünden alındı. Bu tutumu nedeniyle daha sonra Kocaeli Valisi'yken, kaçakçılara karşı namuslu bir mücadele verdi. Bu arada, sizin açıkoturumdan sonra, ben yine bir başka nedenle siyasi şubede gözaltına alınmıştım. Yine bu siyasi şube müdürünün emriyle. Fakat sonra bu müdürün valiyken de çıkar çevrelerine karşı mücadele verdiğini gördüm. Ve ben de gazeteci olarak kendisini övdüm. Şimdi bugüne geliyorum. Bu siyasi şube müdürü SHP İstanbul Milletvekili **İbrahim Ural'dır**. Açıkoturumlar, konferanslar oluyordu. Gençliğin özellikle sola ve sosyalizme eğilimi sezilmeye başlamıştı. O sırada saldırılar da devam ediyordu. Bir çeşit etki-tepki olayı. Parti olarak birdenbire büyümeye başladınız. O tarihte TİP sosyalist bir parti olduğunu söylüyordu. Ortanın solu, CHP tarafından işte bu sıralarda ortaya atılmaya başlandı.

SORU- Neyse 1965'te ilk defa genel seçimlere girdiniz değil mi?

AYBAR- 1965'ten evvel, 1963'te yerel seçimlere girdik. Bu yerel seçimler TİP'in gelişmesi bakımından önemli bir yer tutar. Bu seçimlerde radyoda konuşma olanağına kavuştuk. Bu konuşmalar, şaşırtıcı ve etkili oldu. Biraz da sert çıkışlardı bunlar Bir kere sesleniş tarzı başka türlüydü. *"Sayın Vatandaşlar"* diye bizim konuşmacılar söze başlamıyorlardı. *"İşçiler, köylüler, emekçiler, ezilen insanlar"* vb. hitaplarla geçiliyordu konuşmalara. Bu da şaşırttı halkımızı. Herkes önceleri korktu: *"Yahu nasıl söylüyor bunlan?"* dediler. Sonra ister istemez kulak verdiler Kulak verince de köylülerde, işçilerde, bir değişme sezilmeye başlandı. Yani bize sempatiyle bakanların sayısı arttı.

Nitekim, 63 yerel seçimlerinden sonra yaptığımız köy gezilerinde bunu gayet açık olarak görüyorduk. Eskiden kahveye giderdik. Kim olduğumuz öğrenilince kahve boşalırdı. Artık öyle olmuyordu. Köye giriyorduk, hemen ilgileniyorlardı. *"Hasan'a, Mehmet'e, Recep'e haber verin. Adamlan geldi. Kahveye gelsinler"* diyorlardı. Yani ilgi vardı. Biz de anlatıyorduk neler yapacağımızı. sorular soruyorlardı. Özellikle toprak konusu açılınca: *"Adamın elinden toprağını zorla mı alacaksınız?"* Zorla almayacağız. Parasıyla. Size dağıtmak için diyorduk. *"Parayı nereden bulacaksınız?"* İlginç değil mi? Zenginden daha çok vergi alacağız; vergi kaçırılmasını önleyeceğiz. Ne yapacağımızı, nasıl yapacağımızı öğrenmek istiyorlardı. Gerçekten, 63 seçimlerinden sonra, elle tutulur bir değişiklik oldu kamuoyunda TİP eskisine oranla çok daha hızlı gelişmeye başladı.

SORU- 65 seçimlerinde kaç ilde seçime girdiniz?

AYBAR- 51 ilde örgütlenmiştik. 51 ilde seçime girdik.

SORU- Sizce TİP'in tüzüğü, programı **Marksist** olarak nitelenebilir mi?

AYBAR- Güzel bir soru bu. Elbette ki TİP'in programı Marksist bir programdır. Bundan hiç kuşkum yok. Ama birtakım yenilikler getiren, Marksizm'e eleştirel gözle bakan bir programdır. Meselâ TİP, **proletarya diktatörlüğü**ne dayanan bir parti değildi. Ya nasıl bir partiydi? **İşçi sınıfının demokratik öncülüğü** etrafında birleşen, tüm emekçilerin temsilcisi olduğunu söyleyen, onları iktidara getirmeyi amaçlayan bir partiydi. Evet, bir öncülük sözü vardı. Herhalde işçi sınıfı hakkında bir öncülük sözü vardı. Ama bu öncülük demokratik bir öncülüktü. Yani, halk inanırsa onunla beraber olacaktı. İşçi sınıfının,

halkı, bu yöndeki çabalarında doğruyu amaçladığına inandırması gerekti. Bu önemli bir şeydi. Ama diğer taraftan, bence sosyalist bir partinin vazgeçilmez bir ilkesi olan sömürüye son vermek, gayet açık ve seçik olarak tüzükte belirtilmişti. Sömürü düzenine son vereceğimiz, insanın insanı sömürmesi sistemine son vereceğimiz açık ve kesin olarak belirtiliyordu.

Bir de tabii bağımsızlık vurgulanıyordu ki bu, ideolojik bağımsızlığı içermekteydi.

Biz gayet kesin olarak, Türkiye'yi yeniden bağımsızlığa kavuşturmayı, Türkiye'nin NATO'dan çıkmasını, ikili anlaşmaların feshedilmesini, üslerin kapatılmasını savunuyorduk ve bunu her vesile ile tekrarlıyorduk. Özellikle 1965 seçim propagandalarında ve meclise girdikten sonra bu kampanyayı daha da hızlandırmıştık.

SORU- Sayın Aybar, son zamanlarda siz, sosyal demokratları **sol olmayan sol** olarak tanımlıyorsunuz. Böyle bir tanım getirdiniz. Acaba bunu **sosyalist olmayan sol** diye tanımlasak daha iyi olmaz mı? Ne diyorsunuz?

AYBAR- Pek büyük fark yok. Yani, sol, sosyalist demektir bence. Yani kapitalist düzeni değiştirmeyi amaçlayan bir hareket. Sol, kapitalist rejime tepki olarak çıkmış. Hareket olarak, düşün olarak, solla sosyalizm eş anlamlı sözcüklerdir. Bundan dolayı diyorum ki, kapitalist rejime son vereceğini açıklamayan, kesinlikle belirtmeyen hareketler kesinlikle sol değildir. Kapitalizmin sivriliklerini törpülemeyi amaçlayan hareketleri sol saymıyorum.

SORU- Sayın Aybar, bir de sizin şu meşhur 35 milyon metrekare vatan toprağı ABD işgali altındadır, diye sözleriniz var parlamentoda. Anımsar mısınız?

AYBAR- Hatırlamaz olur muyum? Nasıl unutabilirim!.. Ne yuhlar!.. Ne Moskova'lar!.. Susturun şunu'lar!.. Mecliste TİP'in ilk konuşmasıydı. Demirel hükümetinin programını eleştiriyorduk. İzleyecekleri dış politikanın, Atatürk'ün dış politikası olduğunu söylüyorlardı. Atatürk'ün dış politikası tam bağımsızlıktır: Siyasada, ekonomide, maliyede, askerlikte, kültürde tam bağımsızlık... Emperyalizme ve kapitalizme karşı olmaktır. İzin verirseniz tutanaklardan o bölümü okuyalım:

"Atatürkçülüğün, Atatürk dış politikasının en kısa fakat en doğru tanımı, tarifi, Türkiye'de herhangi bir yabancı nüfuza, yabancı sultasına meydan vermeyecek bir politika izlemektir. Kurtuluş Savaşı'mızın tarihsel nedenleri ve bütün Atatürk devrimlerinin temel hedefi hep budur. Yani Türkiye'mizin yabancı nüfuzundan, bu nüfuz ister politik, ister kültürel nitelikte olsun, masun bulunmasıdır. Olaylara bu açıdan bakılınca, hükümet programının bu bölümünde sözlerle öz arasında çelişki görmekteyiz.

Herkesin bildiği gibi, Türkiye'miz Atatürk'ün ölümünden sonra gittikçe hızlanarak Batı dünyasının nüfuzu altına girmiş ve uydusu haline gelmiştir. Gerekçesi ne olursa olsun, böyle bir politikanın Atatürkçülükle hiçbir ilişkisi bulunmadığı, tersine Atatürkçülüğe karşı bir hareket olduğu şüphesizdir. Bugün Türkiye'de 35 milyon metrekarelik vatan toprağı ABD'nin egemenliği altındadır. (AP'den şiddetli gürültüler, *'Utanmaz herif'* sesleri... sözünü geri alsın sesleri, ayağa kalkıp bağrışmalar.)

Başkan- *Muhterem arkadaşlar, lütfen yerinize oturun.* ("Sözünü geri alsın" sesleri). *Lütfen yerinize oturun efendim... Muhterem arkadaşlar, kürsüde konuşan hatibin sözü ancak başkan tarafından kesilir.* (Soldan gürültüler...) *Başkanın da vazifesini yapabilmesi için ondan evvel vazife yapanlann susması lâzımdır.* (CHP ve TİP sıralarından alkışlar.)

Sayın hatip, Türk Devleti'nin herhangi bir parçasının işgal altında olduğuna dair söylediğiniz sözü lütfen tavzih ediniz. (Soldan, geri alsın, sözleri).

Türkiye İşçi Partisi Grubu adına Mehmet Ali Aybar *(devamla) - "Birleşik Amerika ile Türkiye Cumhuriyeti hükümetleri arasında imzalanmış ikili anlaşmalar gereğince Türkiye'mizde 35 milyon metrekarelik vatan toprağı Amerikan üssü halinde bulunmaktadır. Bu bir gerçektir."*

Abdurrahman Güler *(Çorum) - NATO üssü olarak verilmiştir. Türkiye'nin Rusya'ya karşı müdafaası için* (Soldan gürültüler...)

Başkan *- Müsaade buyurun, tavzihe ve daha evvel söylediği sözü düzeltmeye hatip devam ediyor. Evet efendim. Lütfen devam edin sayın hatip. Daha evvel söylediğiniz 'İşgal altındadır' sözünü Türk Devleti'nin de, karşılıklı olarak imza attığı ve devletin müsaadesi ile yapılmış bir hareket olduğu yolundaki beyanınızı lütfen açık olarak ortaya koyunuz.*

TİP Grubu adına Mehmet Ali Aybar *(devamla) Türkiye Cumhuriyeti ile ABD arasında imzalanan ikili antlaşmalar, Ameri-*

ka Birleşik Devletleri'ne Türkiye'de 35 milyon metrekarelik toprağı üs olarak kullanma yetkisi vermiştir (Adalet Partisi sıralarından, *"Niçin? Sebebini de izah etsene"* sesleri.)

Başkan *Evet efendim, mevzu hakkında konuşmanıza devam edin. Tavzih edilmiştir, lütfen devam edin sayın hatip.*

TİP Grubu adına Mehmet Ali Aybar *(devamla) - İkili anlaşmalarla Amerikan Devleti'nin üsleri haline getirilmiş bu vatan topraklarına, Amerikalıların izni olmadıkça, devlet kademelerinde hangi yeri işgal ederse etsin, hiçbir vatandaşımız ayak basamaz. Yurdumuzdaki Amerikan üslerine Türk zabıtası giremez, Türk subayı, Türk komutanı, Türk hâkimi giremez, milletin vekilleri giremez, Türk bakanları giremez* (gürültüler). *Bu üslerden havalanacak uçaklar, füzeler bizim haberimiz olmadan, Büyük Millet Meclisi'nin onayı alınmadan, yurdumuzu her an vahim tehlikelerle karşı karşıya bırakabilir (...) Hal böyle iken hükümet programında bu durumun sona erdirileceğine dair tek bir kelimeye rastlamadık. Tersine Amerika ile olan münasebetlerin daha da kuvvetlendirileceği söylenmektedir. Bu şartlar altında, bugünkü bağımlı durumumuzun ortadan ne yolla kaldırılacağına dair somut teminat verilmedikçe ve hele Amerika ile olan münasebetlerimizin daha da kuvvetlendirilip geliştirileceği ifade edilirken, hükümetin Atatürk dış politikasını izleyeceğine dair sözlerini şüphe ile karşılarız* (TİP sıralarından alkışlar).. (Millet Meclisi Tutanak Dergisi, Cilt I, sayfa. 176-177).

Başbakan Demirel eleştirilere yanıt olarak yaptığı uzun konuşmanın hemen yarısını TİP'e ayırmıştı. ABD üsleri ile ilgili bölümde, bunların NATO ittifakı çerçevesinde ortak tesisler olduğunu ileri sürüyor ve *"Söz konusu tesisler Türkiye'nin mülkiyetinde bulunmaktadır"* diyordu.

SORU- Çok da gürültü yapmıştı bu konuşma.

AYBAR- Evet, çok gürültü koparmıştı. Radyoda canlı yayın yapıldığı için tüm Türkiye dinlemişti. Köylerde, kahvelerde, evlerde... Dinleyenler şaşkına dönmüşlerdi herhalde. 35 milyon metrekarelik vatan toprağının Amerikan işgali altında bulunması şok etkisi yapmıştı. Yurttaşlarımız ilk kez duyuyorlardı bunu. Gerçekten büyük gürültü oldu. Gittiğimiz yerlerde hep bunu soruyorlardı. TİP'in daha sonra başlattığı **"Üslere, NATO'ya hayır!"** kampanyaları için, böylece ortam hazırlanmış oldu.

SORU- Mecliste ilk konuşmanız bu ABD işgali hakkında idi. Bu da çok sert bir konuşma idi. Bundan sonra da parlamento içindeki mücadeleniz bu sertlikte devam etti mi?

AYBAR- Hiç ödün vermedik. Kuşkusuz ses tonu, konuya ve ortama göre değişir. Bütçe konuşmaları, sözlü sorular, yasalar üzerinde konuşmalar, genellikle sert geçerdi. TİP'in yasa teklifleri komisyonlarda uyutulurdu. İkili anlaşmalar için verdiğimiz sözlü soru önergesine başbakan aylarca yanıt vermedi. Bir avuç TİP'li milletvekili meclisin huzurunu kaçırmıştı. Bizden biri kürsüye çıkınca tüm gruplar, ama özellikle AP alarma geçerdi. TİP gerçekçi ve yürekli muhalefet yapmıştır. Sanıyorum emekçi halk yığınlarının giderek genişleyen güvenini ve sevgisini kazanmamızda, TİP'in mecliste verdiği mücadelenin etkisi büyük olmuştur.

SORU- Peki, meclis çalışmalarınızda hiç zorlukla karşılaşmadınız mı?

AYBAR- İlk günden beri kendimizi yalnız hissettik. Bunun manevi baskısı göz ardı edilemez. Düşman gözü ile bakılıyordu bize. Hele ilk günlerde... Yemek salonuna bile toplu halde giderdik. Her an tetikte idik. Sonraları daha rahat çalışmaya başladık. Yıllar sonra AP grubu başkan vekili sayın **Oğuz Aygün**'le karşılaştık bir açık oturumda. *"Sizlere çok saldırdık, yakışıksız şeyler söyledik. Ne deseniz haklısınız, ama gene de biz bir parlamento idik"* dedi. Gerçekten de bir parlamento idik; sağlı sollu, serbest seçimle oluşmuş bir parlamento idik.

SORU- Bir de ağır bir saldırı olmuştu TİP'e, mecliste. Hangi yıldaydı? Nasıl olmuştu?

AYBAR- Bu tam bir tertipti. 1968 bütçe görüşmelerinde. **Yunus Koçak** arkadaşımızı hastanelik etmişlerdi. İçişleri Bakanı **Faruk Sükan**, eleştirileri yanıtlamak için kürsüye geldi, ama eleştirileri bir yana bıraktı, benim bir konuşmamı, arkasından **Behice Boran**'ın bir konuşmasını ele aldı. Ben TİP'in, tarih açısından Türkiye solunun mirasçısı olduğunu söylemiştim. Oysa bu partiler mahkeme kararı ile kapatılmış komünist partileri imiş... Dolayısıyla TİP de komünistmiş.

Kaldı ki, Boran konuşmasında Türkiye İşçi Partisi'nin demokratik merkeziyetçiliği benimsediğini söylemişmiş. TİP'in komünistliğini bir de bu kanıtlıyormuş. Çünkü Komünist En-

ternasyonal'e demokratik merkeziyetçiliği kabul eden partiler alınırmış. Üstelik biz ulusal bağımsızlığı savunuyormuşuz. Ulusal bağımsızlığı savunmak ise, 1960'ta Moskova'da toplanan 81 komünist partisinin ortak kararıymış. Kaldı ki, TİP Roma'da toplanan Komünist Partiler Konferansı'na temsilci göndermişmiş. Antiemperyalizm, emperyalizme karşı cephe kurmak, enternasyonalin bir no'lu direktifi imiş. Roma toplantısında Akdeniz'de böyle bir cephe birliği oluşturulması için yürütülen çalışmalara, **Yunus Koçak** da katılmışmış... Böylece TİP'in komünistliği kanıtlanıyormuş.

İçişleri Bakanının bu açıklamaları havayı iyice elektriklemişti. Artık saldırıya yeşil ışık yakmanın zamanı gelmişti. Konuşmayı izleyen Başbakan **Demirel** de tam bu sırada, ben görmemiş olayım dercesine, salondan çıkmıştı. Saat gecenin birini geçiyordu. **Sükan**, konuşmasını sürdürüyordu. Şimdi sıra Türkiye'yi ortak savunma ittifakından, NATO'dan koparmak için verilen buyruklara gelmişti. TİP'in yürüttüğü **"NATO'ya hayır!"** kampanyası Moskova'nın bu buyruğu doğrultusundaydı.

Arkadaşımız **Çetin Altan**, oturduğu yerden, *"Böyle konuşamazsın"* diye bağırınca, **Faruk Sükan** da ona, *"**Çetin Altan**, siz, Türk mahkemelerinin mahkûm ettiği **Nazım Hikmet**'i milli şair, vatan şairi olarak gösterdiniz mi?"* diye sormuştur Altan'ın yanıtı, *"En büyük şair idi Nazım Hikmet"* olunca, yeşil ışık yanmış ve yüzlerce AP'li, yedi arkadaşımıza çullanmışlardı. **Yunus Koçak**'ın başına tabanca kabzası ile vuruyorlardı. Bu sırada Başkan **Nurettin Koç**, kürsüde kampana çalıyordu. İşin bittiğini görünce, celseyi tatil ediyorum, demiş ve salondan çıkmıştı.

Saldırıyı **Faruk Sükan** düzenlemişti. Olayların akışı bunu kanıtlıyor Kuşkusuz Demirel'in onayını alarak. İçişleri Bakanı tek başına böyle bir karar alamaz. Nitekim ertesi sabah geceki olayın mecliste görüşülmesi sırasında Demirel, Sükan'a arka çıkmış ve hainliği mahkeme kararı ile tescil edilmiş Nazım Hikmet'e vatan şairi denmesinin olaya neden olduğunu savunmuştu. Başbakana göre, TİP yıllardır Millet Meclisi kürsüsünü kışkırtıcı ve gerçek olmayan iddialarla işgal etmektedir. Meclisin huzur içinde çalışmasını engellemektedir. Bu suçlamalara CHP'yi de katan Başbakan Demirel, meclisin havasının

elektriklenmesinde iki partinin fayda umduğunu üzüntüyle müşahede ettim, diyecektir. Evet olay böyle olmuştu ve günümüzün sola açık demokrasi havarisi sayın Demirel, 1960-70'li yıllarda sosyalist bir partiyi kaba kuvvetle saf dışı etmenin yollarını aramaktaydı.

SORU- TİP'lilere meclis dışında da devamlı saldırılar oluyordu. Gültepe'de, Akhisar'da... Peki kim vardı bu saldırıların arkasında?

AYBAR- Saldırıların arkasında **Komünizmle Mücadele Derneği** vardı, **AP'nin militanları** vardı. Örneğin Akhisar'daki saldırı... Halkı üzerimize yürütmek isteyen kışkırtıcılar AP'li gençlerle Komünizmle Mücadele Derneği'nin gençleriydi. Saatlerce belediye binasında mahsur kaldık. Kışkırtılmış büyük bir halk kitlesi çevreyi sarmıştı. Polis gelip gidiyor, *"Efendim siz karakola gelin"* diyorlardı. Biz *"Karakola gelmeyiz, bize vasıta getirin. Biz İzmir'e gideceğiz"* diyorduk. *"Efendim, hiçbir şoför sizi götürmek istemiyor."*

Sonunda bir araba getirdiler. Bu arabaya bindik, ama araba halkın arasından geçmek zorundaydı, başka yol yoktu. Taş yağmuruna tutulduk, arabanın kırılmadık camı kalmadı. Biz o kalabalığı yarıp geçtik, İzmir'e vardık. Şimdi görüyorsunuz ki saldırılar öyle ufak tefek şeyler değildi.

Her an can güvenliğinden yoksun olarak bu işleri yapıyorduk, abartmıyorum. Akhisar'da her şey olabilirdi. Başbakan **Ürgüplü**'ye telgraf çektik. Protesto ettik. Akhisar'da devlet yok, dedik ve sonra randevu istedik, gittik. Ürgüplü'yü liseden tanırdım. Üç dört sınıf yukardaydı. Yanında Demirel vardı. Olayı anlattım. Bu hareketin başını çekenler AP'li gençlerle Komünizmle Mücadele Derneği, dedim. Demirel, *"Yanılıyorsunuz, biz şiddete karşıyız"* dedi. İster AP'li, ister başkası olsun, Akhisar'da polis saldırılara seyirci kaldı. Ürgüplü, *"Bundan sonra saldırı olmayacak"* dedi.

SORU- Peki ondan sonra saldırılar olmadı mı?

AYBAR- Olmaz olur mu. Devam etti saldırılar, hep devam etti. Biz daha evvel Gültepe olaylarından sonra, **İsmet Paşa**'dan da randevu istemiştik, 1962'de. Paşa randevu vermek istemedi. Uzun zaman biz de direndik. İstanbul'dan sürekli randevu istedik. O zaman, *"Pekâlâ gelin bakalım"* dedi.

Fakat ilginçtir, randevu günü, Türk-İş'in Ankara'da düzenlediği antikomünist miting gününe rastlıyordu, yani Tandoğan Meydanı'nı binlerce işçinin doldurduğu gündü ve orada **"Kahrolsun komünizm"** sloganları atılıyordu. İsmet Paşa bize o gün randevu vermişti. Paşa'yla görüşmeye kalabalık bir heyetle gitmiştik.

Girdik içeri. *"Aybar değil mi?"* dedi. *"Evet efendim"* dedim. *"Randevunuz dedi, 11'deydi galiba."*

Maça 1-0 yenik başladık; yani başbakandan randevu alınınca iki dakika, üç dakika geç kalınmaz, onu hatırlatıyordu bana. Haklıydı da... Bu bizim kabahatimizdi. Çok canım sıkıldı tabii. Anlattık Paşa'ya. Dedik ki, *"Bu olaylar faşizmin baş kaldırmasıdır. Siz bunu benden daha iyi bilirsiniz. Faşizmin taktiği budur. En uçta olan, önce tasfiye edilir. Onu saf dışı ettikten sonra arkasından uçta olanlar gelir. Sıra sizde de olacak, yani CHP'de. Sizden dileğimiz anayasa ve yasaların uygulanmasıdır."*

Paşa, *"İçişleri bakanını gördünüz mü?"* diye sordu. Yani başbakan bu tür işler için rahatsız edilmez demek istiyordu. Ben de: *"Hangi içişleri bakanı. Paşam? Sayın* **Hıfzı Bekata** *mı? Sayın Bekata, gazetelere demeç verdi. (Ne yapalım anayasa izin veriyor bu partiye) anlamında bir demeç. İçişleri bakanına gitmekte yarar görmedim."*

Yani saldırılar hep devam etti. Arkadaşlarımız öldürüldü. Amasya İl Başkanımız tabancayla vuruldu. Katili bulunmadı, yani TİP zor şartlarda görev yaptı.

SORU- Sayın Aybar, ABD elçisi **Commer**'in TİP'e karşı sözleri vardı. İlginç bir değerlendirmesi olmuştu ABD Büyükelçisinin.

AYBAR- Gitmeden önce söyledi Commer. Dedi ki *"Türkiye'de herkes ABD'nin dostudur, bir TİP ABD'nin düşmanıdır..."* Yani bizi boy hedefi haline getiriyordu. Bir elçinin elbette ki böyle bir yetkisi yoktur; kendi bulunduğu ülkenin kanununa, nizamına saygılı olmakla yükümlüdür. Bir elçi ki, ABD elçisi, falan bizim düşmanımızdır, diye mecliste temsil edilen bir partiyi hedef almak cüretini gösteriyordu, o kadar rahatlık içindeydi. Sonra biz, 1968'de Çekoslovakya'nın SSCB tarafından işgali olayında, *"Çek halkı nasıl Nazi işgalinden kurtuldu ise bir gün Sovyet işgalinden de kurtulacaktır"* dedik. Böylece de her iki süper devletin boy hedefi haline geldik.

SORU- Sayın Aybar, TİP'e soldan da baskılar olmuştu, bunları da anlatır mısınız?

AYBAR- Evet, soldan da baskılar olmuştu. Ona geçmeden şunu da belirteyim. Yukarıda yeterince belirtemedim. TİP, her iki süper devletten aynı uzaklıkta bir dış politika izlenmesinden yanaydı. Biz iktidara gelirsek, demek istiyorum, bütünü ile bağımsız bir politika izlenecektir. Tabii bağımsızlık aynı zamanda ideolojik bağımsızlıktır. Ve ideolojik bağımsızlık da sosyalist parti için çok önemlidir. Sosyalist bir hareketin yerel bir hareket olmasını sağlamak gerekir. İdeolojik bakımdan da kendine özgü sosyalist bir yol çizmek ve bulmak zarureti vardır.

Bağımsızlık, biçimsel bir kavram değil. Hele kimilerinin ileri sürdüğü gibi, artık modası geçmiş bir kavram hiç değil. Ulusal yaşamın vazgeçilmez bir öğesi. Bizim gibi bağımsızlığa kavuşup da sonradan bağımlı hale gelen ülkeler için, daha da vazgeçilmez bir öğe. Amerika'nın, ya da Sovyetler Birliği'nin ansızın başlatacakları nükleer savaşta insanımızın bir anda yok olmaması için, bağımsızlığımızı, tam bağımsızlığımızı yeniden elde etmemiz ve ona sıkıca sarılmamız şarttır.

Türkiye'de Amerika'nın üsleri var. Bunlara, NATO üssü demek, sonucu değiştirmez. Savaşı, ister Amerika başlatsın ister Sovyetler, bu üslerden dolayı Türkiye, ilk hedeflerden biri olacaktır. İlk nükleer füzeler bizim topraklarımız üzerinde patlayacaktır. Ne olacağı biliniyor. Hiroşima'ya Amerika'nın attığı atom bombası, bugünkü nükleer silahlar yanında kibrit ateşi gibi kalır. Atom silahları ne zaman yasaklanır bilinemez. Ama biz Türkiye'yi hedef ülke olmaktan çıkartabiliriz. Çıkartmalıyız. Nükleer üsleri sökerek... Bu, alınması gereken ilk önlemdir. Daha sonra başka adımlar da atılacak ve Türkiye Atatürk'ün tam bağımsızlık dediği statüye kavuşturulacaktır. Hayır, **ulusal bağımsızlık,** modası geçmiş bir kavram değil.

SORU- TİP'e soldan saldırı bu yüzden mi oldu? Başka nedenler yok muydu?

AYBAR- Bir kere şöyle bir şey var. Soldan saldırılar kendiliğinden çıkmadı. Bana öyle geliyor ki, tabii elimde bir belge yok, ama tarih mantığıyla işe bakınca, politik mantıkla işe bakınca, TİP'e karşı saldırıların arkasında bir güç olduğu anlaşılıyor. Bu saldırılar önce söylediğim gibi, kaba kuvvet şeklinde, taşlı sopalı saldırılar şeklinde belirdi.

SORU- Sağdan gelen saldırılar değil miydi bunlar?

AYBAR- Yani sağdan gelen saldırılar böyle başladı. Meclis-te devam etti, demin söyledim. Ama 1968'den sonra belirli bir değişiklik olmaya başladı, hatta daha önce 68'li yıllardan önceki yıllarda bu değişiklik görüldü. Birden Türkiye'de Marksist yayınlar peynir ekmek gibi basılıp satılmaya başladı. Sergiler oluyordu büyük şehirlerde. İstanbul'da, meselâ Taksim'de karşılıklı sergiler vardı. 141-142 var, hiç dava açan, soran yok, ne hikmetse! Efendim dava mı açsınlar!? Hayır, bunu anlamlandırıyorum. Kitapların özgürce yayımlanmasına seviniyordum, ama biliyordum, bir oyun bu! Bunu seziyordum. Bu yayınları gençlerimiz çok okudu. Gençlerimiz çok okuyunca, öyle sanıyorum ki, bazı **provokatörler** vardı aralarında. Meselâ diyorlardı ki *"Bak **Lenin Usta** ne demiş, **Aybar** ne diyor. Canım bunlarınki revizyonizm, TİP gerçek bir sosyalist parti değil."* Parti hakkında bu imaj yaratıldı.

SORU- TİP'i yıkan parti dışı sol muydu?

AYBAR- Şimdi bunun arkasında benim tahminim ABD'nin bulunduğudur. Yani ABD önce TİP'i kaba kuvvetle saf dışı etmeyi denedi. Ondan sonra bu oyunu denedi. Olayların arkasında Sovyetler Birliği de bulunabilir elbet. Çünkü, Çekoslovakya olaylarına karşı çıkmamızdan sonra Sovyetler'i karşımıza almıştık. Ama TİP'in saf dışı edilmesi ABD için daha önemliydi. Çünkü üsler ABD'nin üsleri idi.

SORU- Gerilla kitapları da yayımlamışlardı, anımsıyorum.

AYBAR- Evet. **Bomba Nasıl Yapılır? Alberto Bayo** mu neydi adamın adı, onun kitabı. Bomba Nasıl Yapılır? Böyleydi. Sonuç olarak, solcu gençler arasında TİP'in burjuva muhalefeti yapan bir parti olduğu, parlamentarist bir teşekkül olduğu, hakiki sosyalist bir parti olmadığı fikri yaygınlaşmaya başladı ve karşımızda gençler, solcu gençler, TİP'e karşı duruma geldiler kısa zamanda. Bu tabii parti içindeki gençleri de etkiledi.

Onların da arkadaşları dışarıda, partili değiller, partiyi eleştiriyorlar, gençler arasındaki toplantılarda işte diyorlar ki, *"Sizin parti şöyle, sizin parti böyle. Oysa ne yazıyor kitap?"* filân deyince, bizim gençlerin de aşağılık duygusu içinde kaldıklarını tahmin ediyorum.

Nitekim o sıralarda 1968'lerde, bir gün **Sayın Sadun Aren'le, Sayın Nihat Sargın,** bana geldiler, dediler ki, *"Bir*

huzursuzluk var parti içinde, gençlerde bir huzursuzluk var. Sizin her konuşmanızda güler yüzlü sosyalizm, hürriyetçi sosyalizm diye vurgulanmız tepki yaratıyor gençler arasında. Onun için bu terimleri pek kullanmayın." Ben dedim ki, *"Bu terimler, bizim tüzüğümüz, programımıza uygun, üstelik sosyalizm özgürlükçü, güler yüzlü bir dünya yaratmayacak mı, amacı bu değil mi? İnsana hizmet etmek değil mi? İnsanın tüm yabancılaşmalardan kurtulmasını sağlamak değil mi sosyalizmin nihai amacı?"* Kaldı ki, politik bir zaruret de var. Halk Partisi, o zaman **ortanın soluna** geçmiş ve ortanın soluyla bizim solumuz arasındaki sınırı belirtmek için o da, her vesile ile TİP'in savunduğu sosyalizmin, yurt dışında kuzey komşumuzun sosyalizmi olduğunu ima ediyor. Hatta bazen de açıkça söylüyor. Posof'a gitmiştim, orada dediler ki, sizden önce CHP'nin filânca lideri de buraya geldi ve dedi ki, *"Bizim savunduğumuz yol, sınırdan bu yana olan soldur"* dedi. Ne dersiniz, diye sormuşlardı. Biz elbette ki bizim sosyalizmimizin SSCB'deki uygulama ile herhangi bir ilgisi, ilişkisi bulunmadığını vurgulamak zorunda hissediyorduk kendimizi.

Ve arkadaşlara dedim ki, *"Eğer yanlış olduğuna, bilimsel olmadığına beni ikna ederseniz, herhalde hemen vazgeçerim, kullanmam o terimleri. Ama beni bu konuda ikna etmezseniz kullanmaya devam ederim."* Gördüğünüz gibi hem politik bir zaruret var, hem teorik zaruret bence. Çünkü sosyalizm böyledir gerçekten. Özgürlükçü bir sosyalizm gerçekten insanı amaçlar. Ayrıca da politik bakımdan ortanın solu kendi gelişmesini sağlamak için, TİP'i Moskova paralelinde bir sol olarak göstermekte yarar görüyor. Onun için ben direneceğim ve bu işi sürdüreceğim dedim.

SORU- Sizin bir de 65 yılında yayımladığınız genelge vardı sanıyorum. Sizin imzanızla yayımlanmıştı. Ve genelgede siz *"TİP yeni bir partidir"* diyordunuz. Ve geçmiş **hareketlerle** bir bağlantısı olmadığını söylüyordunuz. Geçmişteki hareketlerden kastınız 1951 TKP hareketi ile hüküm giyenler miydi? Bunların içinde **Mihri Belli** var mıydı?

AYBAR- Efendim, ben bir gerçeği dile getiriyordum. TİP elbette ki 1910'da resmen kurulmuş olan **Osmanlı Sosyalist Fırkası**'ndan bu yana, tüm sol hareketlerin mirasçısıydı. Bunu

açıklıyorduk. Biz tarihi bakımdan solun mirasçısıyız. Dünkü solun da mirasçısıyız, ama aramızda organik bir bağ yoktur. Bunu vurguluyorduk. Ve gerçekten de böyleydi. Biz, bizden önceki solun hiçbir devamı değildik. İdeolojik bakımdan devamı değildik ve kişileri bakımından da devamı değildik. Yeni arkadaşlar kurmuşlardı bu partiyi.

Eski solla ilgisi olmayan 12 işçi-sendikacı kurmuştu bu partiyi. Onun için bizim böyle bir sınır çizmemiz doğaldı. Evet, şimdi aslına bakarsanız bu muhalefet 1966'da Malatya'da yaptığımız kongrede başladı. Bu kongreye **Mihri Belli** yanlısı olduğunu duyduğumuz Şişli ilçesinden bir grup da katılmıştı yalnız. Tabii burada da bir noktanın altını çizmek lâzım. Malatya'daki kongrede bu grubun hazırladığı listede 1 numara bendim, ama benim dışımdakileri değiştiriyorlardı. Çok ince bir taktikti. Beni muhafaza ediyorlar, fakat diğer arkadaşların hepsini tasfiye ediyor, kendileri geliyorlardı. Bir başka muhalefet **Hikmet Kıvılcımlı** yanlılarının muhalefeti idi. Bir başka muhalefet de **Doğan Avcıoğlu** yanlılarının muhalefetiydi. Demek ki muhalefet 1966'da belirginleşmeye ve yıllar geçtikçe dışımızda ve içimizde dal budak salmaya başladı.

SORU- 1968'de merkez yürütme kurulunun klmi üyeleri size karşı çıktılar. Sizi sosyalizmden ayrılmakla suçladılar. Neydi anlaşmazlığınız? Çekoslovakya olayı ile bir ilgisi var mıydı?

AYBAR- Yıllar sonra bu olaya duyguların esiri olmadan yansız bir gözlemci gibi bakılmalıdır. Bu sorunuza böyle yaklaşmaya çalışacağım. Hepsine gerçekten saygım var. Hepsi de benim arkadaşlarım. Geçmiş günlerimizi duygulanarak sevgi ile anıyorum.

Efendim Çekoslovakya olayı ile doğrudan ilgisi yoktu anlaşmazlığın. Bizim **özgürlükçü, güler yüzlü sosyalizm** ile **Dubçek**'in **insancıl yüzlü sosyalizm**i arasında deyim olarak paralellik kurulabilse de bizim amacımız emekçileri söz ve karar sahibi yapacak bir örgütlenme biçimi idi. Çek liderinin böyle bir amacı olduğunu sanmıyorum. Herhalde bu yolda bir açıklaması da olmamıştır.

Kaldı ki bize sonradan karşı çıkan arkadaşlarımızdan **Behice Boran** da Çekoslovakya'nın işgalini, hem de çok açık biçimde eleştirmişti. **Boran**'ın Milliyet'te yayımlanan **Sosyalist Demok-**

rasi ve Ulusal Bağımsızlık başlıklı yazısında işgal olayının kınanmasının yanı sıra, Sovyetler Birliği ve halk demokrasilerindeki sisteme yöneltilen eleştiriler de vardı. Yazısında arkadaşımız, bu ülkelerde uygulanan sosyalizmin örnek alınacak bir yanı da olmadığını söylüyor; **İşçi Sınıfı Diktatörlüğü** adı verilen bu sistemin, aslında *"Partinin, hatta parti içinde belirli bir kadronun gitgide tek bir kişinin müstebit, keyfi idaresi şeklini aldığını, bu çeşit rejimlere 20. yüzyılın ikinci yansında sürüp gidemeyeceğini..."* belirtiyordu..

Yani o tarihte, 1968 Ağustos'unda, arkadaşımızın sosyalizm anlayışı ile bizim anlayışımız arasındaki paralellik pek açıktı. 1968 Ekim'inde değişti. Beni suçlayan **Sadun Aren, Nihat Sargın, Minnetullah Haydaroğlu, Şaban Erik** arkadaşlarımıza **Boran** arkadaşımız da katıldı.

Sovyetler Birliği'nin, Varşova Paktı'nın diğer dört üyesi ile birlikte Çekoslovakya'ya yaptığı askeri müdahalenin hiçbir yönden haklı, hatta gerçekçi politika bakımından geçerli görülebilecek yanı yoktur. Bu müdahale milli bağımsızlık ve eşitlik haklarına olduğu kadar sosyalizm ve sosyalist enternasyonalizmin ilkelerine de aykırıdır.

Unutmamalı ki, bugünkü Sovyet ve diğer ülkeler komünist liderleri Stalin döneminde yetişmiş, kişilikleri ve kafaları o dönemin şartları altında şekillenmiş kimselerdir.

Sovyetler Birliği'nde işçi sınıfı diktatörlüğü partinin, hatta parti içinde belirli bir kadronun git gide tek bir kişinin müstebit, keyfi idaresi şeklini almıştır.

(Behice Boran, 27 Ağustos 1968, Milliyet

Bütün bunlara rağmen revizyonist bir ülkeye bir başka revizyonist ülkenin müdahalesinin verdiği şaşkınlığın, bunun gerekleri ve dünya sosyalizmi için muhtemel olumlu sonuçlarıyla -ki Sovyetler'deki gelişmeler, Polonya Parti Kongresi bu yönde ilk işaretlerdir- ilgilenmek yerine yeni kuramlar bulma yönündeki kuşkulu eğilimi hızlandırdığı ortadadır.

(Yalçın Küçük, 24 Aralık 1968, Ant)

Sosyalist ülkelerde Polonyalı gençler, Çekoslovakyalı gençler, Yugoslav gençler merkezi bürokratik yönetime baş kaldırıyor.

Sovyet sosyalistleri, ilk sosyalist devleti kurduklan iddia ve cakasının yanında sosyalizmi de kendilerini de az rezil etmediler dünyada.

Bugün Çekoslovakya'da yürüyen Sovyet tanklan, vaktiyle Buharin'e, Kamanev'e yapılan ithamın aynını Dubçek'e karşı tekrarlayarak Çek gençlerini kurşunlamaktadır.

Çekoslovakya'nın işgali Sovyet yöneticilerinin sosyalistliğe karşı işledikleri cinayetin en korkuncudur.

(Çetin Altan, 23 Ağustos 1968, Akşam)

Sovyet müdahalesinin yarattığı ortamın, dünya politik konjonktürünü olduğu gibi, bizzat dünya sosyalizminin gelişmesini de olumsuz yönde etkileyeceğinden şüphe yoktur.

(Hüseyin Baş, 27 Ağustos 1968, Ant)

Ne idi suçlamalar? Bilime karşı olmamdan başlayan bu suçlamalar, üst yapıya fazla ağırlık vermem; özgürlük sorununu sınıf açısından ele almamam; işçi sınıfına dışardan bilinç götürme teorisine karşı çıkmam; kişisel yönetime yönelmem...

Sonuç olarak sosyalist olmadığım ileri sürülüyordu. Tabii sosyalist olmayan bir kişi partinin başında olamazdı. Her ne ise... Yapacağım konuşmaların partiyi bağlamaması hakkındaki beş imzalı önerge merkez yönetim kurulunda reddedildi.

Tüzükte açık olarak: *"Parti adına demeç vermeye yalnız genel başkanın yetki verdiği kişinin hakkı"* olduğu yazılıydı. Genel başkanın düşürülmesi de merkez yürütmenin değil, genel yürütme kurulunun yetkisindeydi. Beş imzalı önerge genel yönetim kurulunda da ele alındı. Önerge sahipleri suçlamalarını sürdürdüler. Sonuç, genel yürütme kurulunda da reddedildi. Yayımlanan bildiride *"Genel başkanın tüzük, program, kongre kararlan ve TİP'in benimsediği sosyalizm çerçevesinde görev yaptığı"* vurgulandı (29 Ekim 1968).

Partinin 3. kongresinde bu beş arkadaşımıza iki buçuk saat süre tanındı. Suçlamalarını yinelediler. Biz de yanıt verdik.

Gene sonuç alamadılar. Seçimleri bizim liste kazandı. Başlardan sadece **Boran,** Genel Yönetim Kurulu asıl üyeliğine seçildi. Ötekiler yedekte kaldı. Ama suçlamalar sürdürüldü. Kongrenin yeniden toplanması için imza toplamaya başladılar. Bunun üzerine kongreyi olağanüstü toplantıya çağırdık. İki kongre arasında sadece 45 gün geçmişti. Gene sonuç alamadılar. Genel Yönetim Kurulu'na birkaç kişi daha soktular.

Parti, giderek parti olmaktan çıkıyordu. Aren'ci-Boran'cı gençler kimi il merkezlerini **işgal** ediyorlardı. Dev Genç'çiler, MDD'ciler, Aydınlık'çılar ve daha nice keskin devrimciler tozu dumana katıyorlardı.

Bu ortamda seçimlere girecektik. Nice umutlar bağladığımız 1969 seçimlerine... Yöneticileri birbirine düşmüş bir partiye halk ne kadar güvenebilirdi? 1965'e göre 30 bin oy kaybettik. Ancak 2 milletvekili çıkarabildik. İstanbul'dan **Rıza Kuas'la** ben seçildik.

SORU- Sayın Aybar, 1969 seçimlerinde Milli Bakiye sistemi de kalkmıştı. TİP'in başarısızlığında bunun da etkisi oldu mu acaba?

AYBAR- Kuşkusuz bu başarısızlıkta, ulusal artık sisteminin yerini, büyük partilere avantaj sağlayan yeni seçim yasasının almış olması da rol oynamıştı. Eski yasa yürürlükte olsaydı 30 bin oy kaybetmiş olmasına karşın TİP gene de 12 sandalye kazanacaktı. sorularınızla beni yıllar öncesine götürdünüz.

Türkiye'de bir senaryo sahneleniyordu. Önceleri TİP, şiddet hareketleri ile saf dışı edilmek istenmişti. Her toplantısı, başını AP'li gençlerin ve **Komünizmle Mücadele Derneği** militanlarının ve aşırı sağcı eylemcilerin çektiği taşlı sopalı saldırılara uğruyordu. Bu saldırılar bilindiği gibi meclis salonlarında da sürdürülmüştü. Ama TİP saf dışı edilememiş, gün geçtikçe güçlenmişti.

Bunun üzerine yeni bir oyun sahnelenmişti: Sol kanatta ideolojik tartışmalarla bu kanadı birbirine düşürmek ve ayrıca komando kamplarında yetiştirilmiş faşist eylemcilerle solcu gençler arasında silâhlı mücadele başlatmak. Sonuç: Silâhlı kuvvetlerin hükümete el koymasını sağlamak...

Yeni senaryo buydu. Bu senaryonun ilk perdesi TİP'e karşı ideolojik bir savaş açılması idi. İkinci perde, İdeolojik savaşın TİP içine bulaşması ve TİP'in üyelerinin, yöneticilerinin birbirine düşmüş, birbiriyle dalaşan bir topluluk haline getirilmesiydi.

Bu senaryoları hazırlayan ve sahneleyen kimdi?

Bu soruyu açıklamaya yarayan hiçbir belge yok elimizde. Ama tarih ve siyasal mantığın ışığında bu soruya inandırıcı yanıtlar verilebilir. TİP, Türkiye'de Amerika'ya, Amerikan üslerine, ikili anlaşmalara ve NATO'ya karşı yurt düzeyine yayılan etkin bir propaganda kampanyası yürütüyordu. Amerikan Büyükelçisi **Commer,** *"Türkiye'de herkes Amerika'nın dostu. Bir tek düşmanımız var, Türkiye İşçi Partisi"* demişti. Gerçekten de öyleydi ve şimdi halkımızın gitgide çoğalan bir bölümü de Amerika'ya karşı çıkıyordu. Şu halde TİP'in safdışı edilmesi ve giderek demokrasinin askıya alınması, Amerika'nın stratejik, politik çıkarlarına hizmet edecekti. Bu görüşe sanıyorum karşı çıkılamaz. Hiç değilse ciddi bir olasılık olarak hesaba katılması gerektiği hususuna karşı çıkılamaz. Türkiye stratejik konumu ile Amerika için son derece önemli bir ülkedir. Buranın Amerika bakımından güvenilir, huzurlu bir ülke olması gerekir. Evet, buna da itiraz edilemez. Ama sorunun bir başka yönü de var: Türkiye aynı stratejik nedenler dolayısıyla, Sovyetler Birliği için de aynı derecede önemlidir. O da Türkiye'de solun kendi doğrultusunda bir sol haline gelmesini ve güçlenmesini ister. Bu, bir yandan Türkiye'de demokrasinin sürdürülmesini, bir yandan da, silahlı eylemlerin yaygınlaşmasını, bir iç savaşa dönüşmesini ve doğu sorununun da mihraklardan biri haline gelmesini gerektiriyordu.

TİP'in **Leninist** modelde bir parti haline gelmesi, bunun için de Türkiye'ye özgü bağımsız sosyalizmi savunan yöneticilerin yerini Leninist bir kadronun alması, Sovyetler'i herhalde sevindirirdi. Demek ki, TİP her iki süper devletin de boy hedefi haline gelmişti. Eğer yukarıdaki görüşler yanlış değilse, bizim özgürlük sorununu her konuşmamızda vurgulamaktan vazgeçmemiz, parti içi görüş ayrılıklarının son bulmasını sağlamayacaktı. Yeni anlaşmazlıklar gündeme gelecekti. Hiç kuşkusuz yeni istekler, istemler ileri sürülecekti. Partinin, öncülerin partisi haline gelmesi istenecekti. Ve giderek Amerika'nın çıkarlarına hizmet eden bir çözüm kaçınılmaz hale gelecek, parti şu ya da bu yoldan saf dışı edilecekti. Bu tabloya baktıkça, özgürlükçü sosyalizm üzerinde ısrar etmeseydim, acaba parti kurtarılabilir miydi diye dertlenmenin gereksiz olduğunu düşünüyorum.

Söylemeye bile gerek yok ki, kurtuluşu şiddet eylemlerinde arayan gençlerin, sahnelenen bu oyunlardan haberleri yoktu. Kışkırtıcı ajanlar sıkı devrimci rolündeydiler.

Evet durum buydu. Bugün bunca yıl sonra, içimde garip bir burukluk kaldı. Saygım, sevgim eksilmedi; **Behice'yi, Nihat'ı** özlüyorum. **Sadun Aren** ile DİSK davasında görüşüyoruz. **Halit Çelenk** ile eşi hakkında soruşturma açılmış ve uyarı cezası almışlardı Malatya Kongresi'nden sonra. Bu benim için acılı ve acıklı ayrı bir olaydır. Genel Yönetim Kurulunda Malatya Kongresi'ndeki fraksiyonlara karşı sert kararlar alınmıştı. Kurunun yanında yaş da yanmıştı. **Halit Çelenk** ve **Şekibe Hanım'la** konuşma görevi bana verilmişti. Her ikisini de fakültedeki öğrencilik yıllarından tanırdım. Partide arkadaş ve dost olmuştuk. Sevdiğim, saydığım insanlar. O karşılaşmanın hüznü, acısı, bunca yıl sonra hâlâ yüreğimdedir.

Özgürlükçü sosyalizmi vurgulamaktan vazgeçseydim de çalkantıların durmayacağını düşünüyorum bugün.

SORU- Genel Başkanlıktan istifa ettikten sonra partide sade bir üye olarak bir süre daha kaldınız. Neden? Sonra partiden de istifa ettiniz?..

AYBAR- 4. kongreden sonra TİP, dar kadrolu bürokratik bir parti haline getiriliyordu. Ayrıca üye kayıtlarının sınırlandırılması doğrultusunda adımlar atılacağı da açıklanmıştı. Partiye mektup yazarak faşizmin ayak seslerinin geldiğini; yeni oyunların sahnelenme hazırlıkları sürdürüldüğü günlerde, partimizin halkla bütünleşmesi gerekirken dar kadrolu bürokratik bir kuruluş haline getirilmesinin, ters bir iş olduğunu vurguladım ve bürokratikleşme girişimlerinin durdurulmasını ve tarafsız partililerden oluşacak gözlemciler denetiminde ilçe ve il kongrelerinin yenilenmesini istedim. Genel Yönetim Kurulu partiden kesin olarak çıkarılmam istemi ile beni onur kuruluna göndermeye karar verdi. Bu işin sonu gelmişti. Partiden hemen istifa ettim. Partiye 9 Şubat 1962'de girmiştim ve partiden 14 Şubat 1971'de ayrılıyordum.

SORU- Bağımsız milletvekili olarak mecliste neler yaptınız şu 12 Mart günlerinde?

AYBAR- Kuas hastalandığı için tek başıma kalmıştım. AP'li milletvekilleri eski saldırgan tutumlarını sürdürüyorlardı. Üstelik

bu saldırılara alaylı, iğneli hitaplar da eklenmişti. *"Rengin pembe oldu"* filân gibi. Yani demek istiyorum ki, çalışmalar daha çetin bir hale gelmişti, yalnız AP'nin saldırgan tutumundan değil, tek başına insanın her tarafa yetişmesi olanaksızdır da ondan. Ben de elimden geldiğince, her tarafa yetişmek istiyordum. Örneğin önümüzde bir de anayasa değişiklikleri vardı. Biliyorsunuz, hatırlıyorsunuz.

SORU- Bir başka sorum var: 12 Mart'ı ilk günlerde nasıl karşılamıştınız?

AYBAR- Evet 12 Mart olmuştu. **Nihat Erim** senatoda "Ben *anayasayı değiştirmeye değil, tastamam uygulamaya geldim, uygulayacağım"* demişti. İnanmıştım. Güvenoyu verdim. Sonra değişti. Anayasanın değiştirilmesi için girişimde bulundu. Ben de her değişikliğe karşı çıktım. Yani her maddeye karşı çıktım. Değiştirme önergeleri vererek her maddeyi de savundum. Biz parti olarak anayasaya bağlı olduğumuzu defalarca tekrarlamıştık. Şimdi anayasa kuşa çevrilirken seyirci kalamazdım elbet.

SORU- TİP zamanında parti olarak sizin bir sloganınız vardı, neydi o, anayasayı tastamam uygulamak mıydı?

AYBAR- Evet... Anayasanın eksiksiz, tastamam uygulanmasını istiyorduk. Oysa, 12 Mart darbecileri anayasanın en önemli maddelerini değiştiriyorlardı. Bir sonuç alamayacağımı bile bile 1961 Anayasası'nı savunuyordum. Oylama için kuyruktayken, bir de baktım **İsmet Paşa** yanımda, *"Aybar, dedi, parti gibi çalışıyorsun."* İltifat mıydı, alay mıydı bilmem; yanıt verdim, *"Paşam, bu anayasa sizin anayasanız, ama siz savunmuyorsunuz, savunmak bize düştü"* dedim. Arkasını dönüp yürüdü. Anayasa, biliyorsunuz bir 1971'de değiştirildi, bir de 1973'te. Her ikisine de karşı çıktım. Arada sıkıyönetim kanunu geldi. Ona da karşı çıktım. **Deniz Gezmiş** ve arkadaşlarının ölüm cezaları geldi, ona da karşı çıktım. Oysa, sağlığım pek iyi değildi. 1970 başlarında enfarktüs olmuştum.

SORU- Sanıyorum bu çalışmalarınız bir kitap haline geldi değil mi?

AYBAR- Evet. Kitabın adı, ***"On iki Marttan Sonra"***

SORU- Bir de bir şey hatırlıyorum; TİP'in tüzüğünde iktidara seçimle geleceğiniz ve eğer seçimi kaybederseniz iktidarı

bırakacağınız yazılıydı. *"Böyle gel-gitle sosyalizm kurulabilir mi"* diye çok eleştirildiniz.

AYBAR- Evet, doğru hatırlıyorsunuz. Halk bizden memnun değilse, oyları ile bunu belli ediyorsa, biz orada direnmezdik. Nedeni şuydu, akılcı nedeni, halk bizimle beraber olmadıkça sosyalizm kurulamaz. Sosyalizmin tepeden inme yöntemlerle kurulamayacağını, sanıyorum artık kanıtlamaya gerek yok. 70 yıldan beri tepeden inme yöntemlerle sosyalist demokrasi kurulamamış, sömürüye son verilememiştir. Çünkü sömürüye son vermek için, üretim araçlarının kamulaştırılması yetmiyor. Çünkü işçi, kamulaştırılmış üretim araçları ile de artık değer üretir. **Artık değerin** sömürüye dönüşmemesi için, artık değeri yaratan işçinin, artık değerinin nerede kullanılacağını belirlemesi gerekir. İşçiler söz ve karar sahibi değillerse, sömürü sürecektir. Sömürünün kalkması için, tezgâh başındaki emekçinin yarattığı artık değerin nereye kullanılacağını emekçiden sormak lâzımdır. Bu nasıl olacaktır? Planlı olacaktır. Yani, tüm emekçilerin yarattığı global artık değerin, milli gelirin nereye harcanacağı, emekçilerin oylarıyla belirlenecektir. Nerede? Fabrikalarda, köylerde bir çeşit referandum yapılacaktır. Plan, anketlerle hazırlanacak ve referandumla kabul edilecektir. Ve artık değer sömürüye dönüşmeyecektir. İşçiler, ücret payımız şu, artık değerin geri kalan bölümü de şuraya, şuraya yatırılsın diyeceklerdir. Böylece sömürü gerçekten sona erecektir.

SORU- Sayın Aybar, burada ilginç bir konu geliyor aklıma. SDP, girebildiği seçimlerde ve son seçimde diğer sosyalist partilerin hepsinden fazla oy aldı. Bu olguyu nasıl değerlendirirsiniz?

AYBAR- 1978 yılında yapılan seçimlerde TV'de **Bağımsız Türkiye Sosyalizmi** anlatıldı. Geçenlerde benim yaptığım konuşma metni elime geçti. Bizim sosyalizmimizi anlatıyor ve diyorum ki, *"Bana kulak verin kardeşler, emekçiler... Sosyalizmi size bir umacı gibi tanıttılar. Sosyalizm öyle değil. Bizim sosyalizmimiz seninle olmak, senin yararına çalışmak. Biz şunu yapacağız, bunu yapacağız, ama seninle birlikte yapacağız, sen anlayacaksın bunu."* Yani demin plan üzerine söylediklerimi anlatıyorum. Arkadaşlarım da bu doğrultuda konuşmuşlardı. Zannedi-

yorum. Elbet bunun etkisi oldu. Üstelik öteki sol partiler kendi felsefeleri ve örgütlenme biçimleri doğrultusunda konuşmalar yaptılar. Halkımızın herhalde dikkatinden kaçmadı, öbür partilere oranla daha çok oy aldık. Halkımız anladı; anlıyor, tüm dünyada halk böyledir. Kendisinin anlayacağı şekilde seslenilirse, halk en çetin, politik ve ekonomik meseleleri bile anlıyor. Bunu abartarak söylemiyorum. Şu kadar yıllık deneyimim var Köyleri dolaştım. İşçilerle, sendikacılarla, sade insanlarla konuştum, tartıştım. Halk en çetin meseleleri anlıyor, yeter ki siz ona anlatmak zahmetine katlanın ve sorunları onun anlayacağı biçimde dile getirin.

SORU- Efendim, isterseniz bir de gelecekle ilgili bir soruyu soralım.

AYBAR- İzin verirseniz bizim bağımsızlık anlayışımızı da kısaca açıklamak istiyorum. Yani ekonomide, siyasette, maliyede, askerlikte, kültürde, ideolojide tam bağımsızlık. Bu da **Atatürk**'ün tam bağımsızlık anlayışıdır, tanımıdır. Sosyalist Devrim Partisi'nin bağımsızlık anlayışı da budur. Gerek TİP, gerek SDP için, amaç, aşağıdan yukarı bir hareket yaratmaktı. Halkın, emekçilerin söz ve karar sahibi olmasıydı, söz konusuydu. Örgüt sorununda TİP'e oranla SDP bir iki adım daha ileri geçmişti. TİP'te örgütlenme sorunu, SDP'de olduğu kadar açık seçik formüle edilmemişti. SDP'nin tüzüğünde aşağıdan yukarı örgütlenmenin, **yatay örgütlenmenin** ilk örnekleri verilmiştir.

SORU- Yöneticileri de üst üste seçilemiyordu galiba?

AYBAR- Evet, hiçbir yöneticisi partinin, merkezden ilçe yöneticisine kadar tüm kademelerde, hiçbir yöneticisi iki kez üst üste aday olamazdı. Elbet deneyimli yönetici sıkıntısı çekilen dönemlerde bunun sakıncaları vardır. Ama halkla yönetimin bütünleşmesi bakımından rotasyonun yararları ağır basar Başka on sene yaşamış hiçbir sosyalist parti yoktur.

SORU- Sayın Aybar, yarın ile ilgili bir değerlendirme yapalım. Söyleşimizin son bölümüne dilerseniz, bu konuyu getirelim. Türkiye kapitalizmle kalkınamaz, ilerleyemez mi ki, kurtuluş yolu sosyalizmdir, diyorsunuz. **Kapitalizmle** neden olmaz, diye düşünenler hemen hemen çoğunlukta. Ayrıca bugün sosyalist bir parti kurulabilir mi? Bunun yasal olanağı var mı? Kurulma şansı var mı?

AYBAR- Kapitalizmle bir çıkış yolu bulamayacağımızı, tarihimiz ikl kez kanıtlamıştır. Geçen yüzyılın başlarında, Avrupa'nın kapitalist devletleri ile ticaret anlaşmaları imzalanana dek, Osmanlı Devleti'nin dış ticareti dengeliydi. O tarihten sonra dış ticaret dengesinde gittikçe büyüyen açıklar ortaya çıktı.

Avrupa malları, yerli el sanatlarının üretimini iflâs ettirmiş, hazine gelirleri düşmüştü. Kırım Savaşı da çıkınca, paraya duyulan gereksinim daha da arttı. Ve bu kez devlet Avrupa sermaye çevrelerinden borç almaya başladı. Bir süre sonra borçlarını ödeyemez hale düştü. İflasın eşiğinde idi. Kimi vergiler borçlara karşılık gösterildi. Ve bu vergileri kendi memurları ile toplayan Düyunu Umumiye İdaresi kuruldu. Yani devlet içinde devlet. Bir yandan da yeniden borçlanılıyordu. Ve Alman emperyalistlerinin önderliğinde girilen Birinci Dünya Savaşı, Osmanlı Devleti'nin sonu oldu.

Ulusal Kurtuluş Savaşımız TBMM'nin ve **Mustafa Kemal**'in açıklamalarına göre, *"Bizi mahvetmek isteyen emperyalizme karşı, bizi yutmak isteyen kapitalizme karşı mücadeleyi caiz gören, takip eden insanlar"* tarafından yürütülmekteydi. Ne var ki savaşı kazanarak siyasal bağımsızlığımızı kazanmamız sadece bir ilk adımdı. Bu ilk adımı ekonomik bağımsızlık izlemezse, bizi mahvetmek isteyen emperyalizmin ve bizi yutmak isteyen kapitalizmin yeniden ağlarına düşmemiz kaçınılmazdı. Ve nitekim öyle oldu.

1947'de Amerika ile imzalanan ikili anlaşmalar Türkiye'yi kısa bir süre sonra bir Amerikan ileri karakolu durumuna düşürdü ve kapılarımız tekelci kapitalizme yeniden açıldı. Bugün Türkiye dünya tekelci kapitalizmine, ABD emperyalizmine bağımlı ve hâlâ geri bırakılmış bir ülkedir.

Kapıdan kovulan kapitalizm, bacadan girmiştir. Geri bırakılmış bir ülke için en büyük tuzak borçlardır. Tarihimizde bunu ikinci kez yaşıyoruz. Geri kalmış bir ülke, nüfusu hızla artan, sermaye birikimi kıt bir ülkedir. İlerlemesi, kalkınması için sermayeye gerek vardır. Ama bu sermaye dışarıdan sağlanırsa astarı yüzünden pahalı olur. Dışarıdan gelen sermaye, koşullarını da getirir beraberinde. Ve sermayeye olan gereksinim sürdüğünden, borçlanmalar birbirini izler. Ayrıca yabancı sermaye de karlı olan alanlara yatırım yaptığından, ülkenin

ekonomisi çarpılır. Yabancı sermayenin yatırım yaptığı dallar gelişir; aynı ülkede gelişmiş ve gelişmemiş olanlar varlıklarını yan yana sürdürür. Böylece dışa bağımlı bir yerli burjuvazi yetişir ve güçlendikçe politikaya ağırlığını koyar. Artık bu kıskaçtan kurtulmak, kapitalizmin çelişkileri sonucu halkta bağımsızlık bilincinin uyanmasına bağlıdır. Türkiye bu süreç içindedir.

Yukarıdaki açıklamamızı doğrulayan şu tabloya bir göz atalım:

Türkiye'nin 1980'de toplam dış borcu, 13 milyar 600 milyon dolardır. Beş yılda ödenen anapara ve faiz toplamı 14 milyar 200 milyon. 1985 yılı sonunda borç toplamı, 23 milyar dolardır. Yani borcumuzdan daha çok, yaklaşık bir milyar ödeme yapmışız, ama bugün borcumuz yaklaşık iki katına çıkmış. Çünkü arada yeniden borçlanmışız. Borç tuzağı böyle işler. Üstelik dışa bağımlı bir ülke durumuna düşmüş olmamızın yanı sıra, ekonomimiz de çarpık bir büyüme süreci içine girmiştir.

Özal iktidarından bu yana, dışsatıma daha çok ağırlık veren ekonomimizde, dışsatım hacminde önemli bir büyüme olmuştur. Ama aynı dönemde dışalımlar, dışsatımın iki katına çıkmıştır. Yani Türkiye'nin dış ticareti önemli bir açık vermiştir. Kurtuluş Savaşı'ndan bir süre sonra dış ödemeler dengesi açık vermeyen Türkiye, 1948'den bu yana, yani Amerikan emperyalizmi ile ikili anlaşmaları imzalamasından bu yana büyüyen açıklar vermektedir.

Sonuç: Türkiye'nin kapitalist yoldan kalkınması olanaksızdır. Dışsatıma yönelik program, emekçi halkımızın yaşam düzeyi aşağı çekilerek sağlanmıştır. Başbakan Özal yabancı sermayeyi Türkiye'ye çağırırken, işçi ücretlerinin düşük olduğunu söylüyor, yani, *"Türkiye'de çok kazanırsınız"* demek istiyor. Bilmem yabancı işadamları Başbakan'a *"Neden ücretler"* diye soruyorlar mı? Ve başbakan, *"Bizde işçi hakları sınırlandırılmıştır ve grev yapmalan, 1980'den beri yasaktır"* diyor mu? Gerçekten yerlisi ve yabancısı ile tüm kapitalistler için bugün Türkiye bir cennet. Ama emekçi halkımız için de bir cennet mi?

Avrupa'nın kapitalist devletleri ilerleme ve gelişmelerini işçi sınıfını, emekçi halkı ve sömürge halklarını sömürerek sağlamışlardır. Ama artık Afrika'da açlıktan insanlar ölürken, Latin

Amerika'da, Asya'da milyonlar aç yaşarken sömürü düzenini yaşatmak olanaksızdır. Çok uzak değildir, kapitalizmin de tarih sahnesinden silinmesi. Türkiye'de emekçi halkı yabancı sermayecilerle ortak sömürerek kalkınmak ise, kesinlikle olanaksızdır.

SORU- Size değişik bir soru sorayım. Sizin bir de spor yaşamınız var. Ondan da söz eder misiniz? Galiba rekorunuz da var. Kaç yaşında başladınız spor yapmaya?

AYBAR- O tarih öncesi... Başka bir dünya,.. Sisler içinde. Ne güzel günlerdi onlar!.. Her bakımdan güzel... Cumhuriyet, gencecik, umutlar henüz kırılmamış... Spor bizim için doğa ile boğuşarak bütünleşmekti. Evet doğayla boğuşarak genişliyor, ondan bir ölçüde kurtuluyorduk, kendimizi aşıyorduk. Rekor kırmak bu demekti. Başka hiçbir şey bekıemiyorduk. Paranın hiç mi hiç yeri yoktu. Spor için para almak kirli bir işti, akıımızdan geçmezdi. Kaldı ki paralı çocukıar değildik. Çivili ayakkabılarımızı haftalıklarımızdan arttırdığımız paralarla alırdık ve şurasını burasını tamir ettirerek ömrünü uzatırdık ayakkabılarımızın. Oysa paranın her şeye egemen olduğu dünyamızda, bugün spor da para karşılığı yapılan herhangi bir zanaat oldu.

Spora her çocuk gibi futbolla başladım. 13-14 yaşlarındaydım. Galatasaray'ın küçükıer takımında oynuyordum. Sonra atletizme heveslendim. Vücut yapım bu işe yatkındı. Kız kardeşimi de teşvik ediyordum. Yeşilköy'de oturuyorduk. Her taraf çayır çimendi. O da benimle koşardı. Sonra bir gün kızlar için yarış düzenlendi. İttihat Spor Alanı'nda (şimdiki Fenerbahçe Stadı) kardeşim **Nermin**, tüm kızları geride bırakıp birinci oldu, 60 metre yarışında. 300 metrede de ikinci. Yıl 1926. Kızların koşu yapması bir olaydı. Şort giymezlerdi. Bir çeşit şalvarla koşarlardı. Kardeşim ertesi yıl hem 60 metreyi, hem de 300 metreyi birinci bitirdi.

O yıllarda. Taksim'deki pist küçüktü. İttihat Spor'unki ise büyüktü. Hiçbiri 400 metre değildi. Yarıştan önce deve dikenlerini temizlerdik. Atlet, yönetici elbirliği ile... Yöneticiler de eski sporcularda. Aylıklı profesyonel değillerdi, gönüllüydüler Sevdikleri için yaparlardı bu işi... Kimi adları vereyim. **Adil Giray Bey, Ahmet Fetgeri Bey, Ali Rıza Bey, Valsamakis David, Jafe Aslanyan...** Bunlar hem hakemlik, hem yöneticilik, hem de saha hazırlayıcılığı yaparlardı.

Onlar da otları koparırlar. Yarıştan önce yorulmayalım diye. *"Siz dinlenin bakalım çocuklar"* derler; ellerinde kireç kovaları çizgileri çizerler; sabahleyin bunlar yapılır, öğleden sonra da beyaz pantolon, beyaz gömlek giyerek ellerine saatlerini alıp sahada hakemlik yaparlardı İşte biz bu ruh hali içinde spor yaptık. Derecelerimizin düşük olmasının nedeni de buydu tabii.

O günlerde haftada üç gün idman yapılırdı. O da birkaç hareket... Bugünün atletleri gibi hazırlanmasını bilmezdik. Dediğim gibi biz sevdiğimiz için spor yaptık, bir başka amacımız yoktu ve özgür sporculardık: Ben size bir anımı anlatacağım, 1931 yılında Atina'ya Balkan Oyunları'na gittik. Her yıl Balkan Oyunları yapılırdı. Biz o zaman sürat yarışlarında **Semih, Hakkı, Enver** arkadaşlarımla sürat yarışlarında söz sahibiydik. Balkan Oyunları'nda Bulgarlar, Rumenler, Yugoslavlar, Yunanlılar ve Arnavutlarla yarışırdık. Yunanlılar dışında hepsini geçerdik. Çıkış hakemi Yunanlıydı. Yurttaşlarının erken çıkışlarına göz yumardı. **Burhan Felek**, Federasyon Başkanı idi. Söz verirdi bize: *"Değiştireceğim Yunanlı hakemi"* derdi. Ama değişmezdi. Baktık ki değişmiyor. Biz de yarışlara katılmıyoruz dedik. Yıl 1931. **İsmet Paşa** da **Venizelos**'un davetlisi olarak Atina'da, yarışları izleyecek.

Gazeteler *"Semih'le Mehmet Ali yarışlara katılmıyor"* diye yazıyor. **İsmet Paşa**, **Burhan Felek Bey'i** çağırmış, *"Çocukların gözlerinden öperim, koşsunlar"* demiş. O da Paşa'nın yumuşak buyruğunu bize iletti. *"Starter değişmezse koşmayacağız"* dedik. Başbakan koşsunlar diyebilir. Onun bildiği bir iş değil bu. Bir yıl bu yarış için hazırlandık. Gene emeklerimiz boşa gidecek. *"Kararımız kesin, koşmuyoruz"* dedik, Semih'le. Ve ertesi yarışlara katılmadık.

Tribünlerde Paşa'nın tepkisi ne oldu, bilmiyorum. Bizim gazeteler kıyamet kopardı: *"Bayrak için koşmadılar..."* diye. Neredeyse, vatan haini diyeceklerdi. Boykot cezası aldık. Ama, starteri de sonunda değiştirdik.

Oyunların son iki günü yarışlara katıldık: 200 metre seçmelerinde Balkan rekoru yaptık. Finalde ikinci olduk ve 4x100 bayrakta hem birinci olduk, hem rekor yaptık.

Yıllar sonra bir karşılaşmamızda İnönü bana şu şaşırtıcı soruyu sormuştu: *"Atina'da neden koşmadıydın?"* Aradan kırk yılı aşkın bir zaman geçmiş. Dahası var: Yarışlara katılmayan koşu-

cu Mehmet Ali ile, Aybar'ın aynı kişi olduğunu, tutalım ki birileri söyledi Paşa'ya. Ama beni asıl şaşırtan, hatta dehşete düşüren, Paşa'nın kırk yıl sonra da olsa, bir buyruğuna karşı çıkılmış olmasının hesabını sormasıydı.

SORU- Kaç kez milli oldunuz, hatırlıyor musunuz?

AYBAR- Hiç hatırlamıyorum, yani sonradan böyle şey yapılmazdı, her yıl işte Balkan oyunlarına katılırdık. 1928'de Armsterdam'da 100 ve 4x100 koştum; milli takıma seçilmiştim. Spor yaşantım özetle bu. Ama sporu hiç bırakmadım. Bisiklete binerim, su altı balıkçılığı yaparım, yürürüm, yakın zamana kadar. Yani hareketli yaşıyorum.

SORU- Tek parti döneminde üniversiteden çıkartıldınız, hapis yattınız. Sonradan İnönü ile sekiz yıl mecliste birlikte bulundunuz. Nasıl değerlendiriyorsunuz **İnönü**'yü?

AYBAR- **İnönü** değerli bir devlet adamı idi. Gerçekçi, ciddi bir politikacı. Kendisini tanıdığım yıllarda esprili, sempatik, yaşlı bir muhalefet lideri idi. Ama Paşa'nın, uzun siyasal yaşamında hiç de sempatik olmadığı dönemler de vardır. Milli Şef İnönü, Beyaz Treni ile bozkırlardan geçerken, onu suskun insanlar boş gözlerle izlerdi ve Sansaryan Han'ındaki (İstanbul'un. Sirkeci'deki eski Emniyet Müdürlüğü binası. Çok yakın yıllara dek bu bina kullanılmaktaydı. -um:ag'ın notu.) **tabutluklardan** sanki iniltiler duyulurdu her İstanbul'a gelişinde.

Tarih sahnesinde İnönü karşımıza değişik rollerde çıkar: Lozan'daki İsmet Paşa var; Lord Curzo'a kan kusturan. Atatürk'ün, sonunda aforoz ettiği Başbakan İnönü var. Türkiye'yi savaşa sokmayan İnönü var. Çok partili döneme yeşil ışık yakan İnönü var. Demokrat Parti diktasına direnen muhalefet lideri İnönü var. **Johnson**'a *"Başka bir dünya kurulur"* diyen İnönü var.

Bana göre hepsinin yeri başka, notu başka. Bugünün Türkiye'sinde ise İsmet Paşa'nın devlet adamı olarak değeri çok daha iyi anlaşılıyor.

SORU- Siz İnönü'nün son kez muhalefet lideri olduğu yıllarda meclisteydiniz. Nasıl bir muhalefet lideriydi merhum İnönü sizce?

AYBAR- İnönü iyi bir kürsü adamıydı. Sözcüklerini seçerek konuşurdu. Ölçülüydü. Demagoji yaptığını görmedim. Ne

yazık ki hiçbir ciddi konuşmamız olmadı. Hep **espri** düzeyinde söyleştik. Oysa soracağım çok şey vardı. En çok da **Lord Curzon**'a hep *"Hayır!"* demiş İsmet Paşa'nın, Truman'a neden *"Evet"* dediğini sormak isterdim. Öyküyü siz de bilirsiniz. Paşa, Lozan'ın yıl dönümlerinde, televizyonda anlatırdı. Lord Curzon, Paşa'ya demiş ki: *"Yanmış, yıkılmış bir ülke devraldınız. Her şeyi yeniden kuracaksınız. Bu işler para ister. Oysa sizde para yok. Para bizde ve (Amerikan delegesini göstererek) onda... Nasıl olsa bir gün kapımızı çalacaksınız. Sizin inatla hayır dediğiniz ve bizim cebimize attığımız konuları, o gün bir bir önünüze koyacağız."* İsmet Paşa da, *"Kapınızı çalarsak yaparsınız"* demiş.

Evet, Paşa'ya bunu sormak isterdim. Olmadı. Hep ayaküstü konuştuk ve hep şakalaşma çerçevesinde... Savaş sona erdiğinde Sovyetler'in bilinen istekleri, (İran'ı boşaltmak zorunda bırakılan Sovyetler Birliği'nin, Türkiye'ye saldırmayacağını bildiği halde) İnönü'yü gene de kaygılandırmaktaydı; gelecek bakımından. Ama sanıyorum Paşa zaten Türkiye'yi Batı'ya, asıl Amerika'ya bağlamak düşüncesindeydi. Bunda ulusal burjuvazinin artık palazlanmış olması da rol oynamış olabilir.

Ne var ki o günlerde Amerika, Avrupa'yı kaderi ile başbaşa bırakmaya kararlı görünüyordu. Silâhlı kuvvetlerini 3,5 milyondan 400 bine indirmişti ve geleneksel politikasına dönüyordu. İnönü, Tan olayını sahneleyerek tehlikenin Türkiye'yi, dolayısıyla Ortadoğu'yu da tehdit ettiğine Amerika'yı inandırmak istiyordu. Nitekim, İstanbul'a gelen **Missouri Zırhlısı** komutanına, anımsayacağınız gibi, *"Siz buraya gelince kuzeydeki kara bulutlar dağılıyor"* diyecektir İnönü... Bence İsmet Paşa, Churchill'den önce Amerika'ya **davetiye** çıkarmıştır.

SORU- Sonra da *"Yeni bir dünya düzeni kurulur, Türkiye de yerini bulur"* dedi. O da güzel bir sözdür ama...

AYBAR- Çok, çok güzel... Ama uygulamada ne oldu? **Truman Doktrini** bayram havası içinde karşılandı. Sonra Amerikan heyetlerinin biri gitti biri geldi, üsler kuruldu ve Türkiye, Amerika'nın ileri karakolu oldu.

SORU- Kore olayında Millet Meclisi kararı olmadan asker gönderilmesine karşı çıkmış, muhalefet partisi lideri olarak Petrol Yasası'na kapütülasyon yasası diye karşı çıktı. İsmet Paşa'nın Amerika'ya bakışı ile, Demokrat Parti'nin bakışı arasında herhalde bir fark vardı. Yok muydu?

AYBAR- Tabii çok fark vardı. **Bayar**'la, **Menderes**'le, **Zorlu** ile, **İnönü** aynı kefeye elbet konulamaz. Ama kapıyı İnönü'nün açtığı da bir gerçektir.

SORU- İsterseniz bu konuyu, o espri düzeyindeki konuşmalarınızla noktalayalım.

AYBAR- İyi olur. Böylece 1947'lerden 1970'lere gelmiş oluruz. Mecliste Amerikan üslerini açıkladığım, o gürültülü konuşmamdan birkaç gün sonra İnönü ile bir davette karşılaşmıştık. Paşa içki dağıtan garsona seslendi: *"Oğlum, Aybar'a bir Coca-Cola getir!.." "Sayenizde ona da alışınız Paşam"* dedim.

SORU- Sayın Aybar, siz **Russel Savaş Suçluları Mahkemesi**'nde yargıçlık yaptınız. Vietnam Savaşı sırasında. Anlatabilir misiniz bu mahkemeyi?

AYBAR- Ünlü İngiliz matematikçi ve filozofu **Bertrand Russel**'den 1966 yılı sonlarında bir çağrı aldım. Kurmayı tasarladığı mahkemenin statüsünü hazırlayacak heyete katılmamı istiyordu. Bu heyette **Jean Paul Sartre**, Fransız matematikçisi **Lauran Schwartz**, sosyolog ve ünlü politikacı **Lelio Bosso**, Alman filozofu **Gunther Anders**, Yugoslav tarihçi **Vladimir Dedijer**, filozof **İsaac Deutcher** gibi tanınmış kimseler vardı. Yargıç olarak **Simon de Beauvoir**, zenci Amerikalı **Stokely Carmicheal** ve daha başkaları katılmışlardı.

İlk deklarasyonu basın toplantısında mahkemenin kurucusu ve onur başkanı yaşlı filozof **Bertrand Russell** okudu. İlk oturum 2 Mayıs 1967'de Stockholm'de başladı, 10 Mayıs'a kadar sürdü. Amerika, mahkemenin, görüş bildirmesi konusundaki çağrısını kesinlikle reddetti. Vietnam hükümetinin resmi temsilcileri dinlendi, hazırlanmış raporlar okundu ve kimi Vietnamlı tanıklar mahkemede söz aldı. Ayrıca Vietnam'a heyetler gönderilmesi kararlaştırıldı. Bu heyetlerden birine başkanlık ettim. 1967 Temmuz ve Ağustos aylarında Vietnam'daydım, hava saldırıları sırasında oradaydım.

Napalm bombaları ve bilyalı bombaların sivil halk arasındaki tahribatını gözlerimle gördüm. Napalm ve fosfor bombasının yaktığı ve sakat bıraktığı yüzlerce insan gördüm. Hastane, okul ve köprülerin bombalandığını gördüm. Ve Amerikalıların sivil halkı hedef alan saldırılarına tanık oldum. Başbakan **Pham Van Dog** ile görüştük. O sırada bir hava aklını oldu. Demir

kepenkler kapandı ve konuşmamızı sürdürdük. Başbakan, *"Savaş havada değil, yerde kazanılır"* diyordu. *"Amerika, Vietnam halkının tümünü öldürmedikçe bu toprakları işgal edemez"* diyordu. Kurtuluş Savaşı vermiş bir ülkenin evladı olarak başbakanın sözlerini gayet iyi anlıyordum. Yediden yetmişe sokaktaki halk da aynı kararlılık içindeydi.

Mahkemenin son oturumu Stockholm'de yapıldı. Jenosit üzerine hazırladığım raporu sundum. Tanıklar dinlendi ve 1 Aralık 1967 günü Russell Mahkemesi oybirliği ile Amerika'nın savaş yasalarını çiğnediğine, jenosit suçu işlediğine kanaat getirerek Amerika'nın suçluluğuna karar verdi.

SORU- Karar nasıl karşılandı, etkisi ne oldu?

AYBAR- Kararın yaptırım gücü yoktu elbet. Biz uluslararası hukukun, anlaşmaların bu konudaki hükümlerini dile getiriyor ve Vietnam'da bunların pervasızca çiğnendiğini vurguluyorduk. Kararın dünya kamuoyunda etkisi büyük oldu. Son yıllarda Lelio Basso Vakfı halkların hakları konusunda çalışmalar yapıyor. Bu girişimler Russell Mahkemesi'nin adeta uzantısı kongreler, konferanslar düzenliyor. Şikayetleri değerlendiriyor. Bu toplantılara beni de çağırıyorlar, pasaport vermedikleri için gidemiyorum.

SORU- Sayın Aybar, sanıyorum 1964'te Kıbrıs hakkında bir konuşmanız tepkilere yol açmıştı. Kısaca anlatır mısınız?

AYBAR- Kıbrıs'ta kanlı olaylar oluyordu. Rumlar, Türk köylerine, mahallelerine saldırıyor, Türkleri öldürüyordu. Zürih ve Londra antlaşmaları imzalanmış, bir de anayasa yapılmıştı. Ancak Rumlar, anayasanın değiştirilmesini istiyorlar, EOKA'cılar, Türklere karşı tedhiş hareketleri yürütüyorlar Amaçları Kıbrıs'ı Yunanistan'a bağlamaktı. İngiltere, Kıbrıs'tan çekilene dek Türkiye'nin bir Kıbrıs politikası olmamıştı. İngiltere'nin adadan çekilmesi üzerine *"Kıbrıs Türktür, Türk kalacaktır"* sloganı ile özetlenebilecek bir politika izlenmeye başlanmıştı. Bunun bir geçmişi yoktu.

Biz TİP olarak hükümetin, öncelikle kan dökülmesine son vermesi için, Birleşmiş Milletler silahlı birliğinin etkin biçimde önlemler alması için harekete geçmesini ve Türk topluluğunun can ve mal güvenliğini güvence altına almak için kararlı bir politika yürütmesini istiyorduk. Bunun ancak Atatürk'ün tam

bağımsızlık politikası ile sağlanacağını ileri sürüyorduk. Üsler verip yardım sağlamak politikası ile hiçbir sonuç alınamayacağını söylüyorduk. Fırtına koparan konuşmanın özeti bu idi. Moskova doğrultusunda tezler savunduğumuz ileri sürülüyordu. Yerel seçimler sırasında TİP'e giren kontenjan senatörü Esat Çağa, parti teşkllatına bir yazı göndererek TİP'in ulusal çıkarlara aykırı bir politika izlemesinden dolayı partiden istifa ettiğini bildiriyordu. Bu bunalımlı günlerde parti kurucuları, Kıbrıs deklarasyonunu benimsediklerini ilan etmişlerdi. Bu yürekli ve yüreklendirici güzel bir jestti.

1967'de Millet Meclisi'nde açıkladığımız TİP'in Kıbrıs hakkındaki görüşü, Türk ve Rum topluluklarının eşit haklara sahip olmaları, askersizleştirilmiş, üslerden arındırılmış, tarafsız ve bağımsız bir federatif devlet kurulması idi.

Türkiye'nin derhal çağrıda bulunacağı ve Türkiye, Yunanistan, Türk ve Rum toplulukları temsilcileriyle Birleşmiş Milletler temsilcisinden oluşacak bir yuvarlak masa konferansı önerisi idi. Demirel hükümetinin kararlaştırılmış bir Kıbrıs politikası olmadığı için olacak, bu tezimize iltifat edilmedi. Yanılmıyorsam CHP de karşı çıkmıştı. Oysa bugün benimsenen tez aşağı yukarı budur.

SORU- 1969 seçimlerinde TİP'li milletvekili olarak iki kişi idiniz: Siz ve Rıza Kuas, Kuas hastalanınca yalnız kaldınız. Ne yaptınız tek başınıza? Herhalde kolay olmadı?

AYBAR- Evet kolay olmadı. Ama gene de savaştım. Anayasa değişikliklerine karşı çıktım. Sıkıyönetim yasasına karşı çıktım. İç tüzük değişikliklerine karşı çıktım. Toplum zabıtası kurulması hakkındaki yasaya karşı çıktım. İşkence iddialarının üzerine gittim. Nihat Erim'e sözlü soru önergesi yönelttim. Petrol yasasına karşı çıktım. Cumhurbaşkanı seçiminin kontenjan senatörlerine inhisar ettirilmesine karşı çıktım.

Anayasa, biliyorsunuz, iki kez değiştirildi 12 Mart darbesinden sonra. Anayasanın üçte biri geriye doğru değiştirildi. Birçok maddeye önerge vererek, tehlikelerine kürsüde karşı çıkarak 1961 Anayasası'nı savundum. Tabii hiçbiri kabul edilmedi.

Sıklyönetim yasasında yapılan değişikliklere de karşı çıktım. Özellikle sıkıyönetim mahkemelerinin, anayasanın **tabii yargıç**

ilkesine ters düşen uygulamalarını vurguladım ve sıkıyönetim uygulamalarının uzatılması ile amacına ters düşen durumlar ortaya çıktığını savunarak sıkıyönetimin demokrasinin askıya alınması sonucunu doğurduğunu savundum.

Ama asıl hiç unutamayacağım ve bugün bunca yıl sonra heyecanlandığım Meclis çalışması, Deniz Gezmiş, Yusuf Aslan ve Hüseyin İnan'ın ipten kurtulmaları için verdiğim savaşımdır. Bu gençler kimseyi öldürmemişlerdi. Suçları banka soymak, Amerikalıları kaçırmak, güvenlik kuvvetlerine karşı silah kullanmak ve silahlı gizli örgüt kurmaktı.

Bu fiilllerden hiçbirinin cezası ölüm değildi. Kaldı ki ölüm cezası, uygar dünyanın pek çok ülkesinde artık tarihe karışmıştır. Çünkü insanlık dışı bir ceza olduğundan başka, adli hata halinde geri dönülmesi olanaksızdı. Derecelendirilemez. Korkutucu ve ıslah edici değildir. Bunlar hukuk ilmi bakımından ileri sürülen itirazlar. Felsefi ve ahlaki bakımdan göze göz, dişe diş esasına dayalı ilkel bir cezadır. Üstelik insan hayatını toplum vermemiştir ki geri almaya hakkı olsun... Bütün bunları söyledik ama fayda vermedi. Anayasa Mahkemesi, meclisin kararını usül yönünden bozunca, konuyu esastan incelemesi için imza toplamaya çalıştım. Tabii senatörler imza vereceklerdi. Ama Halk Partisi'nden kimi parlamenterler, önce evet dedikleri halde sonradan vazgeçtiler...

Evet, son dört yıl yalnız yaşadım. Ama sanıyorum bir sosyalist gibi inançla ve yılmadan savaştım. Vicdanım rahattır, ama ne çare ki, hiçbir sonuç alamadım.

SORU- sayın Aybar, günümüzde izlenen ekonomi politikalarını nasıl değerlendiriyorsunuz?

AYBAR- Sayın Özal, 12 Eylül'den sonra politika sahnesinin ön planında boy göstermeye başladı. Anavatan'ın Genel Başkanı olmadan önce Ulusu hükümetinde görev yaptı. Daha önce Demirel hükümetinde 24 Ocak Kararları'nın hazırlanmasına yardımcı oldu. Resmi yaşamı bu galiba. Peki sivil yaşamda neler yapmış politikaya geçmeden? Sivil yaşamda Sakıp Sabancı'nın danışmanı imiş, bir de işverenler sendikasının başkanlığında bulunmuş. Sakıp Sabancı büyük bir işadamı, yani kapitalist düzenin, yani sömürü düzeninin önderlerinden. Bu baya yol gösteren bir zat. İşverenler sendikasının başkanı

olarak işçinin ücreti ile oynayan bir patronlar temsilcisi, başbakan olunca patronlara mı hizmet eder yoksa, emekçi halka mı? Zamlar, vergiler, devletin bir ticaret şirketi haline gelmesi, borcumuzun beş yılda 13 milyardan, 14 milyar ödediğimiz halde 14 milyara yükselmesi, kimlerin sırtına yükleniyor? Sayın başbakan, seçim propagandalarında **ortadireğin hizmetinde** olacağını söylemişti. Hakkını yemeyelim, ortadireği unutmadı, ortadireğin ortadireğini kırdı... Halkımız oy vereceği kimselerin *"neyin nesi, kimin fesi"* olduğunu mutlaka araştırmalıdır.

SORU- Sayın Aybar, geleceğe nasıl bakıyorsunuz?

AYBAR- Kırk yıl sonra Türk aydınının, işçilerin, emekçilerin savaşımı hâlâ, hem de daha bilinçlenmiş olarak sürüyor. Halkımız 1930'ların halkı değil, 1950'lerin, hatta 1960'ların halkı da değil. Belirli bir bilinç düzeyine geldi halkımız. Herkes politika konuşuyor. Eskiden siz politika konuşmak isteseniz, sade yurttaş *"Bey, bizim aklımız ermez"* diye sözü kapatırdı. Şimdi siz konuşmadan o konuşmaya başlıyor. sorular soruyor, tartışıyor. Bu çok önemli bir adım. Buna bakarak Türkiye'nin bugüne kadar en geri, en kötü anayasası olan 1982 Anayasası'nın uzun ömürlü olmayacağına, mutlaka değiştirileceğine inanıyorum.

Asker-sivil bey takımının tepeden inmeci yönetimi de ister istemez giderek etkisini kaybedecek ve halkımız demokrasiyi aşağıdan yukarı gerçekten kuracaktır. Askeri darbelerle demokrasi kurulmaz, kurulamaz. Kurulamayacağı her on yılda bir darbe olmasından da anlaşılıyor. Demokrasi halkın işidir. Asker-sivil bey takımının değil! Dilerim 12 Eylül bunların sonuncusu olur.

Bu geçiş döneminde halkımızın yanında yer alacak, onunla omuz omuza savaşım verecek, kimi temel ilkelerin altını çizecek gerçek bir sosyalist parti mutlaka kurulmalıdır Ulusal bağımsızlığı gündeme getirecek, Atatürk'ün tam bağımsızlık adını verdiği, politikada, ekonomide, maliyede, askerlikte ve kültürde tam bağımsızlığı ödün vermeden savunacak ve insanın insan tarafından sömürülmesi rejimine son vermeyi amaçlayan, yüzde yüz yerli bir sosyalist parti mutlaka kurulacaktır

*

* *

Aybar'ın koşusu bitmedi.

İnançları uğruna yıllardır kavga veriyor.

Bu koşu, belki bir **maraton**, belki de **engelli yarış**. Aybar hep koşuyor.

Koşusu bitmedi; bitmiyor.

*

* *

AYBAR: *"BİRÇOK ÜLKEDE SİYASİ İDAM ARTIK TARİHE KARIŞMIŞTIR"*

12 Mart'tan sonra TBMM'de Deniz Gezmiş ve arkadaşlarının idam cezasının onaylanması sırasında ilginç tartışmalar yapılmış, Mehmet Ali Aybar idamlara karşı AP'lilerin sürekli sataşmaları hakkında konuşmuştu. Aybar'ın konuşmasının bazı bölümlerini hem parlamentodaki havayı yansıtması bakımından, hem de tarihi bir belge olarak sunuyoruz.,

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)- *Sayın Başkan, ölüm cezalanna çarptınlan gençlerin bu noktaya nasıl geldiklerini tespit ederken iki amilin bulunduğunu söyledim:* (AP ve DP sıralarından *"Sen getirdin sen"* sesleri, gürültüler) *Uzak amiller, yakın amiller.*

Uzak amillerin, Türkiye'nin geri kalmışlığında olduğunu ifade ettim. (AP sıralarından gürültüler.)

MUSA DOĞAN (Kars)- *Senin kafan sakat, kafan!*

BAŞKAN- *Lütfen müdahale etmeyin de dinleyelim efendim.*

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)- *Böylece, çıkarcı çevrelerin, solu tasfiye için tertiplerle, kışkırtmalarla hazırladıklan ortam olgunlaşmış oluyordu. Türkiye'de oyun içinde oyun oynanıyordu ve sol oyuna getiriliyordu. Olaylar işte böyle zincirlenmişti. Sol, kanun dışı hareketlere itelenmiş ve kapan kapanmıştır. Olaylann gerçek yüzü budur.*

Durumun böyle olduğunu bile bile 3 gencin ipe çekilmesine ***"evet"*** *diyebilecek misiniz? Kanlı Pazar, Konya, Kayseri ayaklanmalannın ve daha nice cinayetlerin meçhul bırakılmış failleri, ellerini kollannı sallayarak gezerlerken Deniz Gezmiş ve iki arka-*

daşını ipe gönderebilecek misiniz? (AP sıralarından, *"Göndereceğiz"* sesleri.)

Aslında bir sol komplo ile değil, sağ komplo ile karşı karşıyayız. Zira bütün bu anarşik olaylar, son tahlilde sağın işine yaramıştır. Tarihin mantığı böyle gösteriyor. Şunu bilelim ki sola meşruiyet tanınması, toplum için sayısız faydalar sağlar. Solsuz demokrasi olmaz. Sayın Başbakan ne derse desin, Batı'daki demokrasilerle bizim rejimimizin derin farkı burababdır. Batı'da hiçbir demokrasi yoktur ki, sosyal demokratlardan, sosyalistlerden, komünistlere ve komünistleri yetersiz bulup, Troçkist ve diğer aşın sol partilere kadar hepsinin legal faaliyetleri teminat altında bulunmasın. Bundan dolayı yer altı faaliyeti yoktur. Arada sırada patlamalar olsa da bu uzun sürmez. Normal demokratik düzen ağır basar, devlet de yıkılmaz.

ŞEVKET DOĞAN Kayseri)- *Atma... Atma Aybar, atma!..*

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)- *Şimdi daha somut bir sorunu ele almak istiyorum:*

Bu üç genç, maddi fiilerden, yani banka soyduklarından, adam kaçırdıklarından, güvenlik güçlerine karşı silah kullandıklarından dolayı ölüm cezasına çarptırılmıyorlar. Marksist-Leninist olduklan için, bu fiilleri, basmakalıp bir Marksist-Leninist strateji klişesine göre değerlendirilerek cezalandırılıyorlar. İdeolojik durumlarından hareketle, bunlann anayasayı zorla ilgaya ve Türkiye Büyük Millet Meclisi'ni zorla ıskata teşebbüs ettikleri sonucuna varılıyor. Silahlı eyleme geçmiş olan gençler de, milli demokratik devrim için mücadele ettiklerini, Marksizm'in önerisinin bu olduğunu iddia etmektedirler. Şu halde, bunlann proletarya diktatörlüğü kuracaklan hakkındaki iddia da bir zorlamadan öteye gitmemektedir.

Peşin hükümlerle, yakıştırmalarla, kıyaslamalarla hüküm tesis edilemez. "İlerde sosyalizme geçilecek ya... O zaman proletarya diktatörlüğünü kuracaklardır" biçiminde bir iddia da havada kalmaya mahkûmdur.

FUAT AZMİOĞLU (Kütahya)- *Mahkeme kararlarına aykın konuşuyor.*

MEHMEY ALİ AYBAR (Devamla)- *Bir kere kimseye, işlemediği fiilden dolayı ceza verilemez. "İlerde filan fiili işler" diyerek şimdiden hüküm tesis edilemez. Ancak totaliter rejimlerde önleyici ceza verilir. Demokratik rejimlerde buna yer yoktur.*

İ. ETHEM KILIÇOĞLU (Konya)- *Sayın Başkan, kimlermiş onlar? Mahkeme kararını eleştiriyor ve siz de buna müsamaha ediyorsunuz.*

BAŞKAN- *Mahkeme kararının gerekçesini anlatıyor efendim.* (AP ve DP sıralarından gürültüler, *"Böyle gerekçe olmaz"* sesleri) *Devam buyurunuz.*

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)- *Sayın milletvekilleri,* (AP sıralarından *"Onun bir ismi de Aybaroğ"* sesleri) *siyasi idamlar toplumlarda derin yaralar açıyor. Zira halk biliyor ki siyasi idam, son tahlilde vahşi bir tasfiye hareketidir.*

FUAT AZMİOĞLI (Kütahya)- *Halt etmişsin sen.*

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)- *İdam sehpasına gönderilenler iktidarda olsalardı, şüphesiz bu yolculuğu yapmayacaklardı. Bu gerçek, kamu vicdanında iyice yerleştiği için, halk siyasi idamlan hiçbir vakit demokrasilerde, siyasi suçlardan dolayı ölüm cezası verilmesini tasvip etmemiştir.* (AP ve DP sıralarından gürültüler)

FUAT AZMİOĞLI (Kütahya)- *Bunun siyasi suç neresinde?*

BAŞKAN- *Müdahale buyurmayınız efendim.*

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)- *27 Mayıs 1960'tan bu yana, bizde iki kez siyasi idam cezası uygulandı; toplumda yarattığı huzursuzluk hâlâ devam etmektedir. Düşüncelere, inançlara saygılı olan demokrasilerde, siyasi suçlardan dolayı ölüm cezası verilmesi aleyhindeki akım gün geçtikçe gelişmekte; yukarda verilen örneklerden de anlaşılacağı gibi, birçok ülkede siyasi idamlar tarihe karışmış bulunmaktadır.*

Siyasette kimin haklı, kimin haksız olduğuna, kimin yanıldığına ancak tarih karar verir. Üstelik ölüm cezası, suçu önleyici bir ceza da değildir, sanıldığı kadar dehşet vermez; inanmış kişileri korkutmaz. Korkutmadığı, gözlerimizin önünde cereyan eden olaylardan anlaşılmaktadır. Akıl ve vicdan, ölüm cezasının özellikle siyasi suçlarda ölüm cezasının kaldırılmasını emrediyor.

HASAN TOSYALI (Kastamonu)- *Konuşturmayın bu şekilde!*

BAŞKAN- *Sayın Tosyalı, müdahale etmeyiniz efendim.*

İLHAN EGEMEN DARENDELİOĞLU (İstanbul)- *Sayın Başkan, bir de kızıl bayrak getirsin oraya, öyle konuşsun.*

BAŞKAN- *Yok sayın Darendelioğlu. Milletvekilidir, konuşacak tabii efendim.*

İLHAN EGEMEN DARENDELİOĞLU (İstanbul)- *Açıkça komünizm propagandası yapıyor, komünistleri müdafaa ediyor.*

BAŞKAN- *Hiçbir sakınca görmüyoruz konuşmalarında, tartışıyor efendim. Siz de gelin konuşun efendim.*

MEHMET ALİ AYBAR (Devamla)-*Yurdumuzda ve dışarda, ölüm cezalarına karşı tepkiler başlamıştır. Bazılarının basitliği içinde, "Bunlar komünist oyunu; Moskova'nın emri" deyip, bu tepkilere kulakların tıkanmasında bir yarar yoktur. Bu gibi basit görüşlü kimselere sizin karşı çıkmanız da...* (AP sıralarından gürültüler)

İLHAN EGEMEN DARENDELİOĞLU İstanbul)- *Siz de müsamaha ediyorsunuz Sayın Başkan.*

BAŞKAN- *Sayın Drendelioğlu, buyurunuz efendim. Siz de gelirsiniz efendim, siz de fikirlerinizi söylersiniz.* (AP sıralarından gürültüler)

İKİNCİ BÖLÜM

MARKSİZM ÜZERİNE SÖYLEŞİ

SORU- Sayın Aybar, yaşam öykünüz ve siyasal çalışmalarınızdan sonra, Türkiye'de çeşitli nedenlerle pek derinlemesine tartışılmayan, tartışılsa bile hemen kişisel çatışmalara dönüşen Marksizm konusunda genişçe bir söyleşi yapalım. Marksizm bir felsefe midir? Yoksa politik bir doktrin mi? Bir bilim dalı mı? Hangi görüşleri doğru çıktı; hangileri teorik kaldı?

AYBAR- Marks'ın yapıtında, bilim adamı, filozof ve işçi hareketi lideri Marks iç içe yaşıyor. Bilimsel bir analizde bakıyorsunuz, felsefe ağır basmaya başlamış. Fetişçilik yabancılaşma gibi kavramlar... Derken **tepesiaşağı** bir gerçekten söz ediliyor. Gene bakıyorsunuz tarih, adeta tanrılaşıyor ve proletaryanın sahneye çıkıp insanlığı kurtarması için yollar hazırlıyor. Ve sonra bunun, bilimleşerek geleceği müjdeleyen felsefe olduğunu anlıyorsunuz. Derken **felsefenin giderek yok olması** gündeme giriyor ki, bunu da proletarya üstleniyor: *"Proletarya yok olmadıkça felsefe gerçekleşmez; proletarya ise felsefe gerçekleşmedikçe kendi kendini yok edemez"* diyalektik tümlemesi, yabancılaşmanın gerçekten yok edileceği yeni toplumun kapısını açıyor. Ve bir de bakıyorsunuz ki, bilim dünyasından fersah fersah uzaktayız demeye hazırlanırken, Marks, *"İki çeşit ilim olmaz. Doğa bilimleri insan bilimlerini kapsayacaktır. İnsan bilimi de doğa bilimlerini kapsayacaktır. Ortaya tek bir bilim çıkacaktır"* diyor.

SORU- Bunlar birer çelişki olmuyor mu?

AYBAR- Kuşku yok; sadece bu kalın çizgideki tablo bile, bu yapıtın çelişkilerini ortaya koymaya yetiyor. Ama bu çelişkilerin diyalektik düşüncenin bir gereği olduğunu da hemen anlıyoruz. Yani ağırlığını fark ediyoruz. Bilimsel yaklaşımla, diyalektik sistem iç içe karşımıza çıkıyor. Açıklama, maddeci diyalektiğin ilkelerine göre yapılıyor. Böylece diyalektik, ardında bir dizi sorun sürükleyerek yolumuzu kesiyor.

SORU- Öyleyse, diyalektik düşüncenin bilimsel düşünce olup olmadığı konusunu tartışacağız. Yani, bilimle ne derece bağdaştığını...

AYBAR- Marksizm'in şu ya da bu ölçüde bilimselliğinin yanısıra, politik bir doktrin olarak, evrensel boyutlara ulaşması ve bunun yarattığı sorunlar var. Ekim devriminden sonra Marksizm'in bir devlet doktrini haline gelmesi, bu konudaki bilimsel çalışmaları doğrudan doğruya etkilediğinden başka, uluslararası işçi hareketini de etkilemiştir. Marksizm üzerindeki bilimsel çalışmalar, daha doğrusu, Marksizm hakkında görüş bildirme yetkisi, pratikte Sovyetler Birliği Komünist Partisi genel sekreterinin tekeline geçti. Öce Lenin, sonra Stalin, bir ara Çin Halk Cumhuriyeti Komünist Partisi Başkanı Mao, Marksizm'i yorumlamada, **yeni teoriler** üretmede tek yetkili kişiler oldular.

SORU- Marksizm, Stalin döneminde Marksizm-Leninizm adı ile resmileşmemiş miydi?

AYBAR- Marksizm-Leninizm denen öğreti Stalin döneminde ortaya çıktı. Marks'tan çok Lenin'e dayandırılan bu öğreti, Stalin'in görüşleri doğrultusunda yorum ve değerlendirmeleri içermektedir. Tüm komünist partilerin bağlandığı bu öğreti, bilimsellik savlarına karşın, gerçekte eleştiriye kapalı olduğu için, bir politik ideolojidir. Giderek bir dogma haline gelmiştir.

SORU- Sovyetler'in ideolojik öncülüğü de bu konudan kaynaklandı...

AYBAR- Sovyetler Birliği ilk sosyalist ülkeydi. Önceleri dünyada sosyalizme gönül veren herkes, Sovyetler Birliği'ne umutla bağlandı. İkinci Dünya Savaşı'nda Sovyet halkının Nazilere karşı kahramanca savaşması, bu gönülden bağlılığın artmasına neden oldu. 20. kongre çıplak gerçekleri gözler önüne serince, komünistler de kimi sorular sormaya başladılar. Ama sorular sistemin kendisi hakkında değildi. Daha doğrusu suç Stalin'e yüklenerek, soruların sisteme yönelmesi bir ölçüde önlendi. Gerek teori-pratik bütünlüğü ilkesi, gerek merkezci, piramit biçimindeki örgütlenmenin, uluslararası ilişkileri de içermesi, Sovyetler'in ideolojik ve politik öncülüğünü adeta oldu bitti haline getirmiştir.

SORU- Bu gelişmeler teoriyi dondurmadı mı?

AYBAR- Dondurmaz olur mu? Marks'ın kendi deyimiyle kalın çizgideki tarih öğretisi, hâlâ kalın çizgide. Ekonomide de durum pek farklı değil. Emperyalizm dönemine ilişkin kimi görüş ve değerlendirmeler dışında, esaslı bir teorik ilerleme olmadı. Emperyalizm hakkındaki öğretiler ise, 70 yıllık.

SORU- Marksizm'in noktalandığı söylenebilir mi?

AYBAR- Kesinlikle hayır. Tam tersi. Marksizm'i filan ya da falanın tekelinde politik bir ideoloji olmaktan kurtaracak adımlar atılmalıdır her ülkede. Marksist bilim adamlarına düşüyor bu görev. Maddesel üretici güçlerin üretim ilişkilerinin sosyal yaşamın hukuksal, politik ve düşünsel üst yapısını belirlediği savı, rastlantılar da kanalize edilerek, somut biçimde kanıtlanmalıdır. Ayrıca bu prosesüsün toplumlara göre ne gibi özellikler gösterdiği de, o toplumun Marksist bilim adamlarınca saptanmalıdır.

SORU- Ancak Leninizm de bilimsel olduğu savında değil midir? Bu konuda akademi çalışmaları da yok mudur?

AYBAR- Tabii, Marksizm, **Marksizm-Leninizm** adıyla bir ideolojiye dönüştü. Ama bilimsellik de elden bırakılmadı.

Sovyetler Birliği'nde Marksizm-Leninizm şöyle tanımlanıyor: *"Doğanın ve toplumun gelişme yasalarının bilimi; ezilen ve sömürülen yığınların devrimin bilimi; tüm ülkelerde sosyalizmin yengisinin ve komünist toplumun kurulmasının bilimi."*

SORU- Kaynak?

AYBAR- Kaynak, **Petit Dictionnaire, Philosophique Editions Etrangeres**, Moscou, 1955.

SORU- Marksizm bir bilim midir?

AYBAR- Marks ve Engels, **e**ski felsefeleri ile hesaplaştıkları **Alman İdeolojisi**'nde bilim hakkındaki görüşlerini şöyle açıklarlar. Karl Marx, **Oeuvres Philosophiques**, cilt 6, sayfa 153-154... Okuyorum:

"Bir tek bilim tanıyoruz. Tarih bilimi. Tarih iki bakımdan değerlendirilebilir: Doğanın tarihi ve insanların tarihi diye ikiye ayrılabilir. Ancak bu iki bölüm zamandan koparılmaz. İnsanlar varolduğu sürece doğanın tarihi ile insanların tarihi birbirlerini karşılıklı koşullandıracaklardır. Doğa bilimleri adı verilen doğanın tarihi burada bizi ilgilendirmiyor, biz insanların tarihi ile ilgileniyoruz."

Marks ve Engels'in yukarıdaki açıklamaları son derece önemli. *"Bir tek bilim tanıyoruz, tarih bilimi"* diyor yazarlarımız.

SORU- Ne demek istiyorlar?

AYBAR- Doğa bilimleri ile insan bilimleri tek bir bilimin, tarih biliminin, birbirleriyle bağlantılı dalları olacak... Bu sözler 140 yıl önce söylenmiş. Gözlem ve deneye dayanan, yani gerçeği kavramadaki genel yöntemleri aynı olan doğa bilimlerinin bile henüz bağlantılı bir bütün oluşturmaktan çok uzakta bulundukları günlerde ve hele insan bilimlerinin emekleme çağını yaşadıkları bir sırada, bunların hepsini kucaklayan bir tarih biliminden söz etmenin, ne anlamı olabilir? Bu sözlerin bir temenni olarak söylenmediği de dikkati çekiyor. Marks ve Engels, *ilerde tüm bilimler tarih bilimi içinde yer alacaklar* demiyorlar. *"Bir tek bilim tanıyoruz. Tarih bilimi"* diyorlar. Yazarlarımızın bu sözleri, bilimci bir yorumlama ile ele alınırsa, sanırım varlığın hareket halinde oluşunu ve zaman içinde türlü biçimler alarak geliştiğini vurgulamak istedikleri anlaşılır. Doğa, toplum, tüm varlıklar, hareket halindeki maddenin değişik biçimleridir. Varlık bir süreçtir. Yani varlığın bir tarihi vardır. Böylece tarih bilimi tek bilim oluyor.

SORU- Bugünkü bilimsel gelişmeler göz önüne alınırsa, bu görüş bilimsel bir görüş olarak nitelenebilir mi?

AYBAR- Ne var ki, dahice de olsa, bu görüş, bilimlerin bugünkü gelişme düzeylerinin arasındaki farklar göz önünde tutulunca, doğa bilimleri ile insan bilimlerini kapsayan bir tarih bilimi savı ancak kalın çizgide bir varsayım olarak kabul edilebilir. Ama bu sav, yazarlarımızın bilime hâlâ felsefe gözlükleri ile baktıklarını da göstermektedir. Çünkü Marks ve Engels'in **tarih bilimi** dedikleri şeyin daha çok, olayların, ayakları üzerine bastırılmış diyalektik düşünce ile değerlendirilmesi anlamına geldiği ortadadır. Marks ve Engels maddeci diyalektiği, varlığın hareketini açılayan bir genel bilim teorisi olarak gördüler. Engels, doğanın diyalektiğini yazdı. Ne var ki, aradan 140 yıl geçtiği halde, doğanın diyalektik yapıda olduğu, diyalektik çelişkiden kaynaklanan bir hareket içinde bulunduğu deneysel olarak kanıtlanmamıştır. Tabii Marksist-Leninist bilim adamlarının yorumlarını bir yana bırakıyoruz.

SORU- Marks ve Engels, Hegel'den yararlandılar. Hegel idealist bir felsefeci, Marks ve Engels ise materyalist görüşü savunurlar. Marks ve Engels, Hegel'i nasıl nitelerler? Hegel'in diyalektiği nasıl değiştirilmiş, nasıl tepetaklak edilmiştir? Neydi yorumları?

AYBAR- Marks ve Engels için Hegel'in diyalektiği, aşamalı ve kendi içinde tutarlı bir sistemdi. Tek kusuru idealist olmasıydı. Düşün'ün yerine madde oturtulacak olursa, doğası, toplumu ile evrenin hareketini bilimsel olarak açıklayan bir sistem ortaya konmuş olacaktı. Marks, *"Hegel'in felsefesinde gerçeği yaratan düşünün hareketidir. Bana göre ise hareket halindeki o an gerçektir. Düşünün hareketi bu gerçek hareketin yansımasıdır"* der. **Kapital**, 1. Kitap, 1. Cilt, s: 29, ED, SOC, 1948... Kuşkusuz, hareket halinde olan, dışımızdaki nesnel gerçektir, evrendir. Ama sorun bu değil.

SORU- Sorun neydi?

AYBAR- Sorun, doğadaki hareketin diyalektik olup, olmadığıydı. Yani, düşünün yerine, maddeyi koymakla iş bitmiyordu. Asıl sorun, maddenin diyalektik yapıda ve diyalektik çelişkiden kaynaklanan bir hareket içinde olduğunun deneysel olarak kanıtlanmasıydı. Bu ise bir filozofun işi değil, doğa bilimcilerin işidir ve değil **Alman İdeolojisi**'nin kaleme alındığı günlerde, bugün bile bilim dünyasından bu konuda olumlu bir yanıt alınmamıştır. Tersine doğadaki karşıtlıkların, diyalektik çelişki niteliğinde olmadığı ileri sürülüyor; ve bu sav, bilim adamlarının **çelişkisizlik** ilkesini esas almaları, doğa yasalarını bu ilkeye dayanarak bulgulamaları olayından dolayı güçlülük kazanıyor.

SORU- Gelelim insanların tarihine. Yazarlarımız bu konuda ne diyor?

AYBAR- İnsanların tarihine yazarlarımız gerçekçi gözlemlerle giriyorlar. Ve insanların geçim araçlarını üretmeye başlamalarının hayvanlardan ayırdedilmelerine neden olduğunu belirttikten sonra geçim araçlarını üreten insanların, dolayısıyla maddesel yaşamlarını ürettiklerini ve ürettikleri şeylerin, üretim biçimlerinin, insanların şöyle ya da böyle olmalarına neden olduğunu ileri sürüyorlar. Marks ve Engels, üreten ve üretirken aralarında ilşkiler kuran insanları, tarihin esas olgusu olarak

görüyorlar. Bu, gerçekçi ve bilime uygun bir yaklaşımdır. Şimdilik felsefe ile bir ilişkisi yoktur bu gözlemin.

Yazarlarımız, ilk gözlemlerini, Alman İdeolojisi'nde şöyle vurguluyorlar:

"Olay, demek, şudur: Belirli bir biçimde, üretken olarak etkin olan belirli kişiler, belirli sosyal ve politik ilişkiler içinde bulunuyorlar. Deneysel gözlem, her özel durumda deneysel olarak ve hiç aldatmaca ve spekülasyona yer vermeden, sosyal ve politik yapısının üretim ile bağlantısını ortaya koymak zorundadır." Kaynak, **Oeuvres Philosophiques**, T, Gp, 155-156, **Alman İdeolojisi**, Costes Ed. 1937

Bilimselliği saptama bakımından son derece önemli.

SORU- Burada deneyci bir yöntem öneriyorlar.

AYBAR- Yazarlarımız, üst yapının üretimle bağlantılı olduğunu vurgulamakla yetinmeyip, her özel durumda, bu bağlantının deneysel olarak ayrıca saptanmasını istiyorlar. Yani, *"Ekonomi hukuksal ve siyasal yapıyı belirler"* genellemesi ile yetinmeyerek, her olayın ayrı ayrı incelenmesini öneriyorlar.

Marksizm'in şemalara indirgendiği, bir dogmaya dönüştürüldüğü günümüzde akıldan çıkarılmaması gereken bir uyarı...

Marks ve Engels şunları yazıyorlar:

"Gerçek yaşam üzerine spekülasyonların son bulduğu yerde, gerçek pozitif bilim başlar, yani pratik etkinliğin, insanların pratik gelişme sürecinin biçimlenmesi başlar. (...) Gerçeğin betimlenmesi sonucunda bağımsız felsefe varlık nedenini kaybeder." Aynı yapıt, sayfa 159...

SORU- **Varlık nedenini kaybeden felsefe**den neyi amaçlıyorlar?

AYBAR- Bununla, Marks ve Engels, idealist olsun, maddeci olsun, kendi felsefeleri dışındaki felsefeleri kastediyorlar kuşkusuz. Kendi felsefeleri ise bilimle, tarih bilimi ile özdeşleşmiştir. Hatta doğa bilimleri bile, Marks ve Engels'e göre, amaçlarını ve malzemelerini, ticaret ve endüstriye, yani insanların duygu ve etkinliklerine borçludur.

Yine aynı kitap, sayfa163...

Marks ve Engels, *"İlk tarihsel olay, insanların, yemek, içmek, giyinmek ve barınmak gibi temel gereksinmelerini karşılamak için gerekli araçların üretimidir"* diyorlar. Aynı yapıt, sayfa 165...

İlk gereksinmelerin karşılanması yeni gereksinmelerin doğmasına yol açıyor. Üçüncü tarihsel olgu, insanların her gün kendi yaşamlarını üretmelerinin yanısıra, başka insanlar da yaratmalarıdır. Yaşanan üretim, ister insanların çalışarak yaşamlarını üretmeleri, ister döl vermeleri biçiminde karşımıza çıksın, bu olay, bu ilişki bir yanı ile doğaldır. Bir yanı ile de sosyaldır.

Sosyaldır, çünkü koşullar, amaçlar, ne olursa olsun, mutlaka birçok kişinin işbirliği yapmasını gerekli kılar. Bundan şu önemli sonuç çıkar ki, belirli bir üretim biçimi, her zaman belirli bir işbirliğine bağlıdır. Ve bu işbirliği biçiminin kendisi de üretici bir güçtür. Adı geçen yapıt, sayfa 167.

SORU- Marksizm'de işbölümü nasıl yorumlanır?

AYBAR- Yaşamlarını sürdürmek için üreten ve üretmek için yardımlaşan, işbirliği yapan insanlar arasında bir de işbölümü ortaya çıkmıştır. İşbölümü, kol emeği ile kafa emeğinin; yaratılan zenginliklerden yararlanma ile bunları yaratmak için gerekli çalışmanın; üretimle tüketimin ayrı düşmesine yol açmıştır.

Kökü aile içindeki doğal işbölümünde bulunan sosyal işbölümü, toplumun birbirine cephe almış ailelere ayrılmasından başka, emekle ürünlerinin nicelik ve nitelik bakımından eşitsiz üleştirilmesine, yani mülkiyet ilişkilerine de neden olmuştur. Gerçekten ne diyor Marks ve Engels?

"Kadınla çocukların, erkeğin kölesi durumunda olduğu aile, böylece işbölümünün de, mülkiyetin de kaynağıdır. Kamu yararı arasındaki karşıtlık da işbölümünden doğar. Başlangıçta görülen biçiminde gerçekten varolan kamu yararı, sonradan devletin kamu yararının temsilcisi sayılması sonucunda, gerçek kişisel yararlardan da, gerçek kamu yararından da bağımsız, ayrı bir biçim almıştır.

Böylece devlet içinde tüm savaşımlar (demokrasi ile aristokrasi ve monarşi arasındaki savaşım; oy hakkı için verilen savaşım vb.) ***evrensellik*** *etiketinin aldatıcılığı ardında gizlenmek istenen çeşitli sosyal sınıfların iktidar için yürüttükleri gerçek savaşımlardır."*

Sonuç olarak Marks ve Engels diyorlar ki: *"İnsanlar doğal toplumda yaşamlarını sürdürdükleri sürece; dolayısıyla kişisel çıkarlarla kamu yararı arasındaki kesin ayrım var oldukça; insan-*

lann çalışma biçimleri istençlerinin sonucu olmayıp, doğal olarak saptandıkça, insanlığın öz işi, eylemi, insana dışandan dayatılan, yabancı, boyun eğdiği bir güç olarak görünür.

(...) ve kamu gücü -ki insanlann yardımlaşmalan ile oluşan üretici ortak güçlerinden başka birşey değildir- bu yardımlaşma istençlerinin serbest ürünü, bilmedikleri, egemen olmadıklan, tersine istençlerine ve etkinliklerine şu ya da bu biçimi veren, yabancı bir güç olarak çıkar." Aynı yapıt, sayfa 174-176.

SORU- Sınıf savaşımı görüşünü nasıl işlemişlerdi?

AYBAR- Ve geliyoruz, Marks'ın öğretisinde, tarihin motor gücü olarak adlandırılan toplumdaki karşıt sınıflara ve sınıflararası savaşıma.

Marks ve Engels, insanların kurtuluşu, zamanın üretici güçlerinin onlara sağladığı olanaklar ölçüsünde gerçekleşmiştir, diyorlar. Geçmişte üretici güçlerin üretimi, toplumun tümüne yetmediğinden, toplumun gelişmesi, azınlığın çoğunluğa egemen olması ile olanaklı olmuştur. Toplum bugüne dek hep sınıf karşıtlıkları içinde gelişmiştir. Toplumda ezilen bir sınıfın varlığı sınıf karşıtlığına dayalı tüm toplumların yaşam koşuludur. Bundan dolayı baskı altındaki sınıfın özgürlüğüne kavuşması, yeni bir toplumun yaratılmasını zorunlu kılar. Ezilen sınıfın özgürlüğüne kavuşması için eldeki üretim yetkileri ile var olan sosyal ilişkilerin artık varlıklarını birlikte sürdüremez olmaları gerekir. Ezilen sınıf, böylece devrimci hale ve egemen olan azınlık sınıfı karşısında tüm toplumun temsilcisi durumuna gelir. Tarih, sınıflararası savaşımların tarihidir, diye açıklamalarını sürdüren her iki yazar, bundan önceki devrimlerin, bir azınlığın bir azınlık yararına hareketi olmasına karşılık, proletaryanın devrim hareketinin büyük çoğunluğunun büyük çoğunluk yararına bir hareket olacağını, çünkü proletaryanın, toplum yararları dışında, sınıf olarak savunacağı, gerçekleştirmek isteyeceği, özel bir çıkarı bulunmadığını vurgulayarak, kapitalizmin yerini alacak olan yeni toplumda, doğal, yani dışarıdan dayatılmış işbölümünün yerini, kişilerin serbest istençlerine dayalı özgür işbölümünün alacağını ve burjuva mülkiyetinin sona ereceğini yazıyorlar.

Aynı yapıt, sayfa 177-232. Ayrıca bak. **Misere de la Philosophie, Felsefenin Sefaleti**, S: 96-113, Ed. Soc. 1946.

SORU- Dilerseniz, Marks ve Engels'in bu sözlerini yorumlayalım.

AYBAR- Olaylara bu biçimde bir yaklaşım ve bu biçimde bir açıklama, kuşkusuz, bilimsel niteliktedir. Felsefe, diyalektik, olayların ele alınışını etkilemiş görünmüyor. Bizim açımızdan çok önemli görünen bir konuyu belirtmeden geçmek istemiyorum. Marks ve Engels, sınıflı toplumlarda devletin kamu yararının temsilcisi olarak görünmesinin, dışarıdan dayatılan doğal iş bölümü ve mülkiyet ilişkileri ile bağlantılı bir aldatmaca olduğunu vurguluyorlar. Ve kapitalizm ile birlikte doğal işbölümünün ve burjuva mülkiyetinin de son bulacağını; üreticilerin özgür istençlerine dayalı bir işbölümü rejimine geçileceğini yazıyorlar. Bu açıklamalar, piramit biçiminde, tepeden inmeci bir örgütlenme biçimi ile sosyalizme geçilemeyeceği hakındaki görüşümüzü doğrulayıcı niteliktedir.

SORU- Marks'ın **tarih teorisi**'nin ana çizgileri nelerdir?

AYBAR- **Katkı**'nın önsözündedir bu teorinin ana çizgileri. **Contribution a la Crituque,** önsöz, sayfa 4-5. Ed. Soc. 1969.

Bu bölümü okuyorum:

"Sosyal yaşamlarını üretirlerken, insanlar birbirleri ile belirli, zorunlu, istençlerinden bağımsız ilişkiler kurarlar. Bu ilişkiler, insanların maddesel üretici güçlerinin, belirli gelişme düzeyine uygun düşen üretim ilişkileridir. Üretim ilişkilerinin tümü, toplumun ekonomik yapısını oluşturur ve toplumun hukuksal, siyasal üst yapısı ile bu üst yapıya uygun düşen belirli sosyal bilinç biçimleri bu somut taban üzerinde yükselir.

Maddesel yaşamın üretim biçimi, sosyal, politik ve düşünsel yaşam sürecini genel olarak koşullandırır. İnsanların varlıklarını belirleyen, bilinçleri değildir. Tersine, insanların sosyal varlıklarıdır, bilinçlerini belirleyen. Gelişmenin bir döneminde, toplumun maddesel üretim güçleri, o ana kadar içinde hareket ettikleri üretim ilişkileri ile -ya da bunun hukuksal anlatımı olan mülkiyet ilişkileri ile- çelişkiye düşer. Üretici güçlerin gelişme biçimleri olan bu ilişkiler, gelişmeye engel olur. O zaman sosyal devrim çağı başlar. Ekonomik temeldeki değişme, az ya da hızlı olarak, koca üst yapıyı altüst eder. (...) Bir sosyal kuruluş, içerebileceği tüm üretici güçleri, sonuna dek gelişmeden asla ortadan kalkmaz; eski toplumun içinde, yeni ilişkilerin maddesel yaşam koşulları ortaya çıkmadıkça yeni ve ileri üretim ilişkileri asla eskilerinin yerini alamaz. Bundan dolayıdır ki, insanlık, ancak çözebileceği sorunları gündeme getirir; çünkü daha yakından bakıldığında, sorunların, çözüm için gerekli maddesel koşulların zaten varolduğu ya da hiç

değilse bunlann oluş halinde bulunduğu yerlerde ortaya çıktığı görülür. Asya tipi, antik, feodal ve çağdaş burjuva üretim biçimleri, kalın çizgilerle, sosyal ve ekonomik kuruluşun ilerleyici çağlan olarak nitelenebilir. Burjuva üretim ilişkileri, sosyal üretim sürecinin çelişkili olan son biçimidir. Bu çelişki, kişisel anlamda bir çelişki olmayıp, kişilerin sosyal yaşam koşullannan doğan bir çelişkidir. Böyle olmakla beraber, burjuva toplumun içinde gelişen üretici güçler, aynı zamanda bu çelişkiyi çözecek, ortadan kaldıracak, maddesel koşullan da yaratmaktadır. Demek ki, bu sosyal kuruluşla birlikte insan topluluğunun tarih öncesi çağı da son bulacaktır."

SORU- Bu bölümü nasıl yorumluyorsunuz?

AYBAR- Bu satırlar, **Alman İdeolojisi**'nden 14 yıl sonra yazılmış. Belki biraz şematik olmakla birlikte görkemli bir tablo çiziyor Marks. Kuşkusuz bilimsel bir tablodur bu. Gözlenen olaylar arasında sürekli ve düzenli ilişkiler, neden/sonuç ilişkileri bulunup bulunmadığını saptamaya çalışan, ön yargısız bir yaklaşım, nesnel bir süreç tablosu.

Daha sonra yazılan **Kapital**'in önsözünde Marks, çağdaş toplum hareketinin ekonomik yasasını ortaya koymayı amaçladığını belirtirken *"Toplumun hareketini yöneten doğal yasanın izlediği yol ne bir sıçrayışta aşılabilir, ne de buyruklarla değiştirilebilir; olsa olsa doğum süreci kısaltılabilir ve sancılar azaltılabilir,* diyor. Ayrıca, bilimsel araştırmanın amacının, **maddeye** tüm ayrıntıları ile sahip olmak; çeşitli gelişme biçimlerini analiz etmek ve bunlar arasındaki ilişkileri ortaya çıkartmak olduğunu söylüyor. Aynı yapıt, sayfa 19-20 ve 29.

SORU- Marks, çalışmalarında doğa bilimlerini temel almaz mı?

AYBAR- Marks'ın, başta artı-değer yasası olmak üzere, bulguladığı ve son biçimi ile Kapital'de açıkladığı ekonomik teori ve yasalar da kuşkusuz bilimsel nitelikte çalışmaların ürünüdür. Marks, tüm çalışmalarında doğa bilimlerini örnek almıştır. Bilim düşüncesi ile hareket etmiş ve gözlemlere dayalı araştırmalar yapmış, teorilerini bu nesnel gözlemlerin sonuçlarına dayandırmıştır. Doğa bilimlerinden esinlenmediğini, Marks'ın **Ricardo**'dan yola çıktığını ileri süren **Gramsci**'ye katılmak elbet olanaksızdır. Olaylar arasında neden/sonuç ilişklsi, düzenli ilişki aramak düşüncesine, her halde Marks, Ricardo'dan esinlenerek gelmedi.

A. Gramsci, **Oeuvres Choises**, S. 108-109, Ed. Soc. 1959.

Bugün bunu tartışmanın anlamı yoktur. Marks, elbet, sosyal ilişkilerin niteliklerine uygun düşen bir yaklaşım içinde olmuştur. Aradığı yasalar, doğa yasaları değil toplumun yasalarıdır Bundan dolayı Marks'ın uğraştığı bilim dalı doğa bilimlerinden farklıdır.

Ama amaç aynıdır; doğa bilimcileri gibi Marks da gerçeklere uygun doğrular aramıştır. Tıpkı doğa bilimcileri gibi Marks da, gözlenen bir kategori olayı saptamaya, sınıflandırmaya ve yorumlayarak tahminlerde bulunmaya çalışmıştır.

SORU- Sorun Marks'ın doğa bilimlerini örneklemesinde midir?

AYBAR- Değildir. Elbet Marks, doğa bilimlerini örnek alacaktı, bilim yapmak istediğine göre. sorun, onun bilimsel öğretisini daha ileri götürmek, noksanlarını tamamlamaktır. Kalın çizgide olan tabloyu ince çizgilere indirgemektir.

Marks ve Engels, zaten yapıtlarının yeni çalışmalara ışık tutacak ipuçları, yönergeler olduğunu söylememişler midir?

SORU- Felsefeye dayalı yorumları, bilimsel nitelikli bulgulardan nasıl ayırdedeceğiz?

AYBAR- Gelişmeyi, ilerlemeyi sağlayan öğe, üretici güçler. Buna bakarak kimi kişiler, Marks'ın tekniği ön planda gördüğünü ileri sürmüştür. Gerçekten de makinaların icad edilmesinden, hele endüstrinin gelişmesinden sonra, teknik, bilim ve teknoloji, toplumsal ilerlemenin başlıca öğesi haline gelmiş ve giderek teknik endüstri, kendine özgü gereksinmeleri olan, adeta insandan bağımsız bir güç olmuştur.

Marks'tan bu konuda da bir alıntı yapalım:

"Çoğu zaman gereksinmeler, doğrudan doğruya üretimden ya da üretimden kaynaklanan durumlardan doğmaktadır. Dünya ticareti hemen hemen tümüyle, kişisel tüketime değil, ancak üretimin gereksinmelerine yanıt vermektedir. (...) Sürekli ve boyuna daha büyük hacimlerde üretim yapmak üzere donatılmış olan büyük endüstri, istemi bekleyemez. Artık üretim, tüketimin önüne geçmiştir. Sunu, istemi zorluyor."

Kaynak: **Misere de la Philosophie**, sayfa 39-58, Ed. Soc. 1946.

SORU- Marks üretim tekniğine de önem vermez mi?

AYBAR- Marks'ın üretim tekniğine özel bir önem verdiği ve onu başköşeye oturtma eğilimi gösterdiği yadsınamaz. **Felsefenin Sefaleti**'nde şu satırlara rastlıyoruz:

"Yeni üretim güçleri edinen insanlar, üretim biçimlerini değiştirirler ve üretim biçimlerini, yaşamlarını kazanma biçimlerini değiştirirken, tüm sosyal ilişkilerini değiştirirler. El değirmeni, derebeyi toplumu yaratır, buharlı değirmen de sanayi kapitalizmi toplumunu... (...) İş, eldeki araçların niteliğine göre düzenlenir ve bölünür. El değirmeni başka bir iş bölümü, buharlı değirmen başka bir iş bölümünü gerektirir." Aynı yapıt, sayfa 88-105.

Bu satırları ele alan Kosta Alexos, tartışmalara neden olan doktora tezinde, Marks'ı **tekniğin düşünürü** olarak tanımlar.

Kosta Alexos, **Marks: Penseur de la Technique, Marks: Tekniğin Düşünürü**, ikinci cilt, Edition de Minuit 1974, Doktora Tezi. 1959'da Sorbon'da savunulmuştur.

SORU- Bu konuda siz ne düşünüyorsunuz?

AYBAR- Ne yazık ki, gerçek bu kadar basit değildir. Marks, tekniğe gerçekten çok önem veriyor. Ama tekniği üretenin de insan olduğunu her fırsatta vurguluyor ve Alexos'un kaynak olarak kullandığı Felsefenin Sefaleti'nde Marks şunları da yazıyor: *"Tüm üretim araçları arasında, en büyük üretim gücü, devrimci sınıfın kendisidir."* Sayfa 135.

Alexos'un tezini küçümsemiyorum. İlginç bir tez. Tarihsel gelişmenin, teknikteki ilerlemelerle açıklanması, çekici, üstelik bilimsel yaklaşıma yatkın bir görüş. Gerçekten aktardığım satırların yanısıra Marks, *"İnsanlığın tarihi her zaman endüstri ve gelişim tarihi ile bağlantılı olarak ele alınmalı, incelenmelidir"* demiştir.

Buna da kaynak verelim: **Oeuvres Philosophiques, Felsefe Yapıtları**, cilt VI, sayfa 167, Ed.ç Costes, 1937

Böylece Marks, endüstrinin, tekniğin, insanlığın tarihi bakımından önemini vurgulamıştır. Ama insanlığın tarihini, tekniğin tarihi ile bir tutmadığı açıktır. Temel öğe üretim ilişkileridir. Herşey buradan kaynaklanır, burada düğümlenir. Makinalar, teknik sadece bir üretim gücüdür. Sabanı çeken öküz gibi... Buna karşılık, insanların ve makinaların üretim yapması, üretirken aralarında ilişkiler kurması, bir ekonomik kategori olan üretim ilişkilerini meydana getirir. Kuşkusuz üretim ilişkileri, üretici güçlere sımsıkıya bağlıdır. Toplumun üretici güçleri değişince, üretim ilişkileri de er ya da geç değişir.

Kaynak yine Felsefenin Sefaleti, sayfa 98 ve 106.

Önemli olan Alexos'un yorumu değildir. Önemli olan Marks'ın olayları nasıl gördüğü ve değerlendirdiğidir. Toplumsal gelişmenin temelinde, Marks, üretici güçlerle üretim ilişkileri arasındaki çelişkiyi koruyor. Diyalektiği bir yana bırakarak olaylara bakılırsa, üretici güçler (teknik ve üreten insan) gelişmenin itici gücüdür. Bilim düşüncesi bakımından toplumsal gelişmenin nedeni odur. Marks da bunu kabul ediyor.

Ama buna üretim ilişkilerini bağlıyor. Diyalektik tümlüğün öteki kutbu olarak... Ve asıl değişmeyi, nitelik değişikliği biçimindeki sıçramayı bu iki kutup arasındaki çelişkinin yarattığını söylüyor. Ve buradan tarihin motoru olarak gördüğü sınıflar savaşımına ve proletaryanın kurtarıcılık misyonuna, görevine geçiyor.

Süreç diyalektik. Karşıtların birbirini karşılıklı olarak yadsımasından doğar hareket... Diyalektiğin yasası bu. Marks da diyalektiği ayakaları üstüne bastıran adam... Olaylar, gene, neden/sonuç biçiminde birbirine bağlanıyor; ama bu **yadsımanın yadsıması** biçiminde ve diyalektik tümleme olarak görülüyor, öyle açıklanıyor.

Kısacası filozof Marks, bilim adamı Marks'ın peşini bırakmıyor. Bu da bir sorun kuşkusuz. Bilindiği gibi uzun bir süre felsefe ile bilim iç içe yaşamıştır. Bu, henüz bilimin bağımsızlığını kazanmadığı dönemlerde idi. Şimdi artık bilimin alanı ayrıdır.

SORU- Yani bilim ve felsefe birbirlerinden ayrılıyor...

AYBAR- Bilimsel çalışmalarda, bilimsel açıklamalarda, felsefeye yer yoktur. Marks ise sosyoloji ve ekonomi bilimlerini yeniden kurmak isteyen bir filozoftu. Hegel idealizmi ile Freuerbach maddeciliğini aşamalı biçimde birleştiren bir filozof, bilim adamı.

"Evet, Marks hep filozoftur. Ancak kendi felsefesinin bilime ters düşmediği, bilimle özdeş olduğu kanısındadır. Bilim adamları, doğanın hareket halinde olduğunu, her şeyin bir başka şeye dönüştüğünü söylemiyorlar mı? Şu halde her varlığın, kendi yokoluş nedenini de içerdiğini savunan bir süreç felsefesinin üstelik maddeci olan bu felsefenin- bilimden ayrı tutulması için hiçbir neden yoktur. Maddeci diyalektik, gerçeğin hareketini açı-

lamaktadır. Bilim de öyle. Ters düşen bir yanlan yoktur birbirlerine. Ters düşmek şöyle dursun, çeşitli bilim dallannın bölük pörçük ortaya koyduğu bu hareketi, maddeci diyalektik, genelde açıkladığı için, bilimlerin bütünleşmesine yardımcı olacak nitelektedir."

Sanıyorum Marks ve Engels bu düşünceler içindeydiler. Zaten Marks, doğa bilimlerinin felsefeye, felsefenin de doğa bilimlerine sırt çevirmesinden şikayetçidir. Bunların birleştirilmesini savunur öteden beri. Der ki: *"İlerde doğa bilimleri insan bilimlerini kapsayacak, insan bilimleri de doğa bilimlerini kapsayacaktır ve böylece tek bir bilim olacaktır."*

Oeuvres Philosophiques, Felsefe Yapıtları, C. 6, S: 35-36, A. Costes, 1937

SORU- Marks ve Engels, savundukları felsefe sisteminin böyle bir işlevi olduğuna inanmışlar mıydı?

AYBAR- İnanmış olabilirler. Ama maddeci diyalektiği bilimle bir tuttukları kuşkusuzdur. Diyalektiğin, varlığın hareketini sadakatle yansıttığına inanmaktadırlar. Marks bu konuda şunları yazmaktadır:

"Rasyonel cephesi ile diyalektik (...) varolan pozitif şeyler hakkındaki algılamaya, bunlann kaçınılmaz yadsımasını ve zorunlu yok oluşunu da katmaktadır. Çünkü diyalektik, hareketin özünü kavradığından her şeyin geçici bir biçimden ibaret olduğunu ortaya koymaktadır. Hiçbir şey onu yanıltmaz, çünkü diyalektik, özünde eleştirici ve devrimcidir."

Yine kaynak vereyim, Karl Marx, **Le Capital, Kapital**, C. 1, S: 28, Ed. Soc. 1948.

SORU- Bu paragrafı nasıl yorumluyorsunuz?

AYBAR- Kuşkusuz herşey hareketli, herşey değişiyor, ama sorun, bu hareketin, bu değişme ve dönüşmenin, diyalektiğin açıklanan ilkeleri doğrultusunda mı gerçekleştiğidir. Birbirine bağlı, birbirinin aracısı, ama kendi başlarını olumsuz şeylerin çelişkisi midir hareketi yaratan? sorun budur ve bugüne dek pozitif bilimlerden bu soruya, ne evet, ne hayır biçiminde bir yanıt alınmamıştır. Pozitif bilimler, çalışmalarını diyalektik yokmuş gibi sürdürmektedir. Bundan dolayı, adı maddeci de olsa, diyalektik, bilim değil, felsefedir. Olsa olsa, henüz deneysel olarak kanıtlanmamış bilimsel bir varsayımdır!

SORU- Varsayımsa ve bu varsayımın bilimselliği doğrulanmamışsa o zaman Marksizm'i nasıl yorumlayacağız?

AYBAR- 140 yıldır doğrulanmamış bir varsayımın bilimselliğinden pek çok şey yitireceği de ortadadır. Diyalektik yorumun Marks'ın öğretisine ne kazandırdığını, ne kaybettirdiğini karşılaştırarak, bir sonuca varılacağı kanısındayız.

SORU- Bu konuda örnek verebilir misiniz?

AYBAR- Bilindiği gibi Kapital'in birinci bölümü **Mal**'a ayrılmıştır. Malın iki değeri; kullanma değeri ve değişim değeri ele alınır. Marks, koca yapıtına şu sözlerle başlar:

"Kapitalist üretim biçiminin egemen olduğu toplumlarda, bunlann zenginliği, sınırsız bir mal birikimi olarak karşımıza çıkar. Şu halde bu zenginliğin temel biçimi olan malın analizi araştırmalanmızın çıkış noktası olacaktır."

Önce malın bir gereksinimi karşılaması ve böylece yararlı olmasından, kullanım değerinin ortaya çıktığı belirtildikten sonra, malın değişim değerine geçilir. Bir malın başka mal ile değiştirilmesi için, her iki mal arasında eşitlik bulunması gereği vurgulandıktan ve malların değişik olan kullanım değerlerinin burada bir ölçü olmayacağı belirtildikten sonra, değişim değerinin saptanmasında, tüm malların ortak niteliği olarak hepsinin de insan emeğinin ürünü olduğu belirtilir ve bunun özel ve kişisel mesleklere göre biçimlenen emek olmayıp, ortalama sosyal emek olduğu ve zaman birimi ile ölçüldüğünde değişim için tek geçerli ölçüt bulunduğu ileri sürülür. Kapital, sayfa 54.

Bu sonuç, kusursuz bir bilimsel analizin sonucudur.

Marks'ın mal üzerindeki analizleri özetlediği gibi sade değildir. Kendisinin de belirttiği gibi oldukça karmaşık açıklamalardır. Diyalektik düşüncenin yarattığı zorluklar parantez içine alınır. Ve yalın gerçeklerle başbaşa kalınırsa, anlaşılması bir ölçüde kolaylaşır bu analizlerin...

Ama dördüncü paragrafa gelindiğinde işler büsbütün karışıyor. Fetişçilik teorisi ile Marks, bizi, bilimden koparark diyalektik felsefenin kucağına atıyor. Kapital gibi bilimsel bir kitapta bu bölümün sadece başlığı bile insani irkiltmeye yetiyor:

"Malın fetiş niteliği ile gizemi."

Fetişe, gizeme ne gerek var bilimsel bir analizde? Belli ki Marks, bir terslik görmüyor. Kapital'in bu bölümü ile ilgili olarak Kapital'de (sayfa 29) şunları yazıyor:

"Bir büyük düşünürün (Hegel) öğrencisi olduğumu açıkça belirttim. Ve değer teorisine ayrılan bölümde, onun kendine özgü anlatım biçimini zaman zaman benimsediğim bile oldu. Hegel, gizemci tutumu yüzünden diyalektiği tanınmaz hale getirmiştir gerçi ama, diyalektik hareketi bir tüm olarak ilk açıklayan kişi de gene odue. Hegel'de diyalektik başı üzerinde yürür, ayakları üzerine bastırılınca onun akla uygun bir biçim aldığı görülür."

SORU- Diyalektiğin bu "ayakları üstüne bastırılması" nasıl oluyor?

AYBAR- Yine Marks'tan alıntı yaparak yanıtlayalım sorunuzu. Marks şöyle söze başlıyor:

"İlk bakışta mal, sade, kendiliğinden anlaşılır bir şey olarak görünür. Oysa mal son derece karmaşık, metafizik incelikler ve teknolojik uslamalara bürünmüş bir şeydir. Mal, bir kullanım değeri olarak ele alındığında (...) esrarlı bir yanı yoktur. (...) Örneğin tahtadan bir masayı ele alırsak, bu tahtadan bir masadır, üretimde tahtaya belirli bir biçim verilmiştir, tahtanın biçimi değişmiştir. Ama tahta masadır sonuç olarak; elle tutulur, gözle görülür. Alelade birşey olmaya devam eder masamız. Ama aynı masa karşımıza mal olarak çıkınca, iş değişir. Hem tutulan, ele geçen birşey, hem tutulmayan, kavranmayan birşey olur. Artık, ayakları yere basmakla yetinmez ve adeta tahta kafası üzerinde amuda kalkarak, öteki malların karşısına dikilir. Ve masamız, dans etmekten de garip bir takım düşüncesizce heveslere kapılır. Demek ki, malın gizemli (mistik) niteliği malın kullanım değerinden gelmiyor. Bu üstelik, değeri belirleyen niteliklerden de ileri gelmiyor. (...) Mal biçimini alır almaz, emeğin ürünü olan nesnenin, bir bilmece halini alması, o halde nereden geliyor? Hiç kuşkusuz biçimden, bu biçimin kendisinden kaynaklanıyor. (...) Emek ürünlerinin de değer biçiminin ve değer ilişkisinin, emek ürünlerinin fizik yapısı ile hiçbir ilişkisi yoktur. Bunlar, sadece insanlar arasındaki belirli bir sosyal ilişkinin, insanların gözünde, eşyalar arasında hayali (fantastik) bir ilişki biçimine dönüşmesi sözkonusudur. Bu olgunun bir benzerine rastlamak için din dünyasının bulutlu yörelerine uzanmak gerekir. Orada insan kafasının ürünleri, bağımsız, özel bedenleri olan ve kendi aralarında ve aynı zamanda insanlarla ilişkiler kuran varlıklarmış gibi görünürler. Bu, ticaret dünyasında, insan elinin ürünleri için de aynen böyledir.

Emeğin ürünleri mala dönüşür dönüşmez, ortaya çıkan durum, yani fetişçilik, kapitalist üretim biçiminin vazgeçilmez, ayrılmaz özelliğidir."

Kapital'in 1. Kitap, 1 Cilt, sayfa 83-85, Ed. Soc. 1948 basımı.

SORU- Bu konuda sizin düşünceniz nedir?

AYBAR- Bu gibi felsefe fantazilerine hiç gerek yoktu. Kaldı ki, onlar, mal ile ilgili bölümde kalmıyor. Diyalektik düşünce yapıtın tümüne egemen. Marks, olaylara o gözlükle bakıyor; yorumlar, değerlendirmeler, o doğrultuda... Başka türlü olması beklenemez. Çünkü Marks, filozoftur; felsefe sistemleri ile haşır-neşir olmuştur; sonunda en iyisini bulguladığına inanmıştır.

SORU- Marks'ın felsefeci yanı burada bilimsel araştırmacılığına bir çeşit engel mi olmuştur?

AYBAR- Marks, hiç kuşkusuz tarihe, ekonomiye bakarken, olayları değerlendirirken, maddeci diyalektiğin gözlükleri ile bakacaktır dünyaya... Belki denilecektir ki, pozitif bilim dallarında çalışanlar da öyle yaparlar. Onların da elbette bir felsefe inançları vardır. Kuşkusuz herkesin bir dünya görüşü olur.

SORU- Öyleyse?

AYBAR- Ama bilim adamı, olayları gözlerken, felsefe inancını, dünya görüşünü bir yana bırakır. Tüm dikkatini olaylar, gözlediği deneyden geçirdiği olgular üzerinde toplar. Ve gerçeği olduğu gibi saptamaya çalışır. Bir varsayımdan hareket ediyorsa -ki çoğu kez böyle olur- olayları varsayımın ışığı altında yorumlayarak alsa çarpıtmaz. Bu tutum, sadece gerçeği ortaya çıkarma tutkusu ile açıklanmaz. Pozitif bilimlerde her teori, her yeni bulgu tüm bilginlerin serbest eleştirilerine açık olduğundan hiç kimse gerçeği çarpıtan yorumlar yapma cesaretini gösteremez.

SORU- İşin içine felsefe girince ne oluyor?

AYBAR- Felsefe ile içiçe ve henüz emekleme çağındaki sosyal bilimlerde ise, herkes olayları dilediği biçimde yorumlayabiliyor. Kaldi ki, olaylar da pek öyle sınırları belli, kolayca rakama vurulabilen cinsten şeyler değil, boşluklar harekete geçirmişti.

Pozitif bilimlerde yeni bir görüşün, yeni bir teorinin ortaya atılması, eski görüşlerde, teorilerde boşluklar olduğunun anlaşılması üzerine olur. Yeni teoriler, varsayımlar bunun sonucudur. Einstein'ın, Newton mekaniğinde görülen Heisberg için de aynı şey olmuştur. Maddeci diyalektik neyin yerini aldı? Hegel diyalektiğinin... Hegel diyalektiğinin bilimsel olduğunu savlayan kimse yoktur. Maddeci diyalektik, doğanın hareketi hakkında bir görüştür, bir teoridir. Bunun gerçek olup olmadığı, ancak doğadaki hareket, bu hareketin niteliği, biçimi incelenerek ortaya çıkar. Bu işi yapacak olanlar ise, pozitif bilim dallarında çalışan uzmanlardır. Oysa Marks şöyle bir yargıya varıyor:

"Hegel'in fenomolojisinin büyük önemi, olumsuzluğu, yadsımayı, belirleyici ve yaratıcı bir ilke olarak diyalektiğin temel ilkesi yapmış olmasıdır.." Kaynak, Oeuvres Philosophiques, Felsefe Yapıtları, C. 6, sayfa 69, Costas Ed. 1937

SORU- Burdaki yorumunuz nedir? Bu konudaki yanıtların ancak pozitif bilimler tarafından verilmesi gerekir düşüncesinde misiniz?

AYBAR- Olumsuzluğun, yadsımanın yaratıcı ve hareketin nedeni olması!.. Doğanın hareketi **yadsımanın yadsıması** biçiminde mi oluşuyor? sorun budur ve bunun yanıtını ancak pozitif bilimler verir. Kuşkusuz Hegel'in idealist sistemi içinde buna bir engel yoktur. Çünkü burada hareket, **düşün**ün hareketidir. **Düşün** kendisini yadsıyarak **olgu** ya dönüşüyor; **olgu** kendisini yadsıyarak yeniden **düşüne** dönüşüyor... Düşün dünyasında bu gibi oyunlara bir engel yoktur. Sözkonusu olan hareket **düşün**ün, kavramların hareketidir. Yani gerçek değildir. Bu sınırlar içinde Hegel'in felsefesi tutarlıdır.

Marks, idealizme karşı çıkıyor ve diyalektiğin rasyonel özünü kurtarmak için onu ayakları üzerine bastırıyor; maddeci yapıyor. Maddecilik de bir felsefe sistemidir. Ayaklarının gerçekten yere basması için doğa bilimleri ile sıkı ilişkiler içinde olması gerekir. Yani maddenin yapısı hakkındaki bilgiler pozitif bilimlerden elde edilecektir. Bunlar eğer, *"Maddenin yapısı ve hareketi diyalektiktir, doğanın belirleyici ve yaratıcı gücü olumsuzdur"* diyorlarsa, diyalektik ancak o zaman gerçekten ayakları üstüne bastırılmış olur.

Oysa Marks, böyle bir onay almadan, diyalektiği bilimsel bir teori olarak gördü, çalışmalarında ondan esinlendi, yorumlarını ona göre yaptı. Engels ise bilim adamlarının suskunluklarına yanıt veriyormuşçasına, **Doğanın Diyalektiği**'ni yazdı.

Kapital'de (1. Kitap, 1. Cilt, sayfa 29) kullandığı yöntemin diyalektik maddecilik olduğunu yazan Marks şunları ekliyor:

*"Araştırma ile açıklama birbirinden ayrı şeylerdir. Araştırmanın amacı, konuyu, maddeyi, tüm ayrıntılan ile kavramak; çeşitli gelişme biçimlerini analiz etmek ve bunlann bağlantılannı ortaya çıkarmaktadır. Bu iş bittikten sonra ve ancak o zaman, gerçek hareket bir tüm olarak açıklanabilir. Bunda başarılı olunursa, yani maddenin yaşamı, onun ideal betimlemesinde yansırsa, bu yalgım (serap) **a priori** bir yapı karşısında bulunduğu sanısını uyandırabilir... (...) Benim diyalektik yöntemim, Hegel yönteminden sade temelde ayrılmakla kalmaz; onun kesin olarak karşıtıdır da... Hegel'e göre, düşün adı ile kişileştirdiği düşüncenin hareketi, gerçeğin yaratıcısıdır. Böylece gerçek, düşünün fenomenal biçimi oluyor. Benim için ise düşüncenin hareketi, insan beynine iletilmiş ve yerleştirilmiş olan gerçek hareketin yansınmasından ibarettir."*

Kaynak yine Le Capital, 1. Kitap, 1. Cilt, sayfa 29.

SORU- Hegel, Marks'ın da hareket noktası olmuştu. İdealizm, materyalizmin kopye çektiği, ancak sonradan ters çevirdiği bir konu olmuyor muydu?

AYBAR- Diyalektik maddecilik, bir felsefe sistemi olarak, Hegel'in diyalektiğini ayakları üzerine bastırır bastırmaz doğmuştur. İdealizm yadsındığı ve maddecilik benimsendiği için de doğru bir felsefe sistemi olarak görülmüştür. İdealizm, gerçeğe sırt çevirdiği için yanlıştır; maddecilik, dışımızdaki gerçekten hareket ettiği için doğrudur denilmiştir. Çok kalın çizgide Marks'ın düşüncesi budur. Maddecilik benimsenmekle, Hegel diyalektiğinin ilkeleri, nasıl, hangi operasyonla gerçeğin ilkelerine dönüşmüş oluyordu? Nasıl oluyordu da, düşüncenin hareketi olduğu ileri sürülen bir kavramlar hareketi, gerçeğin hareketini kavrayan ve bu hareketi yansıtan ilkeler haline geliyordu? Doğadaki hareketi olumsuzluğun yarattığını kim saptamıştı?

Bu gibi sorulara yanıt alınmadan, maddeci diyalektiğin, dışımızdaki gerçeğin hareketini yansıttığı ileri sürülmüştür. Çün-

kü, Hegel diyalektiğini tersine çevirmek, onun gerçeği yansıttığını kabul etmek için yeterli görülmüş. Önceden yapılması gereken araştırmaların, yapılmamış olmasından ortaya çıkan boşluğu Engels, yorumlarla doldurmaya çalışacaktır

SORU- Marks, genel olarak, toplumun gelişme yasaları ile ilgilenmiş değil miydi?

AYBAR- Marks'ın sorunu, toplumun gelişme yasası ve ekonomiye egemen olan yasalardı. Düşünülebilir ki, Marks, bu konularda önceden olayları ele alarak araştırma yapmış, olayları tüm ayrıntıları ile kavramaya, gelişme biçimlerini analiz etmeye ve bunların bağlantılarını otaya çıkarmaya çalışmıştır.

Ve tarihsel maddecilik teorisini bu bulgular üzerine oturtmuştur.

SORU- Bu yorum gerçekçi sayılabilir mi?

AYBAR- Hayır. Tarihsel maddeciliğin doğuşunda böyle bir yol izlendiğini söylemek zordur. **Katkı**'ya yazdığı önsözde Marks, Hegel'in hukuk felsefesinin eleştirisi ile işe başladığını, Engels ile birlikte kaleme aldıkları, **Alman İdeolojisi**'nde bu eleştirileri genişleterek, bir çeşit inanç muhasebesi yaptıklarını ve yeni felsefesinin esaslarını, ilk kez, 1847'de yayınlanan **Felsefenin Sefaleti** adlı kitapta açıkladığını belirtmektedir.

Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı ve **Kapital**, bu kitaplardan, yani maddeci diyalektik sistem ve tarihsel maddecilik teorisi ortaya atıldıktan yıllar sonra yazılmıştır.

SORU- Buradan nasıl bir sonuç çıkarıyorsunuz?

AYBAR- Yani demek isterim ki, felsefe, bilimden önce olmuştur. Kuşkusuz Alman İdeolojisi'nde olsun, Felsefenin Sefaleti'nde olsun, sosyal ilişkiler incelenmiştir. Ama asıl amaç, polemik biçiminde de olsa yeni felsefenin esaslarını açıklamaktır. **Komünist Manifesto**, **Fransa'da Sınıf Savaşları**, Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı ile Kapital gibi ekonomi kitapları sonra yazılmıştır. Yani, açıklamaları yönlendiren, felsefe sistemi olabilir diyorum. Bu olasılığı güçlendiren kimi ipuçlarını zaten Marks'ın kendisi veriyor. Kullandığı yöntemin gizemcilikten arınmış **akılcı diyalektik** olduğunu yazıyor. Kapital, sayfa 28-29.

1865 günlü bir mektupta da **bilimsel diyalektik** adını veriyor yöntemine. Kaynak, **Corperspondence, Yazışma**, sayfa 156, Ed. du Progres, 1971.

Bilindiği gibi doğruyu bulmak ve kanıtlamak için aklın izlediği yol ya da yollara **yöntem** denir. Tümden gelim, tüme varım yöntemleri, analitik yöntem, sentetik yöntem. Deneysel yöntem...

SORU- Diyalektik yöntem de bu türden midir?

AYBAR- Diyalektik bunlardan farklıdır. O, gerçeği aramak, bulgulamak için bir yöntem olduğu kadar, gerçeğin yapısı, hareketi hakkında bilgi de içeren bir sistemdir Dolayısıyla, aranan gerçeğin, nasıl olduğu hakkında önceden yargıya varmış bir **yöntem-sistem**dir. Böyle bir yaklaşımın, gerçeği çarpıtarak yansıtmış olabileceği kuşkusu zihinlerde yer alabilir.

SORU- Bu kuşku nasıl giderilir?

AYBAR- Bu kuşkudan kurtulmanın biricik yolu, Marks'ın diyalektik yapıda ve hareket içinde olduğunu söylediği sosyal ilişkilerin, gerçekte böyle olup olmadığını bir kez daha araştırmaktır. Bunu zaten Marks'ın kendisi de önermiyor mu?

Feuerbach Üzerine Tezler'in 8. maddesinde Marks *"Teoriyi, gizemciliğe iteleyen sırlar, gizemler, insanın etkinliğinde, sosyal pratikte ve bu etkinliğin, bu pratiğin, akıl tarafından kavranması ile akılcı bir çözüme ulaşır"* demiyor mu?

SORU- Maddeci diyalektik, gerçeği kesin olarak yansıtıyor mu?

AYBAR- Maddeci diyalektiğin gerçeği sadakatla yansıtıp, yansıtmadığını mutlaka araştırmak gerekiyor. Bilimde kuşkular, teorilerin gerçekler ölçüsüne vurulması ile giderilir. Marks'ın tarih teorisine hareket noktası olarak ele aldığı **üretici güç** ve **üretim ilişkisi,** toplumun ilerlemesini sağlayan toplumsal olaylardır. Bu saptama doğrudur. Tarih doğrulamaktadır bu saptamayı. Ama Marks'ın teorilerinde, kimi şaşırtıcı açıklamaların bulunduğu da yadsınmaz.

SORU- Örneğin hangisi?

AYBAR- Biraz önce bunlardan biri üzerinde durulmuştu. Fetişçilik Teorisi... Fetişçilik Teorisi bir istisna değil. Kavramların tersine dönüşmesine, Kapital'in başından sonuna dek tanık olunuyor. Herşey yabancılaşıyor. Ve sonunda kapitalizm, tersyüz olmuş bir gerçek haline geliyor Marks'ın kendi deyimi ile. Kapital, üçüncü kitap, üçüncü cilt, sayfa 207

Böylece kapitalizmin ortadan kakması,gerçeğin tersyüz olmaktan kurtulması ve ayakları üzerine oturmasına da yol açа-

caktır. Marks'ın kafasında diyalektik bir modelin önceden varolması o kadar önemli görülmeyebilir.

Marks öyle ya da böyle bir yorum yapmıştır. Örneğin nedeni ne olursa olsun, kapitalizm tersyüz olmuş bir gerçek midir? Olaylar gözlenerek bu soru yanıtlanabilir. **Yabancılaşma Teorisi**'ne dayandırılan tüm açıklamalar için aynı karşılaştırma yapılır ve gerçek durum ortaya çıkarılabilir. sorun dönüp dolaşıyor, dışımızdaki gerçeğin diyalektik bir yapıda olup olmadığına dayanıyor.

Bu konuya gelmeden Marks'ın politik ekonominin yöntemi üzerinde yazdıklarına göz atalım:

"Sanılır ki, ekonomide doğru yöntem, gerçek olandan, somuttan başlamak, yani ülkenin nüfusundan başlamaktır. Çünkü, nüfus tüm sosyal üretim sürecinin öznesi ve köküdür. Oysa, daha yakından bakılınca bunun yanlış olduğu görülür. (...) Somut, bir sürü belirlemenin sentezi olduğu için somuttur. Yani, çeşitliliğin birliğidir. Akıl için somut, bir sentez süreci, bir sonuçtur. Bir başlangıç noktası değildir. (...) Soyuttan somuta yükselmek, akıl için, somutu kavramanın ve onu düşünülmüş somut olarak yeniden üretmenin geçerli biricik yoludur."

Kaynak; **Fondement de la Critique de la Economie Politique Grundrisse, Politik Ekonominin Eleştirisinin Temelleri**, C. 1, s: 29-30, Ed. Nthropos, 1969...

SORU- sorun herhalde, soyut ile somut arasındakl ilişki?

AYBAR- Soyut ve somut üzerinde bu girişten sonra Marks, A. Smith'in *"Çalışmanın her türlü somut biçimlerini bir yana iterek, soyut bir kavram olarak ele alması, büyük bir ilerleme olmuştur"* diyor. Ve somut çeşitlerinden soyut bir kavrama dönüşen çalışmanın, en gelişmiş üretim biçimi olan kapitalist toplumda en gerçek anlamda karşımıza çıktığını vurguladıktan sonra Marks, burjuva ekonomisinin, geçmişteki tüm üretim biçimlerinin anahtarı olduğunu yazıyor. Ve şu ilginç tümceyi ekliyor:

"Tarihsel ve sosyal bilimlere gelince, şunu akıldan çıkarmamak gerekir ki, özne, yani çağdaş burjuva toplumu, veri olarak hem aklımızda, hem gerçekte vardır. Şu halde aklın kategorileri, varlığın biçim ve niteliğini ve çoğu kez toplumun basit görüntülerini ifade eder. Bilimsel bakımdan, bunların varlığı, onlardan söz edilmeye başlanmazdan önceye uzanır. Ekonomik kategoriler için de bu böyledir. Bu kuralı akıldan çıkarmamak gerekir.Çünkü

irdelememizin planı için önemli olan öğeleri kapsamaktadır. (...) Ekonomik kategorileri, tarihsel etkinliklere göre sıralamak büyük yanlış olur. Tam tersine, bunlann sırası çağdaş burjuva toplumu içindeki orantılanna göre saptanır. Böylece bunlar, doğal sıralannın, yani tarihsel gelişmelerin tam tersine sıralanır." Adı geçen kitap, sayfa 36-37

SORU- Bu paragraflar için sizin yorumunuz nedir?

AYBAR- Marks, alışılmışın dışında bir bilim düşüncesinin temellerini atmak istiyor. Bu düşüncenin hareket ve varış noktası kapitaldir; burjuva üretim biçimidir. Tüm kategoriler, tarihte rastlanan tüm üretim biçimleri, burjuva ilişkilerinin, toprak mülkiyeti ilişkilerinden önce ele alınıp açıklanması gerektiği görüşündedir.

Bunu gözönünde tutan kimi Marksologlar, Marks'ın teorisinde Kapital'in, Hegel'in sistemindeki düşünün yerini aldığını ileri sürmüşlerdir. 19. yüzyıl bilim düşüncesinden kaynaklanan, ama onu aşan mı desek, ondan ayrılan mı desek, yeni bir yöntemle, toplum yaşamının, tersyüz olmuş bir görüntüsünü bize sunan bu yeni bilimin, ne kadarı bildiğimiz bilimdir, ne kadarı felsefedir, mutlaka saptanmalı, sistemleri ayırdeden sınırlar çizilmeli düşüncesindeyim.

SORU- Diyalektiğin geçerlik alanı tartışmalıdır kanısındasınız öyleyse?

AYBAR- Kimi Marksistlerin görüşünü paylaşarak, diyalektiğin geçerlik alanının tam bir yansızlık'la saptanması gereğine inanıyorum. Kimilerinin ileri sürdüğü gibi maddeci diyalektik bir tür **bilimler bilimi**mi? Doğanın yapısı gerçekten diyalektik midir? Yoksa diyalektik, kimilerinin söylediği gibi sadece toplum için mi geçerlidir? Böyle ise şayet, bu bizi iki tür bilimin varlığına, yani insan ile ilgili konularda gerçek bilimin yerine, felsefeye yeniden yeşil ışık yakmaya götürmeyecek midir?

SORU- Sayın Aybar, bunun için de herhalde diyalektik ve bilim konularını tartışmak gereklyor.

AYBAR- Söyleşimizin en can alıcı noktası da burası.

SORU- Diyalektik nedir? Bilim nedir? Varsa aralarındaki ilişkiyi nasıl değerlendiriyorsunuz?

AYBAR- Sayın Mumcu, 19. yüzyıldan bu yana bilim çok değişikliğe uğradı. Gerçekleri daha yakından tanıyan, daha

derinden kavrayan yeni teoriler çıktı. Söz gelişi değişmez sanılan Newton teorileri, **Newton mekaniği,** olayları tam açıklayamadığı için yerini yeni teorilere bıraktı. Newton'un teorileri felsefede gerekircilliği güçlendirmişti. Kuantum ve dalga mekaniğinin ortaya çıkmasından sonra gerekirciliğin iflâs ettiğini ileri sürenler oldu. Ama bu doğru değildi. Sadece gerekircilik kavramı eski dar kalıplarından çıkacaktı.

Bilirsiniz, kitlenin enerjiye, enerjinin de kitleye dönüşmesi kimi idealist düşünürlere maddenin yokolduğunu söyletmişti. Madde hakkında bilgimiz arttıkça idealist düşünürlerin bu görüşlerinin yanlış olduğu anlaşıldı. İrdelenen olguların, tam anlamlarıyla kavranmaması hallerinde istatistik yasaları kullanılmaya başlandı. Bunun sonucu olarak, doğa bilimlerinde kesinlik kavramı yanında olasılık kavramına da yer verilmeye başlandı.

Bu gelişme ile birlikte yeni teoriler ve teorisyenler çıktı: Einstein, Plank, Heisenberg, De Brolgi, Paoli ve başkaları... Yani bilim yerinde durmuyor, ilerliyor. Bilim kendi kendini yeniliyor.

SORU- Marksizm'e de bu açıdan bakarsak nasıl bir sonuca ulaşırız? Sanırım, tartışma bu noktadan kaynaklanıyor, Sayın Aybar. Bir ideoloji, zamanla kendine yabancılaşamaz mı? Öyle ya, herkesin yorumu kendine özgü. Marksizm-Leninizm de bir devletin, Sovyetler Birliği'nin resmi ideolojisi. Yanılmıyorsam siz, ideoljilerin bir süre sonra kendi özlerine yabancılaşarak bir çeşit **fetiş karakter** aldığı görüşünü de savunuyorsunuz. İdeoloji, bir devletin **resmi ideolojisi** olursa gelişmesi durmaz mı?

AYBAR- Bilimde son 100-150 yıl içinde başdöndürücü gelişmeler oldu. Hiçbir bilim, bundan 150 yıl önceki durmunda değil. Bilim gelişiyor. Sadece Marksizm, bilimsel bir öğreti olarak Marks'ın bıraktığı yerde duruyor.

SORU- Nedir bunun nedeni?

AYBAR- Nedeni, Marksizm'in politikacıların elinde militanları yüreklendirmek, onların imanlarını tazelemek için bir çeşit din haline getirilmesi! Çünkü, inanç haline getirilen bir teorinin değişmez olması esastır. Hergün şurası, burası değiştirilen öğretinin ardından kimse gitmez. Oysa Marksizm, aynı zamanda bir felsefe ve siyasal doktrindir. Bu doktrini kendine bayrak yapanlar, Rusya'da devleti ele geçirince, dünyada ilk sosyalist

düzenin kurucuları olarak Marksizm'e kendi damgalarını vurdular. Marksizm adına konuşmak, onların tekeline geçti. Böylece bir **politik doktrin** haline geldi. Daha doğrusu SSCB yöneticileri, politikalarının aynı zamanda bilime, yani diyalektiğe uygunluğunu ileri sürerek, Marksizm'i politikanın aracı haline getirdiler. Moskova tüm dünya komünistlerinin merkezi sayıldığından, Marksizm, özgür bilimsel araştırma ve irdelemenin konusu olmaktan çıktı.

SORU-Marksizm'i donduran, onun bir resmi ideolojiye dayanak yapılmasıydı diyorsunuz. Marksizm'i donduran bu. Ancak Sovyet Marksistleri de Marksizm'i doğru yorumladıkları kanısındalar. İsterseniz biraz da bu noktaya girelim.

Sayın Aybar, gerçi bir söyleşi yapıyoruz. Ancak, isterim ki, bu söyleşiyi okuyanlar, Sovyet Marksizm'ini eleştirirken dayandığınız kaynakları da öğrensinler. Bunun için acaba kaynakları da kitap adı ve sayfa numarası olarak verebilir misiniz? Biliyorum bu konularda bir kitap çalışmanız var. Kaynaklar da elinizin altında...

AYBAR- Değindiğim gibi Sayın Mumcu. Sovyetler, Marksizm'i politikalarının kaynaklandığı bir bilimler bilimi haline getirdiler. Stalin döneminde bu süper bilimin adı Marksizm-Leninizm'di. Buna Marks, Engels, Lenin ve Stalin'in yanılmaz doktrini de deniliyordu. Kendi içinde eleştiriye kapalı ve ancak Stalin'in katkılarda bulunabileceği bir bilimler bilimi aslında bir dinden farksızdı. Diyalektik maddecilik şöyle tanımlanıyordu.

"Düşün ile varlık arasındaki ilişki sorununa ancak diyalektik maddecilik çözüm getirir. Doğanın, toplumun ve düşüncenin en genel yasalarını ancak o ortaya çıkarır. Doğa, insan ve tarihin olgularından oluşan karmaşık zincirin bir tüm olarak kavranmasını, ancak diyalektik maddecilik sağlar. (...) Demek ki diyalektik maddeciliğin amacı, öteki bilimlere doğru bir felsefe sunmak, doğanın, toplumun ve düşüncenin en genel yasaları hakkında bilgi vermektir. Bilimin her dalı için ve insan yaşamının tüm pratik alanlarında, bu bilgiler vazgeçilmez birer hazinedir...

Nerede yazılmış bu? **Petit Dictionnaire Philosophique, Küçük Felsefe Sözlüğü**, sayfa 367 Ed En Langues Etrangeres, Moscou, 1958.

SORU- Başka tanımlar da var bu sözlükte herhalde?

AYBAR- Evet, onları aktarıyorum. Aynı sözkükte Marksizm-Leninizm şöyle tanımlanıyor: *"Doğa ve toplumun gelişme yasalarının bilimi; ezilen, sömürülen halk yığınları ihtilalinin bilimi; sosyalizmin tüm ülkelerde yengisinin bilimi; ve de komünist toplumun kuruluşunun bilimi."* Aynı sözlük, sayfa 355.

Aynı maddede Marksizm-Leninizm için şu açıklamalar da var. Okuyorum:

"Leninizm, gelişmiş bir Marksizm'dir. Emperyalizm çağının ve proletarya devriminin, yani genel olarak proletarya devrimi teori ve taktiğinin ve özellikle proletarya diktatörlüğü teori ve taktiğinin Marksizm'idir. Lenin, Marksizm'in hiçbir ilkesini ortadan kaldırmadı. Ve ona yeni ilkeler de eklemedi. Marksizm'e sıkı sıkıya bağlı kalarak proletarya sınıf savaşımını emperyalizm çağı koşulları içinde uygulayarak Marksizm'i tüm yönleri ile geliştirdi." Yine aynı sözlük, sayfa 357.

SORU- Stalin ile ilgili açıklamalar da yok mu?

AYBAR- Var. *"Stalin"* diyor *"Sosyalizmin tek bir ülkede zafere ulaşabileceğini kanıtlamış ve sosyalizmin kuruluş yollarını, araçlarını, yöntemlerini bulgulamıştır. Marksizm'in temel sorunu olan proletarya diktatörlüğü sorununu geliştimiş; Sovyet devletinin belli başlı gelişme evrelerinin neler olduğunu belirtmiş, dışandan saldırı olasılığı bulunduğu sürece, hatta komünizm tam olarak kurulduktan sonra bile devleti koruyup, güçlendirmenin zorunluluğunu vurgulamıştır."*

Aynı sözlük, sayfa 359'da yazılmış bunlar.

SORU- Yani, Lenin, Marksizm'e hiçbir şey katmamış oluyor, ancak Stalin geliştimiş oluyor Marksizm'i...

AYBAR- Bu alıntılar, sanıyorum Marks'ın öğretisinde bilimsel kesimin ne hale getirildiğini göstermeye yeter. Burada Marksizm bilim olarak, teorik tartışmalar olarak noktalanmış. Lenin Marksizm'e yeni ilkeler getirmemiş, denmiş, noktalanmış. Öyleyse bilim adamı ne getircek? Bilim adamının yeni teoriler üretmesi olanaksız. Lenin, Marksizm'e yeni ilkeler eklemeyeceğine göre bilim adamı ne ekler ki!

SORU- Marksizm'i komünist partileri yorumluyor. Merkez komiteleri...

AYBAR- Sorun da işte burada düğümleniyor. Komünist partilerin örgütlenme biçimi belli. Yorum, hiyerarşinin tepesini

oluşturan Moskova'daki parti yetkililerinin görevi oluyor, işte kısır döngü. Marksizm'in sorunlarına çözüm aramak için, bu kısır döngünün dışına çıkılması gerekir.

SORU- Peki, Marksist düşünürler arasında diyalektik sorununu Sovyet Marksizm'inden ayrı düşünenler yok mu?

AYBAR- Var tabii. İtalyan Marksist Lucio Coletti bunlardan biri. Coletti diyor ki:

"Karşıtlık iki çeşittir. Gerçek karşıtlık ve çelişki biçimindeki karşıtlık... Bunlar birbirinden farklıdır.

Gerçek karşıtlıkta, karşıtlar olumludur. Birbirlerine indirgenmez. Kant bunlara (realrepugnaz) adını veriyor. Doğada karşılaşılan ***KARŞITLIKLAR*** *gerçek* ***KARŞITLIKLAR****dır.*

Çelişki biçimindeki ***KARŞITLIKLAR****, biri ötekisiz varolmayan, ancak birbirlerini yadsıyarak varolan, yani her ikisi de olumsuz karşıtlıklardır. Dolayısıyla bunlar bir bütün oluştururlar,* ***KARŞITLARIN BİRLİĞİ****. Bu tür* ***KARŞITLIK****ta,* ***KARŞITLAR*** *birbirine bağlıdır. Her biri karşıtının yadsımasıdır. Tek başlarına olumsuz olan bu* ***KARŞITLAR*** *birbirlerini yadsıyarak varlık kazanırlar ve birbirlerine dönüşürler."*

Coletti böyle anlatıyor. Ve diyor ki: *"Karşıtlık ya mantıksal olur ya gerçek olur. Mantıksal karşıtlığa çelişki denir. Gerçek karşıtlık çelişkisiz karşıtlıktır. Her ikisi de olumsuz ve birbirinin yadsıması biçimindeki karşıtlıklar, yani çelişki biçimindeki karşıtlıklar, düşün dünyasının olgulandır. Doğadaki tüm varlıklar olumlu olduğundan karşıtların çelişki içinde olması olanaksızdır.*

SORU- Değişik bir yorum...

AYBAR- Değişik... Buradan yola çıkıyor Coletti ve diyor ki: *"Ne Engels, ne Plekhanov, ne Lenin, ne Mao, ne de mesleği filozofluk olan Lucas bu ayırımı görememişler, gerçek karşıtlığın başka, diyalektik çelişkinin de büsbütün başka bir karşıtlık olduğunu kavramamışlardır."*

SORU- Marks bu düşüncelere yer vermemiş miydi?

AYBAR- Coletti, buna işaret ediyor. Tek Marks görmüş bu ayırımı. Nerede? Kritik 1843... Coletti'nin kitabı **Politique et Philosophie.** Türkçesi **Politika ve Felsefe.** Ed. Galilee, 1975, Sayfa 61-71-76, 78-84-99.

Evet aradaki farkı Marks görmüştür. Nitekim Marks: *"Gerçek karşıtlıklar, gerçek olduklarından, birbirlerinin aracısı olamazlar. Doğal yapısı bakımından, bir başka varlığın karşıtı olan*

varlığın, aracılığa gereksinimi yoktur. Burada karşıtların hiç bir ortak yanları bulunmamaktadır. Biri ötekini çağırmaz. Biri ötekinin içine girip onunla bütünleşmez." (Kritik, 1843).

Marks'ın dışındakiler, doğadaki gerçek karşıtlıkları, diyalektik çelişki olarak görmüş ve öyle yorumlamışlardır. Marksizm-'deki bunalım, bir takım başka nedenlerden de ileri gelmekle birlikte, büyük ölçüde bu iki karşıtlığın bribirine karıştırılmış olmasından kaynaklanmaktadır. Yani aslında Marksizm'in bilimle olan ilişkisinden doğmaktadır, diyor Coletti.

Diyalektik maddecilik temelli bir sorun. Bu sorun çözümlenmedikçe Marks'ın öğretisi üzerinde daima bulutlar bulunacaktır. Doğadaki karşıtlıkların diyalektik çelişki biçiminde karşıtlıklar olmadığı, artık pek çok Marksist tarafından da kabul edilmektedir.

Coletti, doğada olumsuz varlık bulunmadığını, bulunamayacağını, karşıtlıkların gerçek karşıtlık olduğunu, olumsuz kutuplardan oluşan ve birbirine aracılık eden, birbirine dönüşen, diyalektik çelişkinin ise, ancak düşün dünyasında var olduğunu ileri sürüyor Coletti. Aynı kitabında sözü Marks'a getirerek şunları söylüyor:

"Kapitalizm, Marks'a göre çelişik bir dünyadır. Kapitalizmin karşıtlıkları diyalektik çelişki biçimindedir. Ancak bu, kapitalizmin ters yüz olmuş bir gerçek oluşundan ileri gelmektedir. Kapitalizm (başı üzerinde duran) bir gerçektir. Yani çelişik olmak kapitalizmin özgül niteliğidir. Bu, kapitalizmin sadece öteki toplum biçimleri karşısında özelliği değil ama evrenin tüm olguları karşısında da ona özgü bir niteliktir. Marks için kapitalizm, gerçek olduğu için ve de gerçek tümüyle çelişkili olduğu için değil, kendisi altüst olmuş, devrik bir gerçek olduğu için çelişiktir."

Aynı kitap, sayfa 99-103.

SORU- Kapitalizm, tersyüz olmuş bir gerçek.. Ne anlama geliyor bu?

AYBAR- Şaşırtıcı bir açıklama elbet bu. Sormak gerek: Kapitalizmin tersyüz olmamış bir gerçek biçimi mi var?

Kapitalizm ne ise odur. Onu tersyüz eden diyalektik sistemdir. Marks'ın kapitalizme diyalektiğin gözlükleri ile bakmış olmasıdır. Kâr ve faiz, sermayenin ürünü, rant toprağın ürünü ve ücret çalışmanın ürünü olarak görülüyorsa ve gerçekte bütün bunlar emek gücünün ürünleri ise, bu, kapitalizmin

tersyüz edilmiş bir gerçek olduğu anlamına gelmez. Marks'ın analizleri, doğruyu eğriden ayırmış, değerin kaynağının insan emeği olduğunu ortaya koymuştur. Bilim gözü ile bakıldığında, kapitalizm teryüz omuş bir gerçek değildir. Ne ise odur. Yani kapitalist üretim biçimidir.

SORU- Herhalde Marksizm'in bilimselliği, diyalektiğin bilimle bağdaşıp bağdaşmadığı konusunda düğümleniyor?

AYBAR- Doğanın yapısı, hareketi, diyalektik çelişki biçiminde değil midir? Sorun budur.

Bu soruyu da ancak bilim adamları yanıtlayabilir. Oysa bilim adamları bu konu ile hiç ilgilenmiyorlar. İlgilenenler, araştırmalarını özdeşlik ve çelişkisizlik ilkesine dayalı biçimsel mantıkla yürütüyorlar. Doğa yasalarını bu mantıkla bulguluyorlar. İnsan ister istemez, şöyle düşünüyor: Doğanın hareketi diyalektik olsa idi, biçimsel mantıkla yürütülen irdelemeler, bilim adamlarını doğru çözümlere götürmezdi.

Coletti devam ediyor ve diyor ki:

"Madeciliğin ve bilimin temel ilkesi, çelişkisizlik ilkesidir. Gerçekte diyalektik çelişkiye yer yoktur. Gerçekte gerçek karşıtlıklar, güçler arasında çatışmalar, engelleme ilişkileri vardır. Bunlar diyalektik çelişki olmayan çelişkisiz karşıtlıklardır. (...) Bilim, gerçeği kavramanın, dünyayı öğretmenin biricik yoludur. Niteliği birbirinden farklı iki çeşit bilgi olamaz. Kendisini bilimin kurallan dışındaki kurallara bağlı gören bir felsefe, yol gösteren bir felsefe, yani bir dindir. (...) Bu da Marks'ın iki yanı olduğunu, bilim adamı ve filozofun yan yan ve iç içe karşımıza geldiğini göstermektedir."

Aynı kitap, sayfa 102-103.

SORU- Can alıcı nokta diyalektik oluyor.

AYBAR- Evet, diyalektik. Gündeme gelen o. Coletti, **Deutsche Zeit Zeitsschift Fur Philosophie** degisinin bu konuda 1953'de başlattığı tartışmalardan söz ediyor.

SORU- 1960'larda Paris'te Marksist düşünürler arasında bir açık oturum yapılmıştı galiba. Orada da tartışılmıştı bu konular.

AYBAR- Oraya geliyorum. Paris'teki tartışmada konu diyalektikti. Tartışmaya J. Orcel, Jean Hypolite, Jean Paul Sarte, Garaudy, Jean Pierre Vigier katılmışlardı. Bir yanda varoluşçular, bir yanda Marksistler... Roger Garaudy, biliyorsunuz o

tarihte Fransız komünist partisinin ideologlarındandı, sonradan müslüman oldu. Vigier de genç bir fizik hocası. Sartre, insanlara tanrı buyruğu gibi dışarıdan dayatılan diyalektik anlayışını yadsıyor. **Oluşan tümleme** kavramı ile diyalektiğin içerdenliğini savunuyordu. Bu açık oturumda tartışmalar, dönüp dolaşıp, doğaya, doğanın yapısının diyalektik olup olmadığı noktasında düğümlenmişti.

SORU- Siz Sartre ile Russel mahkemesinde beraber olmuştunuz?

AYBAR- Hem Sartre vardı o mahkemede, hem de Vigier... Orada tanışmıştık kendileri ile. Her neyse... 60'daki açık oturumda Sartre, genç fizikçi Vigier'e şu soruyu yöneltmişti:

"Doğada tümleme var mıdır?"

Sartre şunları söylüyordu:

"Diyalektiğin varolması için ***tümün*** *varolması gerekir. Parçalar tüme dayanır. Tüm de parçalara.* ***Tümleme*** *olmazsa diyalektik de olmaz.* ***Yadsımanın yadsıması****, ancak tüm içinde olumlamaya dönüşür. Karşıt olanların karşıtlığı, ancak parçaların tüme, tümün parçalara, parçaların parçalara ve tümün, oluşan tümleme içinde kendi kendisine karşıt olması halinde bir anlam taşır. Nicelden nitele ve nitelden nicele geçiş, ancak* ***tümleme*** *içinde kavranabilir. Son çözümde diyalektiğin özgüllüğü insancıl olmasıdır. Yani maddesel ve organik bir varlık olan insana bağlı olmasıdır. Marks, üretim, üretim ilişkileri, bir tüm oluşturur derken, her olayın bu tarihsel* ***tümün*** *ölçütüne vurulmasını istemiştir. Doğa böyle bir* ***tüm*** *müdür? Doğa diyalektiğinden söz edilmesi için bilim adamlarının, özellikle fizikçilerin bu soruya doğa tümdür, yani sonsuz değildir ve doğada, tıpkı toplumda olduğu gibi tümlemeler vardır, yanıtını vermeleri gerekir."*

Sartre fizikçilerden yakınır: *"Şimdiye kadar fizikçilerden bu yanıtı alamadık"* der. Ve *"Vigier'in düzeyler teorisi gerçeği açıklayamıyor"* diye sürdürür konuşmasını. Çünkü Cantor'un **sonsuz ötesi** rakamı, gerçek bir çözüm değildir. Sonsuza dek bire bir eklemekle sonsuz sonluya çevrilmiş olmaz. Matematiksel olarak sonsuza dek sürdürülen bu toplama işlevi bir **tüm** müş gibi gösterilmek isteniyor.

Garaudy'nin yanıtı *"Bilimi diyalektik kalıplara göre yorumlama"*nın ötesine geçmiyor.

Diyor ki: Atalet, öztürkçesi ile **süredurum** göreceli dir. Her şey hareket halindedir. Bu hareket, yeninin doğmasına yol açmaktadır. Yeninin doğması olayları günlememize olanak sağlamaktadır. Doğanın bir tarihi vardır.

Garaudy, sonuç olarak *"doğadaki hareket diyalektiktiktir demek, gerçeğin yapısı ve hareketi, ancak ve ancak diyalektik düşünce ile kavranabilir demektir. Ancak diyalektik düşünce ile dışımızdaki gerçeğe nüfuz etme, onu kullanma olanağı buluruz"* diyor.

SORU- Tartışma Vigier çevresinde yoğunlaşıyor. Vigier, bu görüşleri nasıl yanıtlıyor?

AYBAR- Vigier, bilimde görülen hareketin diyalektik maddeciliği kanıtladığını söylüyor.

Vigier'in görüşü şöyle:

"Önceleri biyolojide ve insan bilimlerinde ortaya çıkan ***evrim*** *görüşü, giderek tüm bilimleri sardı. Astronomiden sonra, bugün kimya ve fizikte de olaylar bir evrim içinde ele alınıyor. Analizler evrim düşüncesi doğrultusunda yapılıyor. Statik, yani* ***dural*** *açıklamalar bir yana atılıyor. Olaylara bu biçimde yaklaşmak doğa diyalektiğine kanıttır.* ***Düzeyler teorisi*** *ile doğa bir çok* ***düzeye*** *ayrılır. Bu* ***düzeylerin*** *her biri bir* ***tüm*** *oluşturur. Bu maddesel yapıların derinliklerinde* ***düzeylerden*** *nitel sıçramalarla zaman içinde oluşurlar."*

Bu tartışmaların yer aldığı kitabın adı **Marxisme et Existentializme - Controverse aur la Dialectique**. Türkçe adı **Marksizm ve Varoluşçuluk - Diyalektik Üstüne Tartışma**. Sayfa numarası da vereyim: 1-26, 33-35, 56-62. Plon 1962. İlginç tartışmalar bunlar. Bu tartışmalardan geçmeksizin bir noktaya gelinmez.

SORU- İtalyan Marksisti Coletti'nin değindiği noktalar yok ama bu tartışmada.

AYBAR- Yok... Coletti'nin **gerçek karşıtlık** ve **diyalektik karşıtlık** kavramından habersiz tartışmacılar. Oysa tartışmaların ana noktası bu.

SORU- Doğadaki hareketin diyalektik bir hareket olduğu görüşü hiç de yeni değil...

AYBAR- Evet, değil. Bunu herkes biliyor, çoğu düşünür de kabul ediyor. Sorun, doğadaki hereketin diyalektik bir hareket,

yani iki kutubu da olumsuz ve birbirinin aracısı olan karşıtlıkların birbirine dönüşmesinden kaynaklanan bir hareket olup, olmadığıdır. Ve sorun tabii, bilim adamlarının özdeşlik ve karşıtlık ilkesine dayalı biçimsel mantık ile çalışıp, çalışmadıklarıdır.

Geliyoruz Coletti'ye... Doğadaki karşıtlıklar gerçek karşıtlıklardır. Yani olumlu güçlerin karşılaşmaları biçimindedir. Ve de bugüne kadar doğada **olumsuz** varlığa rastlanmamıştır. Böyle bir şey de düşünülemez.

Doğa diyalektiği, bilimin doğrulamadığı ya da henüz doğrulamadığı bir kavram olunca, toplumsal olayların diyalektiği de temelinden sarsılır. Hem felsefe sistemi olarak, hem de bilimsel teori olarak. Çünkü bilim bir tanedir Dünyayı tanımanın iki yolu yoktur. Ama gene de son sözü bilim adamlarından bekleyelim. Geçen yıllarda bir araştırma merkezindeki siklotronda (cyclotron), ters yapılı, yani çekirdeği negatif, elektronları pozitif olan bir atom yaratıldığını okumuştum. Var olması ile yok olması bir olmuş. Bu ters yapılı atom, **olumsuz** bir varlık sayılabilir miydi? Yanıtı gene bilginlerden bekleyeceğiz. Doğa hakkında bugünkü bildiklerimize göre, kendiliğinden olumsuz, yani genel olarak **Yadsıma** olan, başka bir deyişle **varlık olmayan** varlık yoktur. Fizikte etki ve tepki, her ikisi de **olumlu** olan karşıt güçlerdir. Matemetikteki negatif nicelikler de, gerçekte olumlu niceliklerdir. Negatif işaretli bir nicelik, Kant'ın belirttiği gibi, pozitif işaretli bir niceliğe karşı olmayı anlatır. Sonuç olarak olumsuz varlık yoktur.

SORU- Bu anlattıklarınızdan yola çıkarsak, Marksizm'e ne gibi bir yorum getiririz? Marks nerede yanıldı, nerede yanılmadı?

AYBAR- Marks'ın, olumsuzluğun, yadsımanın yaratıcılığı hakındaki yargısını, bilimsel bir yargı olarak görmek olanağı yoktur.

SORU- Marks'ın teorisinde diyalektiğin yerini nasıl belirliyordunuz?

AYBAR- Şöyle:

Diyalektik, bir felsefe sistemidir. Ve doğanın diyalektik yapıda olduğu, ya da özel bir yöntem olarak sosyal olayların irdelenmesinde kullanılması zorunlu bulunduğu bilimsel olarak kanıtlanmadıkça, **idealist** bir felsefe sistemi olarak kalacaktır.

SORU- Peki o zaman Marksizm'in ne kadarı bilimseldir ne kadarı değil?

AYBAR- Bu soruyu yeterince yanıtlamak için Marks'ı yeniden okumak gerekir. Kapital, diyalektik ile iç içedir. Yabancılaşma teorisi Kapital'de önemlice bir yer tutmaktadır. Coletti'nin *"Kapitalizm, tersyüz olmuş bir gerçek olduğu için Marks diyalektik yöntemi kullanmıştır"* anlamına gelen açıklamasına katılmıyorum. Çünkü gerçek gerçektir. Gerçeğin ters yüzü yoktur. Kapitalizm ne ise odur.

Kapitalizm başlangıçta ayaklar üstünde duruyordu. Sonradan tersyüz oldu, denmek istenmiyor herhalde. Tersyüz olmuş gerçekler, yadsımaya dayalı ve her şeyi tersyüz eden özel bir mantıkla incelenir, diye bir kural da yoktur.

SORU- Bilimsel bilgi nerede, hangi noktada başlar? Bu soruyu yanıtlamak gerekir önce...

AYBAR- Öyle... Bilimsel bilgi, bilgiye konu olan gerçeğin nesnelliğini kabul etmekle başlar. Marks da böyle başlıyor: Üretim ilişkileri, bizm iradelerimizin dışındadır. Üretici güçlerin durmadan gelişmesi ise, nesnel bir olgudur. Hareket, değişme, yenilenme, gerçeğin doğası gereğidir. Olumludur. Olumlu güçlerin çatışmasıdır doğada görülen. İlk bakışta Marks'ın bu yolu izlediği sonucu alınır.

SORU- Sonra o izlenim değişir mi?

AYBAR- Üretim ilişkileri ile üretim güçleri arasındaki ilişki bir neden-sonuç ilişkisidir. Belirli üretim teknikleri ve bu teknikleri yaratan ve kullanan insanlar, maddesel yaşamlarını üretirlerken belirli zorunlu üretim ilişkileri kurmaktadırlar. Üretim tekniği ilerledikçe, tabii, bu ilişkiler de zorunlu olarak değişiyor.

İşte nesnel olan bu olgudur. Bilimsel bilgiye konu olacak niteliktedir. İnsanların etkinliğinden oluşması, bu olgunun düz mantıkla irdelenmesine engel midir? Diyalektik mantığın kullanılması sosyal olayların doğasının bir gereği midir? Bu soru soruluyor.

SORU- Bu konuda da çok tartışma var değil mi?

AYBAR- Var. Örneğin Sartre, **Aklın Eleştirisi** adlı kitabında şöyle yazıyor:

"Eğer diyalektik akıl diye bir şey varsa, bunu insanlar bulgular (keşfeder) *ve pratikleri ile diyalektiği temellendirir."*

SORU- Sartre'nin bu görüşünü biraz daha açar mısınız?

AYBAR- Okuyayım. Sartre, *"Diyalektik, akıl ile kavranabilirlik yasası olduğu sürece, yöntem olarak yararlı ve etkili olacaktır. Eğer, diyalektik maddecilik diye bir şey varsa, bu tarihsel maddecilik olmalıdır. Yani içerden bir maddecilik. Onu yapmakla ona katlanmak, onu yaşamak ile bilmek aynı şeydir. Dolayısıyla böyle bir maddecilik şayet varsa, onun gerçekliği ancak sosyal dünyamızın sınırları içindedir. (...) Doğanın diyalektiğine gelince, bu olsa olsa, metafizik bir varsayım konusu olabilir. (...) Diyalektik tümleyici etkinliktir. Oluşan tümlemenin yarattığı kurallardan başka yasaları yoktur diyalektiğin. Bunlar ise, hiç kuşkusuz, birleştirmenin yasaları, yeni birleşmiş olan parçalarla tümün ilişkilerini içeren yasalardır. Yani tümleyici oluşumun, tümlenmiş bölümler karşısındaki etkili var olma biçimidir. Ve kendisi de tümlemeci olan bilgi, kendisi bilgi olan bir tümlemedir"* diyor.

Kaynak. Sartre: **Critique de la Raison Dialectique**, Gallimard, 1960. Sayfalar: 129, 139-140. Kitabın başlığını Türkçeye çevirirsek, **Diyalektik Aklın Eleştirisi**

SORU- Buradan bir sonuca ulaşıyorsunuz.

AYBAR- Sartre'nin diyalektiği, Hegel'inki gibi düşünüm hareketi değildir, ama gene de insan aklına bağlı, içerden yaşayan ve sosyal ilişkilerle temellenen bir harekettir. Yani diyalektik insana bağlıdır. Diyalektiği insan yaratır ve yarattıkça da ona uyar. Bu yaklaşımın bizi geleneksel felsefe-bilim ayırımına götürdüğü pek açıktır. Diyalektik ya bilimsel bir yöntemdir. ya bir felsefe sistemidir; ya da bilimsel bir varsayımdır. Bilmsel bir yöntemse, doğa bilimlerince benimsenmesi gerekir. Oysa benimsenmemiştir. Şu halde diyalektik bir felsefe sistemi midir? Bilindiği gibi her felsefe sistemi bilime karşı değildir. Maddecilik örneğin, bilim doğrultusunda bir felsefe sistemidir Ne var ki, diyalektik- madddecilik doğanın yapısı ve hareketi hakkında bir teori olduğundan, bilimle mutlaka uyum halinde olması gerekir. Bilim, diyalektiğe evet demiyorsa, diyalektik maddecilik bilimsel bir varsayımdır

SORU- Yani henüz kanıtlanmamıştır, diyorsunuz. Yalnızca bir varsayım...

AYBAR- Diyalektik maddecilik, evet, bilimsel bir varsayımdır. Ama 150 yıldır kanıtlanmamış bir varsayım, her gün geçerliliğinden birşeyler kaybeder.

SORU- Sayın Aybar, sanırım tartışmanın en ilginç yerine geldik. *"Diyalektik- maddecilik bir bilimsel varsayımdır."* diyorsunuz. Peki, toplumun diyalektik çelişkilerle geliştiği savı ne oluyor? Buna nasıl bir yorum getiriyorsunuz? Soruyu başka türlü de sorayım, izninizle. Toplumsal olaylar hangi yöntemle incelenmelidir? Yaşanan olaylara ve tarihe nasıl bakmalıyız?

AYBAR- Toplumsal olayların özel bir yöntem ile izlenmesi elbette doğaldır. Soru şu: Diyalektik, sadece bir yöntem midir? Hayır değildir. Gerçek hakkında, gerçeğin yapısı ve hareketi hakkında bir teoridir. Elbette belirli ilkeleri vardır. Yöntem de bu ilkelere dayanır.

SORU- Tarihsel maddecilik değil mi?

AYBAR- Evet, tarihsel maddecilik. Konuyu daha da açalım.

Tarihsel maddecilik doğruyu yansıtıyor mu, yansıtmıyor mu? Marks'ın çizdiği tablo gerçeklere uygun görünüyor. Toplumların ilerlemesini, üretim güçlerinin gelişmesi sağlıyor. İnsanlar üretim güçlerini geliştirdikçe ve kendileri üretimde hüner sahibi olup ustalaştıkça, insanların doğa karşısında daha güçlü oldukları, toplumsal yaşamın gittikçe çeşitlendiği, zenginleştiği görülüyor. Üretici güçler geliştikçe, toplumda, daha ileri bir üretim biçimine geçişin maddesel koşulları ortaya çıkıyor. Şu da görülüyor ki, gereksinmeleri karşılamak için üretim yapan insanlar, bu üretim dolayısıyla, iradelerinden, Türkçesi ile istençlerinden bağımsız, zorunlu birtakım ilişkiler kuruyorlar birbirleriyle.

SORU- Alt yapı, üst yapı ilişkisi...

AYBAR- Evet, oraya geliyoruz. Toplumun üretim güçleri ve üretim ilişkileri, siyasal, hukuksal ve ideolojik üst yapının kaynaklandığı ekonomik tabanı oluşturur. Kalın çizgileri ile bilimsel ve inandırıcı bir tablo.

Tablonun ikinci bölümü toplumsal dinamiğini veriyor. Üretici güçler hızla gelişiyor. Üretim ilişkileri, bu hızlı tempoya ayak uyduramıyor. Ayak uyduramadığı için de üretim güçlerinin gelişmesini engelliyor. İşte tam o anda toplum, daha ileri ve yeni bir üretim biçiminin sancılarını çekiyor. **Devrim çağı** o zaman başlıyor. Yeni üretim biçiminin doğum sancıları... Gelişen üretim güçlerinin zorlamasına dayanamayacak olan eskimiş ve çağ dışı kalmış üretim ilişkilerinin yerini, üretim güçleri-

nin gelişmesine açık yeni üretim ilişkileri alacak. Marks, bu tabloyu diyalektiğin çarpıcı renkleri ile sunuyor.

SORU- Teorik olarak çok inandırıcı...

AYBAR- Öyle... Üretim güçleri ile üretim ilişkileri, toplumun üretim biçimini oluşturuyor. Üretim biçimi, iki kutbu birbirine sıkı sıkıya bağlı, aynı zamanda birbirini karşılıklı yadsıyan bir diyalektik tümdür. Yadsıma, burada, üst düzeyde yeni bir diyalektik tüme, yani daha yeni ve daha ileri bir üretim biçimine geçilmesine yol açacaktır. Bu yeni tümleme, eskinin olumlu yanlarını içerecektir.

SORU- Üst yapı da bu süreç içinde değişecek...

AYBAR- Üretim biçimlerinin değişmesi tüm üst yapının değişmesine yol açacaktır. Hukuku, siyasal düzeni, felsefesi, sanatı, bilimi, sosyal bilinç türleri ile yeni bir toplum doğacaktır. Her şey, üretici güçlerin hızlı gelişmesine ayak uyduramayan üretim ilişkilerinin, bu gelişmeyi engellemesiyle başlayacaktır. Ancak birlikte var olan karşıt grupların, karşılıklı olarak birbirini yadsımaları ve bu diyalektik tümün, üst düzeyde yeni bir tüme, kutupları çelişki halinde olan yeni bir diyalektik tüme, yani yeni bir üretim biçimine geçişi... Malın fetişleşmesi ve yabancılaşma...

SORU- Bu açıklamayı nasıl yorumluyorsunuz?

AYBAR- Bu sunuş, doğa bilimlerini değil de Hegel'in mantık bilimini düşündürüyor. Zaten Marks, Hegel'in diyalektiğin rasyonel çekirdeğini ortaya çıkardığını yazmıyor mu?

Nerede? Kapital'de. (Ed. Social, 1948 Basımı, Kitap 1, Cilt 1. S: 29.) Üstelik Marks, Hegel'in olumsuzluğu, yadsımayı, belirleyici ve yaratıcı ilke olarak diyalektiğin temel ilkesi yapmasını övüyor mu? Övüyor. Nerede? Felsefe yapıtlarında, Kaynak: Costas Ed. 1937 Basımı, C. 6, S: 69.

SORU- Doğal değil mi? Marks, Hegel'den çok yararlanmış. Bir çeşit esin kaynağı...

AYBAR- Kuşkusuz öyle. Marks, Hegel'in görkemli yapıtına hayrandır. Hem övüyor, hem eleştiriyor Hegel'i. Hegel için *"idealisttir, gizemcidir"* diyor, *"Tepe üstü durmaktaydı, ayak üstüne bastırdım"* diyor, şimdi bir şeye benzedi, diyor. Ne çare ki diyalektik, ilkeleri ile, yadsımadan kaynaklanan hareketi ile Hegel'in savunduğu felsefe sistemidir. Gerçekten ayakları

üstüne basması için, doğanın yapısı ve hareketinin diyalektik olması gerekir. Bunu bilim adamları söyleyebilir. Ancak, bugüne dek bu konuda bir şey söylenmiş değil.

SORU- Hegel'e ağırlık veriyorsunuz. O anlaşılıyor...

AYBAR- Hegel gelmiş geçmiş en büyük düşünürlerden biridir. Geçen yüzyılın en büyük düşünürleri Kant ile Hegel... Hiç şüphe yok. Hegel, sübjektif idealizmi aşması ve dünyayı tümü ile açıklayan sistemi ile düşündüren, etkileyen bir kişiliğe sahiptir.

SORU- Biraz da Hegel'den söz edelim. Hegel ve Marks arasındaki benzerliklere ya da karşıtlıklara geçelim.

AYBAR- Hegel, maddeden çıkarak akla, billince varmanın olanaksız olduğunu söylüyor. Hem de akıldan, bilinçten yola çıkarak maddeye varmanın... Öyle bir sistem yaratılmalıdır ki, nesneye dönüşmenin öznenin doğasında olduğu ve de aynıyla nesenin de özneye dönüşeceği kanıtlanmalıdır. Bu sistem, özne ve nesnenin özdeşliklerini oluşturma yolundaki serüvenlerinin öyküsüdür. Çünkü özne ile nesnenin özdeşliği, tinin (ruh, madde dışı varlık) kendisini yadsıması ve doğaya dönüşmesi; doğanın da kendisini yadsıyarak, üst düzeyde saltık yani mutlak akla dönüşmesi sonucunda gerçekleşir.

SORU- Düşün ile mantık özdeşliği...

AYBAR- Hegel siteminin temel ilkesi, düşün ile varlığın özdeş oluşudur. Tümleme sisteminin ikinci ilkesidir: yadsıma ve hareket ilkelerine bağlanır. Herşey hareket halindedir. Ve her şey birbiri ile bağlantılıdır. Hareketi doğuran olumsuzluktur; yadsımadır; yadsımanın yadsımasıdır. Hegel'de hareket, varlık oluşana kadar sürerç Hareket noktalanır. Hareket bitmedikçe mutlak bilgiye, saltık bilgiye, doğruya varılmaz. Tarih noktalanacaktır. Tarihin noktalanması saltık doğrunun belirlenmesi için başlıca koşuldur. Daire biçimindeki hareket noktalanacaktır.

Hegel diyor ki:

"Başlangıç, başlangıç olduğu için eksiktir. Ancak bu eksiklik zorunluluktur. Çünkü, doğru, doğrudan var olanın olumsuzluğu aracılığı ile kendine dönüşür. (...) açıkladığımız yöntem (diyalektik) dolayısıyla bilim, kendi üzerine kapanmış bir dairedir."

Yine kaynak verelim, araştırıcılara kolaylık sağlar: **Science de la Logique**, sayfa 570-71ç

SORU- Hegel'in sistemindeki amaç nedir? Bunu saptayalım ki, sistemi Marks'tan ayıralım.

AYBAR- Hegel'in sistemi bir ereğe yöneliktir. Bu, saltık doğrudur. Bilgi teorisi olarak yabancılaşmadan kurtulmaktır. Hegel diyalektiğinin motoru bu erekliktir (finalite...). Çelişki de bu erekliğe göre işlev yapar. Ancak ereği, sonucu bilmek koşuluyladır ki, gelişmenin tarihini kavramak olanaklı olur. Tüm gelişme bu erekten kaynaklanmaktadır. Çünkü, daha başlangıç, somut bir tümdür ve bu tümde görülen çelişki, yani gelişmenin motoru, başlangıcın kendisine yetmezliğinde mevcuttur Bu, ancak bu yetmezlik, tüme gönderme yapılınca duygun hale gelir. Tüme oranla gelişmenin her bir anı bir soyutlamadır Bu haliyle yetmezliktir Hegel'in mantık biliminde, örneğin, varlıkla yokluk; ilk somut gerçek olan oluşun içinde iki soyutlamadır. Çelişik ve yetersiz iki soyutlama... Hegel'deki bu **tüm** kavramı, diyalektik yöntemin kilit taşıdır. Böylece sistem bir ereği, bir sonu zorunlu kılar. Bu sonun, bu ereğin bilinmesi zorunludur. Çünkü saltık doğrunun varlığı için gerekli olan **kapalı daire**, ancak bu biçimde gerçekleşmiş olur. Bu iki koşul yerine gelince gerçek, akıl tarafından kolayca kavranır hale gelir, saydamlaşır. Zira işin aslında, gerçek, **akıl**'la özdeştir. Yöntem nesnenin dışında değildir. Çünkü yöntem, sadece bilgiye ulaşmak için bir araç, nesnenin dışında bir avadanlık değildir. Yöntem, aslında kendini bulan, kendini tanıyan, her nesnede kendini gören **aklın** kendisidir. Yöntem, öznel anlamıyla nesnel gerçeğin, özdeş olduğu bilincine varan kavramın kendisidir.

Marks, belli başlı ilkeleri ile, oluş, yadsıma, tümleme, soyuttan başlama v.b. gibi konularda Hegel'in sistemini olduğu gibi benimsemiştir. Tek değişiklik **tin**in yerini ekonominin (maddenin) almış olmasıdır..

SORU- Maddenin gizi büsbütün çözüldü mü?

AYBAR- Hayır, çözülmedi. Varlığın, maddenin diyalektik yapıda olduğu konusunun deneysel olarak da kanıtlanması gerekir. Oysa bu sorun bugüne dek çözülmüş değildir.

SORU- Burada, yine, dilerseniz Marks'a dönelim.

AYBAR- Bizi ilgilendiren konu, Marks'ın tarih ve ekonomi teorisinin yaratılışında izlenen yoldur. Marks, acaba sosyal

olayların diyalektik bir gelişme çizgisi izlediğini deneysel olarak saptayarak mı yola çıkmıştır? Yoksa, olaylara diyalektik sistemin gözlükleri ile baktığı için mi, bunları diyalektik düşünceye uygun biçimde açıklamıştır?

Hegel için bu sorunun yanıtı açık. Amaç hem öznel idealizmi, hem maddeciliği aşmak olduğundan, nesnel idealizm ve diyalektik, Hegel'in sisteminde hem başlangıç, hem erek, hem de sonuçtur; tarihin noktalanışıdır.

Maddeci bilimsel bir düşünce sistemi için öyle bir yol tutulamaz. Bilimde önyargı yoktur. Önyargı ile yaklaşılmaz gerçeğe. Marks, olayları belirlemede, belli kategorilere ayırmada ve açıklamada kullandığı yöntemin diyalektik olduğunu gizlemiyor. Her ne kadar Marks: *"İrdeleme ve açıklama aynı şey değildir; irdelemenin görevi konuya, maddeye, tüm yönleri ve ilişkileri ile egemen olmaktır; gerçek hareket, bu iş bittikten sonra, tümüyle ancak açıklanabilir"* diyorsa da, irdelemenin diyalektik yöntem ile yapılacağı açıktır. Çünkü yöntem, önce irdeleme sırasında kullanılacaktır.

Nitekim Marks, Kapital'in 1. Kitap, 1. Cilt, 29'uncu sayfasında şunları yazıyor: *"Varolan şeylerin pozitif olarak anlaşılmasında, kavranmasında diyalektik aynı zamanda bunlann kaçınılmaz yadsımasını ve zorunlu yok oluşlannı da içermektedir. Çünkü diyalektik, hareketin kendisini kavradığından, bu hareketin özel biçimler almasını geçici oluşumlar olarak görür. Diyalektiğe karşı gelinmez, çünkü o özünde eleştirici ve devrimcidir."*

SORU- Hegel ile benzerlik var diyorsunuz?

AYBAR- Marks da tıpkı Hegel gibi sonlu bir sitemi savunmaktadır. Tarihsel maddecilik, sonuçlu bir teoridir. Çelişkili üretim biçimi bir gün son bulacaktır. Marks **Katkı**'nın önsözünde şöyle yazıyor:

"Burjuva üretim ilişkileri, sosyal üretim sürecinin çelişkili olan son biçimidir. Bu çelişki, kişisel anlamda bir çelişki olmayıp, kişilerin sosyal yaşam koşullanndan doğan bir çelişkidir. Böyle olmakla beraber, burjuva toplumunun içinde gelişen üretici güçler, aynı zamanda bu çelişkiyi çözecek, ortadan kaldıracak maddesel koşullan da yaratmaktadır. Demek ki, sosyal kuruluşlarla birlikte insan toplumunun tarih öncesi çağı da son bulacaktır."

Kaynak: **Contribution'a ala Critique del'Economie Politique** Ed. Social, 1969, sayfa: 5. Türkçe başlığı ile, **Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı.**

Yani, burjuva toplumunun son bulması ile o güne kadar tarihin ilerlemesini, insan toplumlarının gelişmesini sağlayan, devrimlerle daha üst düzeye çıkmasına yol açan üretici güçler ile üretim ilişkileri arasındaki temel çelişki de son bulacaktır. Bir tarih dönemi böylece kapanacaktır. Bundan sonra, sınıfsız, ihtilalsiz, devletin yok olmaya başladığı yeni bir çağ, insanlığın altın çağı başlayacaktır. Hegel diyalektiği nasıl saltık akılda ereğine ulaşıyorsa, Marks'ın diyalektiği de sınıfsız, devletsiz bir toplumda ereğine ulaşacaktır. Daire üzerine kapanmış, tüme varılmış olacaktır.

SORU- Siz Marks ile Hegel arasındaki düşünce benzerliklerini ön plana alıyorsunuz.

AYBAR- Her ikisi arasındaki benzerlikleri ayrıntılarda da izlemek olanağı vardır. Olan şudur: Marks, Hegel'in sistemini, belirli bir alana, ekonomiye uygulamıştır. Bu alanda da, **üreten insan** ve **yabancılaşma** kavramlarını Hegel'den almıştır.

SORU- Bu konuda biraz daha ayrıntıya girsek..

AYBAR- Girelim. Bakın Hegel, **Morceaux Choisis**, Cilt 2, sayfa 87'de ne diyor:

"İnsanın gereksinmelerini kendiliğinden karşılayacak maddeler doğada bol değildir. (...) İnsan teri ve emeği, insanın gereksinmelerini giderme olanağı sağlar."

Burada Hegel insanın doğayı değiştirdiği görüşünü savunuyor. Üreten insan, etkin insan kavramlarının, Marks'ın felsefe ve tarih görüşünde, ekonomisinde oynadığı rol ise bilinmektedir: Hegel, hukuk felsefesinde, gereksinmeler ve bunların giderilmesi için insanlar arasında oluşan ilişkileri öylesine derinden ele alıyor ki, insan, ister istemez, sosyal ilişkiler bakımından da Hegel'in öncülük ettiğini sanıyor.

SORU- Bu benzerliği Hegel'den bir alıntı yaparak vurgulayabilir misiniz?

AYBAR- Demin sözünü ettiğim yapıt: Adı geçen eser (Marceaux Choisis, S. 199-200, Cilt 2):

*"Gereksinimler ve araçlar, gerçekten var olan şeyler olarak, **başkaları için varlık** haline geliyor. Ve bunların karşılanması, gereksinimlerle emeği karşılıklı olarak koşullandırıyor. Gereksinimlerin ve araçların bir niteliği haline gelen soyutlama, kişilerin karşılıklı ilişkilerini de alıyor; bu evrensellik, **tanıma** olarak, gereksinim-*

leri ve araçlan yalnızlık ve soyutluluklan içinde, ***somut*** *gereksinimler, araç ve* ***sosyal doyum*** *biçimleri haline getiriyor.*

(...) Emeğin, evrensel ve nesnel ögesi, araçlann ve gereksinimlerin özelliklerini belirleyen soyutlamada gerçekleşiyor. Ve böylece üretimi özgülleştiriyor ve de iş bölümünü sağlıyor. Becerinin ve aracın soyutlanması, insanlann gereksinimlerinin giderilmesindeki karşılıklı ilişki ve bağımlılık, toptan zorunluluk haline geliyor. Üstelik üretim biçiminin soyutlanması, emeğin giderek daha çok makinalaşmasını ve sonunda insanın aradan çıkarak yerine makinayı sokmasını sağlıyor.

Emekle, gereksinimlerin karşılanması arasındaki bağımlılık ve karşılıklılık dolayısıyla, özel etkinlik, herkesin gereksiniminin giderilmesine katkıda bulunması biçimine dönüşüyor. Kişisel katkının diyalektik hareket olarak evrenselleşmesi, yani kişi olarak herkes üretip ve ürettiğinden yararlanırken, aynı zamanda başkalannın bundan yararlanmasını sağlamış oluyor. Herkesin karşılıklı bağımlılığında kendini bulan bu zorunluluk, böylece her birimiz için evrensel ve devamlı bir zenginlik halini alıyor. Kişi. bilgisi ve becerisi ile kendi yaşamını üretirken aynı zamanda genel zenginliğin korunmasına ve artmasına da hizmet ediyor."

SORU- Marks ile Hegel arasındaki benzerlik burada mı?

AYBAR- Marks'ın teorilerinde gelişmiş biçimleri görülen bazı kavramların filizlerini bu satırlarda görmek olası... Hegel'in görkemli yapıtı, zamanını derinden etkilemiş. Marks gibi yeniliklere açık bir kafanın, düşünü, dünyayı, tarihi tümüyle kavramak, varlığı, hareketi içinde açıklamak savıyla, karşısına dikilen bu felsefenin etkisinde kalması doğaldır.

Asıl sorun bu değil tabii.

Sorun. Marks'ın olaylara diyalektiğin gözlükleri ile ve açıklamalarına diyalektik sistem doğrultusunda bakmış olmasının olası görülmesidir. Yani, gerçekıerin diyalektik düşünce doğrultusunda çarpıtılarak verilmiş olması olasılığıdır. Ve bir de sosyal olayların diyalektik bir yapı içinde, hareket içinde olup olmadığı sorunu ile karşı karşıya bulunmamız sorunudur.

Bu da bizi Marks'ın diyalektiği üzerinde düşünmeye götürecektir ve yine Hegel'e dönerek..

SORU- Hegel ve Marks'ın sistemleri birbirinden farklı değil mi?

AYBAR- Hegel'in felsefe istemi, ereğini kendi içinde taşıyan ve daha başlangıçta sonucu içeren kapalı bir sistemdir

Her şey tinden, akıldan kaynaklanır. Tin doğruyu içerir. Tin öznedir, özgürlüktür. Özgürlük, sonsuzluktur. Hiç bir veri ile bağlılığı yoktur. Soyuttur.

Bu ilk aşamadır.

İkinci aşamada, tin, kendisine bir amaç, bir erek saptar Böylece kendisini yadsır, varlığa dönüşür. Ancak varlık da soyuttur. Birinci aşama evrensel soyuttur; ikinci aşama özel soyuttur. Üçüncü aşama, yadsımanın yadsımasıdır. Ve evrensele yeniden dönüştür. Ancak bu somut evrenseldir. Yani yadsımayı ve belirlemeleri içeren bir evrenseldir.

Tin, evrenin nedenidir. Tin etkindir. Saltık bilgi, aynı zamanda hem bilgi, hem etkinliktir. Yaratıcılığı bilgidir, bilgi ise kendi nesnesinin üreticisidir. Sonuç olarak nesnel idealizmde, tin kendi yadsımasını kendi içinde taşır; yani sınırını. Bu sınırı kor komaz da onu hemen aşar. Böylece çelişki Hegel felsefesinin ana karakterini oluşturur.

SORU- Marks'ın ve Engels'in amaçları, erekleri farklı değil mi?

AYBAR- Farklı. Hegel'in amacı, saltık akıl. Ya da saltık bilgi. Marks'ınki ise yabancılaşmadan kurtulmuş insanın kendini gerçekleştirmesi, sınıfsız toplumun kurulmasıdır.

Gerek Hegel'de, gerek Marks'ta diyalektik, ereği gerçekleştirecek sistemdir. Marks *bunu "felsefenin yok edilerek gerçekleştirilmesi"* diye tanımlar.

SORU- Eleştirmez mi Marks Hegel'i?

AYBAR- Eleştirir, eleştirir. Hem de ağır biçimde. Ancak, Marks da, Engels de, Lenin de hayranlık duyarlar Hegel'e. Lenin **Felsefe Defteri**nde düşün ile varlığın özdeş olduğunu ilk kez ortaya atan Hegel'in Kant'tan daha derin bir düşünür olduğunu yazıyor ve Hegel'i alkışlıyor. Marks'ın, Hegel'in diyalektiğini ekonomiye uyguladığını yazıyor. Hegel diyalektiğinin sağlam çekirdeğine sahip çıkan Marks, yabancılaşmadan kurtularak tümel varlığa kavuşacak sınıfsız toplumu yaratacak olan insanı, kendi felsefesinin hareket noktası ve ereği yapıyor Olaylara bu açıdan bakıyor ve hiç kuşkusuz olayları da aynı açıdan değerlendiriyor, yorumluyor, *"Felsefe proletaryanın bilinci, proletarya ise felsefenin silahıdır"* formülü Marks'ın öğretisinin pratik bir amaç taşıdığını da gösteriyor.

SORU- Tümüyle esin kaynağı Hegel'dir diyorsunuz?

AYBAR- Hegel'in fenemolojisinde Marks'ın öğretisinin bütün ipuçlarına rastlıyoruz. Sosyal yaşamın tümüyle insan emeğinin ürünü olduğu görüşünden tutun, insanlığın kendi yarattığı zenginliklerin, kurumların, insana kendi dışında yabancı nesneler olarak göründüğü savına ve özgürlüğün bu yabancılaşmanın ortadan kaldırılması ile elde edildiği düşünüsüne varıncaya kadar, sonradan Marks'ın ele aldığı, işlediği ana temalardır.

SORU- Ama başka amaçlara doğru yönelirler?..

AYBAR- Hegel'de kavramlar arası çelişkiler, yadsımanın yadsınmasından kaynaklanan kavramlar hareketi, Marks'ta ise gerçeğin hareketi olarak görülür.

İnsan, yaşamını üretir. Sadece gereksinme duyduğu malları değil, sosyal yaşamı ile, tümü ile, tüm sosyal ilişkileri ile üretir Ürettiği şeyler onun varlığının, kişiliğinin parçalarıdır Tümü de bir anlamda **dışlanmış,** yani üretimin dışında olan şeylerdir

İşte bunlar, bu **dışlanmış** şeyler, iş bölümü ortaya çıkınca insan için tehlikeli olmaya başladılar. Kişiler birbirlerine bağımlı oldular. Kişisel çıkarlarla ya da aile çıkarları ile tüm kişilerin genel çıkarları çelişti. Böylece insanın emeğinin ürünü olan şeyler, insanın dışında ve onun üstünde, ona karşı, denetleyemediği yabancı güçlere dönüştü. Bunun sonucu insan kendi ürettiği koşulların tutsağı haline geldi. İnsanlığını yitirdi...

SORU- Bunlar diyalektik olmadan da saptanabilir miydi?

AYBAR- Saptanabilirdi. Ne var ki Hegel de, Marks da sistemlerin bir amacı, bir ereği olduğu inancındadırlar. Bu inanç, yabancılaşmanın sona ereceği inancıdır. Bu inancın, bilimsel bir teori kişiliği ile karşımıza çıkarılan tarihsel maddecilikten kaynaklandığı ileri sürülmektedir. Marks kendi tarih öğretisinin, Hegel'inki gibi avarakasnak olmadığını ve düşün ile gerçeğin tümüyle ve gerçekten bir tüm oluşturduğu inancındadır. Marks'a göre yabancılaşmanın kendisi, insanın kendisini gerçekleştirmesini sağlamak tarihsel görevi ile yükümlüdür. Bu görev proletarya eliyle gerçekleşecektir

SORU- Niçin?

AYBAR- Çünkü proletarya, yabancılaşmanın son haddine vardığı burjuva toplumunun ürünüdür ve insanlığın tümüyle insanlığını yitirdiğinin belirtisidir. Ama proletarya aynı zamanda insanlığın kurtuluşunun da habercisi ve aracıdır.

Proletarya yeni zamanların mesihidir.

SORU- Marks'ın bu görüşleri yaydığı yıllarda proletarya bu bilinçte miydi?

AYBAR- Değildi. Proletarya, Marks'ın teorisini kurduğu günlerde emekleme çağındaydı ve tarihsel görevinden habersizdi. Proletaryayı mesih haline getiren, onun tarihsel görevini belirleyen felsefe idi. Yani Marks'ın felsefesi...

Marks şöyle diyecektir: *"Felsefe, proletarya ortadan kalkmadıkça gerçekleşmez, proletarya da felsefe gerçekleşmedikçe ortadan kaldırılamaz."*

Marks bilime ağırlık verdikçe yabancılaşmanın yerini **insanın insanı sömürmesi** ve **artık değer** teorisi alacaktır... Esas düşün, aynı kalmakla birlikte, **artık değer** teorisi ve tarihsel gelişmenin **üretici güçlerin** büyümesi olayı ile açıklanması, Marks'ın öğretisine bilimsel karakter vermiştir. Ne yazık ki bu, Marks'ın, felsefenin etkisinden tümüyle kurtulduğu anlamına gelmez. Ve kalın çizgideki doğruların inceltilmesini de gündeme getirir.

İnsanlık tarihi, antik üretim biçiminden feodal üretim biçimine, ondan da kapitalizme geçmiştir. Kalın çizgide bu, bilimsel bir gerçektir. Çünkü tarihçe doğrulanmıştır. Marks, bu çizgiyi sürdürerek kapitalizmin, yerini sosyalizme bırakacağını ileri sürmüştür. Bu da bilimsel bir varsayımdır.

SORU- İşin duyarlı noktası da burası. Bu varsayım tümüyle gerçekleşti mi? Yani kapitalizm, yerini, tümüyle sosyalizme bıraktı mı?

AYBAR- Marks'ın ölümünden sonra gündeme gelen olayların Marks'ı doğrulamadığını kabul ederek, teoriyi olaylara uyumlu hale getirmek gerekiyor. Bütün sorun da bu ya!

SORU- Gerçekleşmeyen varsayımları sıralayabilir misiniz?

AYBAR- Örneğin Marks, proletaryanın, endüstrinin gelişmesine paralel olarak, boyuna büyüyeceğine ve toplumda çoğunluğu oluşturacağına inanıyordu. Oysa 1930'lu yıllara kadar, çalışan nüfus içinde oranı hızla artan işçi sınıfının Amerika'da yüzde ellinin üzerine çıktığı görüldü. Buna karşılık köylülerin oran olarak küçüldüğü gözlendi. Ancak 1950'lerden sonra işçi sınıfının azalmaya başladığı, buna karşılık hizmet sektöründe çalışanların gittikçe arttığı ve çalışan nüfusun ço-

günluğunu oluşturduğu ortaya çıkmıştır. Bu süreç içinde işçi sınıfının, **kendisi için sınıf olma** niteliğine ulaşmadığı da anlaşılmıştır. Sanayileşmiş ülkelerde politik savaşımdan uzak duran işçiler, küçümsenmeyecek sayılara ulaşmaktadır.

SORU- Lenin'in öncüler teorisi akla gelmez mi burada?

AYBAR- Hayır, Lenin'i haklı çıkarmaz. Çünkü, o zaman Marks'ın tarih teorisini tümüyle yadsımak gibi bir sonuç ile karşılaşılır. Kaldı ki **öncüler**le yapılan devrimlerin, emekçi sınıfları sosyalizme götürmediği de anlaşılmıştır

SORU- Peki, sosyalizmin gerçekleşmesi için çözüm nedir?

AYBAR- Belki, emekçi sınıflar arasında kapsamlı ittifaklar vücuda getirmek gerekir Bilemiyorum. Pratikte her toplum, bu konuya içinde bulunduğu koşullara göre çözüm yolu getirecektir.

SORU- Sayın Aybar, işçiler, bu tarihsel süreç içinde kendiliklerinden mi sınıf bilincine kavuşacaklar? Ya da kapitalizm, onları etkileyecek ve sınıf bilincinden uzaklaştırmayacak mı? İşçi olan herkesin sosyalist olmadığı belli olduğuna göre nasıl yorumlanacak bunca olay?

AYBAR- Kapitalizmin ahlak değerlerini yozlaştırması ve parayı bir amaç haline getirmiş olmasının emekçi sınıflar üzerinde yarattığı olumsuz etkileri elbette hesaba katmak zorundayız. Biz bu yozlaşmanın türlü örneklerini her gün yaşıyoruz. Pek çok işçinin, özellikle yurt dışında çalışan işçilerimizin hayalinde, beş on kuruş sahibi olup **köşeyi dönmek** düşü yatıyor.

Marks, daha ileri bir üretim biçimine geçilebilmesi için, eski toplumda ileri toplumun maddesel yaşam koşullarının belirmesini öngörür.

Belki de bu ön koşullar henüz ortaya çıkmadı.

Hem biz henüz geri bir kapitalist toplumuz. Gerekli maddesel ve düşünsel birikim oluşuncaya kadar herhalde çok zaman geçecek.

SORU- Peki gelişmiş kapitalist ülkelerdeki durum nasıl?

AYBAR- Bu ülkelerde de henüz koşullar oluşmamış. Üretici güçlerin gelişmesi sürüyor. Bu duraklama henüz görülmüyor. Oysa Marks'a göre koşulların biri ve başta geleni bu.

Anlaşılan sosyalizme geçişin koşulları henüz olgunlaşmamıştır.

SORU- Bu durum teorik bazı sorunlar da doğurmaz mı?

AYBAR- Doğurur elbet.

Örneğin alt yapı-üst yapı ilişkileri hakkında bilgilerimizin de kalın çizgiden ince çizgiye indirilmesi ve bazı boşlukların doldurması gibi bir sorun da duruyor önümüzde.

Bu sorunların bazılarına Marks da parmak basmış. Örneğin, antik Yunan uygarlığının, köleci üretim biçimi ile nasıl açıklanabileceğini de kendi kendine soruyor ve *"Acaba rastlantı mı?"* diyor.

SORU- Nerede efendim?

AYBAR- **Grundrisse**, cilt 1, sayfa 39-40.

Ancak bu konuda söyledikleri doyurucu değil. Yunan mitolojisinin, halkın imgesindekl gerçek dışı doğayı ve sosyal yasaları yansıttığını, sanatın ise mitolojiden kaynaklandığını ve bugün bizleri çocukluğumuzu anımsadığımız zaman duyulan heyecanı andıran bir heyecanla sardığını yazıyor. Ama bu şairce açıklamaya karşın, antik Yunan'da köle emeğine dayalı üretim güçlerinin geri düzeyi ile Yunan sanatının ve düşüncesinin eriştiği düzey arasındaki uyumsuzluk açıklanmış olmuyor. Üretim biçimleri birbirini izlediği halde, dinsel düşünce ve duyguların yüzlerce yıldır gücünü korumuş olması da herhalde açıklanması gereken bir olaydır. Üretim biçimleri birbirini izlediği halde, dinsel düşünce ve duyguların yüzlerce yıldır gücünü korumuş olması da herhalde açıklanması gereken bir olaydır.

SORU- Marksizm'e nasıl yaklaşmak gerekiyor öyleyse?

AYBAR- Marks'ın öğretisinde kalın çizgideki bilimsel açıklamaların, ayrıntıları kavrayacak biçimde ince çizgiye getirilmesi gerekiyor.

SORU- Artık-değer teorisini nasıl yorumluyorsunuz?

AYBAR- Artık-değer teorisi, Marks'ın bilimsel öğretisinin ana direğidir. Yapıtın bilimselliği tümüyle bu teoriden kaynaklanır dense yanlış olmaz. Sömürü ilk kez bu değer ve artık-değer teorisi ile bilimsel olarak açıklanmıştır. Gerçi son zamanlarda iki ünlü Marksist bilim adamı, **Baran** ile **Sweezy**, analizlerinde artık-değer ve ücretli emek kavramlarını kullanmayacaklarını, **artık-değer** yerine, **artık** ya da **üst-artık**(surplus), **ücretli emek** yerine de **bağımlı emek**(travail dependant) kav-

ramlarını kullanacaklarını belirttiler. Ve savaş sonrası Amerikan kapitalizminin sorunlarını bu kavramlarla çözme olanağının olmadığını söylediler.

SORU- Daha başka eleştiriler de olmuştu...

AYBAR- Evet. Maurice Dobb da, Marks'ın değeri fiyata çevirmek için tuttuğu yolu yanlış buldu. Ama ne Sweezy, ne Baran, ne Dobb, analizlerinde Marks'ı izlemekten geri kalmadılar.

Coletti de en çok buna kızıyor.

Diyor ki, *"Marks'ı eleştirmek haklan; ama Marksizm'in orta direği olan artık-değer ve değer teorilerini yadsıdıktan sonra, sanki hiçbir şey olmamış gibi davranmalan, Marks'a dayalı analizler yapmalan kabul edilemez."*

SORU- Coletti de Marks'ın diyalektik maddeciliğine karşı çıkmıyor mu?

AYBAR- Çıkıyor. Ancak ondan kaynaklanan tarihsel maddecilik için bir şey söylemiyor.

Oysa asıl sorun da tarihsel maddecilik. Çünkü Marksizm, tarih ve ekonomi ile ilgili.

SORU- Artık-değer konusunda sizin görüşünüz nedir?

AYBAR- Yüz yılı aşkın bir zamandır, burjuva ekonomistleri bu teoriyi eleştiriyorlar.

SORU- Bazı Marksistler de...

AYBAR- Evet bazı Marksistler de... Ama bugüne dek hiç kimse, sömürüyü bilimsel biçimde açıklayan bu teorinin yerine, daha geçerli bir başka teori koyamamıştır. Marks'ın teorisi, hâlâ sömürüyü bilimsel olarak açıklayan biricik teoridir: Tarihsel maddecilik.

SORU- Marks, diyalektikten, önce nerede ve hangi bağlamda söz etmiş?

AYBAR- Marks tarih teorisini açıkladığı zaman **Alman İdeolojisi**'nde diyalektikten hiç söz etmemiştir. İdeoloji'den 14 yıl sonra yazdığı **Politik Ekonominin Eleştirisine Katkı**'nın önsözünde de diyalektikten söz etmiyor. Buna karşılık **Kapital**'in Almanca ikinci baskısının son sözünde Hegel'e hayranlığını dile getiriyor ve yönteminin, mistisizmden arındırılmış diyalektik olduğunu açıklıyor. **Le Kapital**, L. 1, T.L. P 28-30, Ed. Social, 1948.

Alman İdeolojisi'nden bir yıl önce yazdığı **Politik Ekonomi ve Felsefe** adlı kitapta ise, *"Hegel'in fenomolojisinin büyük önemi, olumsuzluğu, belirleyici ve yaratıcı bir ilke olarak açıklamış olmasından ileri gelmektedi"*, diye yazıyor.

SORU- Kaynak?

AYBAR- Karl Marks. **Oeuvres Philosouhiques**, Y. 6, P 69, Costes Ed. 1937.

SORU- Yani diyalektiğin yeri...

AYBAR- Marks'ın teorisinde, görüldüğü gibi, diyalektiğin yeri, konusu zor, karmaşık bir sorundur.

SORU- Marks'ın diyalektik konusunda derin tahlilleri yok mu?

AYBAR- Marks'ın, Oeuvres Philosophiques'de (Y. 4, P 182-183. Costes Ed. 1937) yazdığı şu satırları aktarmak isterim:

"Gerçek uçlar arasında aracılık olamaz. Çünkü bunlar gerçek uçlar, gerçek karşıtlıklardır. Zaten bunların aracılığa da gereksinimleri yoktur. Çünkü karşıt yapılardadırlar. Ortak hiçbir yanları yoktur. Birbirlerini çağırmaz, birbirlerini tamamlamazlar. Birinin ötekine yakınlığı, gereksinmesi, öncelemesi yoktur."

SORU- Coletti'nin düşünceleri de böyle değil miydi?

AYBAR- Coletti'nin dediği gibi Marks, diyalektik çelişki ile gerçek karşıtlığın ayrı şeyler olduğunu görmüştür.

Ama sorun bundan sonra başlıyor.

Marks: *"Gerçek uçlar arasında aracılık olmaz, çünkü bunlar gerçek uçlar, gerçek karşıtlardır"* diyor. Gerçek uçlar, yani gerçek varlıklar, gerçek **güçler** arasında **aracılık** yoktur. Bunlar çağrışmazlar. Birbirlerine gereksinme duymazlar, diyen Marks'ın diyalektik maddeciliği yadsımış olması düşünülemeyeceğine göre bu sözleri nasıl yorumlamak gerekir? Herhalde Coletti'nin söyledikleri yeterli değil.

Yani, Marks, gerçek karşıtlıkla diyalektik çelişkinin başka şeyler olduğunu görmüştür, demek sorunu çözmüyor.

Marks, daha sonra şunları yazıyor:

"Kuzey kutbu ile güney kutbu birbirlerini çekiyor. Kadın seksi de erkek seksini çekiyor diye bize karşı çıkılabilir. Oysa kuzey kutbu da, güney kutbu da kutuptur. Cevherleri aynıdır, özdeştir. Keza kadın seksi de erkek seksi de, her ikisi de insan seksidir. Kuzey ile güney de aynı tozun, aynı cevherin karşıt belirlemeleri-

dir. Bu örneklerde gerçek uçlar, kutup ve kutup olmayan karşıtlığıdır. İnsan seksi ve insancıl olmayan sekstir."

Aynı kitap, sayfa 183-184.

Marks, hemen sonra şunları ekliyor:

"Bir varlığın içindeki aynımlar, bir yandan bunun somutlaşmış soyutlamaları ile karıştırılıyor. Bir yandan da birbirini gerçekten dışlayan varlıkların karşıtlığı ile karıştırılıyor. (...) Tek bir varlığın içindeki uçlar, gerçek görünmekle beraber, bunlar birbirlerine göre gerçek birer uç değildir. Biri ötekinin alanına girmiştir. Gerçek uçların karşıtlığı ise bambaşkadır. Burada varlığın gerçek ikiliği yoktur."

SORU- Siz nasıl yorumluyorsunuz bunu?

AYBAR- Görülüyor ki, Marks bir **tümün** uçları arasındaki karşıtlığın, **gerçek uçlar** yani birbirine bağlı olamayan iki varlık arasındaki karşıtlıkla karıştırılmasından yakınıyor Marks. Kuzey ve güney kutuplarının birbirlerini çekmesini; kadın seksi ile erkek seksinin birbirini çekmesini ileri sürenlere, bunların **gerçek uçlar** olmadığı yanıtını veriyor. Oysa her iki olay, doğa yasalarının bir gereği. Böylece Marks, bu iki doğal olayın diyalektik ilişki içinde bulunduğu örneğini verirken, aynı zamanda **gerçek uçlar** arasındaki karşıtlığın doğadaki biricik ilişki biçimi olmadığını da anlatmış oluyor. Demek ki Marks'ta, diyalektik yapı ve devinim varlığın tümüne egemen değil. **Gerçek** uçların **gerçek karşıtlığından** başka, bir **tümün uçları** arasında diyalektik ilişki ve çelişki de var.

Yani diyalektik egemen değil.

SORU- Doğa diyalektiğinden hiç söz etmez mi Marks?

AYBAR- Sözünü ettiğim alıntı Marks'ın eski bir yapıtından alınmıştır. **Hegel'in Devlet Felsefesinin Eleştirisi**. 1841-1842. Otuz yıl sonra Engels, tasarladığı doğa diyalektiğinin ana çizgilerini Marks'a sunuyor bir mektupla. Ne düşündüğünü soruyor.

SORU- Burada söz etmiş olamaz mı?

AYBAR- Marks bu konuda ne düşündüğünü elbet Engels'e açıklamıştır. Ama bu konuda elde yayın yok. Marks kendi diyalektiğine **maddeci diyalektik** demekle yetindi. Tarih ve ekonomi üzerindeki çalışmalarında bu yöntemi kullandı; yorumları, açıklamaları, diyalektik ilkeler doğrultusunda oldu.

Ancak doğa diyalektiği konusunda görüş bildirdiğini ben bilmiyorum. Maddeci diyalektiği bilimsel bir felsefe, genel bir kaynak olarak savundu. Bundan dolayı da Engels'in girişimine karşı çıktığını sanmıyorum.

SORU- Neydi bu girişim?

AYBAR- Engels, 1883'de yazdığı mektuba bir de not eklemiş ve doğa diyalektiği konusundaki görüşlerinin kimseye açıklanmamasını istemişti. Girişim, bu konudaki çalışmalarıydı. *"Şu şeytan İngilizlerden birinin doğa diyalektiği hakkındaki görüşlerimi çalmalarından korkuyorum"* demişti.

Engels bu kitabı bir türlü tamamlayamadı. Doğa diyalektiği hakkında yazdıkları ölümünden çok sonra, 1925 yılında Sovyetler Birliği'nde yayınlandı.

SORU- Engels, doğa diyalektiği konusundaki görüşlerini daha önce açıklamamamış mıydı?

AYBAR- Açıklamıştı. **Anti Dühring** de özet olarak.. Engels, ikinci baskı için yazdığı önsözde, yazdıklarını Marks'a okuduğunu ve ekonomi üzerindeki bölümü de Marks'ın kaleme aldığını belirtiyor. Burada Engels, **doğa diyalektiği** hakkındaki görüşlerini Marks'ın da paylaştığını söylemek istiyor. Ama Marks'ın bu konuda bir yazısına rastlamış değiliz. Yani, doğanın diyalektik yapıda olduğu görüşünün bilimce kanıtlandığını savunan bir açıklamasını bilmiyoruz Marks'ın.

SORU- Görüş açıklamaması, Engels'in bu görüşlerine katılmıyor anlamı çıkar mı?

AYBAR- Çıkmaz tabii. Marks bu konuda bir inceleme, bir araştırma yapmamıştır. Çıkan sonuç bu. Diyalektiği ayakları üstüne bastırdığını söyleyen Marks'ın, Engels'in doğa diyalektiği hakkındakl görüşlerine karşı olması düşünülemez.

Engels, **Doğanın Diyalektiği** kitabında, *"Diyalektiğin yasaları, doğanın ve toplumun tarihinden çıkartılmıştır. Bunlar, bu iki alandaki tarihsel gelişmenin ve insan aklının genel yasalarıdır"* derken, henüz doğrulanmamış bir varsayımı kesin bir yasa olarak açıklıyor ve adeta yıllar sonra Sovyetler Birliği'ndeki diyalektik ve bilim konusundaki temelsiz genellemeye yeşil ışık yakıyordu!

SORU- Burada bir soru aklıma geliyor. Toplumsal olayların diyalektik olarak geliştiği görüşü ya da savı da mı yanlıştır?

AYBAR- Daha önce belirttik. Örneğin Sartre böyle bir görüşü savunuyor. Devinimin doğada ve toplumda ayrı biçimlerde gelişmesi, temelde aynı yasalara bağlanması, bize pek sağlıklı bir yaklaşım olarak görünmüyor.

Hele sosyal olaylara bu inançla yaklaşılmasının, değerlendirme ve açıklamaların bu inancın ışığında yapılmasının, sonuçları çarpıtacağını düşünüyoruz. Öyle bir yakıaşımda, olaylar hakem olmaktan çıkıyor. Adeta **sistemi** doğrulamaya zorlanıyor. Olaylara, tarihsel maddeciliğin bir varsayım olduğu düşüncesi ile bakılmıyor. Olayların bu teoriyi doğrulamayabileceği bilinci ile davranılsa daha güvenilir, daha doğru sonuçlar elde edilebileceğine inanıyoruz.

Demek istediğim, olaylara önyargı ile yaklaşılmamasıdır. Bilim çalışmalarında varsayımın doğrulanması için zorlama yapılmaz. Yapan çıksa da sonuç alamaz.

Komünist dünya dışında tarihsel maddeciliğe karşı çıkanların sayısı az değil. Onlara **burjuva** demek bize bir şey kazandırmıyor.

Proletarya ve burjuvaziyi ele alalım: Bunlar ayrı ufuklardan gelmekle birlikte, tarih sahnesine yan yana çıkmışlardır. Kapitalist üretim biçiminin, çıkarları kesin olarak karşıt olan başlıca iki sınıfı... Bunlar kapitalist tümlemenin iki ucudur. Gene bir bakıma birbirlerine gereksinmeleri var bu üretim biçimi içinde. Ama her ikisi de olumlu varlıklar. Aralarındaki karşıtlık, diyalektik bir çelişki mi? Yoksa gerçek uçlar arasında bir karşıtlık mı?

Proletarya-burjuvazi arasındaki ilişkinin (A/hayır-A) biçiminde iki ucun da olumsuz bir ilişki olduğu söylenemez. Her ikisi de gerçek birer varlık; tek başına tanımlanabilen varlıklar. İşçi sınıfını burjuvaziye gönderme yaparak tanımlamıyoruz. Daha açık ifade ile işçi sınıfını burjuvazinin yardımı ile, burjuvaziyi de işçi sınıfının yardımı ile kavramıyoruz. Ayrı bir sosyal sınıf bunlar. Aralarındaki karşıtlık da gerçek karşıtlıkı

SORU- Mantıksal karşıtlık değil?

AYBAR- Gerçek karşıtlık.

SORU- Hegel diyalektiğinin temeli mantık değil midir?

AYBAR- Hegel, diyalektiğin yasalarını akıldan üretti. Aklın yerine maddeyi koyarsak her şey yoluna girer, demek sorunu çözmez.

SORU- Ne yapmak gerek?

AYBAR- Diyalektik yasaların aklımızın dışında geçerli olup olmadığını, deneysel olarak kanıtlamak zorundayız. Diyalektiği bir teori ve irdeleme yöntemi olarak kullanırken, teorimizi ve yöntemimizi olayların savından geçireceğiz. Yani olayları diyalektiğe göre değil, diyalektiği olaylara göre değerlendireceğiz. Oysa Marksistlerin çoğu, diyalektiğin geçerliği sanki kanıtlanmış, gerçeği yansıtan birer teoriye sahiplermiş gibi davranıyorlar. Engel olsun, Lenin olsun, diyalektiğin bilimsel araştırmalara ışık tutacağı kanısındadırlar. Marks da pek farklı düşünmüyor. Görülüyor ki, sorun ister doğa olaylarının irdelenmesinde olsun, ister sosyal olayların irdelenmesinde olsun **karşıtların iç içeliği ve olumsuzluk** ilkelerinin gerçekliği sorunudur. Yani Hegel yasalarının gerçekliğinin ve geçerliliğinin kanıtlanması sorunu...

SORU- Diyalektik, sosyalist ülkelerde aklın ve genel yasaların bilimi olarak tanımlanıyor...

AYBAR- Evet. Diyalektiğin bilime ışık tutan bir genel bilim olduğu, inanç ve inatla yineleniyor. Ama bu yaklaşım, sorunların hiçbirine çözüm getirmemiştir. Marks, Kapital'in Almanca ikinci baskısının önsözünde şöyle der:

" Devrimi özünde kavrayan diyalektiğin hiçbir şeyden korkusu yoktur. Çünkü diyalektiğin esası elşetiridir, ihtilaldir."

Kaynak: **Le Capital**, L. 1, T.İ.P. 29.

Her şeyi eleştiren, eleştirinin devinimin gereği olduğuna inanan devrimci bir teorinin kendisini eleştirinin dışında tutması elbet olanaksızdır. Oysa iktidarların resmi doktrini olan diyalektiğin, sosyalist ülkelerde eleştirilmesi olanaksızdır. Yöneticiler bu konuda da tekele sahiptirler. Diyalektik maddecilik ve tarihsel maddecilik ile ilgili görüş bildirmek merkez komitesinin yetkisi içindedir. Stalin döneminde bu yetki Stalin'e aitti.

Teori, son derece önemli, yaşamsal bir konudur. Çünkü aslında işçi sınıfı adına merkez komitesinin yürüttüğü iktidara ışık tutan, bilimdir, yani diyalektiktir. Şu halde bunun eleştirilmesi, son çözümde, işçi sınıfı diktatörlüğüne karşı çıkmak olur. Proletarya diktatörlüğü, gücünü tarihsel maddecilikten, yani diyalektiğin karşı konulmaz yasalarından almaktadır. Stalin döneminde kimi konuların diyalektik açılardan değerlendiril-

mesi, olaylara neden olmuştur. Dil sorunu, felsefe sorunu, Lysenko olayı... Hepsi de o günlerede **halkların babası, dahi önder** diye tanıtılan Stalin'in buyrukları doğrultusunda çözülmüştür.

SORU- Marksizm'in bir **klişe**ye dönüşmesinden yakınıyorsunuz her halde...

AYBAR- Demin anlattığım gibi, bu olaylar yaşandıktan sonra Marksizm'in bilimselliği konusunda çok uyanık olmak zorundayız. Diyalektiğin bir takım sorunları olduğunu biliyoruz. Bunlar çözüm bekleyen önemli sorunlar. Klişelerin hiçbir şeye yaramadığı ortadadır

SORU- Marks'ın bilimsel diyebileceğimiz görüşleri yok mu?

AYBAR- Marks, bilimsel değerde kimi teoriler ortaya koymuştur. Değer ve artık-değer teorisi bunların başında gelir. Üretici güçlerin hızla gelişmesinin, teknik ilerlemenin tarihsel gelişmenin nedeni olduğu hakkındaki teori de bilimsel niteliktedir. Ayrıca üretici güçlerin gelişmesi sonucunda, üretim ilişkilerinin ve toplumun üst yapısının devrimsel olarak değiştiği, toplumun daha ileri bir üretim biçimine geçtiği konusundaki teori de -kalın çizgide- bilimsel bir teoridir. Ancak bu kalın çizginin, ince çizgilere getirilmesi, bilimsellik bakımından zorunlu görünmektedir.

SORU- Niçin?

AYBAR- Çünkü, örneğin bu teori, antik Yunan uygarlığının yüksek düzeyde bir uygarlık oluşunu açıklamaya yetmiyor. Köle rejiminin ilkel üretici güçlerinin, sanatta, felsefede, politik rejimler konusunda, Yunan mucizesinin doğuşuna nasıl neden olabileceğini açıklamak olanaklı değildir.

Bunu Marks'ın kendisi de görmüştür. Kaynak: Grundrisse. T.I, P: 40. Altyapı-üstyapı ilişkilerinin herhalde, çok daha işlenmesi gerekiyor.

SORU- Marks, sınıfların varlığını burjuva ideologların ortaya attığını yazmaz mı?

AYBAR- Sosyal sınıflar ve sınıflar arası savaşım, artık-değer teorisinin doğal sonucudur. Sosyal iş bölümü dolayısıyla, toplumda kimi insanların üretim araçlarının mülkiyetini ellerinde bulundurmaları ve kimi insanların da -ki büyük çoğunluğu oluştururlar- üretim araçlarına sahip olmadıkları için, üretim aracı sahiplerine emek güçlerini satarak yaşamlarını sürdürmek durumunda bulunmaları, tarihsel bir olgudur.

İşte bu olgu, Marks tarafından bulgulanmış, **sınıflar arası savaşım** bilimsel bir teori olarak işlenmiştir.

Marks, sosyal sınıfların varlığını ve savaşımlarını, kendisinden önce burjuva ekonomistlerinin ortaya attığını, bu olgunun ekonomik anatomisini de gene burjuva bilginlerinin çizdiğini yazar. Ve şunları ekler:

"Benim getirdiğim yenilik, 1.) sınıfların varlığının üretimin gelişmesinin belirli tarihsel evrelere bağlandığı, 2.) sınıf savaşının kaçınılmaz biçimde proletarya diktatörlüğüne yol açtığını, 3.) bu diktatörlüğün kendisini tüm sınıfların yok olmasını ve sınıfsız topluma geçişi temsil ettiğini kanıtlamaktadır."

Kaynak: **Marks-Engels Mektuplaşmaları**. Marks'ın Weydeneyer'e 5 Mart 1852 günlü mektubu, sayfa 62. Ed. Duprogre, 1971.

SORU- Proletarya diktatörlüğü konusu **Manifesto**'da daha çok işlenmez mi?

AYBAR- Manifesto, proletarya diktatörlüğü konusunda çok açık bilgiler veriyor.

Marks'ın Manifesto'da ve başka yapıtlarında konuya ilişkin açıklamalarından, proletarya diktatörlüğünün, emekçi yığınları için bir demokrasi olacağını, yönetimin emekçilerin elinde olacağını ve bir **öncüler diktatörlüğü** olmayacağını düşündüğü sonucunu çıkarıyoruz.

Ne yazık ki Marks, sınıflar konusunu işlemeden, yani yapıtının orta direği olan konudaki araştırmalarını yapamadan ölmüştür. Kapital'in son cildi, **Sınıflar** başlığı taşıyan bölümle son bulur. Ancak bu bölüm bir buçuk sayfadan ibarettir. Ve altında Engels'in şu notu vardır: *"El yazması burada bitiyor."*

SORU- Marksizm'in temelinde **yabancılaşma** olgusu yatar. Dilerseniz, burada yabancılaşma konusuna girelim.

AYBAR- Marks, yabancılaşmayı özel mülkiyetin yarattığını söyler. Marks, özel mülkiyete dayalı ilişkilerin genelleştirilmesi ile amaca varılmayacağını, yani herkesin özel mülk sahibi durumuna getirilmelerinin yabancılaşma sorununu çözemeyeceğini söyler. Ayrıca, kültürün ve yeteneklerin yadsınması gibi olumsuz sonuçlar doğuracağını ileri sürerek **buna kaba komünizm** der. Bu türden teori ve görüşlere karşı çıkar.

Marks kadınların ortak mal sayılması görüşünün de, bu doğrudan sahip olmak fizik duygusunun, yaşamın biricik amacı

olarak görülmesinden ileri geldiğini ileri sürerek şunları yazar Okuyorum:

"Kadın nasıl evlenme bağından kopanlarak genel fahişe durumuna getiriliyorsa, tıpkı bunun gibi, zenginler dünyası, yani insanın nesnel özü, özel mülk sahibi ile sınırlandırıcı evlilik bağları kopanlarak, toplulukla evrensel fahişelik durumuna geçiriliyor. İnsanın her alandaki kişiliğini yadsıyan bu komünizm, yadsımanın ta kendisi olan özel mülkiyetin tutarlı ve mantıklı sonucundan başka bir şey değildir." Kaynak: Karl Marx. Oeuvres Philosophiques, Tome Vi. Economie Politique et Philosophie. El yazmaları, PP 20, Costes Ed. 1937

Burada açıkça belirtildiği gibi sorun özel mülkiyetin yabancılaştırıcı, yoksullaştırıcı ilişkilerinin ortadan kaldırılmasıdır. Yoksa, kimi yazarların ileri sürdüğü gibi özel mülkiyeti genelleştirerek tüm insanları toplumun kölesi haline getirmek değildir.

SORU- Bu **kaba komünizm** konusunda Marks'ın düşüncelerini biraz daha yakından inceleyebilir miyiz?

AYBAR- Aynı yapıtında Marks düşüncelerini şöyle sürdürür:

*"Kaba komünizm, en alt düzeyde hizalandırma isteğinin gerçekleşmesidir. Özel mülkiyetin bu şekilde ortadan kaldırılmasının gerçek bir **sahip çıkma** olmadığını, dünyanın, kültürün, uygarlığın soyut olarak yadsıması ve doğaya aykırı düşen bu hareketle sadeliğe, gereksinmesiz yoksul insana, henüz özel mülkiyet düzenini aşamamış, hatta o düzeye henüz ulaşmamış insana dönülmesi pek açıkça kanıtlanmaktadır. Bu tür komünizmde topluluk, deneysel çalışmanın ortak olması, ortak sermayeden ödenen, genel bir patron durumunda olan topluluk tarafından ödenen ücretin eşit olmasından ibarettir. İlişkinin iki yanı, temsili bir genellemeye yükseltilmiştir. Emek... Herşeyin ortaya konduğu bir belirleme olarak. Sermaye de herkesçe tanınmış genelleme ve topluluğun gücü olarak."*

Görülüyor ki Marks, toplumun insanı ezmesine, onun çeşitli yeteneklerinin bir hizaya indirgenmesine ve toplumun insan karşısında soyut ve üstün bir güç olarak çıkarılmasına kesinlikle karşıdır.

Aynı yapıtında *"Her şeyden önce kişinin karşısına toplumu, yeniden soyut bir varlık olarak çıkarmaktan kaçınmalı"* diyor

Sayfa 27.

SORU- Buradan günümüz sosyalizmi ile ilgili sonuçlar çıkarmak gerekmez mi?

AYBAR- Geliyorum bu sorunuza.

Marks, kapitalizmin yerini alacak toplum düzeninin, insanlığın o gün varmış olduğu kültür ve uygarlık düzeyini aşacağına inanıyordu. Zaten böyle bir hamlenin başka türlü gerçekleşmesi olanaksızdı. Sosyalizme geçilebilmesi için, kapitalist toplumun, ulaştığı düzeyden daha ileri gidemez hale gelmesi, üretici güçlerini artık geliştiremez duruma düşmesi gerekmekteydi. Marks bilimsel çalışmaları ve felsefi sistemi ile bunu kanıtlamak istemiştir.

SORU- Bugüne gelelim: Dünyada kapitalizm büsbütün yok olmuş mudur? Ya da gerilemiş midir?

AYBAR- Bugün tüm çelişkilerine karşın kapitalizmin, bilimde, teknolojide, hâlâ ayağını sürüyerek de olsa, ilerlediği yadsınmaz!

SORU- Ya sosyalist sistemler?

AYBAR- Henüz kapitalizm aşamasına tam ulaşmamış toplumlarda zorla gerçekleştirilen devrim ve sosyalizm kurma girişimlerinin Marks'ın düşüncelerinden çok uzak dikta modellerinden öteye geçmediği, insanların özlemlerine yanıt vermediği bir gerçektir.

SORU- Marks'ın öngördüğü insan, özgürlüğe nasıl kavuşacaktır?

AYBAR- Marks'ın felsefesi, insanın, yabancılaşmadan kurtularak, evrensel varlığını, evrenselce bulması, özgürlüğüne kavuşması için tarih boyunca verdiği ve vereceği savaşımın sistemleştirilmiş öyküsüdür.

SORU- Marksizm, bu anlamda, hiçbir sosyalist ülkede yerleşmedi mi?

AYBAR- Günümüzün sosyalist etiketli toplumlarının insanı, yabancılaşmış insanlığını sürdürüyor hâlâ. Özel mülkiyetin yerini kamu mülkiyeti almıştır. Belli başlı üretim araçları devletin malıdır. Ama bunları, halkın gerçekten seçmediği, denetleyemediği ve değiştiremeyeceği bir **bürokratlar sınıfı** yönetmekte, çalışma koşullarını onlar saptayıp dayatmakta; ulusal geliri onlar bölüştürmektedir. Yani, mülkiyet ilişkileri, **kaba** komünizmde olduğu gibi genelleştirilmiştir. Komünist partisi

yöneticileri, asker ve sivil bürokrasi, kullanım yetkisi bakımından mülkün yeni sahibi durumundadırlar.

SORU- Marks'taki **yabancılaşmış insan** kavramına dönelim. Nedir bu kavramın anlamı?

AYBAR- Marks, **Feuerbech Üzerine Tezler** adlı, Engels ile birlikte kaleme aldıkları açıklamada şunları söyler: *"İnsanın özü, tek başına ele alınan kişiye özgü soyut bir kavram değildir. Gerçekte bu, sosyal ilişkilerin tümüdür."*

Bu şu demektir:

İnsan, yaşadığı topluluk içinde, başka insanlarla kurup geliştirdiği ilişkiler içinde ve bu ilişkiler ile bir bütün olarak ele alınmalıdır. İnsan kavramı, böyle bir kavramdır. Yani insan kavramı, kişinin başka insanlarla ilişkilerini içeren karmaşık bir kavramdır. Ne var ki, insanın gerek başka insanlarla, gerek doğa ile ilişkileri serbestçe gelişmiyor. Toplumun üretim biçimi ve bunun yarattığı kurumlar, koşullar, bu ilişkilerin serbestçe gelişmesini engelliyor. İnsanların birbirlerine ters düşmelerine, birbirlerine yabancılaşmalarına yol açıyor. Sosyal iş bölümünün sonucu olarak, insanların çoğunluğu en doğal gereksinmelerini karşılayamaz hale düşüyor. Üretim ve değişim ilişkileri, insancıl ilişkilerin yerini alıyor ve insanlar arasındaki ilişkiler, insancıl niteliklerini yitirerek, üretimin ve değişimin (mübadele) koşulu haline geliyor. Artık insanların ilişkileri, insancıl özünden boşalmış, sadece üretimde ve değişteki rollerini yansıtan yabancılaşmış ilişkiler haline geliyor. Üretim koşulları, artık her şeye, tüm ilişkilere egemen oluyor.

Şu sözler Marks'ın:

"Yabancılaşma, geçimini sağlamak için gerekli olan araçların bir başkasına ait olması biçiminde karşımıza çıkıyor; yabancılaşma tüm istediğim şeylerin, başkasına ait ve benim için erişilmez şeyler olması biçiminde karşıma çıkıyor. Her şey yabancılaşmış biçimi ile karşıma çıkıyor ve nihayet yabancılaşma, insana düşman olan gücün, insancıl güce egemen olması biçiminde karşıma çıkıyor.

Bu sözlerim kapitalizm için de geçerlidir."

SORU- Marks'ta insanın yabancılaşmadan kurtularak kendini bulması süreci nasıl işlenir?

AYBAR- Marks, yabancılaşma teorisini kendinden öncekilerin ulaşamadığı bir zenginlikle işlemiş ve hümanizmasının orta direği haline getirmiştir. İnsanın kendini bulması süreci, Marks'ın yapıtında, **düşün**'ün gerçek ile barıştırılması amacıyla iç içe gelişir. Ve bu serüven Marks'ı *"felsefenin gerçekleşmesi ve ortadan kalkması ile olur"* yargısına götürür.

Hegel'in Hukuk Felsefesinin Eleştirisine yazdığı önsözde bu yargıya varan Marks'ın, *"felsefenin ortadan kaldırılarak gerçekleşmesi"*nden neyi amaçladığını da anlatmak gerekir.

Düşün ile gerçeği barıştırmak, Marks'ın genç yaşından beri amacı olmuştur 18 yaşındayken babasına yazdığı bir mektupta, *"**Düşünü**, gerçekte anyorum"* der.

Marks, gerçeğe dayanmayan **düşün** tartışmalarının boş bir uğraş olduğuna inanmaktadır. *"Felsefenin ortadan kaldırılması, gerçekleşmesi ile olacaktır"* tümcesini bu doğrultuda anlamak gerekir: **Düşünü** düşüncenin fildişi kulesinden kurtarıp, pratik gerçekler dünyasına maletmektedir. Düşün/gerçek ayrımını sadece felsefeden değil, aynı zamanda pratikten de silmektir. Böylece bilgi, varolan gerçeğin eleştirisine dönüşür. Böylece akıl yine de gerçeğin doğruluğunu ölçecektir. Ama bu ölçü, gerçeğin ölçütünde, mihenginde yapılacaktır.

Kısacası akıl yere basacaktır.

SORU- Marks, bu düşüncesini hangi yapıtında ileri sürmüştü?

AYBAR- **Feuerbach Üzerine Tezler**'de.

"Nesnel doğrunun insan aklının payına mı düştüğü sorusu, teorik bir sorun değil, pratik bir sorundur" diye yazar. 2 numaralı tez....

Doğrusu şaşırtıcı bir çözümdür bu. Düşün/varlık sorunu, felsefenin oldum olası temel sorunudur. Felsefenin iki kolu, idealizm ve materyalizm, bu sorundan kaynaklanır.

Kant, deneyüstü idealizmi ile dış dünyanın bilincimiz dışında varlığını kabul etmekle birlikte, bu **kendinde varlığın** bilinemeyeceğini ileri sürüyordu. Hegel ise dış dünyanın, tinin kendini dışlaması sonucunda ortaya çıktığını ve diyalektik hareketini sürdüren mutlak aklın dış dünyayı yadsıyarak en üst düzeyde kendine döndüğünü savlıyordu. Böylece diyalektik, **düşün/varlık** ikiliğini kaldırmıştı. Bundan böyle **oluş** serüvenini

insan aklına sürdürüyor. Ve akıl; din, sanat ve felsefe biçiminde **kendi bilinci**nin olgunluğuna varıyordu.

SORU- Kant böyle düşünüyordu. Ya Marks?

AYBAR- Marks ise somut insan gerçeğinden başlıyordu. İnsan, kişi olarak varlığını ve cinsel varlığını sürdürmek için üretiyordu. Üretimi ile kendisini **nesne** olarak dışlıyordu. İnsanın kendisi ve ürettiği şeyler, kendisi ve öteki insanlar için birer **nesne** idi.

Marks, Ouevres Philosophiques, Tome, vi, Economie Politique et Philosphie, (PP. 76-77, Costes, Paris 1937) adlı yapıtında bu konuda şunları söyler. Okuyorum:

"İnsan nesnel, gövdesi olan, yaşayan, doğal güçleri bulunan, duyarlı ve gerçek bir varlıktır demek, varlığının nesnesi olarak, gerçek ve duyarlı nesnelere sahiptir, demektir. Nesnel, doğal, duygun olmakla, nesneye, doğaya, kendi dışında duygunluğa sahip olmak; ya da kendisi nesne, doğa, duyu olmak aynı şeydir."

Devam ediyor, okuyorum:

"Doğası kendi dışında olmayan bir varlık, doğal bir varlık değildir. Doğanın varlığına katılmayan bir varlıktır. Kendi dışında bir nesnesi olmayan bir varlık, nesnel bir varlık değildir. Kendisi üçüncü bir varlık için nesne olmayan bir varlık, varlık olarak nesnesi olmayan bir şeydir. Yani nesnel olmayan, nesnel anlam taşımayan bir varlıktır. Nesnel olmayan bir varlık ise varlık değildir."

SORU- Yabancılaşmada, insanın yarattığı değerler, oluşturduğu ilişkiler, bir süreç içinde kendisini ezen bir güce dönüşür, değil mi?

AYBAR- İnsan yaşamını sağlayacak koşulları kendisi yaratır. İnsan kendi kendini üretmiştir. Kendi kendini üreten insan kendi varlığını dışlar, kendi dışında nesneldir. Üretilen şey, insandan, üreten insandan bağımsız bir nitelik alır. Bu, ilkel insan topluluklarında bir tehlike yaratmaz.

SORU- Özel mülkiyet ve iş bölümü arttıkça yabancılaşma da artıyor...

AYBAR- Evet, artıyor. İnsanın yaratıcı gücü, öz etkinliği, özel mülkiyet ve iş bölümü arttıkça, kendisini ezen yabancı bir güç haline dönüşür. Soyal yaşamın koşulları, insanın denetiminden dışarı çıkar. İnsan yabancılaşır. Ürettiği şeyler, emeği ve insanlığı, insana yabancı olur. Marks, yabancılaşmanın insanı

her bakımdan nasıl yoksullaştırdığını, insanlığından ettiğini etkileyici ve edebiyat dozu yüksek bir üslup ile gözler önüne serer. Çevresi ile iç içe, insanlığını üreten ve fiilen pratikte insanlığını kazanan bir varlık olan insan, kendini mal olarak üreten bir varlığa dönüşür. Duyuları, ona dünyayı açan, onu dünya ile, toplum ile, öteki insanlarla bütünleştiren duyuları körleşir.

Marks, *"İnsanlığın tüm fizik ve düşünsel duyularının, yeteneklerinin yabancılaştığı, sadece sahip olmak duygusuna dönüştüğü görülür"* diyor. Demin sözünü ettiğim yapıtında. Sayfa 29-30

SORU- Yani *"İnsan insanın kurdudur"* kuralı egemen...

AYBAR- İnsanlığı yok eden güçler, insanlık güçlerine egemen olur.

İnsanlığı yok eden güçleri de insan yaratır. Ne var ki insanı kendine yabancılaştıran bu koşulları yaratan tarih, bunların ortadan kaldırılmasına olanak veren koşulları da yaratmaktadır. Demek her şeyi yapan, tarih, yani yaşam koşulları... Yabancılaşmayı koşullar getiriyor, yabancılaşmayı yok edecek ortamı da yine koşullar hazırlıyor.

SORU- Yabancılaşmayı doğuran koşullar nelerdir?

AYBAR- Özel mülkiyettir; iş bölümüdür, sermayedir. Yabancılaşmayı yok edecek koşulları yaratacak olan etmen ise, yabancılaşmayı yaratan koşulların yarattığı güç, işçi sınıfıdır... Özel mülkiyet ve iş bölümü insanı, insana yabancılaştırıyor.

SORU- Ancak iş burada noktalanmıyor.

AYBAR- Noktalanmıyor. Emeği ile tüm zenginlikleri yarattığı halde kendisi gittikçe yoksullaşan, yabancılaşan insan, emekçi; işçi sınıfı olarak örgütleniyor. Sınıf olarak varlığının ve tarihsel görevinin bilincine ulaşıyor.

Ve de bilinçli mücadelesi ile özel mülkiyeti ve onun yarattığı yabancılaşmayı yok ediyor. Ve insan, evrensel varlığına, evrenselce sahip çıkarak, insanlığına, tümel insan olarak, en üst düzeyde yeniden kavuşuyor.

SORU- Kuramsal olarak tabii.

AYBAR- Evet, kuram böyle. Marks, biraz önce sözünü ettiğim yapıtında bu görüşlerini şöyle açıklıyor. Sayfa 30-31. Okuyorum:

"Şu halde özel mülkiyetin ortadan kalkması, insanın tüm duyu ve özgürlüklerinin tam anlamıyla kurtuluşu demektir.

Kurtuluşu demektir, çünkü, bu nitelik ve duyular gerek subjektif, gerek objektif anlamda artık insancıl olmuşlardır.

Göz, insan gözü olmuştur; nesnesi insandan insana yönelik, sosyal ve insancı bir nesne olunca, duyular, pratikte, doğrudan doğruya, bir çeşit nazariyeci haline gelmişlerdir. Artık duyular, **şeyler**, *aşk için, şeylerin aşkı için yönelmektedir. Ve de şeyler, kendileriyle ve insanla, insan da şeylerle, nesnel, insancıl bir ilişkiye dönüşmüştür. Gereksinim ya da tin, artık bencil doğasını, niteliğini yitirmiş, doğa da basit yararlılığını yitirmiştir. Yararlılık, insana yararlılık haline geldiği için... Bunun yanı sıra, başka insanların duyu ve akılları, benim de sahip çıktığım şeyler olur. Bu doğrudan organlar dışında, sosyal organlar oluşur toplumda. Örneğin başkaları ile birlikte hareket etmek, toplumsal bir yaşam gösterisi, insan yaşamına sahip çıkma biçimi haline gelmiştir."*

SORU- *"Felsefenin pratikte gerçekleştirilerek sona ermesi"* burada gündeme geliyor her halde...

AYBAR- Evet, burada... Sermaye-emek çelişkisinde taraflardan biri olan işçi sınıfı, özel mülkiyeti kaldıracak ve böylece yabancılaşmaya pratik biçimde son vermiş olacaktır. Bu arada felsefe de gerçekleşmiş olacağından, o da son bulacaktır. Aslına bakılırsa, işçi sınıfını bilinçlendiren, felsefe olduğu için yabancılaşmanın ortadan kalkmasına etmen olan, asıl odur. Marks'ın felsefesinde somut insanın, çevresi ile ilişkiler içinde yabancılaşmayı ortadan kaldırıp, tümel varlığına kavuşacak olan insanın, orta direk halinde olduğunu biliyoruz.

SORU- Buradan çıkardığınız bir sonuç var mı?

AYBAR- Var. O da şu. Marks'ın bu düşünceleri, kurulacak sosyalist düzenin, insan hak ve özgürlüklerine dayalı demokratik bir düzen olacağına, en azından Marks'ın düşüncesinde sosyalizmin gerçekten demokratik bir rejim olduğuna önemli bir işarettir. Kaldı ki Marks, Manifesto'da işçi sınıfının ilk görevinin demokrasiyi fethetmek olduğunu vurgulamaktadır.

SORU- Peki. Marks'ın bu düşünceleri pratikte gerçekleşti mi? Marksizm, demokratik düzenler getirdi mi? Sanırım işin düğüm noktası burada.

AYBAR- Marks, yaşamı boyunca, gerçek ile düşünün, gerçekten bütünleşmesi için uğraştı. Didindi. Bundan dolayıdır ki, felsefesinin gerçekleşmesini Marks, proletaryanın ortadan

kalkmasına, proletaryanın ortadan kalkmasını da felsefenin gerçekleşmesine bağlamıştır. Yani, yabancılaşma ve yabancılaşma dolayısıyla insanın kendini gerçekleştirmesi, adeta bir odak noktası olan proletarya eliyle ve proletaryanın kendini yok etmesi ile gerçekleşecekti.

SORU- Bu amaç gerçekleşti mi?

AYBAR- Tarihin gündeme getirdiği bu görevin yolunu, tarihsel maddecilik adı altında felsefe aydınlatıyor. Proletarya da devrime yürüyerek bu yolu açıyordu. Bu, Marks'ın kafasında proletaryanın aracısız...

SORU- Öncüler olmadan mı?

AYBAR- Evet, proletaryanın aracısız, doğrudan doğruya gerçekleştireceği bir adım, yani teoriye göre tarihin kendisi...

Oysa bu felsefe-proletarya diyalektiği, sonradan felsefe-öncü diyalektiğine dönüştürüldü. Ve proletarya bir araç durumuna getirildi.

SORU- Bu felsefe-öncü diyalektiği, Leninizm ile geldi?..

AYBAR- Evet.

SORU- Marksizm'i ve Leninizm'i ayırt eden ölçüt, sizce, bu noktadan da kaynaklandı?..

AYBAR- Leninizm, örgütlenme biçimi olarak, bir burjuva modeli getirdi.

SORU- Bu anlamda, Leninizm ile Marksizm birbirlerine yabancı sistemlerdir, mi diyorsunuz?

AYBAR- Evet, öyle. Marksizm'in amacı ile Leninizm'in amacı çok ayrı.

SORU- Sizin Leninizm'e yönelttiğiniz eleştiriler, bu öncülük sorunundan kaynaklanıyor. Ancak, Marks da burjuva toplum düzeninin ihtilal ile devrileceğini savunmaz mı? Öncülük, böyle bir ihtilalda söz konusu olmaz mı?

AYBAR- Marks, burjuva düzeninin ihtilal ile devrileceğini savunur. Demokrasinin uzun zamandır uygulandığı ülkelerde, örneğin İngiltere'de işçi sınıfının seçimlerle de iktidara gelmesini olası görüyor. **Devrim** derken Marks'ın bir avuç profesyonel devrimcinin öncülüğünde güdümlü bir hareket düşünmediği vurgulanmalıdır. Devrim, adeta doğal bir harekettir ona göre. Çünkü Marks, kapitalizmden daha ileri bir toplum düzenine geçilebilmesi için üretici güçlerin alabildiğine gelişmesini

ve bu gelişmenin kurulu siyasal ve hukuksal düzence engellenmesini; ayrıca sosyalizmin maddesel yaşam koşullarının kapitalist toplum içinde filizlenmiş olmasını öngörür *"Emekçilerin kurtuluşu, doğrudan doğruya emekçilerin yapıtı olacaktır"* diyen Marks, işçilerin piyon olarak kullanılmasına kesinlikle karşıdır. Sistemi buna engeldir her şeyden önce. Marks'ın sisteminde devrim, bir yığınsal harekettir, bir dip dalgasıdır.

Marks ve Engels'in kafasındaki devrim hareketinin, bir avuç profesyonel ihtilalcinin başını çektiği fesat hareketeleri ile bir ilişkisi yoktur. Tekrar edeyim, sosyal çelişkilerin kaçınılmaz hale getirdiği bu dip dalgası, toplum yasasının bir gereğidir Marks'a göre.

Bu hareketin ikinci özelliği de böyle bir eylemin demokrasiyi gerçekleştirmesi, çoğunluğun egemenliğinde bir yönetime geçilmesini sağlamaktır. Manifesto'da deniliyor ki: *"İşçi devriminin ilk adımı* ***proletaryayı*** *egemen sınıf durumuna getirmek ve demokrasi rejimini fethetmektir."* Kaynak: Marks-Engels, **Le Manifeste Communist**, P 53, Rieder Ed. 1925.

SORU- Peki burada, proletarya, toplumu oluşturan çoğunluk olarak, yönetimi ele alacak görüşü mü belirtiyor?

AYBAR- Marks'ın öğretisinde **devrim** büyük çoğunluğu oluşturan emekçilerin işidir. Dolayısıyla devrimden sonra kurulacak yeni yönetim de büyük çoğunluğun elinde olacaktır.

SORU- Kuramsal olarak...

AYBAR- Teori böyle. Böyle bir devrim, burjuva mülkiyetine son vererek, insanı yabancılaşmadan kurtaracak, onu özgürleştirecektir.

Yani gerçek demokrasi, yani sosyalizm...

SORU- Bu anlamda demokrasi gerçekleşti mi?

AYBAR- Diyeceksiniz ki, örnekler meydanda

Daha önce zaman zaman bunun nedenlerini açıklamaya çalıştım. Rusya'nın elverişsiz koşullarının, ayrıca da ters bir örgütlenme biçiminin, bir burjuva örgütlenme biçiminin ortaklaşa yarattıkları bir sonuçtur bu.

SORU- Marks ve Engels, devrimi profesyonel devrimciler eliyle yapılacak bir ihtilal olayı gibi görenlerle bağdaşmaz diyorsunuz.

AYBAR- Bağdaşmazlar. Marks ve Engels, yaşamları boyunca devrime profesyonel öncülerin işidir diye bakanların kesinlikle karşılarına dikilmişlerdir. Anarşistlerin, blankistlerin karşılarına dikilmişlerdir. Marks ve Engels, bunlarla işbirliği yapmayı hep reddetmişlerdir. Bir avuç ihtilalcinin devleti ele geçirmesi ile sosyalist devrimi bir tutmanın temelden yanlışlığını her zaman vurgulamışlardır.

SORU- Devleti, profesyonel devrimcilerin öncülüğü ile ele geçirme düşüncesine karşılardı kuşkusuz. Marks ve Engels, **aydınların öncülüğü** konusuna hiç değinmemişler miydi?

AYBAR- Bu sorunuza, doğrudan doğruya Marks ve Engels'den alıntı yaparak yanıt vereyim.

Karl Marx-Engels, Corresponendce, p: 330-331. Ed. Du. Progres, 1871. Babel, Liebknecht, Bracke ve Arkadaşlarına Sirküler Mektup:

Diyorlar ki:

" Bu baylar, işçi sınıfı kendi öz gücüyle özgürlüğünü elde edemez. Edebilmesi için, işçi sınıfının, işçilere nelerin yaralı olacağını esas olarak öğrenmesi gerekir ki, bu da işçilerin bu bilgileri elde etmekle zaman ve olanağı olan okumuş, iyi niyetli burjuvaların buyruğu altına girmelerini zorunlu kılmaktadır, diyorlar. Kısacası bu söylediklerinin... (...) bize gelince, tüm geçmişimiz, önümüzde izlenecek tek bir yol olduğunu ortaya koymaktadır. Kırk yıla yakın bir süredir, sınıf mücadelesini, tarihin doğrudan motoru olduğunu savunduk, bu görüşü ön plana çıkardık. Özellikle burjuvazi ile proletarya arasındaki sınıf mücadelesini, sosyal devrimin en güçlü levyesi olarak gördük. Şu halde sınıf mücadelesini işçi sınıfı hareketinden silmeye çalışan kimselerle el ele yürümemiz olanaksızdır. Enternasyonali kurarken, onun savaş çağrısını açıkça belirttik. İşçi sınıfının kurtuluşu, işçi sınıfının kendi yapıtı olmalıdır, dedik..."

Marks ve Engels, her zaman, işçi sınıfını, tarihin itici gücü olarak görmüşlerdir. Kapitalizmin çelişkileri içinde başlıca karşıt güç durumunda olan işçi sınıfının, eylem içinde bilinçleneceğini, kendisi için sınıf haline geleceğini savunmuşlardır. İşçi sınıfının yöneticilik rolüne Marks'ın ne kadar önem verdiğini kavramak için, onun şu iki kitabını, **Fransa'da Sınıf Savaşımları** ve **Fransa'da Sivil Savaş** adlı kitaplarını dikkatle okumak gerekir. Birincisinden, sınıf analizlerinin ne olduğunu öğreniriz. İkincisi

de bize, işçi sınıfı iktidarının nasıl gerçek anlamda demokrasi olduğunu anlatır. Meslekten ordusuz, polissiz, bürokrasisiz bir yönetim; her işi emekçilerin yaptığı, güvenliği de, büro işlerini de emekçilerin üstlendiği bir halk toplumu...

SORU- Tam bir düş dünyası... Böylesine bir tek yönetim yok günümüzde. Ne oldu, ne de olabilir...

AYBAR- Marks böyle öngörüyor... Böyle bir yönetim. Her işi emekçilerin üstlendiği bir halk toplumu. Emekçilerin kendi aralarından seçtikleri temsilcilerden her an hesap sordukları, iş görmeyenleri hemen görevden aldıkları, en yüksek maaşın, en yüksek işçi ücretine eşit olduğu bir eşitlik ve kardeşlik rejimi...

SORU- Proletarya çoğunluğu oluşturacak, bu çoğunluk, kendi arasında, böyle bir rejim kuracak. Hayalci yanı ağır basan bir görüş. Böyle bir rejim hiç olmadı.

AYBAR- Yazdığı önsözünde Engels, proletarya diktatörlüğü denince ağzı köpürenlere şöyle seslenir: *"Bu diktatörlüğün ne olduğunu merak ediyorsanız baylar, Paris komününe bakın. Paris komünü bir proletarya diktatörlüğüydü."*

SORU- Bugün, çağdaş devlet yapısında herhalde böyle bir örnek olamaz.

AYBAR- Marks ve Engels, böyle düşünüyorlardı. Ne yazık ki, ikisi de bu düzenin kendine özgü bir örgütlenme biçimi olması gerektiğini görmediler. Görmüşlerse de vurgulamadılar. Örgüt biçimi, üretim biçimine, iş bölümüne sıkı sıkıya bağlıdır. Sömürü düzenlerinin, küçük bir azınlığın egemenliğini sağlamaya yarayan, o düzenin iş bölümünü gerçekleştiren merkezci örgüt modeli ile, emekçilerin, yani tabanın egemenliğini sağlayacak, sosyalist iş bölümüne uyan örgütlenme modelinin aynı olmayacağı kuşkusuzdur. Merkezci bir örgütlenme biçimi istemez. Bürokratik bir mekanizma yaratacak, emekçi yığınlarını küçük bir azınlığın boyunduruğuna sokacaktır. Nitekim de öyle oldu. Marks'ın bunun önemini gördüğü izlenimini veren kimi satırlar var; ama sosyalist örgütlenmeyi başlı başına bir sorun olarak ele almadığı ortadadır.

SORU- Marks ve Engels, enternasyonalizmin öncüleriydiler aynı zamanda. Teorilerini bir de bu açıdan değerlendirelim.

AYBAR- Öyledir. Uluslararası sınırları aşan kapitalizmin, bir dünya sistemi olması, işçi hareketinin de uluslararası bir hareket haline gelmesini zorunlu kılıyordu. Her ülkede işçiler, aynı

sorunlar ile karşı karşıyaydılar. Bu da uluslararası dayanışmayı zorunlu hale getiriyordu. Çalışanların uluslarası birliği (I'inci Enternasyonal) bu gereksinmenin ürünü oldu. Marks ve Engels, I'inci Enternasyonalin kurucu ve yöneticileri arasındaydılar. **Manifesto,** daha önce bir işçi örgütünün programı olarak ele alındı.

SORU- Kapitalizm, özünde enternasyonaldir, işçi sınıfı hareketi de bu yüzden karşıt güç olarak, enternasyonal olmak zorundadır görüşünü savunuyorlar. Burada ulusallık konusu da gündeme gelmez mi?

AYBAR- Marks, işçi sınıfının burjuvaziye karşı savaşımı, özünde, uluslararası niteliktedir. Çünkü, kapitalizm ve burjuvazi bir dünya gücüdür, der Ama, diye ekler Marks, işçilerin burjuvalara karşı savaşımı, ulusal sınırlar içinde yürütülecektir. İşçiler, önce kendi burjuvalarını yenmek zorundadırlar (Manifesto, s.39)

SORU- I'inci Enternasyonal'den bu yana dünya değişti. Yeni oluşumlar ortaya çıktı.

AYBAR- İşçilerin ilk uluslararası dayanışma örgütü hiçbir devletin etkisi altında değildi. Böyle bir etki kaynağı olacak, böyle bir örgütlenmeyi etkileyecek bir sosyalist devlet yoktu. Hepsi de burjuva devletleriydi. Ama 1917 Ekim devriminden sonra durum değişti. Sovyetler Birliği, uluslararası işçi hareketinin lideri olma savıyla ortaya çıktı ve kardeşçe bir dayanışma hareketi olan enternasyonalizm, Sovyetler'in ideolojik ve politik egemenliği altına girdi. (Enternasyonalizm) o günden sonra, kayıtsız-koşulsuz Sovyet çizgisini savunmak anlamına geldi. Bugün ise böyle bir örgüt yok. Sosyalist partiler enternasyonaline gelince, bu bir işçi kuruluşu gözü ile görülemez. Reformist ya da öyle görünen bir burjuva kuruluşudur sosyalist enternasyonal.

SORU- Marksist anlamda, enternasyonalizm gerçekleşmiş değil o halde...

AYBAR- Değil... Elbette, enternasyonalizm, işçi hareketinin hâlâ özünü oluşturur. Ama işçi sınıfları, burjuvaziye karşı savaşımlarını, ulusal sınırlar içinde ve kendi güçleri ile sürdürüyorlar.

SORU- Bunlar içinde Sovyet çizgisini ya da Pekin çizgisini savunanlar çıkmıyor mu?

AYBAR- Çıkıyor. Kimi Sovyet yanlısı. Kimi Çin yanlısı... 3'üncü Enternasyonal ve kominformdan arta kalan ve artık örgütsel olmayan alışkanlıkların, dolambaçlı yollardan zaman zaman ağırlık kazanması olasıdır.

SORU- Sovyet devrimi, sosyalistler arasında değer yargılarının değişmesine de yol açmadı mı?

AYBAR- Sovyet devrimi ve sonradan birbirlerini izleyen olaylar, kimi yargılarımızın değişmesi gereğini ortaya koymuştur. İşçiler, köylüler, kısacası emekçi halkın kendisi devrime katılmadan, devrim hareketinin dizginlerini emekçiler ele almadan, devrimin sonuca ulaşması, yani sosyalizmin tam demokratik bir rejim olarak kurulması kesinlikle olanaksızdır.

SORU- Kendilerine sosyalist ülke diyen ülkelerde sizin tanımladığınız anlamda bir sosyalizm yok sonucuna ulaşıyoruz.

AYBAR- Yok... Sosyalist etiketli ülkelerin hiçbirinde sosyalist demokrasi kurulmamıştır.

SORU- Peki, ülkemize dönelim. Bir kısım insanlar da sosyalizmin şiddet yolu ile kurulmasını isterler. Ne diyorsunuz bu görüşlere?

AYBAR- Türkiye'de son yıllarda yaşanılan genç devrimcilerin giriştikleri şiddet eylemlerinin sosyalist devrimlerle hiçbir ilgisi yoktur. Ayrıca bu gençlerin fark etmedikleri bir takım oyunlara alet edilmiş olmaları da olasıdır. Silahlı eylemler sol'un safdışı edilmesine yol açan askeri darbelere olanak sağlamıştır.

SORU- Ne gibi oyunlar olabilir bunlar?

AYBAR- Sovyetler Birliği bir süper devlet. ABD ile aynı silahları, aynı yöntemleri kullanıyor. Her ikisi de Ortadoğu'da başkaları aracılığı ile savaşıyor. Biz bu bölgenin kilit ülkelerinden biri ve belki en önemlisiyiz. ABD'nin topraklarımızda üsleri varç. ABD, TİP'in 1960'larda başlattığı ulusal bağımsızlık hareketinden hiç memnun değil, demokrasiye karşı. Amerikan yanlısı, Amerika'ya güven veren bir rejim kurulsun istiyor, demokrasi perdesi arkasında.

SORU- Peki Sovyetler?

AYBAR- Aslında demokrasiyi Sovyetler Birliği de istemiyor. Bağımsızlığı savunan TİP'e o da karşıydı. Kendisinden yana bir dikta rejimi kurulamayacağını da bildiği için, çeşitli terörist

grupçukların silahlı eylemlerini -en azından sempati ile- izliyor, ve belki de el altından destekliyordu. Yani her iki süper devlet de Türkiye'de solun, özellikle bağımsız solun güvencede olacağı, özgürce muhalefet yapacağı bir demokrasi ortamının kurulup, gelişmesine karşı. Meclis kürsüsünden, şu kadar metrekare yurt toprağı Amerikan egemenliği altındadır biçiminde konuşma yapmamızdan sonra, TİP'li milletvekilleri, Amerikan büyükelçiliğine çağrılmaz olmuşlardı. Birkaç yıl sonra, Çekoslovakya olayları dolayısıyla yaptığımız açıklama da, Sovyetler Birliği büyükelçiliğinin bizi boykot etmesine yol açtı. Bu olay bildiğimiz gerçeklerin bir kez daha su yüzüne çıkmasına vesile olmuştu.

SORU- Sosyalizmde bağımsızlık temel sorun...

AYBAR- Temel sorun. Sosyalistler için bağımsızlık temel sorun olmuştur. Biz sosyalizmi, kimsenin dümen suyuna girmeden kendi gücümüzle kuracağız. Süper devletlerin her ikisinden de aynı uzaklıkta olmaya gayret edeceğiz. Proletarya enternasyonalizmi, günümüzde ya Sovyetler'in, ya Çin'in buyruğuna girmek anlamına geliyor. Biz her iki yolu da reddediyoruz.

SORU- Peki, uluslararası kapitalizme karşı sosyalist ülkeler ile gerektiğinde bir dayanışma da olmaz mı?

AYBAR- Olur. Elbet ortak sorunlarımızı başka ülkelerin sosyalistleri ile tartışacağız. Ama kimsenin piyonu, uydusu olmadan; bağımsız ve eşit haklara sahip Türkiye sosyalistleri olarak. Bu bilinci, bu duyguyu, daha doğrusu bu kişiliği benimsemeden ne sosyalist olunur, ne devrimci... İlk koşul bağımsızlık...

SORU- Sayın Aybar, bu şiddet olgusu üzerinde biraz daha durmak istiyorum, izninizle. Marks ve Engels, yasal savaşım konusunu işlememişler miydi?

AYBAR- Engels, **Fransa'da Sınıf Savaşları**na yazdığı giriş yazısında, seçim sistemlerinin, işçi sınıfına neler kazandırdığını yazdıktan sonra, artık burjuvazinin, işçi partisinin yasal eylemlerinden daha çok çekinmeye başladıklarını yazar. Ve der ki, koşullar değişmiştir. Eski biçim ayaklanmaların, sokak savaşlarının, barikatların zamanı geçmiştir. Hayale kapılmayalım. Sokak savaşçılarının, isyancıların, ordu birlikleri karşısında zafer ka-

zanmaları artık çok zayıf bir ihtimaldir. Ordu birlikleri sokak savaşı taktiklerini öğrenmiş ve isyancılar, askerin gözünde, kışkırtıcı, soyguncu, toplumun dışladığı kişiler olarak görülmeye başlanmıştır. 1848'den sonra silahlar, barikatçılar için daha öldürücü hale gelmiştir. Elbet bu sokak savaşları olacaktır Ama şu iyi bilinmelidir ki, bundan böyle sokak savaşları, siviller için çok daha az elverişli, askerler için ise çok daha elverişli hale gelmiştir.

Engels, bu sözleri bağlarken soruyor: *"Acaba, şimdi anlaşılıyor mu, bizler sokağa dökülmeyince neden burjuvalar bizi korkaklıkla suçluyorlar?.."*

SORU- Bu görüşlere katılıyor musunuz?

AYBAR- O günden bu yana koşullar da çok değişti. Öyle, küçük terör grupları ile sonuç almak da olanaksız. Hem olanaksız, hem de bu tür eylemler kitle ile devrimciler arasındaki bağları da koparıyor.

Koşullar bugün, silahlı bir ayaklanmayı düşünenler için çok daha elverişsiz hale gelmiştir. Sadece silah üstünlüğü bakımından değil, yığınları silahlı ayaklanmaya sürükleyecek fesatçı örgütlerin polis tarafından çok önceden teşhis edilmesini sağlayacak çeşitli tekniklerin, yöntemlerin uygulanması, başarı şansını normal koşullarda hemen hemen sıfıra indirmiştir. Ancak, bunalım dönemlerinde, uluslararası gerginliklerde, silahlı eylemlere, şu veya bu oranda şans tanınabilir. Ama bu takdirde de süper devletlerden birinin oyununa gelmek olasılığı gözden uzak tutulamaz. Bir sosyalist devletin yardımlarından yararlanacağını düşünenler olabilir. Böyle bir operasyonun başarıya ulaştığı bir an için varsayılsa bile, bunun halkımıza sosyalizmi değil ancak bir dikta rejimini getireceği asla unutulmamalıdır.

SORU- Bu iş bir sabır işi...

AYBAR- İğne ile kuyu kazmayı, sabırlı ve akıllı olmayı öğrenmeden, sosyalist olunmayacağını, sosyalizme hizmet edilmeyeceğini bilmeliyiz.

SORU- Bu noktada sosyalizmin -kabaca da olsa- bir kısa tanımını yapar mısınız?

AYBAR- Sosyalizm, insanlık tarihinin kapitalizmden sonraki aşamasıdır; sonraki aşamanın üretim biçimidir. Üretim araçları

başta olmak üzere, sosyalizmde, ekonominin çarkları kamu yararına çalışır; özel mülkiyet ve girişimin yerini işçilerin, tüm emekçilerin, eylemli olarak söz ve karar sahibi oldukları kamu mülkiyeti alır. Böylece, insanın insan tarafından sömürülmesi son bulacak; insan yabancılaşmadan kurtulacaktır. Açıktır ki, bu, ancak siyasal iktidarın el değiştirmesinden sonra gerçekleştirilebilecek bir devrimdir. Burjuvazi, egemen sınıf olduğu sürece, ekonominin kamunun eline geçmesi olanaksızdır. Ne var ki, Ekim devrimini izleyen gelişmeler, üretim araçlarının kamulaştırılması, yabancılaşmanın sona ermesi ve sömürünün ortadan kalkması için yeterli olmuyor.

SORU- Bunu nasıl yorumluyorsunuz?

AYBAR- Sosyalist etiketli rejimlerde, işçiler, köylüler, emekçiler, gerçekten işin başında, yani yönetimde değiller. İktidarı onlar adına **profesyonel devrimciler,** yani partinin üst düzeyindeki yöneticiler kullanmaktadır. Hiçbir konuda emekçilerin söz sahibi oldukları, karar aldıkları görülmüyor. Proletarya diktatörlüğü -ne hikmetse- işçileri, köylüleri, emekçi halk yığınlarını edilgin hale getirmiştir. Oysa Marks ve Engels, işçi sınıfını devrimin motoru olarak görürler. Demokrasiyi fetheden, demokrasiyi tabana maleden işçi sınıfı, egemenliğini ilan edecektir. Yani işçi sınıfı, artık kimsenin boyunduruğunda değildir. İktidarı ele geçiren işçi sınıfı, politik egemenliğine dayanarak, burjuvazinin elindeki sermayeyi ve tüm üretim araçlarını alıp yavaş yavaş devletin elinde toplayacaktır, diyen Marks ve Engels hemen eklerler: *"Yani baskın sınıf olarak örgütlenmiş proletaryanın elinde"* diye vurgularlar. Yani devletin eline geçen sermaye ve üretim araçları, sosyal şeyler haline gelecek ve işçilerin, emekçilerin alacakları kararlarla şu ya da bu biçimde kullanılacaktır. Nitekim Paris komününde böyle olmuştur.

Peki nasıl olmuştur da Ekim devriminde işçi sınıfı ve emekçi yığınları ihtilalin vurucu güçleri oldukları halde bugün **edilgen** hale gelmişlerdir? Marksistler, namusluca bu sorunun yanıtını vermelidirler.

İşçilerin, köylülerin, emekçi yığınlarının, nasıl, hangi yoldan devre dışı bırakılacağını düşünelim. Bunun tek yanıtı, emekçilerin yönetime katılmasına olanak vermeden, onları kullanacak bir örgütlenme biçimi aracılığı ile emekçileri, tıpkı, ordudaki erler durumuna getirmektir.

Lenin işte bunu başarmıştır. Hem de amacının bu olduğunu dobra dobra söyleyerek. Lenin, devrimin önderliğini, işçi-aydın gözetmeden **profesyonel devrimcilere** vermiştir. Ve de bunları sağlayabilecek bir örgüt modeli yaratarak.

SORU- Bu bakımdan Marksizm ile Leninizm'in birbirleriyle çeliştiği kanısındasınız değil mi?

AYBAR- Tam öyle değil... Marks, *"Çalışanların kurtuluşu doğrudan doğruya kendi yapıtları olacaktır"* diyor. Ve özgürlük ülkesinin, dışarıdan dayatılmış zorunlu çalışmanın son bulduğu yerde başladığını vurgulayarak, olanaklı biricik özgürlüğün ancak sosyal insanın, yani ortak üreticilerin doğa ile alışverişlerini akla uygun biçimde sürdürmeleri, bunu birlikte denetlemeleri ve bu işi insan doğasına en yaraşır biçimde ve en az emek harcayarak başarmaları halinde kazanılacağını yazıyor.

Yine kaynak bildireyim: **Le Capital**, LIV. 3, T. 3, Pp. 198-199, Ed. Soc. 1960.

Sadece bu satırlar bile yanlışın nerede olduğunu, örgütlenme biçiminin ne olması gerektiğini pek açık olarak göstermektedir. Çalışma dışarıdan dayatılmış olmayacak, ortak üreticiler, yani sosyal insan, akla uygun, insan doğasına yaraşır biçimde doğa ile alışverişini sürdürecekler ve işleri birlikte denetleyeceklerdir... Özgürlük ülkesi, ancak böyle kurulur Marks'ın bu satırları, sosyalizm modelinin, merkezci, tepeden inmeci, kışla disiplinli bir biçimde olmayacağını ortaya koymaktadır.

SORU- Sayın Aybar, teoride her şey çok güzel görünür. Önemli olan **pratik**... Yaşanan hayat... O zaman somut gerçeğe, yaşanan olaylara yakından bakmamız gerekmez mi?

AYBAR- Şüphesiz gerekir.

Sosyalizmin geçiş denemeleri bizlere çok şey öğretti. Bu arada, kamulaştırmaların, sömürüyü kaldırmaya tek başına yeterli olmadığı ortaya çıktı. Görüldü ki, üretim araçları burjuvaların özel mülkiyeti olmaktan çıkarılınca, gerçi burjuva sınıfının egemenliği sona eriyor ama, sömürü ve baskı ortadan kalkmıyor. Çünkü kamulaştırılan üretim araçları, devleti yönetenlerin eline geçiyor. Elbet bunların mülkü olmuyor. Ne var ki, çalışma koşullarını bu yöneticiler saptadığından ve ulusal geliri yine bunlar bölüştürdüğünden, emekçilerin yarattığı artık-değer başkaları tarafından kullanılıyor. Ve böylece sömürü nesnel

olarak sürüyor! Toplum için kullanıldığı varsayılsa da sömürü sürüyor!

SORU- Artık-değer, sömürüde temel ölçüttür, diyorsunuz?..

AYBAR- Artık-değer, sadece üretim araçlarının mülkiyeti biçiminden ortaya çıkmıyor. Çalışan insan, emek gücüne biçilen değerden, yani aldığı ücretten kat kat fazla değer yaratıyor.

Bir adım daha atarak diyelim ki, üretim araçlarının kamulaştırılması, ne artık-değer üretimine, ne de bunun sömürüye dönüşmesine, kendiliğinden engel olamaz. Kamulaştırılan üretim araçlarının kullanımında, yaratılan artık-değerin kullanılımında, yani ulasal gelirin şu ya da bu yere yatırılmasında, emekçiler, planlama aşamasından başlayarak her aşamada, doğrudan doğruya söz ve karar sahibi olurlarsa, artık-değerin sömürüye dönüşmesi ancak o zaman önlenmiş olur. Emekçiler, devletin yönetimini doğrudan ellerine almadıkça, ne sömürü kalkar, ne baskı. Yani sosyalizme geçilmez. Nitekim de geçilmemiştir!

SORU- Leninizm'in, sosyalizmi getirmediği görüşünü savunuyorsunuz. Leninizm'in **model** olarak sosyalizmi getirmediğini, asıl sorunun da bu modelden kaynaklandığını ileri sürüyorsunuz. Peki ama nedir bu sosyalist düzen?

AYBAR- Son çözümde sosyalizmin gerçekleşmesi, tabanı, küçük bir azınlığın buyruğu altına sokmayacak bir örgütün kurulmasına bağlıdır. Emekçilerin seçmediği, denetleyemediği, değiştiremeyeceği bir oligarşi, devleti yönetmeye devam ettiği sürece ne sömürü kalkar, ne baskı.

İnanılmıştır ki, **bir operasyon** ile devleti ele geçirerek, üretim araçlarını kamulaştırmak, sosyalizme giden yolu açmak için yeterlidir. Bunun böyle olmadığı ortaya çıkmıştır. Sovyetler Birliği'nde ve öteki sosyalist etiketli devletlerde, emekçi halk yığınlarının, politika ve ekonomide bir rolü olmadığı bilinmektedir. Yönetim, halkın seçmediği, halkın denetleyemediği, yeni bir bürokrasinin elindedir.

Sosyalizm bir sivil toplum işidir. Toplumun büyük çoğunluğunu oluşturan emekçiler, kardeşçe yaşanılan, adaletli bir düzenin kurulacağına inanacaklardır. İçinde yaşadıkları düzenin adaletsizliğini, yaşanılmaz olduğunu, emekçiler olarak kavrayacaklardır. Bu adaletsizliğe ancak kendilerinin, emekçilerin son

vereceğine inanacaklardır. Böyle bir toplumsal bilinç olmadan sosyalizmin kurulması olanaksızdır.

SORU- Bu açıdan sosyalizm bir kültür sorunu mu oluyor?

AYBAR- Sosyalizm gerçekten bir kültür sorunudur. Lenin'in, *"Önce iktidarı alınız, kültürü sonra elde ederiz"* biçimindeki sözleri, olsa olsa emekçilerin gerçekten iktidara gelmeleri halinde denenecek bir yol olabilir. Çünkü emekçiler, iktidara gelebilmek için uzun ve zahmetli bir savaşımdan geçmiş olacaklarından, sosyalist kültürün ilk ürünlerini vermiş olacaklar Ve emekçiler geçekten iktidar olunca, sosyalist kültürün kök salıp gelişmesi, toplumsal yaşamın vazgeçilmez bir parçası olarak kendiliğinden gerçekleşecektir. Oysa profesyonel devrimcilerin, yığınları dışlayan gizli bir ihtilal örgütü ile iktidarı ele geçirmeleri durumunda, bu koşullar gerçekleşmiş olmayacağından, sosyalist kültürün tepeden inme buyruklarla ve adeta halka karşı gerçekleştirilmesine çalışılacaktır. Böyle bir hareket şimdiye kadar başarılı olmadı. Çünkü sosyalizm, maddesel ön koşulları yanı sıra, emekçilerin kendi kendilerini kurtarma hareketidir. Bir **oto-liberation** hareketidir. Sosyalizm için kestirme yol yoktur.

SORU- Sosyalizmi, şemalarla açıklayan görüşler var, onlara ne diyorsunuz?

AYBAR- Toplumda bir birikim olmadan sosyalizme geçilemez. Kimi durumlarda bu birikimin hızlandığına tanık olunur. Ve geçiş kolaylaşır. Ama hiçbir zaman sıfırdan geçilmez sosyalizme. Küçük burjuva ve bürokrat devrimcilerin **öncü**lüğünde emekçilerin iktidarına değil, kendi iktidarlarına yol açarlar. Ne sosyalist kültür, ne sosyalist dönüşümler yapay olarak yaratılır. Yaşamın akışını **şe**malara uydurma sevdasından ne kadar çabuk kurtulunursa, sosyalizme giden yol o kadar kısalır. Yaşam, **şe**malara sığmaz. Bu **şe**maların bilimselliği savının da gerçekle bir ilgisi yoktur. Bilim, bize bir davranışı dayatmaz. Doğruyu göstermekle yetinir. Ancak dinler ve ahlak dayatıcı olurlar. Oysa bilimsellik savında olan Marksist-Leninist'ler, belirli davranışları dayatma çabasındadırlar. Üstelik Marks'ın öğretisinin doğa bilimleri gibi, onlar kadar kesin bir öğreti olmadığını da unutmamak gerekir. Marks'ın tarih teorisi, gelişmenin kalın çizgilerini vermektedir.

SORU- Marksistler, dünyaya, bu görüşün penceresinden bakarlar ve Marksizm'in bir bilim olduğunu söylerler.

AYBAR- Marks'ın öğretisinin, tümüyle, yani tarih tezleri, ekonomisi, sosyolojisi ve bunların uygulanması olduğu ileri sürülen politikası ile bir bilim, doğa bilimleri gibi **dört başı mamur bir bilim** olduğunu ileri sürerler. Hatta diyalektik maddeciliği hem yöntem, hem bilim olarak gördüklerinden, Marksizm'in **bilimler bilimi** olduğunu söyleyecek kadar ileri gidiyorlar. Bu savlar gerçeği yansıtmaktan uzaktır.

Marks'ın öğretisi, 19. yüzyılın bilim düşüncesinden kaynaklanan bir girişim ürünüdür. Marks, sosyal olaylara bir bilim adamı gibi bakmak istemiş, toplumun da doğadakilere benzer yasaları bulunması varsayımından yola çıkarak, tarihsel gelişmeyi açıklayan kimi tezler ortaya atmıştır. Bunlar, kendi deyişiyle, insanlığın geçirdiği aşamaları kalın çizgi olarak tanımlamaya yaramaktadır. Ve yine Marks'ın ve Engels'in belirtikleri gibi bunlar, birer **ipucu** ve **yönerge** niteliğinde olup, yeni araştırmalar ve irdelemelerle derinleştirilmesi gereken bilgilerdir. Ve tarih, benzersiz olaylar zincirinden oluştuğu için her somut olayın ayrıca irdelenmesi gerekmektedir.

SORU- Marks, tarihsel gelişmeyi neden-sonuç ilişkisi içinde görmez mi?

AYBAR- Görür. Ama insanların içinde yaşadıkları bu serüvenin, doğa olayları ile aynı nitelikte bir olgu olmadığı da açıktır. İnsanlar, tarihi hem kendileri yaparlar, hem ona katlanırlar. Yaptıkları oranda bilimin dışındadırlar; katlandıkları oranda bilimin içindedirler. Demek isterim ki, tarih olayları, insanların dışında, onları etkileyen nesnel olaylar olarak bilime konu olur. Olaya öteki ucundan bakıldığında, yani tarih yapıcısı insanlar açısından bakıldığında, birbirleriyle çelişen, birbirlerine karşıt milyonlar, milyarlarca kişisel istenç ile karşılaşırız. Bunları tarih biliminin üzerine eğileceği bir konu haline getirmek için Engels; tarihi tarih yapan, bu milyarlarca kişinin istencinin **bileşkesi**, eski deyiş ile **muhasalası**dır diyor.

SORU- Nedir bu bileşke? Bir cismi değişik yönlere sürükleyen, saptanabilen, ölçülüp, rakama vurulabilen bir bileşke midir?

AYBAR- Hayır.

SORU- O halde nedir?

AYBAR- Engels'in formülü, bilimsel değeri olmayan bir benzetmedir sadece. Oysa tarihi nesnelleştiren, yani bilim konusu olabilecek hale getiren odur, bu bileşkedir Engels'in gözünde.

SORU- Bu konuda kesin bir sonuca ulaştınız mı?

AYBAR- Bu konuda kesin bir bilgiye ulaşmak *"olanaksızdır"* dememiş olmak için *"son derece zordur"* diyeyim.

SORU- Sayın Aybar. Bir, genel doğrular var. Teoriler bu **genel doğruları** içeriyor. Bir de yaşanan somut koşullar var. Burada da değişik karmaşalar ortaya çıkıyor. Konuyu bir de bu açıdan değerlendirir misiniz?

AYBAR- Marks'a göre tarihsel gelişmenin **motoru** kimi yapıtlarında **üretici güçlerdeki ilerleme**dir. Ve hızla ilerleyen, gelişen üretici güçlerle, bu ilerlemeye ayak uyduramayan **üretim ilişkileri** arasındaki çelişkidir. Kimi yapıtlarında ise **sınıflar arası savaşım**dır. Denilebilir ki **işçi sınıfı,** üretici güçlerin bir öğesidir. Dolayısıyla gelişmeyi sağlayan iki ayrı etmen yoktur. Bizim yorumumuz da budur. Ancak bu kez de işçi sınıfının yanı sıra, bilim ve tekniği yaratan bilginleri, mühendisleri, tüm teknik elemanları da **sınıf savaşımı** içinde görmek gerekecektir. Marks'ın düşüncesi bu mudur? Kesin bir şey söylenemez. Görülüyor ki, ayrıntılara girildikçe, **kalın çizgi**den **ince çizgi**lere geçildikçe, işler karışıyor ve tarih tezlerinin bilimselliği konusu (hele tarihsel gelişmenin zaman ve mekan bakımından geleceğini tahmin açısından) tartışılır bir hale geliyor.

SORU- Tarihten ekonomiye geçilince...

AYBAR- O zaman ayağımızın daha sağlam yere bastığını görürüz. Değer-emek teorisi bilimsel nitelikte bir açıklamadır. Ama **burjuva ekonomisti** diye etiketlendirilen bir takım ekonomi bilgininin ortaya koyduğu teoriler de var. İki ekonomi bilimi olmaz. Çünkü ekonomik olgu tektir. Bu bilimlerden hangisi bu olguyu en doğru yansıtıyorsa, bilim olan odur. Öteki, bir ideolojiden ibarettir. Buna karar verecek olan ekonomi bilginleridir. Marksist ekonomistlerle Marksizm'e karşı olan ekonomistler sorunları birlikte tartışıp bir sonuca varmalıdırlar. Tutulacak yol budur. Birbirlerinin **teo**rilerini yadsıyarak iki bilim yan yana yaşayamaz.

Sosyolojide de aynı karşılaştırmaların yapılması gerekir. Sosyal bilimlerde ilerleme ancak böyle sağlanabilir. Marksist tarihçiler, sosyologlar, ekonomistler, disiplinlerinin geçerli tek bilimsel teori olduğunu, Marksist olmayan bilginlerle tartışarak ve teorilerini gerçeklerin mihengine vurarak kanıtlayabilirler. Marksist olmayanlar için de izlenecek yol budur.

SORU- Siz, sosyal bilimler, dolayısıyla Marksizm ile doğa bilimleri, ayrı ayrı nitelikte konulardır, diyorsunuz. Bundan hangi sonuca ulaşıyorsunuz?

AYBAR- Dışımızdaki dünyaya dair, geçerli, rakama vurulan bilgiler veren doğa bilimleri, bilgide kesinlik arayanlar için izinde yürünülmesi, erişilmesi gereken ideal bir örnektir. Marks'ın girişimi de bu yolda atılmış bir adımdı. *"Toplumun da doğanınki gibi bir gelişme yasası vardır"* diyen Marks, amacının bu olduğunda kuşkuya yer bırakmıyor. Marks'ın yapıtını böyle anlayan, böyle yorumlayanlar pek çoktur Sosyalist etiketli ülkelerde sorun tersine çevrilerek, tüm bilimlerin, doğa bilimleri, sosyal bilimler... diyalektik maddecilik içinde toplandığı görülmektedir.

SORU- Sadece sosyalist ülkelerde mi böyle?

AYBAR- Hayır. Batıdaki Marksistlerin hemen hemen tümü de böyle düşünür. Yani, Marks'ın öğretisinin doğa bilimleri gibi bir bilim dalı olduğuna inanırlar. **Dello Volpe** ve onu izleyen birçok İtalyan Marksisti, Marks'ı *"sosyal düşüncenin Galile'si"* olarak nitelemişlerdir.

Benzetiş, onurlandırıcı Marks için. Ne var ki, Marks'ın irdelediği olaylarla, Galile'nin irdelediği olayların nitelikleri farklı olduğundan uygulanan yöntemler ve varılan sonuçlar da farklı olmuştur.

SORU- Nedir bu temel fark?

AYBAR- Galile'nin öğretisi, matematiksel formüllerle anlatılan yasalara dayalı, doğruluğu tartışılmaz bilgiler olduğu halde, Marks'ın öğretisi, sosyal olaylar arasında nedensellik bağı kuran, kurmaya çalışan yorumlardan oluşmakta ve dolayısıyla da doğruluğu da tartışılmaktadır. Birinciler, göreli olarak kesin, ikinciler ise kesin değildir.

SORU- Bir örnek verir misinzi?

AYBAR- Örneğin Marks'ın tarih teorisi, sosyal gelişmeyi genelde ve kalın çizgi olarak vermektedir. Ama sosyalizmin

nerede, ne zaman, hangi yoldan gerçekleşeceğine dair kesin bilgi edinemiyoruz.

SORU- Sayın Aybar, demin sözünü ettiniz. **Burjuva ekonomistleri** bu toplumun içinde yaşıyorlar. Burjuva toplumunun değer yargıları ile yetişiyorlar. Bu da biraz, bilimsel araştırmalarda doğa bilimleri ile sosyal bilimler arasında, ikinciler için bir sübjektif öğe getirmez mi?

AYBAR- Doğa olaylarını inceleyen insan, doğanın dışındadır, olayın oluşumunda rol oynamamıştır. Sosyal olaylarda ise insan olayların içindedir. Ve bu olayların oluşumunda rol oynamaktadır. İnsanlar tarihi yaratırlar. Aynı zamanda tarihe katlanırlar Tarih ile insan diyalektik bütün oluştururlar. Burada çelişkiler diyalektiktir. Doğada ise birbirine gerçekten karşıt olan güçler vardır. Olayların bu yapısı, en karmaşık sorunlara bile bir yalınlık, bir sadelik getirmektedir. Doğa bilimlerinde formel mantığın **karşıtsızlık** ilkesi ile çalışılır. Sosyal bilimlerde, insan etmeni, sorunun merkezindedir. Üreten odur, malı da, düşünü de o üretir. Sosyal olayı o üretir. Sosyete de insanı üretir. Bu çelişki, temelde diyalektik, yani mantıksal bir çelişkidir. Bundan dolayı da ayrıntıları ile kavranması son derece zordur; belki de olanaksızdır.

SORU- Marks'dan bu yana sosyal bilimlerde de gelişmeler oldu. Yeni yöntemler gelişti.

AYBAR- Günümüzde bilimsel bilgiye ulaşmak için uygulanan bir takım yeni yöntemlerin, sosyal bilimlerin doğasına, katı nedensellik ilkesinden daha uygun, daha yatkın olabileceği düşünülebilir. Hele tarihsel gelişmelerde, sosyal olaylarda **rastlantının oynadığı rol** göz önüne alınırsa, istatistiksel yasalardan yararlanılarak, sosyal bilimlerin daha güvenilir hale gelmesi sağlanabilir.

SORU- Marksizm'in çeşitli yorumları var. Marksizm'i, yeni yorumlarla değiştirmeye çalışanlar da... Marksizm'in yorumlanıp, günün koşullarına göre geliştirilmesi yolu büsbütün kapalı mıdır?

AYBAR- Marksizm'in aşılmaz olduğunu ileri süren **ortodoks Marksistler** ile Marksizm'in *"artık müzeye kaldırılması gerektiğini"* ileri sürenler, bir yerde, istemeyerek de olsa birbirlerine destek oluyorlar.

SORU- Nasıl?

YANIT- Birinciler, Marksizm'in yenilenmesini önledikleri için; ikinciler de Marksizm'in zamanını doldurduğunu söyledikleri için hem Marksizm konusunda yeni çalışmaları engelliyorlar, hem de idealizmin, spritüalizmin değirmenlerine su taşımış oluyorlar.

SORU- Bu nasıl oluyor?

AYBAR- Sosyal olayların sırlarını çözmekte karşılaşılan zorluklar ve bu olayların doğa olayları ile farklı nitelikte oluşları, metafizik spekülasyonlara dönülmesine yol açmıştır. Eskiden olduğu gibi bugün de bilimi küçümseyen, bilimsel bilgiye ikinci derecede bir ürün gözüyle bakan felsefelerin türediğine tanık olunuyor. Hüsserel, Haideger, Bergson, Corce, Gentile, hatta Sartre gerçek bilginin felsefeden kaynaklandığı görüşünü yaymışlardır. Bunlara, Marks'ın aşıladığı söylenen birtakım genç filozofları da ekleyebiliriz.

SORU- Bilime felsefe ile varılır mı?

AYBAR- Çağımızın gereksinme duyduğu güvenilir bilgilere, doğrulara felsefelerle ulaşılamaz. Yine bilimsel düşünce ve bilim yöntemleri ile, ama günümüzde geliştirilen yeni tekniklerden yararlanarak, sosyal olayların sırrını aramak zorundayız. Hem sadece güvenilir, doğru bilgilere sahip olmak için değil, yani sadece *"bilim aşkı için, bilim için"* değil; şoven duyguları, inancı, zihniyeti, bağnazlığı, gericiliği, kısacası insanlığı düşman kamplara ayıran ve sömürücü, baskıcı sınıfların tutsağı haline getirilen **ideoloj**ileri yenilgiye uğratmak için bu bilgilere muhtacız.

SORU- Marks'ın kalın çizgideki varsayımları gerçekleşti mi? Yani, batının gelişmiş sanayi toplumlarında sosyalist devrim gerçekleşti mi?

AYBAR- Hayır. Gerçekleşmedi. Özellikle son yüzyılda yaşanan olayların ışığında geliştirilmiş yeni bilimsel teoriler, dünyanın gerçekten sosyalizme geçeceğini, sadece kalın çizgi olarak değil, daha ayrıntılı biçimde kanıtlarsa, insanları yüreklendireceği, yeniden umutlandırıp, şevklendireceği için, asıl bu bilgilere gerek duyarız. Gerçekten de bu konuda daha güvenli bilgilere gerek vardır. Çünkü Marks'ın kalın çizgideki tahminleri bugüne kadar gerçekleşmedi; batının gelişmiş kapitalist ülkelerinde sosyalist devrimler olmadı.

SORU- Ekim devrimi gelişmiş sanayi toplumlarında patlak vermedi. Tersine Çarlık Rusya'sında gerçekleşti.

AYBAR- Az gelişmiş ülkelerdeki profesyonel devrimcilerin başardıkları sosyalist etiketli devrimler oldu. Ve Ekim devriminden sonra 68 yıl geçmiş olduğu halde Sovyetler Birliği'nde sosyalist demokrasi hâlâ kurulamadı. Ama bunların yanıtını Marks'ın yapıtlarında bulursunuz. **Katkı**'nın önsözünde örneğin. Daha önce belirttik; Marks'a göre daha ileri bir üretim biçimine geçmenin koşullarını anımsayalım. Üretici güçler, gelişebildiğince gelişecek ve artık gelişemez hale gelecek. Niçin? Üretim ilişkilerinin engellemesi yüzünden. Ayrıca ileri düzenin maddesel yaşam koşulları, eski toplum içinde belirmiş olacak. Batının gelişmiş kapitalist toplumlarında ikinci koşul gerçekleşmiştir denebilirse de, birinci koşulun gerçekleşmediği açıktır. Kapitalizmin ilerici güçleri hâlâ gelişiyor. Ve üretim ilişkileri de bu gelişmeyi durduracak biçimde engellemiyor. Tersine, gelişmeyi kamçılayıcı önlemler alıyor.

SORU- Tabii, bu sorulara da yanıt bulmak gerekiyor. Birçok teknik buluş kapitalist ülkelerde oluyor. Gelişme durmuyor, tersine yeni aşamalara ulaşıyor.

AYBAR- Tabii. Bundan dolayı, Marks, yattığı yerden başını kaldırsa *"Bekleyin, henüz zamanı gelmedi"* diyebilir. Diyebilir de, yine de devrimin Batı'da bu kadar gecikmiş olması zihinlerde soru işaretlerinin belirmesine yol açıyor

SORU- Peki, gelişmiş sanayi toplumlarında, burjuvazi ve proletarya kesin çizgilerle birbirlerinden ayrıldı mı?

AYBAR- Bu da olmadı. Hizmet kesiminde çalışanların sayısı, işçi sayısını geçti. Şimdi oranlar elimin altında değil; kesin söyleyemiyeceğim. Birleşik Amerika'da XX. yüzyılın ortalarına kadar işçi sınıfı hızla büyüdüğü, buna karşılık köylü nüfusun oranı da yüzde sekiz dolayına indiği halde, yanılmıyorsam, 1930 ya da 1940'lardan başlayarak hizmet sektöründe çalışanların sayısı hızla artmaya başlamıştır. Giderek bu sektörde çalışanlar birinci sırayı almışlardır. İşçilerin oranı yüzde 30-35'e düşmüştür. Durumun öteki gelişmiş sanayi ülkelerinde de aynı olduğunu sanıyorum. Oranları bir yana bırakalım; gelişmiş sanayi toplumlarında nüfusun burjuva ve proleter olarak ikiye ayrılmadığı bir gerçektir.

SORU- Yani bu noktada Marks'ın öngörüsü doğru çıkmadı.

AYBAR- Çıkmadı. Marks'ın bu noktadaki tahmini doğru çıkmadı.

SORU- Ama bu, temel nokta değil midir?

AYBAR- Bu yanılgı, proletarya devrimi bakımından son derece önemlidir. Çünkü Marks, proletarya devrimini, ezici çoğunluğun bu çoğunluk yararına **kendiliğinden** hareketi olarak tanımlar.

Oysa proletarya, çağdaş toplumlarda ezici çoğunluk haline gelmemiştir. Hele az gelişmiş toplumlarda proletarya, ya hiç yoktur, ya da iyice azınlıktadır. Bundan dolayı bu toplumlarda ağırlık; kah köylülere, kah işçi-köylü ittifaklarına verilmiştir.

SORU- Peki durum nedir? Ve en önemlisi çözüm nedir?

AYBAR- Marks'ın işçi sınıfını biricik devrimci sınıf olarak ortaya çıkartan analizleri ve buna bağlı gerekçeleri, günümüzde devrim stratejilerinin temel taşı olmaktan çıkartılmış ve bir söylev tekerlemesi haline dönüştürülmüştür. Artık toplumda, devrim hareketini besleyecek güçler hesaplanırken, işçi sınıfının yanısıra, toprak işçileri, küçük ve orta köylüler, küçük esnaf, ücretli tüm hizmetliler, memurlar, emekliler, kısacası **Bey takımı** ile burjuvazinin ve toprak ağalarının dışında emekçi yığınları devrime kazanılması gereken güçler olarak görülmelidir.

SORU- O zaman **işçi sınıfının devrimciliği** tezi ne oluyor?

AYBAR- Kuşkusuz, işçi sınıfı sosyal yapısı gereği olarak, tek devrimci sınıftır, dolayısıyla da devrim hareketinin demokratik öncülüğünü üstlenmeye çalışacaktır.

SORU-. Siz, TİP, daha sonra da SDP genel başkanı olarak, Marks'ın **büyük çoğunluk** deyimini böyle mi yorumlamıştınız?

AYBAR- Evet böyle.

SORU- Marks öleli bunca yıl oldu. Arada bir yüzyıl değişti. Baş döndürücü bunca olay yaşandı. Bu bakımdan, birçok teoriyi de yeni baştan değerlendirmek gerekmez mi?

AYBAR- Tabii ki gerekir. Hem de pek çok şeyi yeni baştan değerlendirmek gerekir. Marks öleli yüz yıl oldu, yüz yılda çok şey değişti. Hem bu bilimsel analizler, yığınları hiç ilgilendirmiyor, desem abartmış olmam durumu. Bunlar bilginlerin işi. Bir de yığınları sosyalizm için hareketlendirmeye hazırlananların işi. Ama ne gariptir ki, sosyalist etiketli devletlerin yöne-

ticileri, politikalarını bilimsel analizlere göre değil, geleneksel politika kurallarına göre yürütüyorlar. Sözde bilimsel analizlerini de politika için kullanıyorlar.

SORU- Bugün, dünyamızın tanık olduğu olaylar, sosyalizmde bağımsızlık sorununu gündeme getiriyor. Bu bir. İkincisi, sosyalizmin özgürlük getirip getirmeyeceği... Sosyalizmin, can alıcı konuları bunlar değil mi?

AYBAR- Günümüzde sosyalizm bakımından iki sorun ön plana çıktı: Bağımsızlık ve özgürlük.

Bağımsızlık sorunu da dünya barışı ile iç içe. İki süper devletin tehditi altında yaşıyoruz. 1945'ten beri iyi-kötü sürdürülen denge korunamaz ve savaş patlarsa milyonlarca kurban ile birlikte sosyalizm umutları da sönecektir. Çünkü Amerika kazanırsa, sosyalizmin kökünü kazımak için elinden gelen herşeyi yapacaktır.

SORU- Sovyetler'in kazanması halinde?

AYBAR- O halde dünyaya Sovyet modeli dayatılmaya, uluslar uydulaştırılmaya kalkışılacaktır. Gerçek sosyalistler, dünyanın neresinde olurlarsa olsunlar, bu durumu göz önünde tutmak zorunda olduklarını biliyorlar. Ancak Amerika ile Sovyetler'in birbirlerinin karşısına dikilmiş olmasından kaynaklanan göreli denge ortamında, dünya barışını tehlikeye sokmamak koşulu ile, kimi avantajlar elde edilebileceğini de görüyorlar. Bu ikl süper devletin kendileri için önemli saydıkları stratejik bölgeler dışında kalan ülkelerde, **ulusal bağımsızlık** hareketleri bu denge ortamından yararlanıyorlar. Doğu blokunun küçük ortaklarında 1956'dan beri tanık olduğumuz, bağımsız, demokratik sosyalizmi amaçlayan hareketler de bu dengeden yararlanıyorlar. Ne var ki, bu denge kolayca bozulabilecek ve kolayca savaşa dönüiebilecek bir dengedir. Barışı güvence altında tutacak yeni bir dengenin kurulmasına çalışmak hepimizin görevi olmalıdır.

SORU- Sosyalizme nasıl bakılmalıdır? Ne yapılmalı, daha doğrusu ne yapılmamalıdır sizce? Nelerden sakınmalı, sosyalizme nasıl bakılmalıdır?

AYBAR- Profesyonel devrimcilerin öncülüğündeki tepeden inmeci modellerin bizi sosyalist demokrasiye götürmediği, son 68 yılın acı denemelerinden sonra belli olmuştur. Bu

kabul edilmelidir. Her şeyden önce **bilimsellik iddiaları** eleştirisel gözle ele alınmalıdır. Çünkü dikta rejimleri, doğrulukları tartışılması gereken bu bilimsellik iddialarına bağlı olarak kuruluyor ve sürdürülüyor. **Bilimsel sosyalizm** teriminden başlayarak Marksizm-Leninizm'in bütün **yasaları**(!) tam bir yansızlık ve doğrulukla gözden geçirilmelidir. Marks'ın ipucu dediği buluşlarına, aradan 150 yıl geçmesine karşın ne gibi **bilimsel** katkılarda bulunulduğu saptanmalıdır. Böyle bir incelemeden geçirilmedikçe, **bilimsel sosyalizm** başlığı altında sürdürülen uygulamalar, yığınların aldatılmaları durumunun sürmesine yarayacak ve sosyalizm davasına yarar değil, sadece zarar verecektir

SORU- Bu **bilimsel sosyalizm** kavramı üzerinde biraz daha duralım, isterseniz.

AYBAR- Önce **bilimsel sosyalizm**den ne anlaşıldığını belirteyim:

Ütopyacı sosyalizme karşı çıkan ve bilime dayandığı ileri sürülen bir sosyalizmdir. Marks'ın **tarihsel maddecilik** adını verdiği gelişme teorisi ile artı-değer teorisine dayanır. Bu iki teori bilimsel teori olduklarından, bunlara dayalı sosyalizm görüşü de böylece bilimsel olmuştur. Tarihsel gelişmeyi, üretim güçlerinin, teknolojinin gelişmesi ile açıkıamak, kuşkusuz bilimsel bir açıklama, bilimsel bir yaklaşımdır. Emek, değer teorisi de... Ama kapitalizm aşamasını, sosyalizmin izleyeceği hakkındaki savın tam anlamda, yani teorideki biçimi ile henüz gerçekleşmediğini bir yana bıraksak bile, bundan olsa olsa kapitalizmi, sosyalizmin izleyeceği yolundaki varsayımın, genelde olaylarla kanıtlanmış; dolayısıyla da Marks'ın tarih tezinin, deneysel olarak doğrulanmış, bilimsel bir teori olduğu ortaya çıkar.

SORU- Peki ama...

AYBAR- Emek, değer teorisi için de aynı şeyi söyleyebiliriz.

SORU- Evet ama... O zaman, bilimsel sosyalizm bu anlamda doğru ve yerinde bir kavramdır, sonucu çıkmaz mı?

AYBAR- Hayır, çıkmaz.

Nasıl kapitalizm için **bilimsel kapitalizm** denmiyorsa sosyalizm için de denilemez. Kapitalizm de, sosyalizm de birer üretim biçimidir. Birincinin piyasa yasalarına göre işlemesi; ikincinin bir plana göre uygulanması, -bu plan bilimsel bir

çalışma sonucu belirlenmiş olsa da- ikinciye bilimsellik payesi verilmesi için haklı bir neden olamaz. Bilim çağında yaşıyoruz. Kapitalizm de bilimden yararlanıyor; bilimi kullanıyor. Sosyalist etiketli devletler de!..

SORU- Bu bilimsellik sosyalist ülkelerde nasıl yorumlanıyor?

AYBAR- Sosyalist etiketli ülkelerde güdülen amaç başkadır. Yöneticiler, *"Toplumu bilimsel sosyalizm doğrultusunda yönetiyoruz"* derlerken yurttaşlardan bilim adına tam bir güven ve itaat bekliyorlar. Böylece, buyruklara karşı çıkanlar, bilimin buyruklarına karşı çıkmış oluyorlar. Dine dayalı toplumlarda, kutsal kitaplardaki Tanrı buyruklarına karşı çıkmakla eşdeğer bir davranış. Şu farkla ki, din söz konusu olduğunda, buyruklara karşı koşulsuz itaat edilmesi, dinin kutsal niteliğinin doğal sonucudur. Ama bilimin böyle bir niteliği, böyle bir işlevi yoktur. Bilimin yasalarına uymak, moral bir zorunluk değildir. Hatta çoğu kez bu yasalara boyun eğmek yerine, bunlara egemen olur ve dilediğimiz amaca ulaşırız. Atom enerjisini, yok etmek için de, yaşamı kolaylaştırmak için de kullanabiliriz. Bilim, kuramsal bir bilgi değildir. Oysa sosyalist etiketli ülkelerde bilimsel denen sosyalizm, normatif, daha doğrusu kutsal bir kavrammış gibi kullanılıyor.

SORU- Peki, sosyalizmin insanlar ve yığınlar için çekiciliği nereden kaynaklanmaktadır?

AYBAR- Sosyalizm, bilime dayandığı için değil; insancıl, ahlaksal amaçlar güttüğü için insanların umudu haline gelmiştir. Seve seve katlanılan özveriler bundan dolayıdır. Sosyalizm, eşitlik, özgürlük ve kardeşçe bir düzen vaad ediyor. Umudumuz ve tutkumuz bundan dolayıdır. Tarih bilimi de böyle bir düzenin kurulacağını müjdeliyor ise ne âlâ! Ama umudumuzun kaynağı insanlığın kültür hazinesidir. Yüzyılların ötesinde kıvama gelmiş hümanizmadır, insanlık değerleridir. Bundan dolayı sosyalizmin şiddetle, tepeden inme buyruklarla gerçekleşmesi olanaksızdır.

SORU- Pekl, bütün bu söylediklerinizden sonra Marks'ı nasıl değerlendiriyorsunuz?

AYBAR- Marks, ölümünden sonra öğretisi ne hale sokulmuş olursa olsun, bir özgürlük savaşçısıdır. İşçi sınıfının ve

onunla birlikte, tüm insanlığın özgürlüğü için savaşmıştır Koca yapıtı, gençlik yazılarından ölümüne kadar tümüyle ele alınınca; bir özgürlük öğretisi olarak karşımıza çıkar. İnsan için, insanın yabancılaşmadan kurtulması, tümel varlığını idrak etmesi, tümel kişiliğini bulması için yazdığı sayfalar, hümanist edebiyatın en inandırıcı, en duygulandırıcı sayfalarıdır

SORU- Siz Leninizm'i eleştirirken Marks'a dönülmesini savundunuz.

AYBAR- Evet. Bir kısmı Cumhuriyet'te yayınlanan, sonradan 1979 yılında kitap haline gelen **Leninist Parti Burjuva Modelinde Bir Örgüttür** başlıklı kitabımda Marks'a dönülmesini savundum.

Bunun bir **usta**ya dönüş anlamına gelmediğini bir kez daha vurgulamak isterim. Marksizm'i donmuşluktan kurtarmak, yaşayan bir öğreti haline getirmek için önce olaylara Marks gibi bilimsel bir açıdan ve bilimsel yöntemlerle yaklaşmak gerekir. İkincisi ise Marks'ın özgürlükçülüğü, hümanizması doğrultusunda yürümek gerekir.

SORU- Siz, **bağımsız Türkiye sosyalizmi** deyişini yeğlersiniz. Nedir bu sosyalizmin ülkemizde savunulan sosyalist görüşlerden ayırt edici özelliği?

AYBAR- Türkiye sosyalizminin öncelikle insancıl, özgürlükçü ve bağımsız bir sosyalizm olduğunu yinelemek ve vurgulamak isteriz. Marks'ın tarih tezlerinin ve ekonomisinin geçen yüzyıldan arta kalan bilimselliği ile yetinmeyerek, bu öğretiyi, gerçekleri daha ince ayrıntılarıyla kavrayan, açıklayan bir bilim dalı haline getirmek için çaba harcanması gerektiğini de bir kez daha belirtmek isteriz. Bir de şunu vurgulayayım; fark daha iyi ortaya çıkar.

Her ulus, sosyalizmi kendi gücü ile kuracaktır. Kural budur. Kuşkusuz sosyalist uluslar birbirlerine yardımcı olmalıdırlar. Ancak unutulmamalıdır ki, günümüzde **enternasyonalizm**, saflığını hayli yitirmiştir. Yağmurdan kaçarken doluya tutulmak olasıdır.

SORU- Öyleyse ulusal bağımsızlık birincil sorun?

AYBAR- Sosyalizmimizi, ulusal bağımsızlığımızı koruyarak kuracağız.

SORU- Uygulanan modellerden esinlenecek mi böyle bir sosyalizm?

AYBAR- Uygulanan modellerden hiçbirini benimseme durumuna düşmeden kendi sosyalizmimizi kuracağız.

SORU- Nasıl tanımlıyorsunuz sosyalizm anlayışınızı?

AYBAR- Sosyalizm, odağı **insan** olan bir dünya görüşüdür Özgürlükçü bir toplum düzenidir. İnsanın insanı sömürmediği, kardeşçe yaşanan demokratik bir düzendir. Halkın, devleti gerçekten yönettiği bir düzendir. Zorunlu çalışmanın, yerini gönüllü çalışmaya bıraktığı, üretim için harcanan zamanın gittikçe azalacağı; dolayısıyla insanların bilime, sanata, felsefeye, spora, eğlenceye ayıracakları zamanın gittikçe çoğalacağı bir düzendir sosyalizm. Amaç, insanların özgürlüğüdür; kardeşçe yaşanan bir düzendir.

SORU- Uygulamada da böyle mi oluyor?

AYBAR- Sosyalizmde bu insancıl amaçlar gözardı edilirse ve sadece ekonomik büyüme ön plana alınır ve bu amacı gerçekleştirmek görevini, merkezci bir örgütün başını çeken **öncü**ler üstlenirse, sosyalizm adına bir diktatörlük ortaya çıkar. Hiç kuşku yok ki sosyalizm, insan içindir; insan sosyalizm için değil!

SORU- Sosyalizm, bir ütopya mıdır?

AYBAR- Sosyalizm, birtakım filozofların, insancıl düşünürlerin icat ettikleri bir **hayali toplum düzeni** değildir kuşkusuz. Sosyalizm, adı bile konmadan, insanların özlem duydukları bir altın çağ olarak anılmıştır gerçi, ama zamanımızda sosyalizme, toplumsal gelişme ve ilerlemenin insanlığı ulaştıracağı yeni üretim biçimi, insanın insan tarafından sömürülmesinin sona erdiği özgürlük ve eşitlik düzeni olarak görülmektedir.

SORU- Günümüzde kapitalizmin emekçi sınıflara getirdiği düzen nasıl bir düzendir sizce?

AYBAR- Kapitalist toplumda, üretim araçlarının özel mülk olarak bir azınlığın, burjuvazinin elinde bulunmasına karşılık, üretimin sosyal nitelikte olması, yani üretimin milyonlarca işçinin emek gücü ile gerçekleşmesi bir temelli çelişkidir. Yani, işçinin ürettiği artı-değere burjuvazi el koyduğu sürece kapitalist toplumda zenginliğin bir kutupta, yoksulluğun da artarak öteki kutupta oluşması önlenemez. Bu ise toplumun huzur içinde yaşamasını sürekli engelleyen bir etkendir. Gerçekten de milyonlarca emekçi, tüm zenginlikleri yarattıkları halde,

bundan paylarını almamış olmaları karşısında, kendilerini büyük bir haksızlığın kurbanı olarak görmeye başlar ve sömürüldüklerinin bilincine ulaşır.

Bir başka deyiş ile, üretim güçlerinin gelişmesi, üretim ilişkilerini, yani mülkiyet rejimini engellediğinden, toplum bunalıma, devrim dönemine girer. İşçiler, emekçiler, bu nesnel çelişkinin bilincine varınca, üretim güçlerinin sosyal niteliğine uymayan mülkiyet rejiminin değiştirilmesi için hareketlenir. Burjuvalar, bunun sübjektif, yıkıcı bir hareket olduğunu, enternasyonal komünizmin bir kışkırtması olduğunu ileri sürerek polisiye önlemlere başvururlar. Pek çok can yanar. Ama tarihin akışı değişmez. Ve bir gün işçiler iktidar olurlar ve üretim ilişkilerini, üretici güçlerin sosyal niteliği ile uyumlu hale getirirler... Ve kapitalizm, tarih sahnesinden silinip, yerini sosyalizme bırakır. Tıpkı kölelik rejiminin, yerini feodaliteye, feodalitenin de yerini kapitalizme bıraktığı gibi...

SORU- Kapitalizmin temel çelişkisinin ortadan kalkması, üretim ilişkilerinin ve özellikle mülkiyet ilişkilerinin temelden değişmesi gerekir. Teori böyle. Peki, kapitalizme son verdiğini söyleyen devrimler, sömürüyü büsbütün önlemişler midir?

AYBAR- Mülkiyet ilişkilerindeki değişiklik, örgütlenme biçiminin sosyalleştirilmesi önlemleri ile tamamlanmaz, desteklenmezse; üretim araçlarının sosyalleştirilmesi beklenen sonuçları doğurmaz. Yani, insanın insan tarafından sömürülmesi son bulmaz. 68 yıldır tanık olduğunuz sosyalist rejim denemeleri beklenen sonucu vermemiş; ne sömürü ortadan kalkmış, ne sosyalist demokrasi kurulabilmiştir. Gerçekten de sömürünün fiilen ortadan kalkması için üretenlerin, ürettikleri artık-değerin nerede, nasıl ve ne ölçüde kullanılacağını, emek gücüne düşecek payın ne olacağını doğrudan doğruya saptamaları zorunludur. Bu sağlanmadıkça sömürünün ortadan kalkmasına olanak yoktur.

SORU- Örgütlenme sorunundan da söz etmiştiniz...

AYBAR- Bugün sekiz saat çalıştırılan işçiler, iki ya da üç saatte özel gereksinmelerini karşılayacak tutarda bir değer üretmekte, geri kalan çalışma saatlerinde ise artık-değer üretmektedirler. Bu gerçek, üretim araçlarının özel kişilerin mülkü ya da sosyal mülk olmasına göre değişmez. Artık-değer, nes-

nel bir olgu olarak iki mülkiyet rejiminde de üretilmektedir Şu halde, üretim araçlarını, özel kişilerin özel mülkiyetinden çıkarıp, sosyal mülk haline getirildikten sonra, işçilerin yarattıkları tüm değerlerin ve bu arada artık-değerlerin kullanımına fiilen egemen duruma gelmeleri şarttır. Bu da örgütlenme biçimi sorunudur.

SORU- Sosyalist ülkelerde nasıl bir örgütlenme biçimi geçerlidir?

AYBAR- Sömürü düzenlerinin örgüt modeli olan, merkezci, yukarıdan-aşağıya hiyerarşili ve asker disiplinli bir örgüt biçimi ile tabanın, yani emekçilerin, fiilen söz ve karar sahibi olmaları kesinlikle olanaksızdır. Oysa Bolşevik devrimi, Rus halkına örgütlenme konusunda kendi katı merkezci örgütlenme biçimini dayatmış. Sovyet devleti, merkezci, yukarıdan-aşağıya hiyerarşili ve asker disiplinli bir örgütlenme biçiminde yaşama geçirilmiştir. Bu, işçilerin, emekçilerin, söz ve karar sahibi olmalarını, dolayısıyla da sosyalist demokrasinin kurulmasını da engellemiştir.

SORU- Peki Sayın Aybar, sizin savunduğunuz sosyalist örgütlenme biçiminin bir örneği var mıdır? Yani gerçekleşen, uygulanan?

AYBAR- Hayır, gerçekleşmemiştir.

Sosyalizm, örgütlenme biçimi ve ekonomik yapısı bakımından da kapitalizmden apayrıdır. Sosyalizm, üretimin sosyal karakteri ile uyumlu olan, sosyal nitelikli mülkiyet ilişkilerinin uygulandığı ve korunduğu bir üretim biçimidir. Ulusal ekonominin kilit noktalarını oluşturan üretim araçlarının mutlaka kamulaştırılmış olduğu ve ekonominin plana bağlı bulunduğu bir üretim biçimidir.

SORU- Bu örgütlenme biçimi sosyalist ülkelerde de sömürüyü önlemiyorsa, nasıl bir örgütlenme biçimi sömürüyü önleyecektir?

AYBAR- İnsanın insan tarafından sömürülmesine son verilmesi için **piramit** biçimindeki merkezci örgüt biçimi bırakılarak, emekçilerin fiilen söz ve karar sahibi olmalarını sağlayan **yatay örgütlenme biçimine** geçilmesi şarttır. Böylece sosyalizm, ilerde toplumun yatay biçimde örgütlendiği bir yaşam biçimi ya da üretim biçimi olarak tamamlanacaktır.

Şimdilerde ne yazık ki, sosyalizm etiketli ülkelerde böyle değildir.

SORU- Sayın Aybar, siz TİP içinde ve dışında **anti Sovyet** olarak tanımlanıp, suçlandınız. Söyleşimizin bu noktasında bu konuya da açıklık getirebilir misiniz?

AYBAR- Hay, hay...

Ben bütün bunları Sovyetler'i kötülemek için yazıp, söylemiyorum. Amacım, sosyalizme geçişin kestirme yolu olmadığını vurgulamak... Sosyalizme geçiş pratik bir sorundur. Şemalar hiçbir şeye yaramaz. Külahımızı önümüze koyup iyice düşünmeliyiz. Sosyalizme hangi koşullar içinde geçileceğini kaba çizgilerle de olsa iyice hesap etmeliyiz. Kapitalizmin gücünü koruduğu bir dünyada yaşıyoruz. **Ölüm döşeği, kağıttan kaplan** masallarını bir yana bırakacağız, eğer ciddi işler yapmak istiyorsak.

SORU- Sosyalizm için savaş, kapitalist toplumsal yapılar içinde veriliyor. Ve hele bizim gibi toplumlarda, büyük halk kitleleri ve emekçilerin çoğu sosyalist ideolojiden de çok uzaklar. Bu durum, sosyalizm için yola çıkanları engellemiyor mu?

AYBAR- Sosyalizm için verdiğimiz savaşımı kapitalist toplumlar içinde sürdürüyoruz. Bu, maddesel yaşam koşullarından, düşüncelerimize, inançlarımıza, duygularımıza varıncaya kadar, herşeyimizin kapitalizm tarafından biçimlendirildiği bir ortamda bu savaşımı sürdüreceğimiz anlamına gelir. Davanın asıl sahipleri olan işçiler, emekçi yığınları, burjuva ideolojisi ile beslenmişlerdir. Yolumuzun üstündeki başlıca engellerden biri budur. Halk, sosyalist düşünceye yabancılaştırılmıştır. Yüzyılların tutucu birikimlerine karşı savaşmak öncelikle sabır işidir. Halkla diyalog kurmak kolay değildir. Kaldı ki, halk, sosyalist bilince, kendi çabası ile, eylem içinde ulaşır. Siz sadece yardımcı olursunuz. Olabilirseniz...

SORU- Başka engel yok mu?

AYBAR- Bir başka engel de; bizim gibi geri kalmış ülkelerde, üretici güçlerin yeterince gelişmemiş olmasıdır. Henüz sanayileşmemiş, bu alanda henüz emekleyen toplumlarız. Sosyalizme geçilebilmesi için üretici güçlerin sonuna dek gelişmesi ve üretim ilişkilerinin bu gelişmeyi engellememesi gerekmektedir. Aynı zamanda, kapitalist toplum içinde sosya-

lizmin maddesel yaşam koşullarının filizlenmiş olması da şarttır. Anımsayalım Marks'ı. Ne diyor Marks?

"Bir sosyal kuruluş, içerebileceği tüm üretim biçimleri sonuna dek gelişmeden, asla ortadan kalkmaz; eski sosyal kuruluşun içinde, yeni ilişkilerin maddesel yaşam koşulları ortaya çıkmadıkça, yeni ve ileri üretim ilişkileri asla eskilerin yerini almaz." Bu satırlar, **Katkı**'nın önsözündedir.

Bu iki tümce üzerinde yeterince durulmadığını, düşünülmediğini sanıyorum. Oysa bunlar tarih tezinin kilit tümceleridir. Burjuva üretim güçleri sonuna dek gelişecektir. Bu bir... Ve kapitalist toplumun bağrında sosyalist ilişkilerin maddesel varlık koşulları yeşerecektir. Bu da iki... Bu iki koşul, sosyalizme geçişin vazgeçilmez iki koşuludur. Marks'ın cephaneliği zengin. Bilim adamı olarak Marks'ın, üretici güçlerin gelişmesine, yani teknolojik ilerlemeye başrolü oynattığı açık bir gerçektir.

SORU- Marks, **devrim** denen olayı nasıl niteler?

AYBAR- Marks, sosyal olayların da tıpkı doğadaki olaylar gibi istençlerimiz dışında bir yasası olduğuna inanıyor. Kapital'e yazdığı önsözde, bu yasanın çizdiği yolun, ne bir sıçrayışta atlanabileceğini, ne de buyruklarla önlenebileceğini özenle vurguladıktan sonra: *"Ama her ulus, gebelik süresini kısaltabilir ve doğum sancılarını hafifletebilir"* diyor. Yani Marks, devrime doğal bir olgu gözüyle bakıyor. Şöyle ki... Devrimin işaretleri belirecek, üretim güçleri gelişemez hale gelecek ve ileri ilişkilerin maddesel yaşam koşulları ortaya çıkacaktır. İşte o zaman doğumu hızlandırmak, sancıları hafifletmek için girişimler yapılabilir. Şunu önemle vurgulayalım:

Burjuva üretim güçleri gelişmeden ve kapitalist toplumun bağrında sosyalist ilişkilerin maddesel yaşam koşulları yeşermeden ileri bir üretim biçimine geçilemez, diyen Marks, devrimi bir **askeri operasyon** olarak görenlere, anarşistlere, Blankicilere karşı çıkıyor.

Kuşkusuz Marks, sınıflar savaşımına özel bir yer ayırıyor: *"Tarihin motorudur sınıflar arası savaş"* diyor. Ne var ki, üretici güçlerin gelişmesi, yani teknolojik ilerleme, başta gelen nesnel etkendir. Sınıflar bu zemin üzerinde ortaya çıkacaklar, eylem içinde bilinçlenecekler ve birbirleri ile savaşacaklardır.

SORU- Siz, **kestirme yollara** karşısınız?

AYBAR- Evet Yineleyelim. Sosyalizme geçişin kestirme yolu yoktur; bir **operasyon** ile devlet ele geçirilerek tepeden

inme buyruklarla sosyalizm kurulamaz. Nitekim 68 yıldır da Sovyetler'de sosyalist demokrasi kurulamamıştır Kapitalizmin egemen olduğu bir dünyada sosyalizm için savaş verenler, uzun ve zahmetli bir yoldan geçeceklerini iyice bilmelidirler. *"Kapitalizm tükenmiştir"* ve benzeri formüller, kendimizi aldatmaktan başka bir işe yaramaz. Teknolojik gelişmenin bayrağını hâlâ kapitalizm taşıyor, bunu unutmayalım.

SORU- Ya temel çelişki?..

AYBAR- O elbette sürüyor. Ama doruk noktasına gelmemiş anlaşılan ki, üretici güçlerin gelişmesini engellemiyor Hele bizm gibi kapitalizme geçişini henüz tamamlamamış, sanayileşmenin henüz başında olan bir ülkede, savaşımın daha zor olduğunu akıldan çıkarmamalıyız.

Sosyalizme kestirmeden geçiş yoktur derken, yanlış anlaşılmak istemiyorum. Söylemek istediğim şu:

Marks'ın bilimsel tablosuna göre, daha ileri bir üretim biçimine, yani sosyalizme geçiş bir süreçtir. Bunu vurgulamak istiyorum. İkincisi; kestirmecilik, devrim ile eş anlamda kullanılır olmuş. Bu yanlıştır; devrim sürecin son aşamasıdır. Üçüncüsü, kimi rastlantılar, süreci kısaltabilir; daha doğrusu devrim, bir **erken doğum** gibi vaktinden önce gelip çatar. Üretici güçler yeterince gelişmemiştir. Sosyalizmin maddesel varlık koşulları henüz filizlenmemiştir. Böyle durumlarda sosyalizmi kurmanın tek sağlam yolu, işleri halkın doğrudan doğruya kendisinin yürütmesidir. Kuruluşun gerektirdiği ağır fedakarlıkları, halk bilerek, isteyerek yüklenmelidir. Bunun için de sosyalist partiler, çok önceden **yatay örgütlenme biçimini** benimsemeli ve kol emekçilerini önce parti içinde sorumluluk yerlerine getirmelidir. Ve demokrasiyi yerleştirmek için sosyalistler, en ön saflarda savaşım vermelidirler. TİP ve SDP bu savaşın öncüleriydi. Yani işçi sınıfının, emekçilerin bir an önce politik bilince ulaşmaları için her şey yapılmalıdır. Sosyalizmi getirecek asıl güç budur.

SORU- Sayın Aybar, ilginç gelişmeler oluyor. Sosyalizm, gelişmiş sanayi toplumlarında bir süreç sonunda, kapitalizm ile yer değiştirmiyor. Sosyalizm denemeleri ya da özlemleri, **üçüncü dünya** adını verdiğimiz eski sömürgelerde ortaya çıkıyor.

AYBAR- Sosyalizme normal geçiş için hazır olmayan ülkeler, rastlantılar sonucunda, ya da başka nedenlerle sosyalizme ilk adımı atıyorlar. Aradaki handikapların kapatılması için, bu gibi ülkeler halklarının, pek çok zorlukları göğüslemeleri gerekiyor. Bu denemelerin başarı şansı her şeyden önce, emekçilerin eylemli olarak söz ve karar sahibi olmalarına, yani yatay bir örgütlenme içinde, sorumluluk yerlerinde bulunmalarına bağlıdır. Bir kez daha vurgulayalım: Örgütlenme sorunu, sosyalizm için yaşamsal bir önem taşıyor.

SORU- Sayın Aybar, son yıllarda oldukça deneyli olan bir sosyalist parti, Fransa'da iktidara geldi. Mitterand olayına ne diyorsunuz?

AYBAR- Fransa gibi üretici güçleri ve öteki koşulları bakımından sosyalizme geçişe genelde hazır sayılabilecek, üstelik halkın sosyalistleri seçimle iktidara getirdiği bir ülkede, emekçilerin söz ve karar sahibi olmalarına olanak veren bir örgütlenme biçimi uygulanmadığı için, Mitterand ve arkadaşları zor durumda kalmışlardır. Ve son seçimlerde de oy kaybına uğramışlardır.

SORU- Türk sosyalislerinin güçlükleri nelerdir?

AYBAR- Türkiye'de sosyalistler, uzun zaman dışa bağımlı ve kapitalist düzen içinde savaş vereceklerdir. Bu nedenle koşulları ve hedefleri doğru belirlemek zorundadırlar.

SORU- İlk amaç ne olmalıdır?

AYBAR- İlk amaç, ulusal bağımsızlık ve demokrasi olacaktır. Hayır, kimilerinin sandığı gibi **köprüden geçene dek** değil, bağımsızlık ve demokrasinin sosyalizmin vazgeçilmez öğeleri olduğunu bilerek ve inanarak bu yolda savaş vereceğiz. Ve de geleneksel bürokrasinin ve onun Osmanlı'dan miras olarak benimsediği merkezci, tepeden inmeci, kendi dışında bir varlığa hak tanımamak eğiliminde olan totaliter devlet anlayışının ve bu devlet mekanizmasını elinde tutanların, sosyalizm ve sosyalistler için şu dönemde burjuvaziden daha az tehlikeli olmadığı bilincinde olacağız ve rotamızı buna göre çizeceğiz.

SORU- Bürokrasi ile savaşı da ön plana alıyorsunuz..

AYBAR- Geleneksel bürokrasi batılaşma hareketinin öncülüğünü kimselere bırakmak istemez. İstemez de, bunun kaba bir kopyacılık olduğunu acaba farketmiş midir?

Uygarlık tepeden inme buyruklarla kurulmaz. Geleneksel bürokrasimizin yarın sosyalizmin öncülüğüne heveslendiği görülürse kimse şaşırmasın!

Ünlü bir Ankara valisi, **komünist** diye yakalanan bir kişiye *"Sen kim oluyorsun lan?! Gerekirse onu da biz yapanz!!"* dememiş miydi?!. Evet, **bey takımının** oluşturduğu bize özgü demokrasi, aşağıdan yukarıya doğru düzen fikrinin baş düşmanıdır. Yüzlerce yıl Osmanlı toplumunun biricik egemen sınıfı olmuştur. Tarihimizin bu özelliğini biz sosyalistler asla hatırdan çıkarmamalıyız.

SORU- Bürokrasi bir sınıf mıdır yoksa?..

AYBAR- Bizim bey takımı, devlet mekanizmasıyla bütünleşmiş, bunun sonucu olarak halktan kopmuş, gerçekleri dürbünün ters yanı ile görür hale gelmiştir. Ama devleti elinde tuttuğu için, her şeyi zorla yaptırabileceğini sanan, tepeden inmeci, **ceberrut** bir **sınıf** haline gelmiştir.

SORU- Batı'daki bürokrasi ile benzerliği var mı bizim **bey takımı** dediğimiz bürokrasimizin?

AYBAR- **Bey takımını** Batı'daki bürokrasilerle bir tutmak, onu burjuvazinin el ulağı sanmak, gafletlerin en büyüğü olur Bey takımı, şu anda kapitalizmi benimsemiştir. Ama, zaman zaman burjuvazinin temsilcilerini iktidardan uzaklaştırarak, yönetime el koyduğuna tanık oluyoruz. Bey takımı yüzlerce yıldan beri devletle özdeşleşmiş olduğundan, devleti, kimseye hesap vermeyen kutsal bir güç olarak tanıyan Osmanlı devlet felsefesini, günümüz koşullarında yaşatmaya çalışıyor. Padişahların, halk üzerindeki **velayet** ve **vesayet** haklarına sahip çıkarak, halkı, halktan çok düşündüğüne inanıyor.

SORU- Devlet mekanizmasını elde tutmanın yarattığı güç var. Bürokrasi, ya da sizin deyişinizle bey takımı, bu gücü iktidarın gerçek sahibi olan burjuvaziye karşı da kullanabiliyor, diyorsunuz, yanlış anlamadıysam.

AYBAR- Türkiye kapitalist bir ülke. Egemen sınıf burjuvazi. Oysa son yirmibeş yıl içinde, ikisi başarısız, beş darbe oldu. Burjuvazinin siyasal temsilcileri atıldı; ordu yönetime el koydu. Türkiye kapitalist kaldı. Hiç temenni etmem; çünkü sosyalizm, tepeden inme buyruklarla kurulamıyor; ama pekala bu darbelerle sosyalist etiketli bir rejim de kurulabilirdi. Anıları okuduk. Böyle girişimlerde bulunanlar da oldu.

Demek ki devleti elinde tutanların böyle bir güçleri var Elektronik araç ve gereçler, bey takımının gücünü büyük ölçüde arttırmıştır; daha da arttıracaktır. Bu araç ve gereçlerle, devleti elinde tutanların gözleri ve kulakları, bizlerin ne yaptığını görecek, neler konuştuğumuzu duyacaktır. **Her yerde hazır ve nazır** olacaklardır, Tanrı gibi. Dolayısıyla da burjuvaziyi avuçlarına alabileceklerdir. Daha o günler uzakta, ama tehlike gerçek...

SORU- Peki, bu bey takımının Osmanlı'dan geldiğini söylediğiniz etkinliği nasıl önlenecektir?

AYBAR- Bu güç çok etkin roller oynuyor. Kimi inançları ile halkın kendisi de bu gücü elinde tutuyor. Osmanlı'da devleti elinde bulunduranlar, siyasal gücün yanısıra, dinsel inançlardan da güç almışlar, ayrıca tımar sistemi ile ekonomiye egemen olmuşlar Yüzlerce yıl bu böyle gitmiş. Batıda halkın dinsel inançlarına papalığın yön vermesi, kralın sadece siyasal güce sahip olması, halk yığınları için küçümsenmeyecek bir güvence oluşturmuştur. Aforoz edilmek ve tüm katolik toplumunun dışına atılmak, tüm katolikler için korkunç bir cezaydı. Çünkü siyasal güçleri elinden alınmış olurdu. Osmanlı toplumunda ise padişah, hem sultan, hem halifeydi. Her iki güce de sahipti. Dolayısıyla Osmanlı'da istibdat katmerli olmuştur. Padişahın üstünde ne cismani, ne ruhani, hiç bir güç yoktu. O, sadece Tanrı'ya karşı sorumluydu.

Cumhuriyet döneminin bey takımı, bu felsefenin mirasçısıdır. Demokrasi ve sosyalizm için sürdürülen bu savaşımda, en büyük engel, bu devlet felsefesiyle beslenen güçlerdir. Olayları, böyle bir devlet felsefesi açısından değerlendirenlerin, aşağıdan yukarıya bir harekete yeşil ışık yakmaları beklenmez. Türkiye'de demokrasi denemeleri, hep ters bir ışık altında görülmüş ve bey takımının kanatları ile burjuvazi arasında, hakemliğini gene bey takımının yaptığı bir maç olarak görülmüştür.

SORU- Bunun bir istisnası yok mudur? Tabandan gelen bir hareket örneğin...

AYBAR- Bunun biricik istisnası, Türkiye İşçi Partisi ile yaşanan on yıldır. İşçilerin kurduğu bir parti ile ilk kez meclise girmeyi ve grup kurmayı başarmış ve böylece Türkiye'de ilk

kez sağ ve sol kanadı olan, Batı örneğinde bir demokrasi yaşanmıştır.

SORU- Bundan çıkardığınız sonuçlar var mı?

AYBAR- Bundan alınacak ders olsa gerek. Bey takımının gücüne karşı, ancak emekçilerin oluşturacağı siyasal güçle karşı çıkılabilir. Ve bey takımının egemenliğine, işçilerin örgütlü, uyanık gücüyle ve demokrasiye sahip çıkılarak, demokrasiyi, günlük yaşamımızda uygulanır hale getirerek son verilebilir. Bu, **sivil toplu**mun oluşmasını sağlayacaktır. Sivil toplum ve yaygın demokrasi içinde ise, burjuvaziyi hizaya sokmak ve kalkınma planlarının gereklerini yerine getiren bir sınıf olarak işlev görmesini sağlamak olanağı bulunur.

SORU- Siz, gerek TİP, gerek SDP genel başkanı olarak oldukça zengin deneyler edindiniz. Örgütlenme biçimini de bu partilerde denediniz. Nedir aldığınız sonuçlar?

AYBAR- Biz Türkiye sosyalistleri, bu alanda öncülük etmenin mutluluğuna ulaştık. Önce TİP'te, sonra SDP'te emekçilerin yönetimde söz ve karar sahibi olmaları ilkesini uyguladık. TİP'te organlar için yapılan seçimlerde, kol emekçileri her zaman salt çoğunluğa sahip oldular. SDP'de ise kol emekçileri yönetimde 2/3 çoğunluğa sahiptiler. Bu denemeler ilerisi için umut vermiştir. Çünkü, sosyalizmi, **öncü** denen profesyoneller değil, işçiler, köylüler ve emekçiler kurar.

SORU- İlerisi için umutlu olmaya yeter mi bu?

AYBAR- İşçi sınıfımız ve emekçi halk yığınlarımız, bu iş için ne gereken bilince, ne de bugün, 1986 yılında, gereken örgütlere sahipler. Yakın geçmişten alınacak çok dersler var

SORU- Bu açıdan 1960 sonrası ile 80 sonrası farklı değil mi?

AYBAR- 1960'lı yıllarda küçümsenmeyecek ilerlemeler sağladık. Şimdi ise önümüzde çetin günler var. Sosyalizme hemen yarın ulaşmamız beklenemez. Bey takımının ve burjuvaların egemen olduğu bir toplumda uzun yıllar geçireceğiz. Bu uzun dönemde, sosyalistler tüm güçleri ile demokrasinin kök salması için çalışacaklardır. Ne yapacaklar, nasıl yapacaklar? Bu, içinde bulunacakları koşullara ve akıllı davranmalarına bağlıdır. Gerçeklere dayanan durum değerlendirmeleri yapmayı öğrenecekler elbet. Basma kalıp formüllerle bir yere

gidilmez. Bu gerçeği, bizim sosyalistlerimiz, Marksistlerimiz de öğrenecekler.

SORU- Bu savaşım uzun sürecek...

AYBAR- Evet, uzun sürecek. Bey takımının ve burjuvaların egemenliğinde daha uzun yıllar yaşanacaktır. Ve bağımsızlık, demokrasi, sosyalizm için savaşım verilecektir. Sosyalistler, şunu bileceklerdir ki, olayları iyi değerlendirirlerse, bize sosyalizmin kapısını açacak olan bu süreç kısalabilir. Sanayileşmenin yol açtığı amansız sömürü, işçilerimizi, emekçilerimizi hızla bilinçlendirecektir çünkü.

Türkiye sosyalistleri, bu koşullarda savaşım vereceklerdir. Teoriden pratiğe, pratikten teoriye her şeyi gerçeklerin mihenginde, yeniden değerlendireceğiz. Türkiye sosyalizmini aşağıdan yukarı, emekçi halkla omuz omuza kuracağız.

SORU- Sanayileşme gelişirken sanayi burjuvazisi de gelişip güçlenmez mi?

AYBAR- Bu büyüme, bir bakıma burjuvazinin de güçlenmesi demektir. Ne var ki, sömürüden kaynaklanan onulmaz çelişki de derinleşecek, yani bu büyüme, burjuvazi için güçsüzlüğe yol açacaktır. Sonrası, işçilerin, emekçilerin ve de sosyalistlerin akılsız işler yapmamalarına bağlıdır..

Emekçiler, er ya da geç iktidar olacaklardır Türkiye'de. Asıl, iktidar olduktan sonra büyük zorluklarla karşılaşacaklardır. Bu zorlukları, demokrasiyi sağlama bağlayan, yatay örgütlenmenin sağlayacağı, ortaklaşa alacakları kararlarla yeneceklerdir. Dayanışma, güç kaynağı olacaktır.

SORU- Bu anlamda emekçiler iktidar olunca burjuvazinin konumu ne olur?

AYBAR- Şunu önemle vurgulamak isterim. Bizde, anlatmaya çalıştığım süreç sonunda iktidar olacak emekçiler, diktatörlük kurmayacaklardır. Buna gerek kalmayacaktır. Emekçiler iktidar olduğunda, burjuvazi artık gücünü iyice yitirmiş olacaktır. Üretici güçlerin gelişmesi, son çözümde, burjuvazinin güçsüz düşmesine yol açacaktır. Kehanette bulunacak değilim ama sanırım burjuvaziyi, örneğin Rusya'da olduğu gibi toplumdan zorla dışlamaya gerek kalmayacaktır. Tersine burjuvazi, tarih sahnesinden doğal olarak kendiliğinden çekilene dek, ona, toplum yararına hizmet görme fırsatı tanınacaktır. Bu

arada, plana bağlı karma ekonomi uygulaması, emekçinin denetiminde ve kamu kesiminin ağırlığında sürdürüleceği için üstelik devlet de merkezci bir baskı makinası olmaktan çıktığından, belki burjuvazinin siyasal hakları bile elinden alınmayacaktır. Sosyalizmin kuruluşu yaygın bir demokrasi içinde gerçekleştirelecektir. İktidar olan koca emekli çoğunluğunun karşısına, burjuvazinin kendi siyasal partileri ile çıkmasına, seçimlere yasaların güvencesi altında serbestçe katılmasına bile izin verecektir belkide...

Burjuvaziyi tarih sahnesinden tarih silecektir.

SORU- Ben bu kadar iyimser değilim... Bunlar, insana düş gibi geliyor. Olabilir mi bunlar? Hele Türkiye'de?..

AYBAR- Emekçilerin iktidar olacağı, yaygın bir demokrasi rejimi yaşanacağı ve Türkiye'nin sosyalizme geçeceği bir düş ürünü olarak görülmemelidir. İnsanların mağaralarda, korku içinde yaşadıkları günlerden bu günlere gelindiği düşünülürse, sömürüye dayalı, adaletsiz bir rejim olan kapitalizmden sosyalizme ve yaygın bir demokrasiye geçileceği hakkındaki inancımızın tarihin mantığına ters düşmediği teslim edilir herhalde. Ancak bu inanış, ciddi tehlikelerle karşı karşıya olduğumuzu düşünmemize engel olmayacaktır.

Engelli bir yoldur sosyalizme giden yol.

SORU- Türkiye'nin stratejik konumu, bu söylediğiniz sosyalizme geçişi güçleştirici bir etken değil midir?

AYBAR- Türkiye'nin stratejik konumu, yani iki süper devletin oyunlar tezgahladığı Ortadoğu'nun kuzey duvarını oluşturması, bey takımının kırk yıldır Kurtuluş Savaşı Türkiye'sine sırt çeviren bir dış politika izlemesi, burjuvazinin de bunu olanca gücü ile desteklemesi, ekonomi genelde emekçi halk yığınlarının gittikçe daha kötü yaşamasına yol açarken, yurt dışında çalışan işçilerin *"para sahibi ol, köşeyi dön"* felsefesinin canlı örnekleri olarak, emekçi sınıfların bilinçlenmesini geciktirmeleri, sosyalist aydınların bir bölümünde yorgunluk işaretleri belirmesi, birtakım görünmez güçlerin Türkiye'yi kaçakçıların merkezlerinden biri haline getirmiş olmaları, silahlı sağ ile silahlı solun halk yığınlarına korku salan çatışmaları ve silahlı kuvvetlerin çatışmalara son vermek için ikide bir yönetime el koyması, demokrasinin yaz-boz tahtası haline gelmesi, sendikal

özgürlüklerin, siyasal özgürlüklerin askıya alınması, işçilerin, emekçilerin bilinçlenmelerini engellemektedir. Dolayısıyla da bağımsızlık, demokrasi ve sosyalizm için savaşım büsbütün zorunlu hale gelirken, bir yandan yığınların pasifleşmesi ve aydınlar arasında **neme lazımcılığın** yaygınlaşması bu savaşı çok zorlaştırmaktadır.

Ne var ki, dünyamız, ulusal bağımsızlık hareketlerinin çok hızlandığı ve sosyalizme gebe olan günlerde yaşıyor. Türkiye bu hareketin dışında kalabilir mi?

SORU- Türkiye'de bugün için durum nedir sizce?

AYBAR- 12 Eylül'den bu yana uygulanan ekonomik model başarılı görünmüyor. 12 Eylül'den bu yana Türkiye, serbest pazar ekonomisi ile kalkınma denemelerinin en aşırısını yapıyor. Nasıl bir sonuç alınacaktır? Basmakalıp yanıt vermek istemem. Altı yıllık uygulama ve Özal hükümetinin 83 Kasım'ından bu yana uyguladığı politika sonuçları olumsuzdur: Enflasyonu yüzde 10'un altına çekeceğim diye iktidara geldi, hâlâ yüzde 50 dolayında enflasyon... Zam paketleri birbirini kovalıyor. Orta direğin partisiyiz diye ortaya çıkanlar, direğin belini kırdı. Bütçeler sürekli açık veriyor.

Özal'ın bize kaça ve nelere malolacağı bilinmez.

SORU- Diyelim ki, Özal ilk seçimlerde gitti. Sonra ne olacak?

AYBAR- Onun iflasından sonra ya baba İnönü'nün ortanın solu politikası, oğul İnönü tarafından yeniden denenecek ya da DYP, AP'nin politikasını bir kez daha önümüze getirecek. Kısacası yakın gelecek karanlık.

SORU- Ekonomik sorunlar yanında başka sorunlar da var.

AYBAR- Var. Ege sorunu var, Doğu sorunu var. Ermeni sorunu var. Ve Türkiye'nin yalnızlığa itilmesi sorunu var. Bu gidişin yeni sosyal patlamalara, bunun da yeni darbelere yol açmasından korkarım.

SORU- En önemli sorun demokrasi...

AYBAR- Türkiye'nin gündeminde bugün demokrasi bir numaralı sorun. Demokratik bir ortam yaratılmadıkça, ne işçiler, ne emekçiler siyasal ve sendikal örgütlerini güçlendirebilirler, ne de ulusal bağımsızlık davasından sonuç alınabilir. Bunun bilinci içinde sosyalistler, en karanlık günlerde bile

demokrasi savaşı vermelidirler. Türkiye'de demokrasiye kimlerin karşı olduğunu bilmek zorundayız.

SORU- Demokrasi tarihimizin kısa bir değerlendirmesini yapar mısınız?

AYBAR- Yakın tarihimizde demokrasiye en şiddetli vuruşlar suret-i haktan görünen ve devleti elinde tutan bey takımından gelmiştir.

İttihat ve Terakki, bey takımının partisiydi. İstibdata karşı savaşıyordu. İkinci Meşrutiyet'in ilanından sonraki yıllarda, Babıâli baskını ile elini kana buladıktan sonra bir dikta rejimi kurdu. Muhalefet partilerini kapattı, liderlerini Sinop kalesine sürdü. Bunların arasında ilk sosyalist partinin lideri **İştirakçi Hilmi Bey** de vardı.

Kurtuluş Savaşı yıllarının sosyalist milletvekillerinin de yer aldığı ve tam bir özgürlük havası içinde çalışan Birinci Büyük Millet Meclisi'nin yerini alan İkinci Büyük Millet Meclisi tek sesli bir meclisti. İstiklal Mahkemeleri, Takrir-i Sükun Kanunu, Cumhuriyetçi Terakki Perver Partisi'nin hüküm giymesi, ceza yasamıza faşist İtalya'dan aktarılan 141 ve 142'nci maddeler, parti ve sendika kurma yasakları ve tek parti rejimi... Onu izleyen yılların milli şef rejimi... Ardından milli şef izniyle kurulan Demokrat Parti ve irili-ufaklı birçok parti... Ama sıkıyönetimli bir çok partili rejim. Türkiye'de Amerikan askeri üslerinin kurulmasına izin veren ilk ikili anlaşma... 1950'de bey takımının muhalif kanadı iktidarda... 10 yıl sürecek olan Demokrat Parti'nin, sola ölüm cezası biçen Demokrat iktidarı! 1960 27 Mayıs'ında silâhlı kuvvetler adına yönetime el konması... Batılılaşma hareketini başlatan onlardır; meşrutiyetleri, cumhuriyeti ilan eden onlardır. Demokrasiye geçtik, geçiyoruz diyen gene onlardır. Osmanlı devlet felsefesinin devamı olan bey takımı.

Ellerinde tuttukları devlet ile özdeşleşen bu beyler; halkı tepeden inme buyruklarla yönetmenin, devleti koruyup, kollamanın, kendilerinin tekelinde olan bir tarih görevi olduğuna inanmaktadırlar. Halkı küçük görerek halkçılık yapanlar da onlardır. Demokrasiyi biçim olarak korudukları halde, biçim olarak dahi halkın devleti yönetmesine izin vermeyenler gene onlardır. Bey takımı, tarihsel yapısı ve düşün gelenekleriyle demokrasiye karşı olan bir numaralı güçtür Türkiye'de...

SORU- Bu **bey takımı** deyişi ile **bürokrasiyi** anlatmak istiyorsunuz, benim çıkardığım sonuç bu.

AYBAR- Sosyal açıdan bey takımı, Frenklerin bürokrasi diye adlandırdıkları sosyal grubun yaptığı görevi yapar. Yani devlet çarkını çalıştırır. Ama bizim bey takımı, Osmanlı'dan beri egemen bir sınıf niteliği gösterir.

SORU- Batı'daki bürokrasiden bir farkı var mıdır?

AYBAR- Vardır. Bir egemen sınıf niteliği gösterdiği için Batı'nın bürokrasisi ile bir tutulamaz. Burjuvazinin el ulağı olmadığı ortadadır. Burjuvazi, bey takımının yarattığı, koruduğu, devlet hazinesinden besleyerek yetiştirdiği bir sınıftır. Son 30-35 yılda hızla gelişme içinde olan burjuvazimiz, ne tek başına egemen, ne de hele hele bey takımının üstünde olan, ona buyuran bir sınıftır.

SORU- Bizde burjuvazi üretim araçlarını elinde tutmaz mı? Egemen olan, dolayısıyla burjuvazi değil midir?

AYBAR- Kuşkusuz bizde de burjuvazi üretim araçlarına sahiptir. Ama devlete sahip olan bürokrasidir. Yani bey takımı...

SORU- Bu bey takımı, burjuvaziye de egemen midir?

AYBAR- Tek başına egemendir denilemese de, ağırlıklı bir ortaktır... Nitekim son yıllarda bey takımının asker kanadı, burjuvazinin iktidar koltuğundaki temsilcilerini, kulaklarından tuttuğu gibi kapı dışarı etmiştir.

Burjuvazinin egemen olduğu ülkelerde hiç böyle şey görülür mü? Fransa'da, Almanya'da, İtalya'da, İngiltere'de de terör var; ama askerlerin parlamentoyu feshettiği, devlete el koyduğu ne görülmüş, ne duyulmuştur. Evet, bizde ülkenin ekonomisi kapitalisttir ama, burjuvazi haddini bilir. Velinimetine karşı çıkamaz. Ve kritik zamanlarda son sözü bey takımının asker kanadı söyler.

SORU- Türk burjuvazisinin Batı burjuvazisi ile farkı yok mu?

AYBAR- Tarih sahnesine çok geç çıkan bizim burjuvazi, Batı'dakine benzer savaşlar vermeden (örneğin Fransa'da 1789 devriminde olduğu gibi) bugüne gelmiştir. Erginleşmemiş bir burjuvazidir bizimkisi. Bey takımının kanadı altında büyümüştür. Bundan dolayı da uygarlıktan hiç nasibini alma-

yan, hazıra konmuş bir zavallı sınıftır. Ama tüm bunlara karşın, demokrasiyi kurma ve koruma savaşında, emekçi partileri, bey takımına karşı burjuva partileri ile dirsek teması aramalıdırlar.

SORU- Bu burjuvazi, emekçi sınıflarla dayanışma içine girer mi hiç?

AYBAR- Böyle bir işbirliğine yanaşmaları çok zayıf bir olasılıktır. Ama gene de denenmelidir. Bu bir baklma da bizim gücümüze ve becerimize bağlı. Somut konularda geçici bir işbirliği... Hatırlarım; 1946'larda antidemokratik yasalara karşı savaşım, muhalefetin ortak sloganı idi. Bugün düşün özgürlüğü için bir kampanya açılamaz mı? Denenmelidir. Biz güçlendikçe müttefikler bulacağız. Bey kanadının asker kanadı, anayasanın, yasaların üstünde bir güç gibi hareket etmekten vaz geçmelidir Bu da sivil toplumun, demokrasiyi koruma konusunda kararlı bir güç oluşturmasına bağlıdır. Yani halkın haklarına, özgürlüklerine sahip çıkmasına.

SORU- Yani, bey takımına karşı, emekçi partilerin, burjuvazi ile işbirliği aramalarını istiyorsunuz. Kime karşı?

AYBAR- Bey takımına, bey takımının asker takımına karşı. Bey takımının asker kanadı, kimi yasa maddelerine dayanarak, kendini ulusun yönlendiricisi olarak görmekten vazgeçirilmelidir. Çünkü, suret-i haktan görünen, açıkça düşman olandan beterdir.

SORU- Dönelim yine TİP'e... TİP'te bu görüşlerinizi uygulama olanağı bulabildiniz mi?

AYBAR- TİP'te **halkın söz ve karar sahibi olması** ilkesinden hareket ettik. Amacımız bu ilkeyi gerçekleştirmek oldu. Tam anlamıyla bunun gerçekleşmesi yatay örgütlenme biçiminin yurt düzeyinde uygulanması ile olur. Yeni yasal düzenlemeler gerektirir. Bu ise ancak iktidar olunca çözümlenecek bir sorundur. Bir parti bunu ancak kendi içinde uygulayabilir.

SORU- Siyasi partiler yasası buna elverişli mi?

AYBAR- Hayır, değil. Bunun için bu yatay örgütlenme, ancak yasanın izin verdiği ölçüde yapılabilir. Biz de öyle yaptık. TİP'te yönetim kurullarında görev alan arkadaşlarımızın, en az yarısının kol emekçisi olmasını şart koştuk.

SORU- Sosyalist Devrim Partisi'nde aynı ilke uygulandı mı?

AYBAR- SDP'de bu oranı 2/3'e yükselttik. Böylece, halkın içinden gelen arkadaşlarımıza, parti içinde etkin olmaları ola-

nağı sağlanmış oldu. Ayrıca, SDP'de yöneticilerin üst üste seçilmemeleri kuralını getirdik ve uyguladık. Katı merkeziyetçiliği, dikine hiyerarşiyi, tepeden inme disiplini reddettiğimizi, işçi sınıfına dışarıdan **bilinç** götüren **öncüler** teorisini kabul etmediğimizi altını çizerek belirttik. Ayrıca tüm partililerin ilçe düzeyinde toplanarak, genel merkeze, parti politikası hakkında önerilerde bulunmasına olanak veren bir madde koyduk tüzüğe. Kısacası, **halkın söz ve karar sahibi** olması ilkesinin kağıt üzerinde kalmaması için, pratik çözümler getirdik SDP'de... Ulusal bağımsızlığın, halkımız için vazgeçilmez bir ilke olduğunu vurguladık. Proletarya enternasyonalizminin, işçilerin karşılık beklemeden yardımlaşması, dayanışması, işbirliği etmesi anlamına geldiğini, proletarya enternasyonalizminin hiçbir partinin, hiçbir devletin tekeline verilemeyeceğini, sosyalizm adına, bir parti, ya da devletin, başkalarının iç işlerine karışma hakkı olmadığını kuvvetle belirtik.

Türkiye'ye özgü **güler yüzlü sosyalizm**in belli başlı ilkeleri bunlardır. Yani demokrasi ve sosyalizmin, madalyonun iki yüzü gibi olduğu, emekçilerin yönetimde fiilen söz ve karar sahibi oldukları, bu iki ilkenin ancak yatay örgütlenme ile gerçekleşeceği, ulusal bağımsızlığın sosyalizmin vazgeçilmez ilkeleri arasında bulunduğu... Bu ilkeler, dünya sosyalizmi bakımından da bir yenilik, bir ileri adımdı sanıyorum.

SORU- Böyle bir sistemde, sözgelişi, kamulaştırma olmayacak mıdır?

AYBAR- Kuşkusuz, üretimin sosyal niteliği ile üretim ilişkilerinin uyumunu sağlamak gerekir. Bir kutupta zenginliğin, öteki kutupta yoksulluğun, yoğunlaşarak birikmesi önlenmelidir. Bu adaletsiz durum ortadan kaldırılmalıdır. Bunun için, ulusal ekonominin kilit noktalarındaki üretim ve değiş tokuş araçları elbet kamulaştırılacaktır, olanaklar ölçüsünde, ulusal ekonomiyi darboğaza sokmadan. Ama sömürünün ortadan kaldırılması için, bu önlemin yeterli olmadığı, 67 yıllık uygulamalar sonucunda anlaşılmıştır. Sömürünün ortadan kaldırılması, değerlerin kullanım alanlarının, ücret, sosyal yardım gibi, kendilerine ayrılan payların, doğrudan doğruya emekçiler tarafından belirlenmesine bağlıdır. Bu da ancak işçinin, emekçilerin ürettikleri artı-değerin kullanım alanlarını doğrudan doğruya belirlemeleri ile mümkündür ve şarttır.

Emekçileri söz ve karar sahibi yapma, yatay örgütlenme ile gerçekleşir. Yurt düzeyinde yatay örgütlenme, iç içe halkalardan oluşacaktır. Tüm yetkiler, halkın oluşturduğu en dış halkada toplanacaktır. Dış halkayı iş yerlerinde, fabrikalarda, köylerde, mahallelerde kurulacak halk **kurulları** meydana getirecektir. Kalkınma planı, bu kurullarda tartışılıp, karara bağlanacak; iç halkalara delegeler burada seçilecektir. Emekçiler kişiliğini, yeteneklerini yakından tanıdıkları arkadaşlarını yönetici olarak seçecekler, her zaman denetleyecekler ve bekleneni veremiyorsa hemen görevden alacaklardır; bir seçim dönemi falan beklemeden.

SORU- Önemli olan, sosyalizmin Türkiye'ye özgü koşullardan kaynaklanması değil mi?

AYBAR- Evet. **Türkiye'ye özgü sosyalizm**, bize özgü koşullardan kaynaklanmıştır. Osmanlı Devleti'nin siyasal ve sosyal yapısı, **ceberrut devlet**, bu devleti elinde tutan bey takımı, daha sonraları bey takımının, batıcılık girişimleri görünümü altında halk yığınlarını sömürmesi, ezmesi... Ulusal Kurtuluş Savaşı'mızın ortamı içinde biçimlenen antiemperyalist, antikapitalist halkçılık kavramı ile Kurtuluş Savaşı'mızın esas kazanımlarının birer birer yitirilerek Amerika'nın bir ileri karakolu durumuna düşürülmemiz; ulusal bağımsızlığı, sosyalizmimizin vazgeçilmez bir ögesi haline getirmiştir. Böylece bizdeki temel çelişkinin, daha çok Amerika-bey takımı-burjuvazi üçlüsü ile işçi sınıfı-emekçi halk yığınları arasında bulunması, sosyalizm için savaşımın, yukarıda özetlenen bir yeni biçim almasına neden olmuştur.

SORU- Siz klasik görüştekl işçi sınıfı-burjuvazi çekişmesini ön plana almıyorsunuz.

AYBAR- Evet, temel çelişkl, yukarıdaki üçlü ile halk yığınları arasındadır. Ama tepeden inmeciliği, göstermelik halkçılığı ve de Amerika'ya teslimiyet politikasının baş mimarı olarak asker-sivil kanatlarıyla bey takımı, demokrasiyi engelleyen başlıca güçtür. Bundan dolayı bey takımını, yalnız bırakmak, zararsız hale getirmek için demokrasiden yana olan tüm siyasal güçlerin, bu konuda işbirliği etmeleri gereklidir.

SORU- Size net olarak şu soruyu yöneltmek istiyorum. Sovyetler Birliği'nde sömürü son bulmuş mudur?

AYBAR- Sosyalistler arasında şöyle düşünenler pek çok: Üretici güçleri henüz gelişmemiş; henüz kapitalist aşamaya ulaşmamış, ya da bu aşamanın başında bulunan bir toplumda, sosyalizme geçmek olanaklıdır. Ama devlet aygıtı ele geçirilir ve kamulaştırmalar yapılırsa sosyalizme geçilir. Sosyalist ilişkiler, sosyalist kültür ve sosyalist demokrasi, bu alt yapı üzerinde adeta kendiliğinden gelişecektir... Bu görüş, Ekim devriminden sonra, yaygın hale gelmiştir. Bugün Türkiye'de böyle düşünen pek çok sosyalistin bulunduğunu sanıyorum. Bunun teorik tartışmasını bir yana bırakarsak, 1917'den beri tanık olduğumuz, sosyalizmi, kestirmeden, yani tepeden inme buyruklarla kurma girişimlerinin bilançosu olumlu değildir.

İşçi sınıfı, iddia edildiği gibi, egemen sınıf durumuna yükselmemiştir. Dolayısıyla sömürü sona ermemiştir ve sosyalist demokrasiye de geçilememiştir.

SORU- Bunu nasıl anlıyoruz? Olgu nedir?

AYBAR- Bu gerçek, iki konuda ağırlığını belli ediyor. Birincisi, sosyalizmi emekçi halkın kendisi kurar; aracı falan kullanmadan. Emekçilerin öncüsü olduklarını ileri sürenler, devleti ele geçirseler bile, sosyalizmi gerçekleştiremiyorlar. Bunu boyuna tekrarlıyorum; iyice vurgulayabilmek için... Birinci nokta bu. İkinci nokta da şu: **Kapitalist toplumun üretici güçleri sonuna dek gelişmeden ve kapitalist toplum içinde, sosyalizmin maddesel yaşam koşulları belirmeden, sosyalizme geçilemez. Marks'ın bilimsel açıklaması budur. Bir takım zorlamalar yapılabilir; ama sosyalist bir toplum kurulamaz. Nitekim kurulamamıştır bunca yıl geçtiği halde.**

SORU- Peki nasıl kurulacak sosyalizm? Nerede ve nasıl?

AYBAR- Ancak dünyamız, az önce de belirtiğim gibi, ulusal kurtuluş hareketlerinin birbirini izlediği bir dünya. Sosyalizm de tarihin gündeminde. Bu koşullarda, kapitalizm aşamasını tamamlamadan sosyalizme adım atmak olanaklıdır. Bunun vazgeçilmez koşulu, emekçilerin eylemli olarak iktidarı ele geçirmeleridir. Halk hareketinin başını çekmiyor ve profesyonal devrimciler halkı kullanıyorlarsa, sosyalizmle ilgisi olmayan bir rejim kurulur. Sosyalizme geçilmesi için, emekçi yığınları, sosyalizmin ne olduğunu, kalın çizgilerle de olsa, mutlaka bilecektir ve sosyalizmi kurmak isteyecektir. Olmazsa,

olmaz. Halk işe sarılacaktır. Sarılmazsa, ya da ona bu olanak sağlanmazsa, Fransa gibi ileri bir sanayi toplumunda bile, sosyalizme geçilemiyor. Halk seçimlerde sosyalist partiyi iktidara getirdi, ama halkı söz ve karar sahibi edecek kurumlar yaratılmadığı için, yöneticilerle halk bütünleşmediği için, Fransa bu fırsatı kaçırıyor.

SORU- Türkiye'de sosyalizm, şu tanımladığınız anlamdaki, barışçı, güler yüzlü, seçimle gelip seçimle gidecek olan demokratik sosyalizm daha nice çileli yollardan geçmeyecek midir?

AYBAR- Türkiye'de sosyalizme adım atılması için, beklenmedik gelişmeler olmazsa, uzun yıllar geçecektir. Yani sosyalizm için savaşımızı, bey takımının ve burjuvazinin egemenliğindeki bu toplumda sürdüreceğiz. Bu akıllı, çok akıllı olmamızı gerektiren bir durumdur. Demokrasi ve sosyalizm düşmanları, hem güçlü, hem kurnaz. Biz de akıllı ve yürekli olacağız. Yanlış adım atmamaya çalışacağız.

SORU- Peki sosyalizme yardımcı olacak etmenler hiç yok mudur?

AYBAR- Buna karşın bizlere yardımcı olacak durumlar da var. Bey takımı olsun, burjuvazi olsun, *"Demokrasiye boş veriyoruz"* diyemiyorlar. Karşı tarafın bu zaafını iyi kullanmalıyız. Halkı bilinçlendirmenin yolu demokrasiden geçiyor. Bunu hatırdan çıkarmayacağız. 1946'dan bu yana halkımız, demokrasinin kimi temel haklarına sahip çıkmıştır. Örneğin seçim hakkı... İktidar koltuğuna seçimsiz oturacak kişiler, bunun uzun süremeyeceğini biliyorlar. Seçime gitmek zorunluluğunu duyuyorlar. Bu önemli bir kazanımdır. Emekçilerin sosyalist bir güç oluşturabilmeleri, demokratik bir ortamda çok daha kolaydır. Sosyalist görüşler serbestçe açıklanabilmeli. Sosyalist parti ve sendikalar serbestçe kurulabilmelidir. Oysa bugün Türkiye'de bu özgürlükler yasaklanmak isteniyor. Emekçilerin sosyalizmi benimsemesi için, sosyalist görüşler serbestçe tartışılmalı. Böyle bir ortam, ancak demokratik bir rejimde olanaklıdır.

SORU- Genç ve öfkeli devrimcilerin çoğu, batı türü demokrasiyi **burjuva demokrasisi** diye aşağılarlar. Siz, burjuva demokrasisine sahip çıkılmasını istiyorsunuz değil mi?

AYBAR- Halk sosyalizme sahip çıkmadıkça, sosyalizm hiçbir biçimde kurulamaz. Bu, olayların kanıtladığı bir gerçektir.

Sovyetler Birliği denemesi gözler önündedir. Bizde silahlı eylemlerin sonuçta kimin işine yaradığı da ortadadır. Sosyalizm insanlar içindir; insanlar sosyalizm için değil... **Öncü**ler devleti ele geçirecek ve halka karşın sosyalizmi kurmaya çalışacak! Bu bana hep Halk Partisi'nin halkçılığını hatırlatmıştır. Aklımızı başımıza toplayıp, demokrasiyi, hani şu **biçimsel demokrasi, burjuva demokrasisi** diye küçümsediğimiz demokrasiyi kurmaya ve yerleştirmeye çalışacağız, elbirliği ile. Unutmayalım, uzun bir süre savaşımımızı burjuva toplumunun içinde yürüteceğiz. Bu sürenin kısalması, emekçilerin bilinçlenmesine bağlı, ayrıca üretici güçlerin gelişmesine... Biz böyle bir gelişme süreci içinde demokrasi için, sosyalizm için savaşım vereceğiz.

SORU- Marksizm-Leninizm'in ana dayanağı **proletarya diktatörlüğü**dür. Sizin **güler yüzlü sosyalizm** görüşünüzde proletarya diktatörlüğüne yer yok. Yanlış mı değerlendiriyorum?

AYBAR- Türkiye'ye özgü sosyalizm, işçi sınıfı diktatörlüğünü benimsemez. Çünkü, Lenin'in açıkladığı gibi, gerçekte bu diktatörlük, partinin, dolayısıyla da Merkez Komitesi'nin (Lenin buna oligarşi diyor) diktatörlüğüdür. Teorik olarak burjuvazi üzerinde kurulacağı ileri sürülen işçi sınıfının diktatörlüğü, uygulamada **öncü** partinin üst yöneticilerinin diktatörlüğüne dönüşmüştür. Ve bu acımasız diktatörlük, sadece soylulara ve burjuvalara karşı değil, köylülere, orta tabakalara ve işçilere karşı da uygulanmıştır. TİP'te ve SDP'de işçi sınıfının demokratik öncülüğü söz konusudur. Yani halkın daha önce bilinçlenen işçi kesimi, köylülerin, emekçilerin uyanmalarına, bilinçlenmelerine ve iktidar için hep birlikte savaşım vermelerine yardımcı olacaktır. Herhangi bir konuda görüşünü dayatmak, herhangi bir eylemi zorla yaptırmak politikası, bizim düşüncelerimizin dışındadır. Yatay örgütlenme, zaten buna olanak vermez. Sosyalizm bir kardeşlik rejimidir; insana saygılı, özgürlükçü bir rejimdir. Üretim ve değiş-tokuş araçlarının kamulaştırılması, insanların özgürlüğünü gerçekleştirmek için sadece bir araçtır. Önce kamulaştırmalar yapılsın, özgürlükler sonra gelir mantığı ile hareket edilmesinin ne gibi facialara yol açtığına hepimiz tanık olduk. **Emekçi iktidarı kurulur kurulmaz, emekçiler özgürlüklerine kavuşmalıdır. Bu da yatay örgütlenmenin**

gereğini ortaya koymaktadır. Halk yığınları söz ve karar sahibi değilse sosyalizm kurulamaz. Bir parti, bir ihtilalci grup devleti ele geçirebilir; üretim araçlarını kamulaştırabilir; sosyal reformlar da yapabilir; ama halk, sosyalizmi kurmak için gereken özveriye hazır değilse, bu reformlara "evet" demiyorsa, bu işleri gerçekleştirebilmek için, devleti ele geçirenler zora başvururlar. Ve sosyalizmle ilgili olmayan bir rejim ortaya çıkıyor.

Sosyalizme geçmek için iktidar olacak emekçilerin, öncelikle ele alacakları sorunların başında, ekonominin kilit taşı durumunda olan kesimlerin kamulaştırılması sorunu gündeme gelecektir. Bu kesimlerin hangileri olacağı teorik olarak bilinmektedir. Ancak, emekçi iktidar bu sorunu, günün koşulları içinde yeniden gözden geçirecektir. Ayrıca büyük önem taşıyan planlama sorunu vardır. Şimdiye dek bu alandaki denemelerin başarılı sayılıp sayılmayacağı tartışmalıdır. 68 yıldır bu alanda atılan adımlar, emekçi yığınlarının sosyalizme zorlandığı izlenimini vermektedir. Kamulaştırmaların, burjuvazinin tepkisiyle karşılaşacağını anlamak zor değildir.

Burjuva mülkiyetine son verilmesi, elbet burjuvaların tepkisine neden olacaktır. Ama emekçiler adına iktidar olduklarını söyleyenlerin, devlet gücünü emekçilere karşı kullanmaları, işin içinde bir terslik olduğunu gösteriyor. Sosyalizmi kurmak isteyenlerin, emekçileri karşılarına almaları normal sayılamaz.

Biz Türkiye'de bu duruma düşmemek için, TİP ve SDP'de emekçiler adına değil, emekçilerle birlikte iktidar olmayı amaçladık. Bundan dolayı işçilerin, köylülerin, emekçilerin bilinçlenip, kendi davalarına sahip çıkmasını her düşüncenin üstünde tuttuk. Kamulaştırmalar, sosyalizm, insanın özgürlüğüne kavuşmasına hizmet eden araçlardır. Her şey insan içindir. Bu inançla yola çıktık. TİP, tarihimizde parlamentoda grup kuran ilk sosyalist parti oldu. Ne var ki, Türkiye'nin, Amerika'nın bir ileri karakolu durumunda olması, bu denemenin sürmesini son derece zor bir hale getirmekteydi. Üstelik kuşkusuz bizim de hatalarımız olmuştur. Başarılı adımların sonu gelmedi. Ama tutulan yolun doğruluğuna inancımız da sarsılmadı.

Sosyalizme giden yolu ancak emekçilerin kendileri açar. Sosyalizm, bir kardeşlik ve özgürlük düzenidir. Yolumuz uzun ve demokrasiye, sosyalizme düşman olanlar güçlü...

Güler yüzlü Türkiye sosyalizmini savunanlar! Ayağınızı yere basın ve inançlarınızı yitirmeyin. Hayalci, şabloncu değil, akılcı, gerçekçi olun. Her şeyin, dolayısıyla sosyalizmin de insanlar için olduğunu asla akıldan çıkarmayın hiçbir zaman.

Koca ozanımız Nazım'la noktalayalım sözlerimizi:

"Dört nala gelip uzak Asya'dan / Akdeniz'e bir kısrak başı gibi uzanan / Bu memleket bizim / Bilekler kan içinde, dişler kenetli, ayaklar çıplak / ve ipek bir halıya benzeyen bu toprak / bu cehennem, bu cennet bizim. / Kapansın ele kapılan bir daha açılmasın / Yok edin insanın insana kulluğunu! / Bu davet bizim. / Yaşamak bir ağaç gibi tek ve hür / Ve bir orman gibi kardeşçesine / Bu hasret bizim..."

'Çağdaş uygarlık, dünya kültür birikiminin doğal mirasçısıdır. Sosyalist kültür de bu mirasın ayrılmaz parçasıdır.'
Uğur Mumcu

Uğur Mumcu'nun, bu kitapta okuyacağınız Mehmet Ali Aybar'la söyleşisi iki bölümden oluşuyor. Birinci bölümde Türkiye İşçi Partisi (TİP) olgusu anlatılıyor. İkinci bölümde de Marksizm, özgün kaynaklarına inilerek tartışılıyor.

Sosyalizmin yıkıldığı savunuluyor. Mumcu da, Aybar da artık aramızda değil. Böyle bir ortamda bu kitap gençler için çok ilginç olabilir. Eskilerse geçmişi, bugünü ve kendilerini yeniden sorgulamak olanağını bulabilirler.

um:ag

ISBN 975-8084-05-4
9 789758 084050

um:ag
KDV Dahil
550.000 TL